FATİHA- BAKARA
ÂL-İ İMRAN
VE
NİSA SURELERİNİN
TAM
AÇIKLAMALI MEALLERİ

Mehmet Selim YILMAZ
Ankara Emekli Merkez Vaizi

Ankara- 2010

Takriz

Allah' a hamd, Peygamber'e âl-ü ashabına salat ve selam olsun.

Bildiğimiz gibi İslam dini ilme değer veren bir dindir. Şer güçlerini temsil eden habis ruhlarla mücadele verip, Allah'a sığınmamızı buyurduğu gibi cehalete karşı da savaş verip onun şerrinden iltica etmemizi emretmiştir. Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor: قَالَ اَعُوذُ بِاللهِ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

"Cahillerden olmaktan Allah' a sığınırım, de." *[Bakara, 67]*

İnsanlık için gerekli olan her ilim farz-ı kifaye olup, yüce bir değere sahiptir. Ancak ebedi hayata dönük olup da ruh ve kalbe hitap eden İslâmî ilimler, şerefin en yüksek zirvesinde yer almışlardır.

İslamî ilimler, dört büyük dala ayrılıyor:

1. İtikat ve inanca tealluk eden İlm-i Kelam:

Bu ilim Cenab-ı Hakk'ın varlığını, birliğini, sıfatlarını ruhânî melekleri, semavî kitapları, peygamberleri, ahiret ahvalini ve kaderi konu ediyor.

2. Züht ve Sülûk İlmi:

Bu ilim de tevbe, ihlas, zikir, fikir, ihsan, tevazu, şefkat, merhamet ve yardımlaşma gibi İslam ahlakını beyan ediyor.

3. Fıkıh İlmi:

Bu ilim çok geniş bir alana sahip olup ibadet, muamelat, ahval-i şahsiye ve ceza hukuku gibi konuları ihtiva etmektedir.

4. Tefsir İlmi:

Yukarıda dile getirilen ilim ve konuların kaynağını teşkil eden Kur'an-ı Kerim'i anlamak İslamî gerçeklere ulaşabilmek için vaz' edilmiş bir ilimdir.

İslâm aleminin birçok ülkesinde çeşitli asırlarda çeşitli lisanlarda Kur'an-ı Kerim'in güzel meal ve tefsirleri yazılmıştır. Müfessirler yaşadıkları asrın ruhuna uygun bir şekilde Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini ele alıp izah etmişlerdir. Allah onlardan razı olsun.

Tefsir İlmi, Allah'ın muradını beyan edip, İslamî gerçekleri ümmete aktardığı için en şerefli ilim kabul edilmiştir. Bunun için kardeşimiz Muhammed Selim Yılmaz Hoca efendi bu şerefli ilim alanında eser yazanların kervanına katılmaya karar verip, bu eseri yazmıştır. Ben bu eserin tümünü okumaya fırsat bulamadım. Ancak bir kısmını gözden geçirebildim; faydalı ve güzel gördüm. Değişik meseleleri ele alıp izah etmeye gayret göstermiştir.

Allah yar ve yardımcısı olsun.

03.10.2010

Halil GÖNENÇ

1- FATİHA SURESİ

Sure ile İlgili Açıklama

"Fatiḥa" ism-i faildir. Ancak hakiki manası olan "açıcı" manasında kullanılmayıp, "Evvelüşşeyi" (bir şey'in evveli) manasında kullanılmaktadır. "el-Kazibe" gibi masdar (kök) bir kelime olup açmak manasındadır. Bir görüşe göre de sıfattır. Her şeyin başlangıcına isim olmuştur. Şihab'ın ifadesiyle bu görüş daha uygundur. Zira "failet" vezninde masdar azdır. Ondaki "ta" kelimesi ise vasfiyyetten ismiyete nakl olduğuna delalet etmek içindir. Demek ki, te'nis -dişilik alameti- için değildir. Bir görüşe göre de bu 'ta' harfi sırf mübalağa içindir. Kur'an-ı Kerim'in mevcut tertibe göre başlangıç suresi olduğundan ve tamamı bir defada nazil olan ilk sure olduğundan ve onunla Kur'an'a hem telaffuzan hem de yazılış bakımından başlandığı için bu adı almıştır. Kesin olarak Mekke devrinde nâzil olmuştur. Bir görüşe göre de Medine-i Münevvere'de kıblenin Kabe'ye çevrildiği zaman ikinci kez nazil olmuştur. Fakat İbn-i Kesir bu görüşü tasvip etmiyor. Yedi ayettir. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadis-i şerife göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Fatihatü'l-Kitab (Fatiha Suresi) yedi ayettir. Birinci ayeti Besmele'dir. Ümmü Seleme de (r.a.) şöyle der: "Peygamber (s.a.v.) Fatiha'yı okudu ve Besmele ile Elhamdülillah'ı ondan bir ayet saydı. Fakat başka rivayetler ise, tek başına bir ayet olduğuna delalet etmektedir.

Sure: Kur'an-ı Kerim'in üç veya daha fazla âyetinden meydana gelen bölümlerine denir.

Kur'an-ı Kerim, 114 sure ile Cemel denilen müfessirin tespitine göre 6500 ayet, İbn-i Aşur ile İbn-i Kesir'in tespitlerine göre 6204, bir görüşe göre 6214, bir görüşe göre 6219, bir görüşe göre de 6225, bir göre ise, 6236 ayetlerden ve yine İbn-i Kesir'in tespitine göre 321180 harften müteşekkildir. *[İbn Kesir, 1/7 Mektebetü'l-İslamiye]* Cemel'in tespitine göre ise, bir milyon yirmi yedi bin harften oluşmaktadır.

Her surenin rivayet yoluyla bilinen bir ismi vardır. Fatiha Suresinin birçok ismi rivayet edilmiştir. Kurtubi surenin on iki, Alusi ise yirmi iki ismi olduğunu kaydetmişlerdir. Bu isimlerin en meşhuru: Ümmü'l-Kitab (Kitabın Anası), Ümmü'l -Kur'an (Kur'an'ın Anası) çünkü Allah'ı övmek, emir ve yasaklarına uymak, nübüvveti, adaleti, haşrı, mükafat ve azabı beyan gibi konuları, Kur'an hakikatlarının hülasasını içine alır. Es-Sebü'l-Mesani, namazda tekrarlandığından veya yedi âyetten müteşekkil olduğundan ya da

Fatiha, bu konuları özet olarak ele alır. Mesela: *"Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur"* ifadesi tevhide delalet eder. Ezelden ebede kadar her kimden, her kime karşı gelen ve gelecek medh-u sena (övgü) Allah'a aittir. Zira övgüye sebep olan bütün nimetler O'nundur. Bu ifade, hamdi gerçekleştiren nimetlerin yegane yaratıcısı Allah olduğundan, her hangi bir nimetten dolayı yapılan bütün hamd ve senâların O'na ait olduğunu gösterir. Allah (c.c.) insanı on sekiz bin âlemin bir fihristesi olarak yaratıp, onun cevherine isimlerinin her birisinin tecellisi olacak bir numune koymuştur. Nitekim Hz. Ali (r.a.) şöyle der: "Sen kendini küçük bir cisim mi zannediyorsun? Halbuki sende en büyük alemin numuleri mevcuttur". İnsan şükr-i örfinin gereği olarak kendisine verilen nimetleri Allah'ın istediği şekilde sarf ettiği takdirde her bir numunesi kendi âlemine ve tecellisine mazhar olduğu ism-i celiline ayna olur. Söz konusu nimetlerin en önemlisi ise Allah'ın yaratması ve terbiyesidir. Bu da "Âlemlerin Rabbi" sözünün açık ifadesidir. Allahü Teala büyük sıfatlarla vasıflandırıldıktan sonra onun ancak hamde layık olduğu malum olunca, böylece kul ihsan mertebesini yakalayıp sanki Rabbül Alemin'in kudretinin azametini müşahede ederek, ona hitaben: *"Ey şanı yüce olan Rabbimiz! Seni bu kelimeleri söyleyerek hamd ederiz."* İşte Cenab-ı Hakk bunu şu sözüyle ifade ve talim buyurmuştur: *"Biz yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz".*

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

"Hamd", sözlükte, bir kimsenin kendi isteğiyle gerek kendisine ve gerekse başkasına karşı yapılan iyilikten dolayı güzel sözlerle nimeti vereni övmesi demektir. Örfi hamd ise: Nimet vereni verdiği nimet sebebiyle onu ta'zim etmeye, ululamaya, ona karşı saygı duymaya delalet eden fiil ve hareketlerdir. Mesela: Allah'a ibadet etmek yüce kudretine karşı eğilmek, secde etmek fiili hamddır. "Medih" hamdden daha genel olup mal, güzellik ve bahçe gibi şeyleri övmekte de kullanılır. "Sena" ise hem övmek hem de kötülemek manasında kullanılır. Mesela "esna aleyhi şerren" (falancayı kötüledi) ve "esna aleyhi hayren" (falancayı övdü) denilir. "Şükür", verdiği bir nimete karşılık kalp, dil, el veya diğer bir organ ile kendisine şükür edilenin lütfunun tanındığının o nimet ile itiraf ettiğinin ifadesidir.

Şairin dediği gibi:

Üzerimdeki nimetleri size üç şey anlatır: Elim, dilim ve kalbim.

Yani elim, kalbim ve dilim amelleriyle beraber sizindir. Kalbimde size samimiyet ve sevgi, dilimde medhu sena, elimde ve diğer organlarımda ise sizi karşılayıp hizmet etmek arzusundan başka bir şey yoktur. Şükür; büyüğe karşı itaat, emsale karşı karşılık vermek, küçüğe karşı da iyilik demektir. Hamd, şükrün başıdır. Allah'a hamd etmeyen şükür etmemiş olur. İbn-i Atiyye: "Şükür Allah'a (c.c.) ihsan ve nimetleriyle medh-u senadır. Hamd

madığı bir gündür." *[İnfitar, 19]* İkinciyi kuvvetlendiren ise Allah'ın (c.c) şu sözüdür: *"Bugün hükümranlık kimindir?..."[Gâfir/16]*

Her ne kadar ömürlerini şehevi duygularına kapılarak zevk ve sefa ile geçiren, Allah'ın emirlerine karşı gelenlerin bazıları dünyada da cezasız, sıkıntısız kalmıyorlar, mal ve bedenlerine bela ve musibetler isabet ediyorsa da, onların işledikleri büyük günahlarının, küfürlerinin tam olarak karşılığı değildir. İşte o gün gelince, herkes iyi ve kötü olarak yaptıklarının karşılığını bulacaktır. Aynı zamanda nice iyi insan da haksızlıklara uğrayıp; layık olduklarının karşılığını görmeden dünyadan ayrılıyorlar. O günde onlar da layık olduklarından fazla mükafatlara kavuşacaklardır. İşte bir önceki ayet ile irtibatı, onun bir neticesi hükmündedir. Zira rahmet, kıyametin ve ebedi saadetin delillerindendir. Dikkat edilirse rahmetin rahmet olabilmesi için ve nimetin de nimet olabilmesi için kıyamet ve ebedi saadetin olması gerekir. Zira nimetlerin yok olması insanlara keder verir. Fakat bu fani hayatın arkasında ebedi hayatın olması, insana elem değil, büyük lezzet verir. Bu fani hayattaki nimetlerin aslını cennette göreceğiz umuduyla yaşamak elbette zevklidir.

"İyyake..."

İbadet, mabudun hakimiyetine, şeriatına inanarak, kalbin onun âzametini hissetmesinden doğan bir boyun eğiştir. O'nu sıfatları ile tanıyacağız. Yaratmış olduğu mahlukatını da tefekkür ederek, yüceliğini idrak etmeye çalışacağız. Ve sanki O'nu görüyormuşcasına O'na hitaben: *"(Ey Rabbimiz!) Ancak Sana ibadet eder ve ancak Senden yardım dileriz."* Bu fiili hamd olduğundan sözlü olan "El-hamdülillah"ın fiili hamd tefsiridir. Allah (c.c.) bize telkin ve talim babından bu mübarek sözü ile şirkin kökünü kazımıştır. Evet, Allah'tan başka dostlar edinip ihtiyaçlarını karşılaması için onlardan yardım dilemek, onları vesile kılıp Allah'a yaklaşmak gibi bütün sapık fikirlerin, sistemlerin kökünü kazımıştır. Hem de kıyamet gününün Malikidir. Onun için de bir neticedir. Aynı zamanda gereğidir.

Doğrusu, Allah (c.c.) şartlarını yerine getirerek, manevi şartı olan huşuu ile namaz kılmamızı emretmiştir. Aynı zamanda gizli ve açık kötülüklerden sakınmamızı, hakiki namaza bağlamıştır. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurur: *"Şüphesiz namaz, ahlaksızlıktan ve dini yasaklardan alıkor" [Ankebut, 45]*

Eğer namaz, ruhlarda böyle bir etki bırakmıyorsa, o ibadet ruh ve sırrından uzak kutsiyet ve olgunluğunu kaybetmiş bir takım hareket ve ifade kalıplarından öte geçemez. Allah (c.c.) öyle şeklen namaz kılanları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: *"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki namazlarından gaflet edenlerdir (ona ehemmiyet vermezler.)!" [Mâun, 4-5]*

der. Aynı zamanda bir işi elde edebileceğimiz somut vasıtalara başvurmak dışında, istenen sonuca ulaştıracak yardımı kendisinden başka bir kimseden istemememizi emreder. Yüce Allah (c.c.) ilahi hikmetiyle işlere sebepler yaratmış ve bu işlerin başarılmasını bu sebeplere ve engellerin olmamasına bağlamıştır. Nitekim Cenab-ı Hakk tarafından insana fıtratı gereği sahip olduğu ilim ve irfanıyla vasıtaları elde etmek ve kabiliyeti oranında engelleri ortadan kaldırma istidadı verilmiştir. İşte bu ölçü içerisinde yardımlaşmamız emredilmiştir.

Besmele Üzerine:

İmam Şafii ve İmam Ahmed'e göre "Besmele Kur'an'ın her suresinden bir âyettir. Darekutni Ebu Hureyre'den naklen Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu kaydeder: "Siz, El-hamdulillah'ı (Fatiha) okuduğunuz zaman Besmele'yi de okuyun. Çünkü Fatiha Suresi, Ümmü'l-Kur'an (Kur'an'ın aslı) ve es-Sebu'l-Mesani (namazda tekrarlanan yedi ayet) dir. Besmele de Fatiha'nın ayetlerinden biridir."

Cenab-ı Hakk'ın yüce kitabını besmele ile başlatmasının hikmeti, işlerine besmeleyle başlamaları konusunda kullarına göstermektir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Besmele ile başlanmayan her itibarlı, önemli iş sonuçsuz kalmaya mahkumdur." Demek ki bir kul besmele ile bir işe başladığında şunu demek istiyor: İşime Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlıyorum; ben bu işi Allah'ın emriyle, izniyle, O'nun rızası için yapıyorum. Nefsimin bunda bir payı yoktur. Allah'ın kudret ve inayetiyle işi yapabilirim, başarabilirim.

"Allah" lafzı celal, gerçek mabud olan vacibul vücud, -varlığı gerekli olan zata mahsus- bir isim olup, başkası için kullanılamaz. Bizzat Rabbül Alemin kendisine zatını, kemal sıfatlarını ifade eden bu ismi koymuştur. Bu isim lafzı itibariyle de bizzat harikuladedir. Zira lafzındaki harfler birbirinden ayrılıp tek tek incelense dahi özelliğini kaybetmez. Mesela: Başından 'elif' atılırsa "lillah" kalır. Manası her şey onun içindir. Başındaki iki 'lam' atılırsa, yine her şey onundur manasında olan "lehu" kalır. Başında kalan 'lam'ı da atılırsa, "Hu" kalır. O da Allah'ın güzel isimlerinden birisi olup manası "hakiki, varlıkla muttasıf ancak O'dur." Diğer varlıklar fanidir; bugün var, yarın yoktur. Fakat O Baki'dir. Dikkat edilirse diğer dillerdeki "Tanrı" gibi isimler O'nun yerini tutmaz.

İmam Malik ve diğer Medine alimleri; el-Evzai, Şam alimlerinden bir topluluk, Basra'nın kıraat alimlerinden Ebu Amr ve Yakub'a göre, Besmele, Kur'an'ın müstakil bir ayeti olup sure başlarını belirtmek ve onları birbirinden ayırmak için indirilmiştir. Hanefi mezhebine göre doğru olan görüş de budur. Ancak Neml Suresindeki besmele, ayetin bir cüz'ü olup müs-

١ - سُورَةُ الْفَاتِحَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمَٰنِ
الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ
﴿٤﴾ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾
اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾
صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

Fatiha Suresinin Açıklamalı Meali

(Lafzı Rasulullah'tan manası Allah'tan olan bir kudsi hadiste Cenab-ı Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *"Ben namazı* (suresi olan Fatihayı) b*enimle kulum arasında yarı yarıya taksim ettim. Yarısı benim, yarısı kulumundur. Ve kulumun istediği, hakkıdır"*. Peygamber (s.a.v.) şöyle devam eder. Kul: *«El-hamdû lillah-i Rabb-il Âlemin»* dediğinde, Allah (c.c) da: *"Kulum bana hamdetti"* der. *«Er-Rahman er-Rahim»* dediğinde; Allah (c.c): *"Kulum beni medhü sena etti.* İşte *"Maliki yevmiddin"* dediğinde; Allah (c.c.): *"Kulum beni temcit etti* (tazim etti, ululadı, yüce kudrete sahip olduğumu ifade etti) der; "*buraya kadar benimdir."* buyurur. *«İyyake na'budü ve iyyake nestaîn»* (sözü) "*kulumla benim aramdadır. Surenin sonu ise sadece kulumundur ve kulumun istediği hakkıdır."*) *[İbn Aşur-Alusi]*

2- BAKARA SURESİ

Sure ile İlgili Açıklama

(Sonundaki iki ayet hariç Medine döneminde nazil olmuştur. Sure meşhur görüşe göre 287 ayettir. Yahudilerin buzağıya tapma inançlarından kaynaklanan sığır hayvanların kutsallığına, inanıp onlara, fani varlıklara tapmak gibi putperestliği ortadan kaldırmakla, peygamberlere itaatin lüzumuna yönelik hikmetlere, içlerinden öldürülen bir kimsenin katilinin bulunması için Hz. Musa (a.s.)'nın bir mucizesi olmak üzere, kesmeleri emredilen bir sığırdan bahsettiği için bu adı almıştır.)

Bakara Suresinin tamamı Medine'de nazil olmuştur. Ancak 281. ayeti Medine döneminde ve Mina'da Veda Haccı esnasında Peygamber (s.a.v.)'in dünyadan irtihal etmesine İbni Atiyye gibi bazı müfessirlerin tesbitine göre, dokuz gün kala en son nazil olan ayettir. Surenin son iki ayeti Peygamberimiz'e ise Mi'rac gecesinde Mekke döneminde vasıtasız olarak Cenab-ı Hakk'tan bizzat dinlemiştir. Bu sure bir görüşe göre en son nazil olan sure olup, çoğu hicretin ilk yıllarında inmiştir. Kur'an'ın en uzun suresidir. Kur'an'da en uzun ayet, bu suredeki borç ayetidir. En kısa ayetler ise *"ved-duha"* ve *"vel-fecri"* ile başlayan ayetleridir.

Bu mübarek surenin mealine geçmeden, ilk üç ayeti ile ilgili kısa bir açıklama yapmayı uygun buluyorum.

"Elif, Lam, Mim" ve benzerleri *"huruf-i mukattaa'lar"* tek tek yazılan harfler olup ilahi birer şifredir işarettir. Tıpkı *"Elâ"* ve *"Ya"* gibi muhatabın dikkatini çekmek için kullanılan ikaz edatlarıdır. Bu edatlar, Kur'an-ı Kerim'in burada zikredilecek olan vasıflarına muhatabın dikkatini çekmek, mucizeliğine işaret etmek, kitap ehline karşı delil getirmek ve sure boyunca devam eden benzeri hususlara ilgi çekmek için gelmiştir. *[Tefsiru'l-Merağı]* Aynı zamanda, inkar eden o Arap müşriklerine meydan okuyarak: "Bu kitap sizin bildiğiniz Arapça kelimelerden meydana gelmektedir. Eğer onda şüpheniz varsa "Ümmi" -hiç okur-yazar olmayan- "Peygamberi'ne iftira atıp, onun uydurduğu bir şeydir diyorsanız, haydin! Siz de buna benzer hatta onun en kısa bir suresi gibi bir şey meydana getirin" diye gafil kalplere vurgu yapıyor. İkinci ayette *"O Allah'ın azabından sakınanlar için yol göstericidir."* buyurulmaktadır. Evet, Kur'an, her ne kadar gösterdiği yolu benimse-

٢- سُورَةُ الْبَقَرَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ
فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ
بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ
بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ
وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ أُولَٰئِكَ عَلَىٰ
هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

ibadet et" sözüyle ifade buyurduğu gibi huşuu ve ihlas ile kılınmalıdır. Zaten "yüsallûne" -namaz kılarlar- kelimesinin yerine daha uzun "yükimûne..." 'namazı hakkıyla kılarlar'ın zikrindeki hikmet şudur: Namazdaki lazım olan bir ta'dili erkana riayet etmek, rüku ve secde gibi namazın rükünlerini ifa ederken hemen yatıp kalkmayıp bütün azalarımız sükunet hali buluncaya kadar durmak, keza rükudan kalkarken de tam manasıyla belimizi doğrultup sükunet bulduktan sonra secdeye varmak gibi, her rüknünün hakkını vermek, namazlara devam etmek ve vakitlerini kaçırmadan ve fazla da geciktirmeden kılmak gibi zahiri şart ve erkanına, adabına dikkat etmekle beraber, manevi rüknü olan huşûu da ihmal etmemek gerekir. İşte o zaman hakkıyla namaz kılanlardan olmuş oluruz. Hatem el- Esamm (r.h) denilen zata: "Sen nasıl namaz kılıyorsun?" diye sorulmuş. O da şöyle cevap vermiş: "Ben abdestimi kamil şekilde aldıktan sonra seccademin üzerine çekilip kıbleye yönelir, Kabe'yi her iki kaşlarımın arasına getirip, cenneti sağımda, cehennemi solumda, kıldan ince kılıçtan keskin olan sırat köprüsünü de altımda hissederek, aynı zamanda Hz. Azrail'ın (a.s.) bana yetişmek üzere arkamdan geldiğini kabul etmek üzere "ey nefsim! belki de senin son kılacağın ibadet olabilir, ikinci namaz vaktine yetişecek kadar ömrün kalmamış olabilir" diye nefsime seslenerek, sanki son olarak hatır alma namazımı kılıyorum. Bu duygu ve düşüncelerle fani varlıklardan sıyrılıp Cenab-ı Allah'a (c.c.) yönelerek ibadetlerimi halisane kılmaya çalışıyorum" cevabını vermiştir.

Ayetin son bölümü de sadakanın şartlarına işaret eder:

a. Sadaka veren kişinin sadakaya muhtaç kalmayacak derecede vermesi, zira Allah (c.c.), *'malın bir kısmını sarf edin'* buyuruyor.

b. Ali'den alıp Veli'ye vermek değil de kendi malınızdan vermek. Zira Allah (c.c.): *"Size rızık olandan veriniz."* buyuruyor.

c. Öyle adama verin ki, nafakasına, sarf etsin. Sefahete, kötü yollarda sarf edene sadaka makbul olmaz. Zira Allah (c.c.), *"infak ederler"* buyurur.

d. Başa kakmamaktır. Bu şarta "rezekna"daki "na" zamiri ile işaret ediliyor. Yani Cenab-ı Hakk buyuruyor ki, *"Ben size veriyorum. Benim malımdan kuluma vermekte minnet etme hakkınız yoktur."*

e. Allah namına vermektir. Zira Allah (c.c): *"Sizi rızıklandırdığımızdan..."* buyurmuşlardır. Yani, mal benimdir, benim namımla vermelisiniz. Demek ki biz hazine bekçiliğini yapıyoruz, bekçinin görevi sultanın emrini yerine getirmektir. Bu ayet-i kerimede şu şartlarla beraber sadaka dairesinde bir genişletme vardır. Zira ayette "ma" kelimesinin Türkçe karşılığı nesne olduğundan, umumu ifade ediyor. Yani Allah (c.c.) bize ne verdiyse onu Allah yolunda sarf etmemiz gerekir. Sadaka nasıl mal ile oluyorsa, ilim ile, söz ile,

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾
خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ ۖ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ ۖ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا ۖ وَمَا
يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ
اللَّهُ مَرَضًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ
لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ
الْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ
النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ ۗ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَٰكِن
لَّا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ
شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ
بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا
الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَارًاۚ فَلَمَّآ اَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ
بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ
لَا يَرْجِعُونَۙ ﴿١٨﴾ اَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌۚ
يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِىٓ اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِۜ وَاللّٰهُ مُحِيطٌ
بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْۜ كُلَّمَآ اَضَآءَ لَهُمْ مَشَوْا
فِيهِۙ وَاِذَآ اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُواۜ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْۜ
اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌۜ ﴿٢٠﴾ يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِى
خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَۙ ﴿٢١﴾ اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ
فِرَاشًا وَالسَّمَآءَ بِنَآءً وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ
رِزْقًا لَكُمْۚ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ وَاِنْ كُنْتُمْ فِى
رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَاْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِۖ وَادْعُوا شُهَدَآءَكُمْ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا
فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِى وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُۖ اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

daha sonra şimşek, gürültü ve yıldırım meydana geleceğini, kainatta bulunan belli ilahi kanunlara bağlar. Artı (+) elektrik yüklü bir bulut, eksi (-) elektrik yüklü başka bir bulutun yanından geçerken bir çarpışma olur. İşte neticede bu olaylar meydana gelmiş olur. Cenab-ı Hakk (c.c.), münafıkları biraz daha rezil ve rüsvay edip gizli yanlarını ortaya çıkarmak için hallerini izah edip yaptıklarının çirkinlik ve kötülüğünü açıklayan bir benzetme daha yapmıştır. Çünkü onlar beşer için bir fitne, insanlar için bir hastalık idiler. Bunlara gökten inen ilahi telkinler geldiği zaman telaş ve heyecana kapılıyor ters düşmeleri halinde toplulukların, kendilerini kötülemelerinden doğan tereddüt, taklit ve korku karanlığı içerisine düşüyorlardı. Sonra bu esnada Peygamber (s.a.v.) kendilerini Hakk'a çağırdığında nefislerinde parıldayan bir ışık parçası görüyor, apaçık alametler ve sağlam deliller beliriyor, bunun üzerine onlar Hakk'a uymaya karar vererek fikren bu kararın ışığında bazı adımları atıyorlardı. Ancak arkasından hemen taklitçilik ve tereddüt karanlığı geri dönerek, düşüncelerini durdurmamakla birlikte, kayıtlayarak şaşkınlığa düşürüyordu. İşte Allah (c.c.) onların bu halini; gece karanlığından sonra gök gürültüleri ile çakan şimşekler ve düşüşen yıldırım ateşleriyle karışık gökten boşanan bir yağmura tutularak dehşet ve korkuya kapılan ve gök gürledikçe ölüm korkusundan parmaklarını kulaklarına tıkayan bir topluluğun durumuna benzetmiştir.)

20- (O çakan) Şimşek, neredeyse gözlerini (nurunu) kapıp alıverecek! (Gözlerini kör edecek) Ne zaman onlara aydınlık verirse onda (onun ışığında) yürürler, üzerlerine karanlık basıverince oldukları yerde dikilip kalırlar. Halbuki, eğer Allah dilemiş olsaydı onların elbette (manevi gözlerini ve kulaklarını yok ettiği gibi maddi) kulaklarını ve gözlerini de gideriverirdi. Hiç şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

21- Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz ki, takva sahibi olasınız. (Allah'ın emirlerini yerine getirip, yasak ettiği şeylerden uzak durmakla azabından korunasınız. Ayette geçen "lealle" kelimesi umulur ki, ihtimal ki, niyazda bulunmak manasındadır. Cenab-ı Hakk'ın kullarından herhangi bir şeyi rica etmesi, herhangi bir şey hakkında ümitvar olması tasavvur edilemez. Binaenaleyh Hakk Teala'nın "lealle" buyurması, açıklanması buyurulan şeyin dinen makbul olduğunu göstermek içindir. İşte, *"ta ki ittika edesiniz"* buyurulması, yani sizin takvada bulunmanız Allah indinde makbuldür. "Size layık olan odur ki, takvada bulunasınız" demek mesabesindedir.)

22- O öyle (Rabbiniz) ki, sizin (ikamet ve istirahatiniz) için yeryüzünü bir döşek, gökyüzünü (üstünüze) bir bina (tavan) kıldı.

(Yani göğü tıpkı muhkem bir bina gibi ahenkli bir nizam içerisinde yaratan, görünen ve görünmeyen güneş sistemiyle beraber, sayısız yıldızlarını da düzenleyerek onları 'yer çekimi' kanunuyla dengede tutan ve böylece kıyamete

وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هٰذَا
الَّذِى رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهٖ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَآ اَزْوَاجٌ
مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيٖٓ اَنْ يَضْرِبَ
مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ
الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ
بِهٰذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهٖ كَثِيرًا وَيَهْدِى بِهٖ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهٖٓ اِلَّا
الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾ اَلَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهٖ
وَيَقْطَعُونَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ
اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ
اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى
السَّمَآءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

lunmaktır. İşte o örnekle konu edilen şeyin gizli olan güzelliği veya çirkinliği ortaya çıkmış olur. Bu ifade, onda özel bir iz meydana getirmek demek olan para darp etmekten alınmıştır. Şöyle ki: Darb-ı mesel getiren kişi, işitenin kulağına öyle etkili sözler iletir ki, bıraktığı iz kalbe ulaşır.

Meraği de şöyle der: Âyette yer alan sivrisineğin fevkindeki şeyden maksat, ondan daha küçük olan şeylerdir. Yani ancak mikroskopla görülebilen mikroplar gibi. Daha önceleri, küçük şeyleri karınca ve sivrisineğin beyniyle ifade ederek, tasvir ettikleri gibi, 'sivrisineğin beyninden daha az' derlerdi.)

27- Onlar öyle (fâsıklardır) ki, Allah'a verdikleri sözü kesin olarak kabul ettikten sonra bozarlar (sözlerinden dönerler). Allah'ın, birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler (uyulması gereken dini prensiplere uymazlar, akrabalar ve mü'minler arasındaki irtibatı keserler.) ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarırlar. (bozgunculuk yaparlar) İşte onlar, (fıtrat ve dinin rehberliğini yitirerek akıl ve ahlak saadetinden mahrum kalmakla hem dünyada hem de ahirette) zarara uğrayanların ta kendileridir.

(Söz konusu ahit, yaratılıştaki ahittir. Onun yanında şeriatların getirdiği bir ahit daha vardır ki, o da dini ahittir. Allah (c.c), birincisini akılları kâinattaki ilahi prensipleri kavrayabilecek kabiliyette yaratmış olmakla, ikincisini ise peygamberleri desteklemek üzere kendilerinin doğru söylediklerini gösteren kesin delillerle sağlamlaştırmıştır. O halde peygamberlerinin peygamberliğini inkâr edip onların gösterdikleri yoldan gitmeyen kimse Allah'ın ahdini bozmuş demektir. Aynı zamanda Allah'ın yaratmış olduğu mahlûkatta tefekküre dalıp, ilahi vahdaniyetini, azametini idrak etmeyen kimse de ahdini bozmuş olur. O da Allah'ın verdiği akıl, idrak ve kabiliyet nimetleridir. Veyahut da peygamberler vasıtasıyla verdiği emirler ve yasaklardır. Evet, Allah'ın aldığı söz, nurani bir şeriattır ki, ezelden ebede kadar uzanmıştır. Bu nurani şeriat, kâinatta nurani düzen şeklinde tecelli ederek, silsilelerini kâinatın her çeşidine dağıtmış ve en acib silsilesini insanoğluna vermiştir. Onun ruhunda pek çok kabiliyetlerin tohumlarını ekmiştir. Ancak isti'dadların -kabiliyetlerin- terbiyesini ve neticesini cüz-i iradesinin eline vermiştir. O cüz-i iradenin yularını da şeriatın ve nakli delillerin eline vermiştir. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın ahdini bozmamak ve ifa etmek ancak o kabiliyetlerin layık ve münasip oldukları yerlerine sarf etmekle olur. Ahdin "nakz"ı ise bozmak ve parçalamaktan ibarettir. Mesela: Bazı peygamberlere inanıp, bazılarına inanmamak; bazı ayetlere inanmak, bazılarına inanmamak, ilahi hükümlerin bazılarına inanmak, bazılarına inanmamak, gibi. Bu âyet, yeryüzünde ilahi din ve ibadetlere geniş bir anlam ile Allah Teâla'nın şeriatinin emirlerini yerine getirmeyi, sınırlarını aşmamayı ve bütün dinlerin, peygamberlerin, kitapların, insanların tevhid anlayışı ve inancı çerçevesinde birleştirilmesini emrediyor. Ayrı düşen ilahi

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا اَتَجْعَلُ
فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ
قَالَ اِنِّٓى اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ
عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِئُونِى بِاَسْمَآءِ هٰٓؤُلَآءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾
قَالَ يَٰٓاٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ فَلَمَّآ اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ
اِنِّٓى اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ
﴿٣٣﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّآ اِبْلِيسَ اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ
وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾ وَقُلْنَا يَٰٓاٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا
مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ
﴿٣٥﴾ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا
بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ ﴿٣٦﴾
فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

"edmet" demek yeryüzü demektir. Eşi olan validemiz Havva'nın(r.h.) manası da; siyaha meyilli kırmızı manasında olan "hüvvet" dendir. Yani rengi esmer demektir. *[Şerhü'l-Akaid, Haşiyesi ile beraber Ramazan Efendi, s. 234]* Hz. Adem'in peygamberliği Kitap ve sünnet ile sabittir. Nitekim Allah (c.c), *"Ey Adem, onların isimlerini kendilerine -meleklere- bildir."* buyurdu. Aynı zamanda Allah (c.c) Adem'e (a.s) hitaben şöyle buyurdu: *"Ey Adem, sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin..."* Tabi ki bu ilahi hitap ya vasıtasız veya melek vasıtasıyla olmuştur. İki takdirde de nübüvveti -peygamberliği- sabit olmuş oluyor. Dolayısıyla nübüvvetini inkar etmek tehlikelidir, küfre mucibtir. *[Aynı eser, s. 279]* Ayrıca bu mevzu, fıkıh ilmine dair fetva kitaplarında küfürü gerektiren konular arasında geçer.)

32- Melekler: "Yâ Rab! Seni (her türlü noksanlıktan) tenzih ederiz, Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen ve işi hikmetli olan ancak sensin" dediler.

33- (Bunun üzerine) Allah (c.c): "Ey Âdem! Onların isimlerini kendilerine (meleklere) bildir!" buyurdu. Bunun üzerine Âdem onların (eşyaların) isimlerini (özellikleriyle, durumlarıyla) onlara (meleklere) anlatınca (Allah): 'Şüphesiz, göklerin ve yerin gaybını (size gizli olan sırlarını) ancak ben bilirim (göklerin ve yerdeki sırları bildiğim için boşuna bir şeyi yaratmam) ve (siz) neyi açıklarsanız ve (içinizde yer yüzünde biz halifeliğe layığız gibi) neyi gizlerseniz ben bilirim, demedim mi?' buyurdu.

(Kurtubi bu ayetin tefsirinde şöyle der: Sahih görüşe göre; 'bütün milletlerin lisanları ile ilk konuşan Hz. Adem (a.s.)'dır.' Demek ki Cenab-ı Hakk (c.c.) Hz. Adem (a.s)'e çeşitli lügat üzerine eşyanın isimlerini öğretmiştir, Adem'in (a.s.) çocukları da o lügatleri bilir ve konuşurlardı. Daha sanra çocukları yeryüzüne dağıldılar. Her biri ayrı bir lügata göre konuşmaya başlamıştır. Böylece yeni nesiller ortaya çıkınca diğer lügatlar kabile ve milletler arasında unutulmaya mahkum olmuştur.)

34- Hatırla o zamanı ki, biz meleklere (ve cinlere): Âdem'e (hürmet secdesi olarak) secde edin, buyurduk da, (aslen cinlerden olan) İblis hariç hemen secde ettiler. (Adem'i (a.s.) kıble kabul ederek Allah'a ibadet secdesini, Adem'e ikram secdesini yaptılar.) O, (İblis secde etmekten) imtina etti ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.

35- Ve biz dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; dilediğiniz kolaylıkla (istediğiniz gibi) bol bol cennet nimetlerinden yeyin; fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa ikiniz de zalimlerden olursunuz!"

(Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine zulmedenlerden olursunuz,

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا ۖ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا
خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ
الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾
وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ ۖ وَلَا
تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ
وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ
تَتْلُونَ الْكِتَابَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ۚ وَإِنَّهَا
لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ
إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ
وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ
شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

inkar ettiler ve gizlediler.)

42- Ve siz bilerek, (indirilen) hakkı (birbirinden ayırt edilmesin diye uydurmakta olduğunuz) batıl ile karıştırmayın (ve bilmekte olduğunuz) hakkı gizlemeyin.

(Bu âyet her ne kadar İsrailoğullarının dini liderleri hakkında nazil olmuş ise de onlar gibi davrananları da içine almaktadır. Âlimlerimiz de dini, ilmî hakikatleri halka açıkça anlatmayıp ilmin gereğini yerine getirmezlerse; ücretsiz olarak dinî ilimleri öğretmezlerse; Kur'an'a hizmet edecek nesli Allah rızası için yetiştirmezlerse, sultanlarımız, yöneticilerimiz de adaletli davranmazlarsa; hâkimlerimiz, Allah'ın hükümleri ile hüküm vermeyip hükümlerine rüşveti karıştırırlarsa bu ayetin tehditvari hükmüne dâhil olurlar.)

43- Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.

(Bu âyetle, cemaatle namaz kılmak teşvik edilmiştir. Zaten cemaatle namaz kılmak müekked sünnettir; o da vacip hükmündedir. Fetavay-ı Hindiyye: "Ulemanın çoğuna göre, cemaatle namaz kılmak vacibtir. Sünnet denilmesinin sebebi ise sünnet ile sabit olduğu içindir." diyor. *[1/83 Dar'u İhya-i't-Turasi'l-Arabi]* Camiye gitmeyen kişi namazı evde çocuklarıyla cemaatle kılmalıdır. Hatta, aynı eser şöyle der: "Bir adam cemaatle namaz kılmayı mazeretsiz olarak terk edip, evinde tek başına namaz kılarsa şahitliği reddedilir.") *[4/466]*

44- (Ey Yahudi bilginleri!) Sizler Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyor halde, insanlara iyiliği emredip de kendinizi unutuyor musunuz? Artık hiç akıl erdirmiyor musunuz? (Aklınızı başınıza almayacak mısınız? Bu sapkınlığın vahametini kavrayacak aklınız yok mu?)

45- Sabır (musibetler Allah'ın kaza ve kaderiyledir, diyerek, O'na boyun eğip emirlerine teslim olmanın vacip olduğunu düşünerek, nefsi arzu ettiği haram şeylerden koparıp ilahi emirlere uymakla ve yasaklardan sakınmak) la ve (Allah'ın yüceliğini ruhen düşünmeye vesile olan) namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz ki O, (sabır ve namazla Allah'tan yardım talep etmek) Allah'a huşû ile gönülden bağlı (boyun eğip, azabından korkanlar dışında kalanlara) elbette zor ve ağır gelen (kutsi) bir görevdir.

(Allah (c.c.) Hakim ismi gereğince, varlıkların yaratılmasında merdiven basamakları gibi bir sır koym uştur. Sabırsız bir kimse ihtiyat ile hareket etmediği için acele ile ya basamak atlar düşer ya da noksan bırakır, maksud damına çıkamaz onun için hırs mahrumiyete sebep olur. "Hırs gösteren mahrumdur, zarardadır" ve "sabır ferahlığın anahtarıdır". Risale-i Nur'un muhtevasından istifade edilmiştir. Ziya Paşa şöyle der: "Erişir menzili maksuda

وَاِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ
اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ وَفِى ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾
وَاِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَاَنْجَيْنَاكُمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ
﴿٥٠﴾ وَاِذْ وٰعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ
وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٥٢﴾ وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾
وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ
الْعِجْلَ فَتُوبُوٓا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ
بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ اِنَّهٗ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ يَا
مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ
تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾
وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ
طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

bu durumda ölümü temenni edecektir.

3. Doğacak çocuktan faydalanacağı onunla mutlu olacağı ümidiyle doğuma kadar dünyanın her türlü zorlıklarına gögüs geren bir anneye yapılabilecek en büyük işkence yeni doğmuş çocuğunun öldürülmesidir.

4. Kadınların yakınları olmayan erkeklerle hayatta kalması, ırzlarının düşmanlarının eline geçmesine sebep olacaktır. Bu da bir topluluk için düşünülebilecek zilletin ve aşağılığın en son aşamasıdır.)

50- Hatırlayın o zamanı ki, biz sizin için denizi yardık ve sizi kurtardık. (sizi boğulmaktan kurtarıp öbür yakaya çıkardık.) Firavun ile kavmini siz (hayretle) bakıp dururken denizde boğduk.

(Bu siz bakıp dururken' ifadesinin faydası, nimetin mükemmelliğini açıklamaktır. Çünkü düşmanın yok olması bir nimet, yok olduğunu görmek ise, tarifi kabil olmayan diğer sevindirici bir nimettir. Mısır'dan Firavun'un zulmünden kaçan İsrailoğulları için denizin yarılması ilahi bir mucize idi. Hz. Musa'nın, diğer peygamberlerin mucizeleri gibi bir mucizesi idi. Cenab-ı Hakk, mucizeleri bizzat peygamberleri aracılığıyla ortaya koyar ki, bunlarla kainattaki kanun ve sistemlerin, onları koyana hüküm edemeyeceğini aksine onları yöneten, onlarda tasarruf eden Allah (c.c.) olduğunu göstermiş olsun. Bazılarının dedikleri gibi (med-cezir) gel-git olayı değildir. Med: Deniz suyunun karaya taşması demektir. Cezir ise: Deniz suyunun geriye çekilmesi demektir. Önce mucizelere inanmak mecburiyetindeyiz. Kaldı ki öyle bir olay da olsa yine de bu, İsrailoğulları için ilahi büyük bir lütuf olup, onları başarıya ulaştırırken, düşmanlarını da başarısızlığa uğrattı. Böylece israiloğullarının üzerindeki ilahi nimet kamil manada gerçekleşti. Tefsir kaynaklarımızda, bu hadise şöyle anlatılıyor: İsrailoğullarından Mısır'a giren ilk kişi Hz. Yusuf (a.s.) idi. Daha sonra kardeşlerinin kendisine katıldıkları rivayet edilmektedir. Bunların nesli çoğalarak o arada sayıları altı yüz bini geçmişti. Firavun onlara çeşitli meslek ve sanatlarda ağır işleri yüklerdi. Buna rağmen onlar örf ve adetlerini koruyarak Mısırlılarla hiçbir şeyde işbirliği yapmadıkları gibi kendilerine ayrı bir şahsiyyet ve şeref payesi çıkarıyor, kendilerini diğerlerinden üstün görüyorlardı ve çoğalmaya devam ettiler. Firavun ile Mısır halkı onların çoğalmalarını yadırgadılar. Çünkü çoğaldıkları zaman Mısır halkından memleketlerini ellerinden almalarından ve ürünlerinden sadece kendileri faydalanmalarından korktular. İşte bunun için hem Firavun hem de Mısır halkı erkek çocuklarını öldürmekle nesillerini yok etmeye koyuldular. Hz. Yusuf (a.s.) devrinden itibaren dörtyüz otuz yıl Mısır'da kaldıktan sonra Ebib ayında (Kıbti yılın ikinci ayında) Hz. Musa (a.s.) Mısır'dan İsrailoğulları ile çıktı. Firavun ve askerleri onları kovaladılar. Onlar "Külzum" denilen Kızıldeniz'e varınca Allah'ın emriyle Hz. Musa on iki yerden asasını vurdu, denizin on iki yerinden caddeler açıldı.

On iki boy halindeki İsrailoğulları'nın her boyu denizde açılan caddelerden

54- Ve hani bir vakit Musa kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı (ilah) edinmekle kendinize zulmettiniz. Onun için Yaratan'ınıza tevbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı, şehevi arzularınızı, bencil isteklerinizi) öldürün (yok edip ilahi emirlere itaatkar hale getirin veya) birbirinizi öldürün.

(Nefsinizi öldürülmeye teslim edin, razı olun, buzağıya tapmayanlar tapanlarla savaşıp öldürsünler. Bu emir üzerine onlar silahlarını alıp meydana çıktılar, puta tapanlar da baldırlarını sarıp topladılar kemende oldular. Allah (c.c.) o arada bir siyah bulut meydana getirdi. Ortalık karanlığa büründü, kimse kimseyi tanımadan birbirlerini öldürmeye başladılar. Kurtubi'nin ifadesiyle, "nefsinizi öldürün" emri gelince, iki saf oldular ve birbirlerini öldürmeye başladılar. Ölülerin sayısı yetmiş bini buluncaya kadar bu iç savaş devam etti. Mamafih bu öldürme olayıyla ilgili çeşitli görüşler vardır.) Öyle yapmanız Yaratıcınızın katında sizin için daha hayırlıdır. Böylece Allah tevbenizi kabul etmiş olur. Çünkü, ancak Allah, tevbeleri çokça kabul eden ve çokça merhamet edendir.

(Evet, şunu bilelim ki, müfessirlerin çoğuna göre, buradaki öldürme ifadesi, hakiki manasında olup mecazi anlamda değildir. Bu öldürme olayı Tevrat'ta anlatılmıştır. Hz. Musa şu çağrıyı yapmıştı: "Her kim Allah için ise, bana gelsin." Onun bu çağrısını Beni Lavey kabul ettiler. Bunun üzerine Hz. Musa, kılıçlarını alarak birbirlerini öldürmelerini emretti. Ve bu emrin gereği olarak birbirlerini öldürmeye başladılar. O gün yaklaşık üç bin kişi öldürüldü. Fakat Alusi de Kurtubî gibi ölü sayısının yetmiş bin olduğundan bahseder. Ancak, önemli olan belli bir sayı değildir. O halde, Kur'an-ı Kerim bu konuda belli bir sayı vermediği için sayıya takılıp kalmamak daha uygundur. Mühim olan yaptıkları nankörlüklerinin, Allah'ın dinini bırakıp putperest olmaya kalkıştıklarının karşılığı olan dünyada iken cezaya maruz kalmalarıdır. Dahili bir savaş ile kötü olanların ortadan kaldırılıp, yok edilmeleriyle temizlendiler. Tabi ki bu cezaya en müessir faktör buzağıya tapmalarının mürted olmalarının -dinden çıkmalarının- bir cezası idi. Zira Allah (c.c) Musa'ya Tevrat'ı indireceğine dair söz vermişti. Bu da daha önce de bahsettiğimiz gibi onlar için büyük bir nimetti. Ne yazık ki onlar, bunun değerini bilemediler; buzağıya taptılar. Kurtubi'nin ifadesine göre iki milyon idiler. Oniki bini hariç diğerlerin tamamı puta taptılar. Bir de Hz. Musa ile Tur'a giden yetmiş kişi hariç. Sonra da bu çeşit tevbe şekli neshedildi -hükmü kaldırıldı-. Her şeye itiraz eden, kendilerine verilen bunca nimetleri takdir etmeyen, bozuk karakterleri gereği buzağıya taptılar. Bu şirkin bütün fert ve millete ve topluma zararı büyüktü. Buzağıya tapmak, Hz. Musa kavminde büyük bir fesat ve ihtilallere -karışıklıklara- düzensizliklere sebep oldu. Dolayısıyla temizlenme

güzel (helal) nimetlerden yeyiniz' dedik. Onlar bize zulmetmediler fakat kendi nefislerine haksızlık ediyorlardı.

(Meal verirken parantez içinde zikrettiğimiz "Tih", çöl olup Kudüs ile Şam diyarında bulunan "Kunnisrin" denilen şehrin arasındaki bölgedir. 12×8 fersahtır. Her fersah da takriben sekiz kilometredir. İbn-i Aşur'un ifadesiyle "O çöl, Sina Çölüdür." Bu Allah (c.c)'ın onlara: *"Zorbacılarla savaşın"* emrine karşı: "Ey Musa Rabbinle beraber sen, gidin onlarla savaşın." deyip isyan etmelerinin cezası idi. İşte bu isyanlıklarından dolayı kırk yıl mezkur çölde yaşamaya mahkum oldular. Her ne kadar çıkmak için gayret edip yürümeye başlamışlarsa da, sonunda yine yürümeye başladıkları yere gelip, böylece şaşakalıp bir türlü oradan çıkamadılar. O, Samiri denilen kafir, cahil toplumu şöyle kandırdı: "Hz. Musa gitti gelmedi, gelmeyişinin sebebi şudur: Siz Firavun'un kavminin altın ve gümüşlerini almışsınız, onlar size haramdır. Onları bana verin de Hz. Musa gelsin" dedi. -Evet ganimet malları diğer ümmetlere haramdı- Fakat niyeti bozuktu. Onlar da "Musa kırk gün dolmadan gelmeyecek" dediler. O da dedi ki: "Kırk günü doldu. Çünkü yirmi gün, yirmi gecesiyle kırk gün sayılır." dedi. Dolayısıyla onları kandırarak altınlarını aldı. Zamanında o kafir, Hz. Cebrail'in (a.s) atının ayağının altındaki topraktan bir şey almıştı. O toprağı, buzağı şeklindeki, erittiği altınların içine attı. Bunun üzerine Allah (c.c.) ona ruh verdi ve o heykel ses çıkardı. Samiri: "İşte Rabbiniz budur" dedi ve o cahil kavim inanarak ona taptılar. Hali hazır Hindular'ın sığırlara, kutsal varlık nazarıyla bakmaları bu inancın uzantısıdır.)

58- Ve yine bir zaman size (ecdadınız olan İsrailoğullarına) şöyle dedik: "Öyle ise (büyük) bir şehre (Kudüs'e) ininiz de ondan (nimetlerinden) dilediğiniz yerde bol bol yeyin. (Ama) Kapısından (size verdiğimiz nimetlere şükür olarak) secde ederek girin, ve "hıtta!" (Yâ Rabbi bizi affet) deyin ki, sizin hatalarınızı bağışlayalım ve biz, iyi davrananlara (mükafatlarını daha da) artıracağız."

("Karye"; topladım manasında olan, 'kareytüden' alınmıştır. İnsanların toplandığı yer demektir. Mesela: "Kareytü-l mae fil-havdi" -suyu havuzda topladım- demektir. Şehirlere de, köylere de denilir. Ayetteki karyeden maksat Kudüs'tür. Bir görüşe göre de Kudüs'e yakın ve o dönemde "Amelika" denilen kavmin yaşadığı "Eriha"dır. Cemel: "Hz. Musa, İsrailoğulları mezkur çölde kırk yıl kaldıktan sonra onları Kudüs'e götürdü veya Eriha'ya götürdü, orayı fethetti ve orada vefat etti. Bir rivayete göre de çölde vefat etti. Buna göre de vefat edeceği zaman Hz. Yuşâ (a.s.)'ı kendisinden sonra halife kılarak, "peygamberdir", dedi. Yuşa (a.s.) 'da onları çölden alıp oraya götürdü ve orada bulunan zorbalarla savaştı ve bunun üzerine Şam'ın tamamı İsrailoğulları'nın eline geçti". *[c.1, s.57]*

Alusi, şöyle der: Allah'ın (c.c.) diğer bir ayet-i kerimede, *"mukaddes yere girin"* emrinden maksat Tih Sahrası'nın ülkesi sayılan Kudüs-ü Şerif'ten Şam'a kadar uzanan beldelerdir. Ayette geçen secdeden maksat: "Kimisi mütevazi bir şekilde başınızı eğerek girin, kibirle, azgınlıkla değil manasındadır." demiş. Kimisi de: Şer'i secde kasdedilmiş olması da caizdir, demiştir. Yani Allah (c.c.): *"Sizi çölden kurtardık, düşmanlarınıza karşı size zafer ihsan ettik ve sevdiğiniz yere kavuşturduk, bu nimetlerime karşı şükür secdesini yapın"* buyurdu. Alusi şöyle devam etmiştir: İbn-i Abbas (r.a.) bu secdeden yalnız ruku manasını almış, yani şehrin kapısından rükü ederek girin, manasında olduğunu ifade etmiştir.)

59- Fakat o zulmedenler (alay ederek o), kendilerine söylenmiş olan (tevbe manasını ifade eden) sözü başka sözle (buğday anlamındaki "hınta" ile) değiştirdiler. (emre aykırı davrandılar, ona uymadılar) Bunun üzerine biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten tiksindirici (korkunç, mukadder) bir azap (veba salgını) indirdik.

(Ayette geçen "ricz" kelimesinin asıl manası: Tiksindirici şey demek olup veba hastalığı kasdedilmiştir. Hadiste rivayet edilmiştir ki: "Bir saat içinde yirmi dört bin insan ölmüştür.") *[Beyzavi]*

60- Ve bir vakitte de Musa (Tih Sahrasında -Sina Çölünde-) kavmi için su istemişti de biz ona: "Asanla, (her hangi bir) taşa vur!" dedik. (O da taşa vurunca) Ondan (taştan) hemen on iki çeşme (su kaynağı) fışkırdı. Doğrusu her soy, su alacağı çeşmeyi bildi.

61- Hani siz o zaman: (verilen nimetlere karşılık) "Ey Musa! Biz bir tek yiyeceğe elbette dayanamayacağız; bizim için ("Rabbimiz" diyecekleri yerde imana, edeb ve terbiye usulüne aykırı olarak) Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, buğdayından (veya) sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın." demiştiniz. Musa da onlara şöyle dedi: «(Siz) O hayırlı olanı bu daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde (Tih -Sina Çölü-'nden) büyük bir şehre inin. Zira, şüphesiz istedikleriniz sizin için orada vardır. Öylece (bu hâdiseden sonra) üzerlerine alçaklık ve yoksulluk (damgası) vuruldu ve Allah'tan bir gazaba uğradılar.

(Nice milletlerin esareti altında yaşamaya mahkum oldular.) Bu (musibetlerin onların başına gelmesi), Allah'ın âyetlerini inkar etmiş olmalarından ve haksız olarak peygamberlerini öldürmeleri sebebiyle idi. İşte (bütün) bunlar, (Allah'ın ayetlerini inkar etmeleri, Peygamberlerini öldürmeleri veya) bu ceza (zillet ve hakarete maruz kalmaları, dini esaslara) isyan etmeleri ve haddi aşmakta olduklarından dolayı idi.

(Beyzavi şöyle der: Küçük günahlara devam etmek, büyük günahlara sebep olur. Veya ayetin manası şu: *"İşte bu ceza* (zillet ve meskenet içinde kalmaları küfür ve peygamberleri öldürmeleri sebebiyle olduğu gibi, dini hükümlere, esaslarına) *isyan etmelerinden ve* (insanların özellikle peygamberlerin hukukuna) *tecavüz ile haddi aşmalarından olmuştur."*)

62- Şüphesiz ki (zahiren) iman edenler; Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sâbiîlerden; Allah'a ve ahiret gününe (Hz. Muhammed'e) hakkıyla inanıp salih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir.

('Sebee' kelimesi çıktı ve 'seba' kelimesi ise meyletti manasına gelir. O halde ayette geçen 'sabiin': Din değiştiren, haktan batıla meyleden demek olup, yıldızlara veya meleklere tapan, Yahudilik'ten veya Hıristiyanlık'tan dönmelerdir

Bu konuda İbn-i Kesir şöyle der: "Bu hususta, görüşlerin içinde en açık görüş Mucahid'in şu görüşüdür: "Sabiiler, ne Yahudilik ne Hristiyanlık, ne Mecusilik ve ne de Müşriklerin dini üzerindedirler. Onlar için tabi olacakları tespitli bir din yoktur." *[1/104]*

Bazı kimseler bu ayetin hakiki manasını anlamayarak şöyle derler: "İşte bu ayette Hz. Muhammed'den bahsedilmemiştir. Öyleyse Hz. Muhammed'e (s.a.v.) iman etmeden de ayette geçen şekliyle iman edenlerin imanı iman sayılır." Maalesef bu gibi zatlar indî görüşleriyle, belli ki tefsirlere müracaat etmeden hüküm veriyorlar. Zira imandan maksat kamil manadaki imandır. Oysa Hz. Muhammed'e (s.a.v.) iman etmeyen Allah'a da iman etmemiş demektir. Çünkü onu tasdik eden Allah'ın (c.c.) onun vasıtasıyla göstermiş olduğu mucizelerdir. Oysa o mucizeleri kabul etmeyen Allah Teala'ya da inanmamış demektir.

Bu ayette geçen gruplar ya Hz. Muhammed zamanındaki münafıklar, Yahudi, Hıristiyan ve Sabiîler kastedilmiştir. Buna göre ayetin manası şöyledir: *"Şüphesiz ki (sadece lisanıyla zahiren) iman edenler, (Hz. Muhammed gelmeden önce batıl dinleri üzere olan) Yahudiler ve Hristiyanlar ve Sabiilerden kim Allah'a ve Ahiret gününe, (Muhammed'in peygamberliğine) hakikaten iman edip (İslam dinine girerek) salih bir amel işlerse artık onların Rableri katında mükafatları vardır, onlara hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olmazlar."* (Demek ki Hz. Muhammed'e (s.a.v.) yetişip de inanmayan kimse imanlı sayılmaz.

Meraği, İmam Gazali'den naklen şöyle der: "İnsanlar Rasulüllah (s.a.v.)'ın peygamberliği konusunda üç kısımdır.

a) Rasulüllah'ın peygamber olarak gönderildiğini hiç bilmeyen kimse, bu kesin olarak kurtuluş ehlidir.

b) Davetin kendisine eksiksiz olarak ulaştığı, fakat ya ihmal, ya inat, ya da kibirden dolayı delilleri hakkında fikir yürütmeyen kimse. Bu kesin olarak sorumludur.

c) Bir kısım vardır ki onlar, ilk iki kısımın arasındadır. Bunlara Rasulüllah (s.a.v.)'ın ismi ulaşmış fakat vasıfları ulaşmamış, aksine onlar çocukluktan

(Bu mucize kendilerine verilen Tevrat'ı kuvvet ve gayretle alsınlar, hükümlerini uygulasınlar, diye sağlam sözün alınmasından sonra meydana gelmiştir. Çünkü bu mucizeyi görmek, imanı güçlendirerek şuur ve vicdanı harekete geçiren hususlardandır. Bu hususta Fahr-i Razi şöyle der: "Bazı inkârcılar, -dağın onlar üzerine bir gölgelik olması mümkün değildir. Çünkü bu olmuş olsaydı, bu insanları imana mecbur kılan bir hal olacaktır. Öyle bir mecbur kılış ise teklifin ruhuna terstir.' dediler. Onlara şöyle cevap verilir: 'Bu insanları imana mecbur kılmaz. Çünkü bundaki en büyük korkuları, onun üzerlerine düşeceği korkusudur.' Buna göre, onlar göklerin direksiz olarak üzerlerinde durduğunu gördükleri için o dağın bir zaman üzerlerinde durduğunda bu husustaki korkularının zail olması muhtemeldir. Böylece de imana mecbur kılma hali ortadan kalkıyor, mükellefiyetleri kalır.")

64- Sonra, bunun ardından itaatten yüz çevirdiniz (Tevrat ile amel etme sözünden döndünüz). Eğer sizin üzerinizde Allah'ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz.

65- Muhakkak bilirsiniz ki, içinizden cumartesi (günündeki balık avı yasağı) konusunda aşırı davrananlara biz "(Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış (kovulmuş) maymunlar olun" dedik

66- Böylece o azabı (o asi insanların maymunlaşması), bizzat o zamandaki bulunanlara ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, muttakîler (takva sahipleri) için de bir öğüt vesilesi kıldık.

(Âlimlerin çoğuna göre şekilleri değiştirilerek maymunların şekli gibi olmuştur. Ayrıca şekli değiştirilen insanın kısırlaştığı, yiyip içmediği ve üç günden fazla yaşamadığı rivayet edilmiştir.)

67- Yine bir zaman da Musa, kavmine: "Şüphe yok ki Allah, size bir inek kesmenizi emrediyor" demişti de; onlar "Bizimle alay mı ediyorsun?" demişlerdi. (Musa:) "Ben öyle cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" dedi.

(Mısır kıtası, çöl olan büyük sahranın bir parçasıdır. Mübarek Nil'in akmasıyla gayet verimli bir tarla hükmüne geçtiğinden, o kavurucu sıcaklığı olan çölün komşuluğunda şöyle cennet misali bir mübarek yerin bulunması çiftçilik yapan Mısır halkı için çok rağbetli hale gelmiş ve ziraat ile ziraat vasıtası olan sığır hayvanları onlara göre mukaddes, hatta ilah derecesine çıkarmışlardı. O zaman İsrailoğulları da Mısır'da yaşıyorlardı. İşte onları buzağıya nasıl ve ne akıl ile taptıklarını onlara açıklamak ve o milletin seciyelerine -ahlaklarına- yerleşmiş olan sığır hayvanlarına tapma fikrini ortadan kaldırmak, sığırın kut-

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ ۚ اِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا ۗ وَاِنَّآ
اِنْ شَآءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ اِنَّهٗ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ
الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ ۖ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا ۗ قَالُوا الْـٰٔنَ جِئْتَ
بِالْحَقِّ ۗ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ
فِيهَا ۗ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۗ
كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ
قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً ۗ وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ
لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُ ۗ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَآءُ ۗ وَاِنَّ
مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾
اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ
ثُمَّ يُحَرِّفُونَهٗ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ
اٰمَنُوا قَالُوٓا اٰمَنَّا ۚ وَاِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ قَالُوٓا اَتُحَدِّثُونَهُمْ
بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُّوكُمْ بِهٖ عِنْدَ رَبِّكُمْ ۗ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

vurun!"

(Onlar, o hayvanın dili ile, veya sağ uyluğuyla veya kemiklerinden her hangi bir parçayla ölüye vurdular da, ölü can damarı kanadığı halde Allah'ın izniyle kalkarak: "Beni falanca ve falanca öldürdüler" dedi. Bu iki şahıs da amcasının çocuklarıydı. Onu miras için öldürmüşlerdi. Ya da katili hakkında ihtilaf olduğundan şöyle dedi: "Beni kardeşimin oğlu öldürdü." Bunu söyledikten sonra tekrar ölü olarak yere yıkıldı. Bunun üzerine katili veya katilleri yakalanarak öldürüldü.) İşte Allah, böylece ölüleri diriltir. (Yani Allah (c.c) kıyamet günü ölüleri, tıpkı bu harikulade diriltme gibi diriltir) ve akıl erdiresiniz diye size âyetlerini (Peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir. (Bu arada Allah (c.c) Hz. Musa (a.s.)'a sihir ve hileyle bağlanıp ithamda bulunulmaması için ölüye Musa (a.s)'ın vurmasını emretmemiş dolayısıyla o vurmamış, onların vurmasını emretmiştir. İşte böylece Allah (c.c.) onları, en sevdiklerini kesmekle imtihan etti ki, akıllarını başlarına alıp, buzağılara, ineklere ne akıl ile, ne fikir ile taptıkları hususunda düşünsünler! Ola ki Allah'ın peygamberinin sözünü dinler "Samiri" denilen kafirin, münafığın onlara buzağının heykelini yaparak, onları, putperest olmaları için açtığı çığırdan vazgeçerler, tevhid inancına dönerler. Alusi, başka bir hayvan değil de ineğin kesilmesi ile emrolunduklarının hikmetini bu şekilde açıklamıştır.)

74- (Ne var ki) Bunun ardından kalpleriniz (yine bu harikadan da ibret almadan) katılaştı; artık kalpleriniz taş gibi hatta daha da katı oldular. Çünkü taşlardan öylesi var ki, (onlarda bir reaksiyon meydana gelerek) içinden ırmaklar kaynar. (Hayvanlara, insanlara, ekinlere faydalı olur.) Öylesi de var ki, (zayıf bir etkilenme ile sadece çeşmeler ve kuyular çıkacak kadar az) yarılır da ondan su çıkar. Öyleleri de vardır ki, Allah korkusundan aşağı yuvarlanır. (Volkan, deprem ve yıldırım gibi Allah'ın izniyle meydana gelen tabiat olaylarından biriyle yukarıdan aşağı yuvarlanır. O kayalar kendilerine uygun yaratılış gayesine layık olan bir şekilde itaat ederek etkilenmeyi kabul ederler. Fakat peygamberlerin eliyle meydana gelen denizin yarılması, Tur Dağı'nın yerinden kaldırılıp havada üzerlerinde durdurulması, asasının ejderha haline gelip sihirbazların yaptıkları sihirlerinden mütevellit yılan ve ejderhalarını yutması gibi, mucize olarak korkunç kainat olayları, onları Allah'ın peygamberine ve ayetlerine iman etmek için harekete geçirmemiştir. Yani bu taşlarda bazen öyle bir reaksiyon meydana gelir ki içlerinden nehirlerin çıkmasıyla bu reaksiyon insanlara, hayvanlara ve ekinlere faydalı olur. Fakat bunların kalpleri hiçbir surette etkilenmez. Dolayısıyla vicdana nüfuz edip kalbe ulaşma özelliğini taşıyan hikmet ve öğütler hiçbir fayda vermez. Onlar adeta cansızların durumuna hatta daha da aşağısına düşmüşlerdir.)

Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir..

اَوَلَا يَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ
اُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ اِلَّآ اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ
﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِاَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ
اَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾ وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ
اِلَّآ اَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ
عَهْدَهُ اَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلٰى مَنْ كَسَبَ
سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ بِهِ خَطِيٓـَٔتُهُ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِٓي
اِسْرَآءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَذِى الْقُرْبٰى
وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

81- Hayır! (gerçek şu ki) Kim bir kötülük eder de günahı kendisini çepeçevre kuşatır (da kafir olarak ölür) sa artık onlar cehennem ehlidirler! Ve onlar orada ebedi kalıcıdırlar. (Kainatın her zerresi Allah'ın varlığına, birliğine kimi lisan-ı haliyle ve kimileri hem haliyle hem de lisanıyla -sözüyle- şahitlik ederler. Aynı zamanda kâfir olan bir kimse, ise kainattaki varlıkların hepsinin hakkına tecavüz ettiği için nihayetsiz bir suç işlemiştir. Aynı zamanda şayet dünyada ebedi olarak yaşasa, niyeti küfür üzerine yaşamaktır. Niyet içinse nihayet yoktur. Dolayısıyla bu nihayetsiz suçlara küfre karşılık nihayetsiz cezaları olacaktır. Aynı şekilde mü'min olanın mükafatı da devamlı olacaktır. Zira onun niyeti de şayet dünyada ebedi kalacak olsa iman üzere yaşamaktır.)

82- İman edip yararlı iş yapanlara gelince, işte onlar da cennetliktirler. Ve onlar orada ebedi kalıcıdırlar.

83- (Yine Ey Resulüm veya Hz. Muhammed'in zamanında yaşayan ey İsrailoğulları! Hatırla, hatırlayın) O zamanı ki biz, İsrailoğullarından şöyle kesin bir söz almıştık: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik (edeceksiniz) ve "insanlara (iyiliği emr, kötülükten men etmek, Hz. Muhammed hakkında doğru söz söylemek gibi) güzel söz söyleyin, namazı hakkıyla kılın, zekâtı verin" diye emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, (hepiniz o sözünüzden) döndünüz ve hâlâ siz yüz çevirenlerdensiniz. (Hz. Muhammed'e tabi olmaktan da vazgeçtiniz.)

84- Ve bir zamanda (Ey İsrailoğulları) 'birbirinizin kanlarını dökmeyeceğinize ve birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair' sizden sağlam söz almıştık. Sonra bu sözü (halef-selef olarak nefislerinizi) şahitler ederek (kabul edip lüzumu ile) itiraf ettiniz, (veya ey şimdiki Yahudiler, siz geçmişlerinizin ikrar ve kabul ettiklerine) şahitlik ediyorsunuz.

(Onların bu konudaki şahitlikleri Hz Musa'ya indirilen vahye dairdir. Cenab-ı Hakk bir önceki ayette İsrailoğullarına, yalnız Allah'a ibadet etme, anne babaya iyilik gibi emr olundukları en önemli hususları hatırlattıktan sonra onların bu emre uymadıklarını açıklamıştır. Bu ayetlerde ise Cenab-ı Hakk sakınacaklarına dair söz aldığı yasaklıları ve bu sözü bozarak anılan yasaklardan halef- selef olarak vazgeçmeyişlerini kendilerine hatırlatmıştır. Daha önceki ayetteki hitap Hz. Musa zamanındaki yaşayan Yahudilere, buradaki hitap ise Asr-ı Saadettekileredir. Maksat, bir milletin, tek kişi hükmünde olup sonrakilerin, öncekilerin yaptıklarından etkileneceklerini göstermektedir.)

85- (Bütün bunlardan) Sonra, siz öyle kimselersiniz ki, birbirinizi öldürüyor ve içinizden bir kısmını yurtlarından çıkarıyor, onlara karşı günah ve düşmanlıkta yardımlaşıyorsunuz. Eğer onlar esir olup size gelirlerse fidyelerini verip onları kurtarıyorsunuz; hâlbuki (onların, yurtlarından) çıkarılmaları da size haram kılınmıştır. Yoksa Kitab'ın bir kısmına inanıp, bir kısmını da inkâr mı ediyorsunuz? (Kitab'ın bir kısmını inkâr etmek, tamamını inkâr etmek demektir. Çünkü iman bölünmez.) Artık içinizden böyle yapanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka bir şey değildir. Kıyamet gününde ise (onlar) azabın en şiddetlisine uğratılırlar! Ve Allah, yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.

(Yani Arap müşrikleri ve onların müttefikleri olan Yahudiler, düşmanları olan Yahudi bazı kimseleri esir alıp, esirlerin fidyelerini vermekte anlaştıkları zaman, Yahudilerden her grup, düşmanları da olsalar kendi soydaşlarının fidyelerini veriyor sonra bu Tevrat'ın emridir, diyorlar. Eğer gerçekten Tevrat'a inanıyorlarsa neden Tevrat, o esirlerle savaşıp yurtlarından çıkartmalarını yasakladığı halde bu ilahi yasağa uymuyorlar, demek ki, din ile alay ediyorlar. Yahudi kabileleri olan Ben-i Kaynuka daha önce müşrik olan Evs Kabilesinin müttefikleri idiler. Ben-i Kurayza ile Ben-i Nadr Yahudi kabileleri ise Hazrec'in müttefikleri idi. Evs ve Hazrec kabileleri ise İslam'dan önce birbirleriyle çarpışan düşmanlar idiler. Dolayısıyla Yahudiler de birbirleriyle savaşıyorlardı.)

86- İşte onlar, ahiret karşılığında dünya hayatını satın alan kimselerdir. (Dünya hayatını tercih edip ahiretle değiştirdiler.) Bu yüzden ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine yardım edilecektir.

87- And olsun ki biz, Musa'ya Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Ondan sonra ard

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا
مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَا عَرَفُوا
كَفَرُوا بِهٖ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾ بِئْسَمَا اشْتَرَوْا
بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِهٖ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩٠﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَآ اَنْزَلَ
اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهٗ وَهُوَ
الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَآءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ
اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَآءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ
اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا
مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَآ اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ
وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ
بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَاْمُرُكُمْ بِهٖٓ اِيمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

Büyüklüğü de ordusuna yetecek kadardı. 8x8 km'lik alanı kaplardı. Zira böyle bir mucize, imanı güçlendirir, vicdanı harakete geçirir. Bu ayetin bir benzeri daha önce geçti. Ancak Cenab-ı Hakk orada: "*Size verdiğimize kuvvetle sarılın ve ondakini hatırlayın.*" Burada ise: "*Size verdiğimize kuvvetle sarılın ve dinleyin.*" buyurmuştur. Böylece orada onlara ezberleyip korumayı, burada ise; anlayıp boyun eğmeyi emretmiştir. Her iki ifade maksatta birbirine yakındır.) Onlar ise: "İşittik ve isyan ettik." dediler de, (Yani onlar verilen sözü kabul edip anladılar fakat onunla amel etmeyip aykırı davrandılar) inkârları sebebiyle kalplerine buzağı sevgisi içirildi. (O muhabbet, tıpkı suyun içine girdiği kaba yerleştiği gibi, adeta iliklerine işledi. Nitekim rivayete göre, Hz. Musa (a.s.) o yapılan buzağı heykelini yaktı, külünü denize attı. Onlar da denizin suyundan külüyle karışmış kısmından içtiler. Buzağıyı çokça sevmelerinin sebebi Mısır'da bağlı oldukları putperestlikti. Böylece günlerin geçmesiyle küfür, kalplerinde kökleşmiş ve sonrakiler bu sevgiyi öncekilerden miras almışlardır.) (Ey Resulüm!) De ki: "Eğer inanmışsanız, inancınızın size emretmekte olduğu şey ne kötüdür!" (Yani sizin yaptığınız işler imanın eseri olması mümkün değildir. Siz buzağıya tapıyorsunuz peygamberleri öldürüyorsunuz. Gerçekten Tevrat'a inancınız olsaydı bu kötü şeyleri yapar mıydınız?)

94- (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Eğer (iddia ettiğiniz gibi) Ahiret yurdu (cennet) Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size ait ise ve bu sözünüzde doğru iseniz haydi (sizi o ebedi nimete ulaştıracak) ölümü dilesenize!" (Nitekim sahabelerden (r.a.) savaşlarda şehadet şerbetini içmek için ölümü isteyen kimseler olduğu rivayet edilmektedir.)

95- Halbuki ellerinin işlediği (günahlar) yüzünden, elbette ebedi olarak asla onu (ölümü) temenni etmeyeceklerdir. Allah zalimleri hakkıyla bilendir.

96- Yemin olsun ki, (sen) onları yaşamaya karşı insanların, hatta şirk koşanların en hırslısı bulursun! Her biri, bin yıl yaşatılmayı (ömürlerinin bu kadar olmasını) ister. Halbuki (çok) yaşatılması onu (kendisi için hazırlanan) azaptan uzaklaştırıcı değildir. Allah, onlar ne yaparlarsa hakkıyla görendir. (Gizli işlerini yaptıkları her şeyi görür.)

97- (Ey Resulüm!) De ki: Kim Cebrail'e düşman ise (kahrından helak olsun; o bütün semavi kitapları da içine alan ilahi vahye ve Allah'a da düşmandır) artık şüphesiz (bilsin) ki onu (Kur'an'ı) senin kalbine Allah'ın izniyle kendinden öncesinde bulunan (geçmiş kitap) ları tasdik edici, müminler için hidayet (yol gösterici) ve müjdeleyici olmak üzere o (Cebrail) indirmiştir. (yani Cebrail'in durumlarından biri, Kur'an-ı Kerim'i senin üzerine indirmesidir. Dolayısıyla ona düşmanlık yapan, Allah'ın vahyine ve tabiatıyle Allah'a düşmanlık yapmış olur. Evet bir kimse, Allah'ın, meleklerine, peygamberlerine düşmanlık yaparsa, Allah'a düşmanlık yapan insaftan mahrum, küfre girmiş kişi olur.)

98- Kim, Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikâil'e düşman olursa (kafir olmuş olur. Ve bilsin ki) artık şüphesiz Allah da kafirlerin düşmanıdır.

99- (Ey Muhammed!) Andolsun ki, sana apaçık âyetler indirdik. Onları ancak fâsıklar (kafirler) inkar ederler.

100- (O yahudiler hala küfürlerini sürdürecekler mi?) ve onlar ne zaman söz vererek bir andlaşma yapmışlarsa içlerinden bir kısmı her seferinde onu bozmadı mı? Hayır, zaten onların çoğu iman etmezler.(Tevrat'ta Hz. Muhammed'e inanmaları hususunda Allah'a(c.c.) söz verdikleri halde sözlerini bozdular)

101-Onlara Allah tarafından yanlarında olanı (Tevrat'ı) tasdik edici bir peygamber gelince, Ehl-i Kitaptan (kendilerine kitap verilenlerden) bir grup, sanki bilmiyorlarmış gibi onu sırtlarının gerisine (arkalarına önemsemeyerek) atıp terk ettiler.

102- Ve (azılı cin ve insanlardan olan) şeytanların, Süleyman'ın hükümranlığı aleyhinde söylemekte oldukları (güya Süleyman (a.s.)'ın sihir yaptığına dair uydurdukları) şeylere tâbi oldular. (Tevrat'ı bırakıp da sırf sihir ilmiyle meşgul olan bazı Yahudi hahamları, bilginleri şeytanların söylediklerine uydular. Yani Hz. Süleyman kendi hükümranlığını sihir yapmakla kurduğunu ve insanlara sihir öğretmekle de kafir olduğunu ileri sürdüler.) Halbuki Süleyman sihir yapıp kâfir olmadı.

(Yani Süleyman Peygamberdir. Sihir yapsaydı kâfir olacaktı. Zira sihir aldatma ve yanıltmadır, peygamberler ise bundan uzaktırlar.) Fakat şeytanlar insanlara sihri (ta'lim ederek, öğreterek) ve Babil'deki, iki meleğe; (yani) Hârut ile Mârut'a indirileni (meslek edinip bir araya getirdikleri ve insanlara öğrettikleri sihri Hz. Süleyman'a isnad eden ins ve cin şeytanları kafir olmuşlardı.) Halbuki (o iki melek); "biz ancak imtihan (için gönderilmiş)iz, (dolayısıyla sihirle amel eden kafir olur, caiz olduğuna inanmayan, onunla amel etmeyen de imanını muhafaza eder.) sakın (onu öğrenip sihri caiz görmekle, onunla amel etmekle) kafir olma!" demedikçe hiç kimseye (sihir ilmini) öğretmezlerdi. (Onlar sadece, peygamberlikle ilgili mucize ile sihri birbirinden ayırdetmek için öğrettiler. O devirlerde sihirbazlardan kendilerini peygamber ilan edenler oluyordu.) Buna rağmen onlar, (o iki melekten) karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. (Aralarındaki sevgiyi yok edip ayrılmalarına sebebiyet veren, buğz içine iten bir sihir cinsi idi. Halbuki melekler onlara. "böyle yapmayın, karı kocayı ayıracak hilelere başvurmayın" diye onları men ederlerdi.) Oysa (sihirbazlar, büyücüler), Allah'ın izni olmadıkça onunla hiç kimseye zarar verici değillerdir. Ve onlar, kendilerine zarar verecek, faydalı olmayacak şeyleri öğreniyorlardı. (Onlar bu iki melekten "buğz yazısı" diye adlandırılan, eşleri birbirinden ayırmak için konulmuş şeyler öğreniyorlardı. Merağı, bu konuda şöyle der: "Öğrendikleri sihrin tesiri, yapısı itibariyle midir, gizli bir sebeple midir, yoksa etkisi yok mudur? Ayet bunun mahiyetini açıklamamaktadır. Aynı şekilde muskalar ve yazı mı, tılsım ve dua okumak mı, bir takım jurnal -biriyle ilgili olarak yetkililere verilen kötüleme, ihbar yazısı- mı, bazı soğutma ve yenme hileleri mi, psikolojik bir etki mi, yoksa şeytani bir vesvese mi? Ayet, sihir olarak öğrendikleri şeyin, çeşidini anlatmamıştır. O halde ilim bunların hangisini ispatlarsa o, Kur'an'ın özet olarak zikrettiğinin izahı olur. Cenab-ı Hakk, sihrin mahiyetini açıklamakta bir fayda görseydi, şüphesiz onu açıklardı. Fakat bunu insanların araştırmalarına bırakmıştır.) Şanım hakkı için olsun ki, (Yahudiler) muhakkak onu (o sihri, ona ait bilgileri) satın alan (bu işi seçip onu dünya ve ahirette mutlu eden dinin esaslarını, ilahi hükümlerini bilmenin önüne alan ve onunla amel eden, Allah'ın kitabını şeytanların uydurma, hikayeleriyle değişen) kimsenin ahirette hiçbir nasibi olmadığını biliyorlardı. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke (bunun akıbetini hak-

dilerini peygamber olarak ilan ettikleri için melekler insan şeklinde oraya indiler. O zaman Babil'in nufusu bir buçuk milyon civarındaymış. Dünyanın en mamur ve süslü şehri imiş. Aynı zamanda sihir, Mısır'da beşinci ve altıncı aile Firavunlarının devrinde Milat'tan önce 373-390 yıllarında yaygındı. Hz. Musa'dan (a.s) önce İbraniler devrinde revaçta idi. Cahiliyye döneminde de sihir, cincilik, kehanet, fal okları gibi şeyler yaygındı.

İsrailoğulları tarih boyunca kendilerini sihirden kurtaramamışlardır. Cin ve insanlara hüküm eden Hz. Süleyman'a (a.s.) sihirbaz dediler. Hz. Süleyman Hz. Davud'un oğlu olup M.Ö. 1093 senesinde dünyaya gelmiştir. Ve M.Ö. 973'te Kuds-i Şerif'i bina etmiştir. Sihirbazlar kendilerini peygamber olarak ilan ederlerdi. Allah (c.c.) da sihirbazların foyasını meydana çıkarmak ve yalancı olduklarını halka anlatmak için iki melek göndermiş ve onlar da sihir ilmini veya Meraği'nin ifadesine göre sihre benzer bir şey öğretmişlerdir. Evet, bu melekler insanlara sihrin fenalığını, sihri öğrenmek isteyenlere de hikmeti muktezasınca bildirmişlerdir. Böylece mucize ile sihir arasındaki farkın ne olduğu anlaşılmıştı. Sihirbazlar peygamber olamazlar. Meraği şöyle der: "Âyet sihrin o zamanlarda öğretilip telkin edildiğini açıkça belirtmektedir ki, tarih de bunu desteklemektedir. Sihri geçim için sanat edinenler, insanlar arasında şeytanların ve cinlerin padişahlarının isimleri olarak tanınmış bir takım garip isimler ve anlamsız kelimeler söylemesini adet edinmişlerdir. Maksatları insanlara, cinlerin onların dualarını kabul edip başkalarını emirleri altına koydukları imajını vermektir. Aslında halkın sihrin, şeytanlardan ve yıldızların ruhlarından yardım görülen bir iş olduğu şeklindeki inançlarının menşe-i de budur." Zuhayli şöyle der: "Alimler sihrin varlığında ihtilaf etmişlerdir. Cumhur-u ulemaya göre, var olup Allah (c.c.) sihrin yapıldığında dilediği şeyi yaratır. Sihrin üç mertebesi vardır:

a. Alet, edavatsız ve yardımcısız sadece sihirbazın sarf ettiği gayretiyle meydana gelir.

b. Uzak yoldaki yıldızların, su, hava, toprak, ateş ve ebced hesabıyla yapılan sihir çeşididir.

c) Hayal gücüyle meydana gelen sihir çeşididir. Adam, kendi hayalinde çeşitli şeylerin şekillerini oluşturur sonra yanındaki insanlara olmayan şeyin var olduğunu gösterir. İşte daha önce de bahsettiğimiz gibi Firavun sihirbazlarının sihri bu kabildendir. Onlar iplere ve değneklere yılan şeklinde civayı sürmüşlerdi. Güneşin ışığında seyredenlerin gözünde yürüyen yılanlar şeklinde; yürür halde hayal edildi.)

103- Eğer onlar gerçekten iman edip günahlardan sakınmış olsalardı, şüphesiz, Allah tarafından verilecek sevap (haklarında) çok hayırlı olacaktı. Keşke bilselerdi. (Yani onlarda gerçek anlamda bilgi ve düşünce olsaydı bu ilahi mü-

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَآ اَوْ مِثْلِهَاۗ اَلَمْ تَعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۗ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ
﴿١٠٧﴾ اَمْ تُرِيدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُۗ
وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ
كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّارًاۚ حَسَدًا
مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّۚ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا
حَتّٰى يَاْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾ وَاَقِيمُوا
الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَۗ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ
اللّٰهِۗ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾ وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ
اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰىۗ تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْۗ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ
فَلَهٗٓ اَجْرُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

(Burada ve önceki ayetteki hitap, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olmakla birlikte maksat, Yahudilerin ve diğerlerinin neshe yaptıkları itirazdan incinme ihtimali olan mü'minleredir. Allah (c.c.), zayıf imanlı kimselere sebat vermek ve imanlarını güçlendirmek için bu ayeti indirmiştir. Zira nesih, Allah'ın kudretine dahil olan şeylerdendir. Allah (c.c.) her şeye kadirdir. Dolayısıyla hükümleri nesih etmekten dolayı yadırganamaz. Hikmete binaen dilediği bir hükmü kaldırır, yerine başka bir hüküm koyar.)

108- Yoksa, (siz de) daha önce Musa'ya sorulduğu gibi, (itaat etmek yerine Ey Müslümanlar!) Peygamberinizi sorguya mı çekmek istiyorsunuz? Kim imanı küfürle değiştirirse, (Allah'ın apaçık ayetlerinde şüpheye düşerse) şüphesiz hak yoldan sapmış olur.

(Alusi; "Buradaki muhatap Müslümanlardır" diyerek, Fahr-ı Razi'nin "Buradaki muhatap Yahudilerdir" demesini tasvip etmiyor. Alusi şöyle devam ediyor; "Yani Allah'ın Resülü'ne güvenin, Yahudiler gibi olmayın.")

109- Kitap ehlinden (Yahudi ve Hristiyanlardan) pek çok kimse, iman etmenizden sonra sizi küfre döndürmeyi istediler. (Bu istekleri, senin peygamberliğin olan) hakikat kendilerine (parlak delillerle kitaplarındaki ahir zamanda gelecek olan peygambere dair ezberledikleri müjdeleri içine alan ayetlerle beraber, Muhammed'in hak peygamber olduğu ve Müslümanların seçtiği din, hak olduğu) belli olduktan sonra, (sırf) içlerindeki hasetten dolayı sizi imanınızdan sonra kafirler haline döndürmeyi temenni ettiler. Artık Allah, (onlar ile cihat) emrini indirinceye kadar onları affedin, aldırmayın! (Cezalandırmayın, kınamayın) Şüphesiz Allah her şeye kadir (hakkıyla gücü yeten)'dir. (Uhud Gazasından sonra bir kısım Yahudiler, Müslümanlara; "eğer siz hak üzere olsaydınız mağlup olmazdınız, öyleyse bizim dinimize dönün ki, sizin için daha hayırlıdır" dediler. İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Ayette geçen "safh" serzeniş etmemek, kınamamak manasında olup aftan daha kuvvetlidir.)

110- Ve namazı hakkıyla eda edin, zekâtı verin, hayır olarak kendiniz için önceden ne hazırlarsanız, Allah katında onu bulursunuz. Şüphesiz ki, Allah ne yaparsanız, hakkıyla görendir. ("Ey nefis! Bil ki dünkü gün senin elinden çıktı. Yarın ise senin elinde senet yok ki, ona mâliksin -ona yetişip sahip olasın.- Öyle ise hakikî ömrünü, bulunduğun gün bil. Lâakal -en az- günün bir saatini, ihtiyat akçesi gibi, hakikî istikbal için teşkil olunan bir sandukça-i uhreviyye olan bir mescide veya bir seccadeye at." *[Sözler, 273]* Tabi ki bu bedeni ibadetin yanı sıra Allah'ın (c.c.), bize verdiği maldan da ahiret azığı olarak zekatımızı, sadakamızı, vererek Allah'ın rızasını kazanıp mali ibadetimizi de ifa etmek mecburiyetindeyiz.)

111- (Kendilerine kitap verilenler:) "Yahudi veya Hıristiyan olanlardan başkası asla cennete girmeyecek!" Dediler. Bu onların boş temennileridir. De ki: "Eğer (iddianızda) doğru söylüyorsanız delilinizi getirin!

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى
لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُذْكَرَ
فِيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فِي خَرَابِهَا اُولٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَآ اِلَّا
خَآئِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾
وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ
عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِذَا قَضٰٓى
اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونَ ﴿١١٧﴾ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِينَآ اٰيَةٌ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ
قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ اِنَّآ
اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ اَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

vardır: Kelebi rivayetinde; "Rumlu İsyanus oğlu Teytus ve arkadaşları, İsrailoğullarıyla savaşarak savaşçılarını öldürdüler, çoluk, çocuklarını da esir aldılar. Tevrat'ı yaktılar. Beyt-ül Makdis'i harap ettiler. İçine leşleri attılar ve içinde domuzları kestiler ve öylece harabe kaldı. Ta ki Hz. Ömer (r.a.) zamanında Müslümanlarca tamir edilene kadar. İbn-i Abbas (r.a.)'dan Ata'nın rivayetine göre de nuzül sebebi şudur: Müşrikler, Müslümanları Mescid-i Haram'da ibadetten men ederlerdi. Aynı zamanda Resül-i Ekrem (s.a.v.) hicretin altıncı senesinde ashabıyla Beytullah'ı ziyaret için Medine-i Münevvere'den çıkıp "Hudeybiye" denilen mevkide Mekke müşrikleri ile karşılaşmış onlar da bu ziyarete mani olmuşlardı. Tabi ki hükmü umumidir. Kafir olan kimse camilere girebilir mi? Bu hususta müçtehitler arasında ihtilaf vardır. İmam-ı Ebu Hanife'ye göre genel olarak caizdir. Çünkü Sakif kabilesi Peygamber'e (s.a.v.) geldiklerinde onları camiye aldılar. *"Müşrikler Mescid-i Haram'a girmesinler"* ayetteki yasak tenzihen yorumlanmıştır. Veya hac niyetiyle Harem'e girmesinler diye mana verilmiştir. İmam-ı Malik'e göre genel olarak mescidlere girmeleri haramdır. İmam-ı Şafii ise, Mescid-i Haram ile diğer mescidleri birbirinden ayırarak, Mescid-i Haram'a giremez, diğer mescidlere girebilirler, demektedir.)

115- Doğu da batı da (bütün yer, dünya, varlık âlemi) Allah'ındır. O halde nerede (namazınızı eda etmek için, kıbleye) yönelirseniz, artık orada Allah'ın vechi (hoşnut olduğu ve yönelmenizi emrettiği kıble) vardır.

(Şayet Mescid-i Haram'dan ve Mescid-i Aksa'dan namaz kılmaktan men edilirseniz namaz kılan, namazında ne tarafa yönelirse, namazıyla Allah'tan başkasını kasdetmemek şartıyla Allah'a yönelmiş olur. Zira Allah (c.c.), zaman ve mekandan münezzehtir. Dolayısıyla, ibadete elverişli her yerde ve her durumda, hatta kıble yönünü tayin edemediğinizde bile namazınızı kılabilirsiniz.Büyük tasavvuf ehli Attar (r.h.) şöyle der: "Mü'minler için her yer secdegahtır -secde yeridir-". Nitekim Peygamber (s.a.v.) de, "Yeryüzü benim ümmetim için mescid kılınmıştır" buyurmuştur. "Şüphesiz ki, Allah Vâsî (rahmeti geniş olan)' dir, Âlim (nerede olursa olsun kendisine yöneleni ve kullarının maslahatlarını, amellerini her yerde ve her şeyi hakkıyla bilen)'dir. (Cumhura göre bu ayetin hükmü Bakara suresi 150. ayetiyle nesih edilmiştir. Aynı zamanda Peygamber (s.a.v.) ile ashabı (r.a.) müşrikler tarafından Mekke-i Mükerreme'den çıkarılıp, Mescid-i Haram'dan uzaklaşmalarının acısını dindirmek için onlara bir teselli mahiyetindedir. Bir görüşe göre de nesholmayıp, ister uzun olsun, ister kısa olsun, seferde, korku anlarında binek üzerinde kıbleye yönelmesinin gerekli olmayan nafile namaz hakkında nazil olmuştur. Bu ayet, namazda Kabe'ye yönelmeyi emreden ayetten önce inmiştir. Bu ayet geçmiş dinlerin sahiplerinin "ibadet sadece heykellerde, ibadethanelerde, tapınaklarda sahihtir" şeklindeki inançlarını geçersiz kılmakta ve azaba dair sözün, sadece mabetlerdeki ibadetlere engel olmaya karşılık değil, kayıtsız şartsız ibadetleri engellemekten ötürü

وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصٰرٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ
هُوَ الْهُدٰى ۗ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ الَّذِى جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهٖ ۗ اُولٰٓئِكَ
يُؤْمِنُونَ بِهٖ ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾ يٰبَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ
اذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتِىٓ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعٰلَمِينَ ﴿١٢٢﴾
وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِى نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا
تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ رَبُّهٗ بِكَلِمٰتٍ
فَاَتَمَّهُنَّ ۗ قَالَ اِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ۗ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِى ۗ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى
الظّٰلِمِينَ ﴿١٢٤﴾ وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا ۗ وَاتَّخِذُوا مِنْ
مَقَامِ اِبْرٰهِيمَ مُصَلًّى ۗ وَعَهِدْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِىَ لِلطّٰٓئِفِينَ
وَالْعٰكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا
اٰمِنًا وَارْزُقْ اَهْلَهٗ مِنَ الثَّمَرٰتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۗ قَالَ
وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهٗ قَلِيلًا ثُمَّ اَضْطَرُّهٗٓ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ ۗ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

bilecek ilim ehli olan bir nesli yetiştirmenin; Müslüman kimselerin üzerinde gerekli bir görev olduğunu da unutmayalım!)

122- Ey İsrailoğulları! Size ihsan ettiğim nimet(ler)imi ve sizi (bir zamanlar eb-ecdadınızı, dönemin peygamberine inanmakla, iman ve salih amellerinizle ve bir çok peygamberlerin sizden gönderilmekle, atalarınızın dönemindeki küfür ve dalalet içinde yaşayan) âlemlere (milletlere) üstün kılmış olduğumu hatırlayın. (Nankörlük yapmayın. İslamiyet gibi ulvi ve kitaplarınızda yüksek evsafı yazılı bir dini kabulden kaçınmayın.)

123- Hem öyle bir günden sakının ki, (o gün) hiç kimse, kimse adına bir şey ödemez, (Onu mesuliyetten kurtarmak için ona yardımda bulunamaz. O gün hiçbir nefis başka bir nefsin günahından sorumlu tutulamayacağı gibi, onun yerine bir şey de ödemez. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur:"Ey Muhammed'in kızı Fatıma, malımdan dilediğini iste. Ben sana Allah'a karşı bir güvence vermeye yetkili değilim. Kendini Allah'ın azabından kurtaracak ameller yapmaya gayret et." Hiç kimseden (cehennemden kurtuluş için) fidye de kabul edilmez ve kimseye (Allah izin vermedikçe) şefaat fayda vermez ve onlara yardım da edilmez. (Âyetin nüzul sebebi, bu surenin 48. âyetinde anlatıldı)

124- Hatırla o zamanı ki, Rabbi, İbrahim'i bir takım kelimelerle (emir ve yasaklarla) imtihan etmiş (mükellef kılmış), bunun üzerine O (İbrahim) 'da onları tam olarak (eksiksiz ve ihmalsiz bir şekilde) yerine getirmişti. (Rabbi de O'na:) "Doğrusu ben, seni insanlara imam (onlar için dinde uyulan kıyamete kadar yolunda yürünen bir peygamber, kendisine tabi olunan rehber) yapacağım" buyurdu. (Hz. İbrahim ise): "(Rabbim!) Neslimden (de bazılarını (imamlar yap)!"dedi. (Rabbi de:) "Verdiğim ahd (söz, senin neslinden de olsa) zalimlere ulaşmaz", (onlar için söz vermem) buyurdu.

(Evet, dileğini kabul ettim; neslinden imamlar meydana getireceğim, yani İmamet-i Kübra -din ve dünya riyaset makamlarına- ulaştıracağım, fakat zürriyetinden olacak zalimler benim imamlığa dair sözüme, keremime eremezler. Buradan anlaşılıyor ki önderlik, hükümdarlık, hatta cami imamlığı babadan evlada geçen bir miras değildir. İslam her şeyi layık olduğu yere konulmasını ve görevin ancak ehil olana teslim edilmesini adalet sayar. Bunun aksini de zülum olarak vasıflandırır. İbn-i Aşur, şöyle der: 'Bu ayet, büyük günah işleyen, büyük hilafet -devlet reisliği makamına- ve küçük hilafet -namaz kıldırmak-, kadılık -hakimlik- müftülük makamlarına layık olmadıklarına delalet etmektedir. Ancak birisi fasık olmadığı halde hilafet makamına geçtikten sonra zulüm ve fıska başlarsa kanın akıtılmaması için en iyisi sabredip ona karşı gelmemektir.' İmam-ı Hanefi'den "fasık olan bir kimse imam olabilir, fakat kadı olamaz." diye nakledilmiştir. Cessas diyor ki: "Bu hatalı bir nakildir, yanlıştır."

125- Ve hatırla o zamanı ki, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlar için dönüp varılacak toplanma, sevap (kazanma) yeri ve güvenli bir yer kıldık. (Siz de) İbrahim'in makamından bir namazgah edinin (orada dua edin, namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e şöyle emir verdik: "Evimi (Kâ'be'yi) tavaf edenler, i'tikafta olanlar, orada ikamet edip ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler (namaz kılanlar) için tertemiz tutun."

(Bu ayet-i kerime ile bütün mabedlerin temizliğinin gerekliliği sabittir. Ayette geçen "Makam-ı İbrahim" hakkında çeşitli görüşler vardır: Birinci görüş şu: Hz. İbrahim ve İsmail (a.s.)'ın Kabe'nin inşasında iskele gibi kullandıkları ve Hz. İbrahim'in bir mucizesi olarak ayak izi bulunan taştır. Tavafın yedinci şavtını -turunu- tamamlayan bir kimse orada veya Mescid-i Haram'ın herhangi bir yerinde iki rek'at tavaf namazı kılar. Hanefi'ye göre bu namaz vaciptir.)

126- Hatırla o zamanı ki, İbrahim de şöyle demişti (dua etmişti): "Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir kıl, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle rızıklandır", (Allah da ona) şöyle buyurdu: (sadece inananları değil) «İnkar edene de (rızık, nimeti veririm) onu az bir süre (dünyada) faydalandırır, sonra onu cehennem azabına (küfrü sebebiyle) mahkum ederim. O varılacak yer ne kötüdür!»

127- Hatırla o zamanı ki, İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini, «Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; zira şüphesiz ki, Semî (her duayı, her şeyi işiten), Âlim (her şeyi bilen) ancak sensin. (Dualarımızı işitip bütün işlerimizdeki niyetimizi bilensin, diye) dua ederek yükseltiyorlardı.

128- "Ey Rabbimiz! Bizleri (benim ile oğlumu, iki muhlis, emir ve yasaklarına) sana (teslim olan, ihlaslı) itaatkar kullar kıl, (teslimiyetimizi artır, üzerinde sabit kıl) neslimizden de sana teslim olan bir ümmet (kıl), bize menasikimizi (yapması ile emr olunduğumuz hac'da yapacağımız ibadetlerin yerleri ile usullerini ve diğer bütün ibadetlerimizin esaslarını) göster (tanıt, bildir) ve tevbemizi kabul buyur; zira, şüphesiz ki Tevvab, (tevbeleri çok kabul eden), Rahim (merhameti bol olan) ancak sensin."

129- "Ey Rabbimiz! Onlara, (neslimize) içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap (Kur'an) ve hikmeti (dini ahkamın sırlarını ve şer'i gayeleri) öğretecek, onları (şirkten ve nefsi kirletip, cemiyet düzenini yıkan çeşitli günahlardan) temizleyecek bir peygamber gönder. Şüphesiz ki Aziz (kudreti daima üstün gelen) Hakim (her işi hikmetli olan) ancak sensin!

(İşte İbrahim (a.s.)'ın bu duası kabul olunmuş, oğlu Hz. İsmail (a.s.)'in neslinden Hatemül Enbiya olan Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Mekke-i Mükerreme'de dünyaya teşrif etmiştir. Cenab-ı Allah'ın dinini bütün ins ve cinne tebliğ etmiştir.)

130- İbrahim'in dininden (ve açmış olduğu yüksek ahlak ve sağlam sünnet yolundan) kendi nefsini aşağılık kılan (nefsini sefahate sevk edenlerden, kendini bilmez)dan başka kim yüz çevirir? And olsun ki, (biz) onu dünyada (peygamberlik ve önderlik görevi ile) seçtik, şüphesiz o, elbette ahirette de salih kimselerdendir.

131- Hatırla o zamanı ki, Rabbi ona: "(İhlas ve iman ile emirlerime) Teslim ol", buyurduğunda; O da: "Âlemlerin Rabbine (dinimi ve amelimi) halis kılarak, boyun eğdim." demişti.

(İman kalbin sıfatıdır. İslam ise uzuvların sıfatıdır. Hz. İbrahim (a.s), Allah'ı daha önce kalbi ile tanımış, Allah da ona: "Teslim ol" sözü ile uzuvların ve bedenin amelleri ile de mükellef kılmıştır. Bu ayet bir önceki ayetin son bölümündeki Hz. İbrahim Halilullah'ın Allah indindeki makamının âli olduğunun bir delili mahiyetindedir.)

132- Ve İbrahim, bunu (tevhid kelimesini, tevhid inancına dayanan İslam dinini) kendi oğullarına vasiyet etti. Ya'kub da (oğullarına böyle vasiyet ederek her biri dedi ki): «Oğullarım! Şüphesiz ki, Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. (Ondan başka bir dini kabul etmez) Öyleyse ancak Müslümanlar olarak ölünüz (dedi.)»

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا ۗ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا
وَمَآ اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ
وَمَآ اُوتِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَمَآ اُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ ۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ
اَحَدٍ مِنْهُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾ فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَآ اٰمَنْتُمْ بِهِ
فَقَدِ اهْتَدَوْا ۖ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ اللّٰهِ ۖ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً ۖ وَنَحْنُ
لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ اَتُحَآجُّونَنَا فِي اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ وَلَنَآ
اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾ اَمْ تَقُولُونَ اِنَّ
اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا اَوْ
نَصَارٰى ۗ قُلْ ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ ۗ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ
مِنَ اللّٰهِ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا
مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

inancın yüzümüzde bıraktığı nurani sima yegane süsümüzdür.) Artık Allah'ın boyasından (dininden) daha güzel boyası olan kim vardır? (Bütün beşeriyet için en mükemmel, kudsi olan dininden daha mükemmel, daha güzel bir renk ve cila tasavvur olunabilir mi? Çünkü kullarına iman rengi verip, onunla onları küfrün kirinden, tertemiz eder.) Biz ancak O'na kulluk eden kimseleriz".

("Sibga"nın sözlük anlamı: Elbiseyi boyama şeklinin adı ve onu belli bir renge boyamaktır. Fakat dine istiare -mecaz- yoluyla denilmiştir. Çünkü Allah, kullarına iman rengi verip onunla onları küfrün kirlerinden temizler ve şirkten kurtarır.İbn-i Aşur şöyle der:"Bu kelimenin aslı suya daldırmak manasında olan "sıb'." olup ibranicedir. Arapçalaştırılınca araplar,"ayn" harfini "ğayn" harfiyle değiştirmişlerdir. Bu âyet, İslam'ın özünü belirterek, Hıristiyan rahiplerinin dine ekledikleri renk; çocuklarını yedi günlük olduklarında, güya Hz. İsa'nın (a.s) kendisiyle yıkandığı "Ma'mudiye" adını verdikleri ve kullandıkça üzerine su ilave ettikleri vaftiz denilen sarı boyalı bir suya daldırıp, hatadan temizlediklerine inandıkları gibi, Müslüman'ı başkalarından ayırt edecek bir takım özel ameller ortaya koymadığının, aksine dayanağının, Allah'ın sağlam yaratılışa verdiği ihlas, iyiliği sevmek ve itidal rengi olduğuna işaret etmektedir. Allah şöyle buyurur: *"O yaratış ki, Allah, insanları onun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişiklik olmaz."* İşte ayet-i kerime böylece safsata kanaatlerini, ayinlerini reddederek, onları hak dinine, akl-ı selime davet eder. İbn-i Aşur'un ifadesiyle, "Ma'mudiyye" kelimesinin aslı Ermenice olup, temizlik manasına gelen "Ma'muziyyet"tir. Araplar zal harfini dal'a çevirmişlerdir.) *[et-Tahrir ve't-Tenvir, 1/743]*

139- De ki: "O, bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz olduğu halde Allah'ın (dini, şanı) hakkında bizimle mücadele mi ediyorsunuz?" Ve halbuki bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Ve bizler ancak O'na (Allah'a) muhlis kullarız.

(Yani bizden bir peygamber seçmeyip de, Araplardan Peygamber seçmesi hususunda, hak dinin Yahudilik ve Hıristiyanlık olduğu hakkında bizimle mücadeleye mi girişiyorsunuz? Peygamberlik bizim ırkımıza mahsustur, diye iddia ediyorsunuz. Buna dair bir deliliniz var mıdır? İşte bu ayet-i kerime ehl-i kitaba karşı bir reddiye mahiyetindedir. Zira nüzul sebebi şudur: Ehl-i kitap dediler ki: "Peygamberlerin tamamı bizdendir. Sen ey Muhammed peygamber olsaydın bizden olurdun." Ayetin sonundaki "muhlisin"den maksat, samimi iman eden kimseleriz, varlığına, birliğine, şeriki, ortağı olmadığına hâlisâne inanan gönülden bağlananlarız. Sizler ise "Allah (c.c.) çocuk edindi." diyorsunuz Haşa! Böylece müşrikler gibi oluyorsunuz. Dinin ruhu tevhittir. Tevhidin başı ise ihlastır. Bunun adı da İslam'dır. Bu yüzden bu gaye ortadan kalkıp sadece sembolik ameller korunduğu zaman hiçbir fayda vermez. Onlar dinin

ettikleri için yardımcılar manasında olan "ensar" kelimesinden alınmıştır. Aslında İbn Menzur şöyle der: "Nasara", "nesran" ve "nesrânetin" çoğuludur. Yiyecek içecek sofrasında seninle arkadaşlık yapan erkek ve kadın manasındaki Nedman ve Nedmane gibi. Ancak "Nesran" kelimesi "nesran" olarak değil de nisbet ya'sıyla olan "nesraniyyin" ve "nesraniyyet" olarak kullanılmaktadır. Nesran, Şam diyarında bir kasabanın adıdır. Ondan o iki 'ya' harflerinden birisi atılarak, Sahra'ya nisbet edilen -sahara- gibi; "Nesara" ona nisbet edilir, aynı zamanda o kasabaya "Nasire" de denilir. İbn Aşur da: "Nesârâ" nesrânın ism-i cemi -çoğul ismidir- veya "Nasire" kasabasına mensup "Nasıriyy'in" ism-i cem'idir -çoğuludur-. O halde siz Hz. İbrahim (a.s)'in bir Yahudi olduğunu veya "Nesrani" -Hıristiyan- olduğunu nasıl ileri sürüyorsunuz? Aklın gereği, yalancılığınıza şahitlik eder. Bu ayetlerin nüzul sebebinin, Yahudi ve Hıristiyanların şu sözleri olduğu rivayet edilmiştir: "İnsanlar dinde bize uymalıdırlar. Çünkü Peygamberler bizden olup şeriat da bize gönderilmiştir. Peygamberler ve dinlerin Araplara gönderildiği görülmüş ve duyulmuş değildir." Allah (c.c.) onların bu iddialarını reddetti. Hz. İbrahim ile Hz. Yakub'un Yahudilikle alakalarının olmadığına bilakis hanif müslüman olduklarına dair ve aynı zamanda ahir zaman Peygamberi olan Hz. Muhammed'in kitaplarında Peygamber olduğuna, Allah'ın ettiği bir şahitliği şahitlik ettiler. Yahudiler ve Hıristiyanlar bu şahitliği bildikleri halde gizlediler, bizdendir, dediler. Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkar ettiler.)

141- "Onlar" (İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub (aleyhimusselam) ve tevhid inancına bağlı olan evlatları, torunları) gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size aittir. (Siz) Onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz. (Peygamberler topluluğu dünyadan ayrılmakla geçmişte kalmışlardır; onların yaptıkları ise kendilerinin, sizin yaptıklarınız da sizindir. Herkes kendi yaptıklarından sorumludur. Peygamberlere ve salihlere iyi amellerinde uymayanların onlardan faydalanmaları söz konusu değil. Nitekim Kur'an, geçmişleriyle övünüp şefaat ve mevkilerine dayanan kitap ehlinin bu şefaatten onlara uymadıkça, ümitlerini kesmek ve eb-ecdad ile iftihar etmekten vazgeçmek için emir ve ikaz ediyor.)

142 -İnsanlardan bir kısım sefihler (aklı noksan münafık Yahudi ve müşriklerden görüşleri kısır akıllarını taklitle ve düşünmekten yüz çevirmekle değerden düşüren kıble değişikliğinin inkarcıları) onları (Müslümanları) yöneldikleri kıblelerinden çeviren nedir? diyecekler. (Ey Resulüm!) Onlara de ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. (O) dilediğini (hikmetine binaen kendi lütfundan) doğru bir yola hidayet eder."

(O halde Kudüs'ün kayası, mahiyeti itibariyle diğer kayalardan üstün olmadığı gibi, onda diğerlerinde bulunmayan faydalar da yoktur. Taşlarla örülmüş Kâbe de öyledir. Asıl riayet edilmesi gereken şey, ilahi emirlerdir. Esasen hikmeti de şudur: Kendilerini ibadetlerinde birleştirmesi için, tevhid inancına bağlı olan insanlara bir kıble tayin edilmesidir. Ne var ki akılsızlar, kıblenin belli bir kaya, belli bir bina olarak dinde bir asıl, bir esas olduğunu sanırlar. Tabi ki Kabe de, Beytül-Makdis de Allah'ın (c.c.) indinde makbul mekan ve makamlardır. Ancak asıl gaye ilahi emre itaattir.)

143- İşte böylece sizi vasat, (hayırlı, adaletli; ne dinde aşırı gidenlerden, ne de durgunluk sahibi taksiratçı kimselerden, tam mutedil, dengeli) bir ümmet kıldık ki, insanların üzerine (hesab gününde umum peygamberler lehine, kendi ümmetlerine hakkı tebliğ ettiklerine dair) şahitler olasınız, Peygamber (Muhammed) de size (doğru olduğunuza dair veya dini tebliğ ettiğine dair üzerinize) şahit olsun.

(Kıyamet gününde geçmiş ümmetlerden inkarcılar diyecekler ki: "Bizim peygamberlerimiz bize dini tebliğ etmediler" Bunun üzerine Ümmet-i Muhammediye şahitler olarak Allah (c.c.) tarafından gösterilerek şöyle diyecekler: "Evet onlar tebliğ etmişlerdir. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'in üzerine nazil olan kitabımız Kur'an geçmiş ümmetlerin peygamberleri, kendilerine tevhid inancına dair hak dini tebliğ etmiş olduklarını bize açıklamıştır."

Evet, insanlar İslamdan önce iki kısım idiler: Bir kısmı, Yahudi ve müşrikler gibi maddiyatçı kimseler olup bedeni arzulardan başka hiçbir gayeleri yoktu. Diğer bir kısmı da Hıristiyanlar, yıldızlara tapanlar ve riyazatçı Hint putperestleri gibi kendilerinde ruhi taklitçilik ile dünyayı ve içindeki maddi lezzetleri bırakma duygusu, hakimiyeti altına girenlerdi. Vücutlarına işkence yapar, nefislerini bütün haklardan mahrum bırakarak, böylece itidal yolundan çıkarlardı. Bu durum karşısında Müslümanlık, ruhi ve maddi her iki hakkı birleştirici olarak geldi ve Müslümana insani hakları verdi. Zira insan, cisim ve ruhtan ibarettir. İstersen şöyle de: "İnsan hem hayvan hem de melektir." Öyleyse onun kemali, kendisine her iki hakkın birden verilmesiyle gerçekleşir) Daha önce yöneldiğini (Kabe'yi tekrar kıble yapmamız -veya biz bu güne kadar ey Muhammed) yönelmekte olduğun yönü (Beyt-ül Makdis'i) daha önce yönelmeni meşru kılıp kıble yapmamız (sonra senin yönünü Kâbe'ye çevirme-

bir peygamber olarak batıl bir şeye emir etmesi söz konusu değildir. Aynı zamanda onun iki kıbleye doğru namaz kılacağını da kendi kitaplarında görmüşlerdir.) Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

145- Yemin olsun ki, eğer sen ehl-i kitaba (Yahudi ve Hıristiyanlar'a Beytül Makdis'den Mescid-ül Haram yönüne dönmenin vacip olduğuna dair) her türlü âyet (kesin delil) getirsen dahi yine de onlar senin kıblene tabi olmazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Zaten onlar da birbirlerinin kıblesine uymazlar. Yemin olsun ki, eğer sana (vahiyle) gelen ilimden sonra (faraza) onların heva-heveslerine uyacak olursan, şüphesiz o takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun. (Yani böyle bir şeyden uzaksın, gaye sana uyan mü'minlerin hiç birisinin, o topluluğu İslama meylettireyim diye onların heveslerine uymayı, batılda yanlarında yer almak suretiyle aklından geçirmesi doğru değildir. Şüphe yok ki, bu ve buna benzer uyarılar, müminin uzun uzadıya düşünmesini ve bugünkü Müslümanların içinde bulundukları durumlarını tasavvur etmesini gerektirir. Allah katında yüce makama sahip olan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın şahsında bize uyarıdır. Öyleyse Mü'minler bilmelidirler ki, doğru bir gaye için bile olsa insanların, ehl-i küfrün heveslerine uymak insanı yok eden uçurumlara götüren büyük zulümdendir.)

146- O kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, O'nu (o peygamberi, Muhammed'i), öz oğullarını tanımakta oldukları gibi (Allah Teala tarafından gönderilen kitaplarında yer alan kendisine ait müjde, başkasına uymayan sıfatlarıyla) tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup hiç şüphe yok ki bilir oldukları halde hakkı gizlemektedirler.

(Bu ayet-i kerime, kendileri ehl-i kitaptan olup da sonradan İslamiyet'e giren Abdullah bin Selam ile arakadaşları hakkında nazil olmuştur.

Abdullah b. Selam, Hz. Ömer'e (r.a.) "Peygamberimizi gördüğüm zaman oğlumu tanıdığımdan fazla tanıdım." Hz. Ömer: "Neden?" diye kendisine sorduğunda O: "Çünkü Muhammed'in peygamberliğinde şüphem yoktur. Çocuğuma gelince, annesi beni aldatmış olabilir" diye cevap verdi. Bu cevap karşısında Hz. Ömer onun başını öptü.)

147- O hak, Rabbinden gelen (vahiy)dir. O halde sakın şüphe edenlerden olma! (Yani senin peygamberliğin, Kabe'ye yönelişin, diğer peygamberlere gelen kitaplardaki evsafın Allah tarafından takdir ve tesbit buyurulmuş birer hak ve hakikattir.)

148- Hem (ümmetlerden) her ümmet için (veya Müslümanlardan) her zümre için (bulundukları beldelere nazaran) ona yönelici olduğu bir yönü (kıblesi) vardır. (İbrahim ve İsmail (a.s.) Kâbe yönüne, İsrailoğullarının Beytül Makdis'in büyük taşına, Hıristiyanlar ise doğuya yöneliyorlardı. Öyleyse kıble, iman gibi dinin esaslarından değildir. Gerekli olan, vahyin emrine tabi olmaktır. Herhangi bir kıbleyi seçmenin hikmetinin de, ümmetin onun etrafında toplanıp birleşmeleridir. Nitekim gerçekten bu, birlik ve beraberliğin sebeplerindendir. Tabi ki, daha önce de bahsettiğimiz gibi Allah indinde Müslümanların kıblesi olan Kabe'nin kudsiyyeti, tartışılmaz bir gerçektir. Evet, namaz kılan bir kimse, Kabe'yi hayalen nazara almakla namaz kılmalıdır ki, ilk saflar Kabe'yi kuşattıkları gibi en uzak safların da İslam alemini kuşatmış olduğunu hayal ile görmeli, hayalen o büyük cemaatin içine dahil olmalıdır. Böylece o cemaat ile aynı fikirde olduklarını bilmeli ve namazda söylediği her sözü o büyük cemaat tarafından tasdik edildiğini bilerek vesvese ve evhama karşı manevi bir kalkan olduğunu hissetmelidir. Hatta değil ki akıllı kimselerle, bütün varlıklarla beraber olduğumuzu bilmeliyiz. Nitekim daha önce Fatiha-i Şerif'te geçtiği gibi *"Ancak sana ibadet ederim."* denilmeyip de, *"Ancak sana ibadet ederiz"* ifadesi bu manevi birlik, beraberliğin bir belgesidir. Zira kainatta ne varsa insanda da onun numunesi mevcuttur. Yunus Emre şöyle der: "Dağlar ile taşlar ile / Çağırayım Mevlam seni." Bu duygu ve düşünce ile günde beş vakit namazda İslam alemi tek bir kıbleye yönelerek şeriki-ortağı-olmayan tek bir mabud'a tek bir peygamberin ümmeti olarak birlik ve be-

vir" emriyle beraber sebebi de zikredilmiştir. Evet, öyledir. Nitekim şu üçüncü emrin sebebi de, *"insanların, size karşı gösterecekleri bir hüccet..."* buyruğudur. Yani kıble konusunda kitap ehli, müşrikler ve onlara uyan münafıklardan ibaret olan tartışmacıların peygamberliğinin aleyhinde delilleri olmasın. Kitap ehli İsmail soyundan gönderilecek peygamberin kıblesi Kâbe olduğunu, kendi kitaplarından öğrenmişlerdi. Müşrikler de Hz. İbrahim (a..s) soyundan olan babasının (İbrahim'in) yaptığı ve hem kendisinin hem de İsmail'in ona doğru namaz kıldıkları Kâbe'den başka tarafa yönelmeyeceğini düşünüyorlardı. Dolayısıyla dedikodu ederlerdi. Önemine binaen bu emir tekrarlanmıştır. Evet, Kur'an'ın ifadesiyle Kâbe'ye yönelmelerinin iki hikmeti vardır:

a) Bu mezkur kimselerin bu hususta bahanelerini sona erdirmek.

b) Nimetini tamamlamak.)

Artık onlardan korkmayın! Yalnız benden korkun. Ve size olan (arzu ettiğin gibi Kabe'ye yönelme) nimetimi (müstakil bir kıble vererek, Mescid-i Haram'ı puppperestlikten temizlemek ve dünya topluluklarını memleketinize yöneltmek suretiyle, ahirette de cennete dahil olmanızla) tamamlayayım! Hem umulur ki hak yolu bulursunuz. (Hidayet üzere sabit olmanızı ümid edebilirsiniz. Yani bunu size hem nimetimi tamamlamak, hem de hidayetinizi istediğim için emrettim. Böylece hakta sebat etmenizden ötürü bununla sizi hak yolu bulmaya hazırlayayım. Çünkü akılsızların, kıble konusunda mü'minlere karşı uyandırdığı fitne, hakkın gücünü ve sebatını, batılın da güçsüzlük ve perişanlığını ortaya koyup mü'minleri ayıklamış ve kafirleri ezmiştir. Nitekim Hac Suresi 40. ayette Allah (c.c.); *"Yemin olsun ki Allah, dinine yardım edene zafer verecektir."* buyurmaktadır.)

151- Nitekim (nimetim olarak) size, kendi içinizden âyetlerimizi (Ku'ran'ı) okuyacak, sizi günahlar(ın kirin)dan arındıracak, (ruhlarınıza tevhid inancı, güzel ahlakı ve iyi terbiye yerleştirecek) size Kitab'ı ve hikmeti (hükümlerin sır ve menfaatleriyle birlikte olan ve onlarla amel etmeyi sağlayan bilgiyi) öğretecek ve (dini hükümler, hadler, cezalar ve eski ümmetlerin durumlarıyla ilgili kitap ehlince de bilinmeyen haberleri gibi) bilmiyor olduğunuz şeyleri de size öğretecek bir Resûl (Muhammed)'ü, (içinizden bir peygamberi) gönderdik. (Yani bununla üzerinizdeki nimetimi tamamladığım gibi.)

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَآءٌ وَلٰكِنْ لَا
تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ
الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ اَلَّذِينَ اِذَآ
اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ
صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ اِنَّ الصَّفَا
وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ
اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ
يَكْتُمُونَ مَآ اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي
الْكِتَابِ اُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا
وَاَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَاُولٰٓئِكَ اَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾
اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ
وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ
يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾ وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

(Evet, her kim, hac farizasını eda eder veya umre yaparsa, onları müşrikler tavaf ediyorlardı diye Safa ve Merve'yi tavaf etmekten korkmasın. Bu sa'y Hanefi'ye göre vacip, Şafii ile Maliki'ye göre ise farzdır. İslam'dan önce müşrikler onların her iki tepesinin üzerine birer put koymuşlardı. Müşrikler o putları için sây ederlerdi, fakat müminler Allah için, hac ibadeti için bunu yaparlar. Bir de ayette "şakir" kelimesi geçti. Dikkat edecek olursak Allah (c.c.) kendi kullarını yüksek terbiye ve yüce ahlaka alıştırmaktadır. Zira yaptıklarının faydası, yine kendilerine döndüğü halde Cenab-ı Hakk, buna karşılık onlara *"Şüphesiz Allah şakirdir"* mübarek sözüyle şükranda bulunmuştur. O halde Allah'ın nimetlerine karşılık şükretmemek, onun nimetlerini, yaratıldığı gayeler için kullanmamak, insanlık şerefine uygun düşer mi? Haddi zatında diğer insanlardan bize ulaşan nimetlere karşılık teşekkür etmek, her ne kadar her nimet Allah Teala'nın ise de o ilahi nimetlerin bize ulaşmasına vesile olan o insanlara da teşekkür etmek gerekir. Aynı zamanda böyle bir davranış medeniyetin ana temelidir. Zira Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur. "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükür etmez." Evet insanların iyiliklerini takdir etmemek ferd ve topluma yapılan bir cinayettir. Zira iş yapan kimseleri takdir etmemek, onları o işten soğutmak demektir. Dolayısıyla millet ve memleket için çalışan fedakâr, iyi niyetli insanlar tam manasıyla ihlaslı değilse, nankörlük gördükleri zaman faaliyetlerinden vazgeçebilirler. Böylece ferd ve toplum ziyan etmiş olur. Gerçi ne yaparsak Allah için halisane yapmalıyız ki kıyamet gününde mükafatını alabilelim. Zaten Allah'ın halis olan kulları kimseden teşekkür beklemezler. Fakat onlara teşekkür etmek, İslamiyetin ve insanlığın gereğidir.)

159- Şüphe yok ki, (Muhammed'in sıfatları ve recim ayeti gibi) indirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayetin kendisi olan ayetleri (o Peygambere imana, ona tabi olmanın vücubuna delalet eden delilleri, mu'cizeleri) biz insanlara kitapta (Tevrat ve sair semavi kitaplarda) açıkladıktan sonra, (kıskançlıktan, inadî küfürden dolayı) gizleyen kimseler var ya, onlara hem Allah lânet eder (rahmetinden uzaklaştırır), hem de tüm lânet ediciler (melelekler, insanlar) lânet ederler. (İlahi rahmetinden uzaklaştırılmalarına dair beddua ederler. Kitap, genelde semavi kitapların hepsine şamildir. Bu ayetin tehdidi altına Ümmet-i Muhammediyenin alimleri de giriyorlar. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "Kim bildiği bir ilimden sorulduğu zaman onu gizlerse, kıyamet günü onun ağzına ateşten gem vurulur.") *[El-Mekasidül-Hasene, s. 387]*

(Allah'ın laneti, dünya ve ahirette bütün müminleri içine alan ilahi rahmetten bir kimsenin uzaklaştırılmasıdır. Melekler ve insanların laneti ise bunların Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmalarına dair beddualarıdır. Bu ayetin hükmü, Allah'ın insanlara açıklamasını farz kıldığı bir bilgiyi gizleyen herkesi içine alır. İşte bundan anlaşılmaktadır ki, ilahi yasakların gözleri önünde çiğ-

اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ
الَّتِى تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ
مَآءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ
الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ
كَحُبِّ اللّٰهِ ۖ وَالَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ۗ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوٓا اِذْ
يَرَوْنَ الْعَذَابَ ۙ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾
اِذْ تَبَرَّاَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ
الْاَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ
كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ۗ كَذٰلِكَ يُرِيهِمُ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ۗ وَمَا هُمْ
بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾ يَآ اَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِى الْاَرْضِ حَلَالًا
طَيِّبًا ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ اِنَّمَا
يَاْمُرُكُمْ بِالسُّوٓءِ وَالْفَحْشَآءِ وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

bu yıldızlar yerlerinden fırlayıp çarpışacaklardı. Dolayısıyla bütün âlemler yok olacaktı. Keza yer kürenin yapısında onun üzerindeki canlı-cansız, bitki ve hayvanlar gibi ve bunların çeşitlerindeki değişen menfaatlerinde onun Hâkim ve Âlim olan Allah tarafından, yoktan var edildiğini gösteren deliller vardır. Yine gece ve gündüzün biri gelip diğerinin gitmesi suretiyle birbirini takip etmesi, yörelerin ve ülkelerin tul ve arz -boylam ve enlem- yerlerinin ve mevsimlerin değişmesiyle değişen uzunluk ve kısalıklarının değişmesinde bu değişikliklerdeki menfaat ve maslahatlarda, bu düzeni yoktan var edenin birliğini ve kullarına olan merhametini gösteren apaçık deliller vardır. Faydalı şeyleri taşıyan gemilerin, Allah'ın kudret ve azametini göstermedeki hikmeti anlamak için suyun yapısını, cisimlerin özgül ağırlık kanununu, günümüzde büyük gemilerin yürüyüşünde temel olan hava, rüzgar, buhar ve elektriğin yapısını bilmeye ihtiyaç vardır. Bütün bunlar ise öyle standart ve genel kurallara göre yürümektedir ki, bu kurallar olağanüstü düzene sahip bir kuvvetin eseri olduğunu gösterirler. Bu nimetin gece-gündüzün değişmesinden sonra gelmesinin sebebi, yolcuların, gece-gündüz sınırlarının tespitine ve bunun yarar sağlayacak şekilde denetlenmesine, gemi kaptanlarının yıldız bilimini -uzay coğrafyasını, astronomiyi- bilmeye olan ihtiyaçlarıdır. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *"Kara ve deniz karanlıklarında, onlarla yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için yaratan O'dur." [Enam, 21]* İşte bütün bunlarda hikmet ve sırları anlamak için akıl yürütüp ve düşünen, kainattaki incelik ve sağlamlığı yaratanın, kudret ve hikmet, büyük rahmet sahibi, ibadete layık olanın Alah'tan başkası değildir.) *[Merağı]*

165- İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'tan başkalarını O'na emsal, ortak edinirler de Allah'ı sever gibi onları severler. İman edenlerin ise Allah Teala'ya olan muhabbetleri (onların putlarına olan sevgisinden) daha güçlüdür, devamlıdır. (Zira onlar başkasını bu sevgide ortak yapmazlar, kainatta hüküm edecek kudret, yalnız O'nun olduğuna inanırlar.) Eğer (Allah'a emsal edinmekle) zulmedenler (dünyada iken) azabı görecekleri zaman (Kıyamet gününde) bütün kuvvetin (yalnız) Allah'a mahsus olduğunu (ona ortak koştuklarının ne bir fayda ne de bir zarar veremeyeceklerini) ve gerçekten azabı şiddetli olduğunu anlayacaklarını bir bilselerdi. (Ne kadar pişman olup, Allah'tan başkasını ona emsal edinmezlerdi. Kuvvetin yalnızca Allah'a ait olduğunu, ahiret hayatını düzenleyen gücün, dünya hayatını da düzenleyen O, olduğunu bileceklerdi ve yaptıklarından pişman olacaklardı)

وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَآ اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ
اٰبَآءَنَآ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾
وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِى يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَآءً
وَنِدَآءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ
﴿١٧٢﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَآ اُهِلَّ
بِهِ لِغَيْرِ اللّٰهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ
وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا اُولٰٓئِكَ مَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ اِلَّا النَّارَ
وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ
﴿١٧٤﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ
فَمَآ اَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِى الْكِتَابِ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

dece O olduğunu ikrar ettiğiniz doğru ise bu nimetleri size rızık olarak veren Allah'a şükür ediniz. Daha önceki ayette, ortak koşanların kıyametteki durumları açıklandı. Kendilerine uyulan liderlerin tebalarından sağladıkları çıkarlar ile onları birbirlerine bağlayan dünyalık menfaatlerdir. Nitekim Allah'a ortak koşulan tanrılar iki kısımdır:

a- Allah'tan ve elçisinden hiç bir tebliğ olmaksızın helal ve haram hükmü koymada görüşlerine uyularak hüküm koyucu kabul edilen kısım.

b- Sebepler yoluyla değil, gaybi otorite yoluyla zararları önleyip fayda vermede güvenilen kısım sömürücü, diktatör ve kötü kimselerdir. Bu ayetlerde adı geçen hususların yasak olduğu açıklandı. Çünkü bu hususlar haram olan şeyleri yemekten ve Şeytan'a uymaktan kaynaklanır. Bir de Allah (c.c.), batıl ve sapıklığa katı bağlılıklarının sebebinin, atalarının akılsızca ve hak yolu bulmaksızın, bağlandıkları hususlara güven duymaları olduğunu açıkladı. Şu hususu da ifade edelim: Bir takım insanlar, yiyeceklerin bolluğunun ve onların lezzetli olanlarının yasak olduğunu sanmışlardır. Allah Teala, *"size rızık olarak verdiğimiz..."* demek suretiyle bunun mübah olduğunu ifade buyurmuştur. Müminlerin Allah indinde şerefli oldukları için onların rızıkların helalini seçmesiyle birlikte temiz ve lezzetli olanı da seçip bedenlerine gıdayı temin etmekle beraber ruhlarına da bu nimetleri veren Allah(c.c)'a şükür ederek manevi gıdayı vermekle emr olunmuşlardır. İbn-i Abbas (r.a) diyor ki: "Bu ayet, Beni Sakif'ten bir topluluk, Beni Amr b. Sa'saâ, Huzaâ ve Beni Müdlic hakkında inmiştir. Onlar ekin için beslenen, kulağı yarılan, adandığı için salıverilen, on batın üst üste doğuran ve yükten muaf tutulan develeri kendilerine haram kılmışlardı. Halbuki Allah (c.c.) bunları haram kılmamıştır.)

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ
اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ وَاٰتَى الْمَالَ
عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ
وَفِى الرِّقَابِۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُواۚ
وَالصَّابِرِينَ فِى الْبَاْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِينَ الْبَاْسِۗ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ صَدَقُواۜ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ
الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰىۜ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰىۜ
فَمَنْ عُفِىَ لَهٗ مِنْ اَخِيهِ شَىْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَآءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍۗ
ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌۗ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ
اَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَآ اُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًاۖ اَلْوَصِيَّةُ
لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَۜ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهٗ بَعْدَ
مَا سَمِعَهٗ فَاِنَّمَآ اِثْمُهٗ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهٗۜ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌۜ ﴿١٨١﴾

rülenin karşılığında öldürmektir. Ayrıca yaralanan, kesilen bir uzva karşılık, bunu yapanın da uzvunu yaralamak, kesmektir. Birinciye nefse karşı nefis, buna da azaya karşı aza kısası denilir. Yahudilerde kısas esastır. Hıristiyanlarda af esastır. Ümmet-i Muhammediye bu iki şeyin arasında muhayyer kılınmıştır. Öldürülenin ailesi- yakın akrabası kinci olupta içini rahatlatıp öfkesini yenmek için ve katilin şerrini defetmek maksadıyla, kısas edilmesi hususunda istekli ise kısas tercih edilir. Öldürülenin velisinde kin-buğz yoksa ihtiyaç sahibi ise diyet tercih edilir. Kısası yerine getirmenin, devlet başkanına veya onun namına hareket eden kimsenin üzerine gereklidir. Şahıslar bunu yerine getiremez. Zira öyle bir durumda kan davaları haline dönüşür ve cinayetlerin önü alınamaz. Ayette geçen "örfe uymak gerekir." Yani her iki taraf da örfe uymaları gerekir; "maktulun velisi diyet konusunda kolaylık göstersin, katil fakir ise mühlet versin. Affa uğrayan da mümkün mertebe diyeti geciktirmesin; güzellikle ödesin, yanına kadar götürüp teslim etsin, ondan bir şey eksik etmesin. O da, maktulun -öldürülenin- velisi de arlanmadan, diyeti alsın. Cahiliyet döneminde yaşayan insanlar, diyet almayı ayıp sayarlardı. Bu devirde de hâla İslam oldukları halde, diyeti almayı ayıp sayanlar mevcuttur!)

179- Ey akıl sahipleri! Sizin için kısasta hayat vardır. (Çünkü adam öldürmek isteyen, niyetlenen kimse kendisinin de kısas namına öldürüleceğini bilse öldürmekten çekinir. Böylece hem kendisi kurtulur hem de öldürmek istediği kimse kurtulur.) Umulur ki (kısas korkusuyla haksız yere, bir başkasını öldürmekten veya kısasın meşruiyetinin hikmetini, idrak ederek hükmünü uygulamaktan imtina etmekten) sakınırsınız. (Dolayısıyla diğer günahlardan da sakınarak cehennem ateşinden sakınmış olursunuz.

Evet, müfessirler şöyle bir mana da veriyorlar: Bu haksız yere adam öldürmekten sakınmak, diğer umum günahlardan sakınmaya vesile olup cehennem azabından sakınırsınız. Tabii ki, aslında Allah (c.c.) kullarının günahlardan vazgeçmek suretiyle cehennemden sakınsınlar diye kısas ve benzeri hükümleri farz kıldığına göre bu ikinci mana da uygun olur.

Kısasın meşru kılınması, önce katil olmayı düşünen kimse için bir hayat oluşu, şöyle açıklanır: Katil olmayı düşünen akıl sahibi bir kimse, birisini öldürmesi halinde kendisinin de öldürüleceğini bildiği takdirde öldürmekten vazgeçer. Dolayısıyla kendisi hayatta kalır. Kısasın, öldürülmesi istenen kimse için bir hayat olmasına gelince, bu da bir gerçektir. Zira onu öldürmeyi düşünen kimse, kısas edileceğinden korktuğu zaman, o kimseyi öldürmekten vazgeçer. Aynı zamanda kısasın meşruyiyeti bu iki kişinin dışında kalan kimseler için de bir hayattır. Çünkü kısasın meşru kılınmasında, öldürmeyi düşünen ile öldürülmesi düşünülen kimsenin, hayatta kalmaları söz konusudur. Bunlarla beraber yandaşlarının, akrabalarının da hayatta kalması ve

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَآ اِثْمَ
عَلَيْهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ
عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ ۗ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ
عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ ۗ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ
مِسْكِينٍ ۗ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ ۗ وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِىٓ اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ
هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ ۚ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ
الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۗ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ
اُخَرَ ۗ يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ۖ وَلِتُكْمِلُوا
الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾
وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَاِنِّى قَرِيبٌ ۗ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا
دَعَانِ ۙ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِى وَلْيُؤْمِنُوا بِى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

nışı ile ilgili bir benzetmedir. Yani "Bu oruç, Hz. Adem (a.s.)'dan sizin zamanınıza kadar bütün peygamberler ve ümmetlere farz kılınmıştır. Nitekim kaynak eserlerimizde diğer ümmetlere her ayda üç gün oruç farz idi. Aşura gününün orucu da farzdı. Sonra Ramazan-ı Şerifin orucu ile onların farziyet hükmü ortadan kaldırıldı. Sünnet hükmü kaldı. Farz ve sünnet oruçların ahkamıyle ilgili gerekli malumatı isteyen oruçla ilgili kitabımıza müracaat edebilir.

b) Müfessirlerin ayete verdikleri ikinci manaya göre de, bu benzetme orucun zaman ve miktarı ile ilgilidir. Fakat bu ikinci görüş zayıftır. Bu görüş sahipleri şöyle derler: Zira rivayete göre Hıristiyanlara da Ramazan orucu farz kılındı. Ancak onlar dediler ki: "Ramazan orucu bazen kışa, bazen de yaza denk geliyor. Biz bahara alalım onun için de üzerine yirmi gün daha ekleyelim" dediler. Ancak onlar bizim gibi hakiki oruç tutmuyorlar, perhiz yapıyorlar. Yahudilere de bu ayda oruç farz kılındı. Ancak onlar bu ayda oruç tutmayı terk etmişler. Senenin tek bir gününde oruç tutmuşlar ve bu günün Firavun'un denizde boğulduğu gün olduğu hususunda da yalan söylemişler. Çünkü senede bir defa oruç tuttukları bu gün Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir hadisine göre Aşura günüdür. Muharrem ayının onuncu gününün adıdır. O gün oruç tutmak biz Müslümanlara göre de sünnettir.)

184- Sayılı günler (Ramazan-ı şerif)de (oruç tutun. Veya oruç) size sayılı günlerde farz kılındı. Fakat içinizden kim (oruç ayı içerisinde) hasta, yahut (yaya, deve yürüyüşü ile 18 saatlik mesafeye, Zuhayli'nin tesbitine göre 89 km.'ye) bir sefer üzere olur (ve orucunu yemiş bulunur)sa artık tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun, (o kimseye o günler sayısınca orucu kaza etmesi gerekir. Bu mesafe her ne kadar şimdiki araçlarla kısa zamanda katedilse dahi hem oruç, hem de namaz hakkında seferi sayılır.) ona gücü (fazla ihtiyarlık veya şifası tıbben zor görülen devamlı hastalık gibi mazereti olup da) yetmeyenlerin (veya yaşlılıktan ve hastalıktan dolayı) oruç tutmakta büyük bir külfet ve meşakkat ile karşılaşırlarsa, onların üzerine bir fakiri (bir gün doyuracak kadar) fidye vermeleri gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak (bu miktardan daha fazla) hayır yaparsa, bu kendisi için daha hayırlıdır. Ve eğer bilirseniz, (güçlüğüne rağmen tutabilirseniz) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

(Allah (c.c) *«Size oruç sayılı günlerde farz kılındı»* buyruğu ile orucun farziyetini ifade etmiştir. Daha sonra mazereti olan kimsenin durumunu açıklamıştır. Bu mazeretliler de orucu hiç tutamayanlar ve ancak güçlükle tutabilecek olanlar, diye iki kısma ayrılınca, Cenab-ı Hakk, birinci kısmın hükmünü zikrettikten sonra ikinci kısmın hükmünü de müfessirlerin beyanatına dayanarak, ayete verdiğimiz ikinci meal ile getirmiştir. Yani birinci kısım, *"kim hasta olur veya yolculukta ..."* buyruğu ile ifade edilmiştir. Zira hakikaten hasta olanlar zaten oruç tutamaz, seferi olanlara gelince onların içinde de oruç tutamayanlar

bayram gecesi hilal göründükten sonra imamın bayram namazına başlayacağı an'a kadar tekbir getirilmesi sünnettir. İmam Malik ile İmam Şafii aynı görüştedirler. Ehl-i ilim olan Sahabe-i Kiram (r.a.)'ın ekserisi ve diğer alimler Ramazan-ı Şerif bayram sabahı evinden çıkan kimsenin bayram namazı kılacak yere varıncaya kadar tekbir getirmesi sünnet olduğu hakkında görüş beyan etmişlerdir. Hanefi'ye göre sadece kurban bayramında tekbir getirilir ve *"ola ki şükredersiniz"* ifadesi ise, ruhsattan istifade etmemize karşılıktır.

Âyet-i kerimede iki defa "huda" (hidayet) kelimesi geçmektedir. Birinciyi dinin üsulune, itikat meselelerine, ikinciyi de dinin ahkamına yorumlamak mümkündür. Böylece gerçekte tekrarın olmadığı ortaya çıkar. Allahü a'lem. Burada Hakkı batıldan ayıran manasındaki "Furkan" kelimesinden Tevrat, İncil ve Kur'an ile beraber bütün ilahi kitapların tamamı kastedilmiştir.)

186- (Ey Habibim Muhammed!) Kullarım sana, beni sordukları zaman (onlara söyle): Şüphesiz ben (onlara ilmimle) pek yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin duasını (ibadetini) kabul ederim. O halde (onlar da) benim (onları iman ve taate olan) davetime icabet etsinler (emrine hazırız ya Rabbi desinler) ve bana iman etsinler, (inanmaya devam etsinler) ki doğru yolu bulalar. (Dünya ve âhiret saadetine kavuşsunlar. Allah (c.c.) dualarımızı bazı şartlarla kabul eder. Onlar da şunlardır:

a. Büyük günahlara devam etmemek.
b. Duadan usanmamak.
c. Haram yememek.
d. Halis, huzur-i kalp ile dua etmek.

Zira, Allah (c.c) kalbi gafil olanın duasını kabul etmez. Aynı zamanda Allah'tan başka o kulun isteğini vermeye kadir hiçbir güç yoktur. Her şey onun kudreti dahilindedir, inancı ile dua edilmelidir. Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurur: "Müslümanın duası, günah veya sıla-i rahmi -akrabalık bağını- koparmak hususunda olmamak şartıyla şu üç şekilden biri ile kabul edilir: Ya dünyada onun isteği peşin verilir veya onun için mükafatı âhirete saklanır veyahut da yaptığı dua kadarı ile kendisinden bir bela ve kötülük defedilir." Tabi ki bu akrabalık hukuku içine, diğer insanların hak-hukuku da girer. Neticesi şudur: Duaların kabulü için şartlar gerçekleşirse, dua kabul edilir. Ayetin nüzül sebebi şudur: Hayber Gazasında Ashab-ı Kiram (r.a.) seslerini yükselterek, tekbir, tehlil ile dua ediyorlardı. Peygamber (s.a.v.); "siz sağıra veya gayıba dua etmiyorsunuz. Herhalde her şeyi duyan, ilmiyle yakın olana dua ediyorsunuz" buyurdu.)

187- (Ramazanda) Oruç gecesinde kadınlarınıza (nefislerinizin arzuladığı her şey hususunda) yaklaşmak size helal kılındı. Onlar sizin için (günahlardan koruyan) birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. (Elbiseye ihtiyaç duyduğunuz gibi birbirinize de muhtaçsınız veya onlar sizin eksikliklerinizi, siz de onların eksikliklerini tamamlarsınız.) Allah sizin (oruç gecelerinde kadınlarınıza yaklaşmakla) kendi nefislerinize hiyanet ettiğinizi (zulme, günaha maruz bıraktığınızı) bildi de tevbenizi kabul edip sizi affetti. Artık (oruç gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için (nikahtan asıl gaye olan) takdir ettiğini (evladı) isteyin. Beyaz ipliği (fecr-i sadıkın -tan yerinin ağarması-, sabahın aydınlığı), siyah ipliğinden (gece karanlığından size) belli oluncaya kadar (imsak vaktine kadar) yeyin, için, sonra da akşam (iftar vaktine) kadar orucu tamamlayın! Ve siz mescitlerde i'tikafta bulunan kimseler olduğunuzda, onlara (kadınlarınıza) yaklaşmayın (cinsel ilişkide bulunmayın)! Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte Allah âyetlerini insanlara böyle açıklar ki (günahlardan) sakınsınlar!

(Bu âyetin sebeb-i nüzulü konusunda müfessirlerimiz şöyle derler: İslam'ın ilk yıllarında oruçlu iken kişinin uyumadığı veya yatsı namazı kılmadığı müddetçe yemesi, içmesi ve cinsi münasebette bulunması mübah idi. Fakat uyuduğu veya yatsı namazını kıldıktan sonra, ertesi günün akşamına kadar bu gibi şeyler ona haram oluyordu. Taberî diyor ki: "Âyette zikredilen, "kendi nefislerinize hiyanet ettiğinizi, zulme maruz bıraktığınızı..." zulmetmekten iki şey kastedilmektedir. Bunlardan biri cinsi münasebette bulunmak, diğeri ise yeyip içmektir. Zira orucun ilk farz kılındığı zaman oruç tutan kişi, iftar ettikten sonra uyuduğu takdirde uyandıktan sonra gece dahi olsa, hanımına yaklaşamaz ve bir şey yeyip içemezdi. Bir gün Hz. Ömer, uyuduktan sonra uyanıp hanımına yaklaşmış, başka bir sahabi, Kays b. Sırme el-Ensari de uykuya dalmış, uyandıktan sonra yemek yemek istemiş, fakat kendisine yemek verilmemişti. İşte bu hadiseler üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu.)

188- Mallarınızı aranızda batıl (içki, kumar, hırsızlık, zina, israf, faiz gibi haram) yollarla yemeyin. Ve insanların mallarından bir kısmını (haksız olduğunuzu) bile bile (yalancı şahitlik, yalan yere bile bile yemin etmek suretiyle) günah işleyerek yemeniz için (bu gibi batıl delillere dayanarak davalaşmak üzere) o malları (n hükmünü) hakimlere (idarecilere) sarkıtmayın (sunmayın). (Veyahut) hakimlere (başkasının hakkını iptal etmeleri veya hakkınızdan fazla bir şey almak gayesiyle hüküm vermeleri için rüşvet olarak) mallarınızı vermeyin.

189- (Ey Muhammed!) Sana, hilâller (in ip-ince doğuşundan sonra büyümesinin ardından, eski haline dönmesinin hikmetin)den sorarlar. De ki: Onlar, insanlar (ın ekip biçme, borç ödeme, bayram yapma ve iddet müddeti gibi

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ ۖ
فَاِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ۗ كَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ ۖ فَاِنِ
انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ
وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ ۚ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى
عَلَيْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَاَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ ۛ وَاَحْسِنُوٓا ۛ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ
﴿١٩٥﴾ وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ ۚ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ
وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ ۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهِٓ
اَذًى مِنْ رَاْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ ۚ فَاِذَآ اَمِنْتُمْ ۖ فَمَنْ تَمَتَّعَ
بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِي

195- Allah yolunda (Allah'ın dini için, cihat için) infak edin. (kendinizi) Ellerinizle (düşmana karşı cihattan geri kalmakla) tehlikeye atmayın. Ve (bütün) işlerinizi (Allah'ın sizi gözetlediği şuuruyla) iyi-yararlı ölçüde yapın. Ahlakınızı güzelleştirin, muhtaç olanlara ihsanda bulununuz. Çünkü Allah (başkalarına) iyilik edenleri (yararlı, güzel şeyleri yapanları) gerçekten sever (onları mükafatlandırır).

(Âyette geçen "infak" kelimesinin manası: Malı, iyilik yollarına ve faydalı şeylere verip harcamaktır. İşte bu sepepten ötürü malını boş şeylerde sarf eden kimseler için, "O, malını infak etti" denilmez. Bilakis malını zayi etti, denilir. İnfak -Allah yolunda- diye kayıtlanınca bundan murat, "Allah'ın dini için infak olur". Allah'ın yolu da O'nun dinidir. Buna göre Allah'ın dini hususunda emrettiği her türlü infak bu ayetin muhtevasına girer. İster bu hac ve umre için yapılan harcama olsun, ister bizzat cihada katılmak suretiyle olsun; ister sıla-i rahim -akrabalara yardım- ve sadakalarla olsun, ister zekat ve kefaret olarak verilen şeyler olsun fark etmez. Ancak bu ayetten önce cihat zikredilmiş olduğu için bundan murat edilen en uygun mana bu infakın cihat hususundaki harcamalara yorumlamaktır. Evet, En büyük cihadın da ilim olduğunu unutmayalım! Peygamber (s.a.v.)'in hakiki mirasçılarını yetiştirme gayesiyle ilm-i sahada Kuran-ı Kerim'in lafzıyla beraber manasını öğrenip öğretmek ve bu uğurda malı sarfetmek, dünyanın her tarafına müslim- gayrimüslim olan insanları irşad edebilecek mürşitleri yetiştirmek Müslüman toplumun asıl görevidir.

"Kendi ellerinizle..." sözünden maksat; canınızla, malınızla cihattan geri kalmakla veya bir netice elde edemeyeceğiniz ve Müslümanları cesaretlendirme gibi bir amacı da olmayan gözü kapalı ve tedbirsiz bir şekilde harbe girip zillete girmekle kendinizi tehlikeye atmayın, demektir. Ebu Eyyüb el-Ensari (r.a)'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Biz bu âyetin manasını şimdi daha iyi biliriz; İslamiyet güçlenip düşmanları tesirsiz hale getirince, biz Ensar ve Muhacirler bir araya gelip dedik ki: İslam'a elimizden geldiğince yardım ettik. Allah bu dini aziz ve galip kıldı,. Müslümanlar çoğaldı. Artık bundan böyle evimize dönüp özel işlerimizle meşgul olalım", dedik. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.)

196- Haccı ve umreyi Allah için (erkanı ve şürutiyle kamil manada) tamamlayın. Eğer (başladığınız bu ibadeti tamamlamaktan düşman, hastalık gibi her hangi bir sebep ile) alıkonursanız artık (size) kolayınıza gelen kurbanlardan (deve, sığır, koyunlardan) birisini (kesmek gereklidir). Bu Kurban, yerine varıpta (kesilinceye) kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Fakat sizden her kim hasta olursa yahut başında (yara, eziyyet verici haşere gibi) bir rahatsızlığı bulun(up da vaktinden önce tıraş olun) ana da bu takdirde (üç gün) oruç veya (altı fakiri doyuracak) sadaka veya kurbandan (bu üç şeyden biriyle) bir fidye (verme borcu) vardır. Fakat (düşman şerrinden) emin olduğunuz (veya hastalıktan kurtulduğunuz) vakit kim hac günlerine kadar umre (sebebi) ile (ihramda yasaklanan şeylerden) faydalanmak isterse (haccı temettuda bulunmak isterse veya hac zamanına kadar umresine son verir, ihramdan çıkar, hac yapacağı zamana kadar serbest olursa) kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. (Şafii'ye göre mikat denilen yerden hac için ihrama girmediğinden, bu kurban, bir ceza kurbanıdır. Sahibi ondan yiyemez ve bu sebeple kurban bayramından önce kesilebilir. Hanefi'ye göre ise ibadet kurbanıdır. Dolayısıyla ondan yiyebilir. Ve kurban bayramı gününde kesilir.) Buna rağmen (kurbana güç) bulamayan kimseye ise hacda üç gün, döndüğünüz zamanda yedi gün oruç (tutma borcu) vardır ki, bunlar, tam on (gün)dur. Bu (zikrolunan temettuda bulunmak, yani temettu haccı yapmak veya kurbanın vücubu veya orucun vücubu hükmü) ailesi (ikametgahı) Mescid-i Haram'da bulunmayan kimseler hakkındadır. (Mekke'de Mikat denilen saha dahilinde bulunanlar ise, onlar için ancak haccı ifrad vardır. Şafii'ye göre bunlar Mekke-i Mükerreme'ye namaz kısaltacak kadar 90 km.'lik mesafede bulunanlar demektir. Ebu Hanife'ye göre de Mikat'ın dışında ikamet eden kimselerdir. İmam-ı Malike göre de, Mekke ahalisi olmayanlardır. Kurtubi şöyle der: Ebu Hanife'ye göre Mikat dahilinde yaşayanlar, Harem sakinleri için, temettu ve kıran haccı yoktur. Her hangi bir kimse temettu veya kıran haccı yaparsa cinayet -ceza- kurbanı keser ve ondan yiyemez. Şafii'ye göre ise temettu ve kıran yapabilirler ancak onlara kurban ve oruç söz konusu değildir. Onun için iki mezhebe göre de meal verdik.) Allah'tan (size farz kıldığı şeyler hususunda) korkun. Ve biliniz ki şüphesiz Allah, azabı çok şiddetli olandır.

(Bu âyet, hac hakkında ilk nazil olan âyettir. Şafii'ye göre, bu ayete dayanarak umre de vaciptir. Hanefi'ye göre ise sünnettir. Onlara göre âyetin manası şöyle oluyor: *"Eğer siz hac ve umreye başlarsanız, onları tamamlayınız."* (Fahr-i Razi)

nızla cinsi münasebette bulunmak yoktur; yani bulunmayın, şehevi arzuları uyandıran sözler sarfetmeyin. Ku'ran-ı Kerim'de zikredilen bu üç kelimenin hikmeti şudur: İnsanda dört kuvve vardır, Bunlar:

1. Hayvani, kuvve-i şeheviye,
2. Vahşi, kuvve-i gazabiye,
3. Şeytani, kuvve-i vahime,
4. Meleki, kuvve-i akliyedir.

Bütün ibadetlerin gayesi, şehvet, gazab ve vehim kuvvetini ezmek ve kontrol altına almaktır. Hacda refes olmasın manasındaki "fela refese" tabiri şehevi kuvveti ezmeye, hac da fısk yoktur anlamındaki "vela füsuke" tabiri inatlaşma, gazabı doğuran gazabi kuvveti ezmeye, münakaşa yoktur anlamındaki "vela cidale" tabiri, insanı Allah'ın zatı ve sıfatları, fiilleri, hükümleri hususunda çekişmeye sevkedecek vehmi kuvveti ezmeye işaret etmektedir. Bu kuvvetler bütün şerlerin kaynağıdır. Ayetin sonundaki "azık edinin" emrinden maksat şudur: İnsanın iki yolculuğu vardır: Dünyada yolculuk, dünyadan yolculuk. Dünyada yolculuk için mutlaka azık gerekir. Bunlar da yiyecek, içecek, binek ve diğer her hangi bir ihtiyaca sarf edilecek maldır. Yine dünyadan yolculuk yaparken de, azık gerekir. Bu da marifetüllah, muhabbetüllah ve salih amellerdir. Alusi şöyle der: İbn-i Abbas (r.a.)'den bir rivayete göre, "ayet-i kerime azıksız bir halde; "biz mütevekkil kimseleriz" diyerek, hac yolculuğuna çıkıp sonra da insanlardan dilenen bazı Yemenliler hakkında nazil olmuştur". Cenab-ı Allah, bunlara ve bunlara benzer kimselere azıklanmalarını emrederek *"kendinize yolculuğunuzda lazım olacak miktarda azık edinin;"* buyurdu. Hz. Ömer (r.a) öylelere "müteekkildir -yiyicilerdir- mütevekkil -tevekküllü olan- değildirler" dedi.)

198- (Ey Müslümanlar! Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur. Arafat'tan (ayrılıp, elbirlik) akın ettiğinizde (geri döndüğünüzde) Meş'ar-i Haram (tepesi Kuzah dağının) yanında (Müzdelife'de) Allah'ı (telbiye, tekbir ve tahmid ile, akşam ve yatsı namazlarını kılmak suretiyle) zikredin ve O'nu size (kendisini zikretmenizi emrettiği isim ve sıfatlarıyla) anın. (Veya Allah'ı, melekleri, kitapları, Peygamberleri ve şeriatları tanıma hususundaki bütün hidayet nevileriyle dini vazifelerini, hac menasikini, zikir, fikir yolunu ilham buyurmakla sizi güzel bir hidayetle) hidayet ettiği gibi siz de onu (güzel bir zikirle tesbih, tehlil ile) zikredin. Şüphesiz siz, daha (Kur'an ve Muhammed'den, İslamiyetle müşerref olmadan) önce dalalete düşenlerden idiniz.

("Arafat" cem'i -çoğul- şeklinde bir kelime olup Mekke-i Mükerreme'ye on iki mil mesafede bulunan bir dağın ismidir. Müfredi-tekili- yoktur. Ki-

200- (Nihayet hac ile ilgili emrolunduğunuz) İbadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir anma ile artık Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki (vakfe yaparken): «Ey Rabbimiz! Bize (bütün nasibimizi) dünyada ver.» derler. Böyle (inançsız) kimseler için ahirette (ilahi rahmetten) hiçbir nasip yoktur.

(İbn-i Abbas (r.a) şunu rivayet etmiştir: İslamdan önce Araplar hacla ilgili ibadetlerini yapıp teşrik günlerinden sonra, Mina mescidi ile dağı arasında dururlar ve onların her biri atalarının cömertlik, kahramanlık ve sıla-i rahim gibi faziletlerini sayıp dökerler ve bu hususta şiirler okurlardı. Böyle yapmakla onların her biri eb-ecdadının yaptıklarıyla şöhret ve üstünlük elde etmek isterlerdi. Onlardan şöyle dua edenler de vardı: "Ya Rabbi babamın çadırı büyüktü; yani misafirperverdi, malı çoktu, ona verdiğini bana da ver. Ahiret fikrinden mahrum bir halde yaşıyorlardı. Yalnız dünyaya ait şeyler isterlerdi. Cenab-ı Allah (c.c) *"Onlara Rabbinizi daha fazla anın."* emrini verdi. Cahiliyye dönemindeki uygun olmayan hareketlerini, eb-ecdadla övünmelerini terk etmelerini murad etti-istedi- . Kurtubi şöyle der: "Ebülcevza, İbn-i Abbas (r.a.)'a: Bu dönemde kimse eb-ecdadını zikretmiyor. O halde ayetin manası nedir?" diye sorunca, o şöyle cevab verir: Senin anladığın gibi değildir. Ancak ayetten murad edilen muhteva şudur: "Allah'a isyan edildiği takdirde anne ve babana kötü söz söylendiğinden daha fazla Allah için gazaba gelmendir, onu daha sevmendir.")

201- Ve onlardan (insanlardan) bir kısmı da: «Ey Rabbimiz! Bize dünyada da hasene (ilim, ibadet, günahlardan korunmak, yeteri kadar helal rızık, sıhhat gibi bütün iyilikleri, kamil manada rahmetini) ver, ahirette de hasene (cennet ve nimetleri gibi iyilik) ver. Bizi cehennem azabından koru!» derler.

202- İşte sana! Onlar; kazanmış oldukları (hayırlı) şeylerden (ve yaptıkları dualardan) dolayı büyük bir nasip sadece kendileri için vardır. (Şüphesiz) Allah' Teala ise hesabı pek çabuk görendir.(yani Cenab'ı Hakk için zaman mekan mefhumu olmadığı için kullarının ve amellerinin çokluğuyla beraber gördüğü hesap bir anlıktır)

203- Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte); (kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde, kurban keserken, şeytan taşlarken namazların arkasında) Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, artık ona günah yoktur. Kim (üçüncü güne) geri kalırsa ona da bir günah yoktur. (Bu muhayyerlik hac farizasını Allah rızası için hacda, her yerde) günahtan sakınanlar içindir. (Zira hakiki manada hacı odur. Böyle bir hareket, günaha mucib olmadığı hususunda kalbi rahat olsun. Şayet gecikmesinde Mina mevkiinde günah işlemesinden emin değilse o takdirde acele etsin) Allah'tan korkun ve bilin ki, şüphesiz hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız.

(Evet, mezkur sayılı günlerde Mina'da tekbir getirilir şeytan taşlanır. Burada iki günden maksat kurban bayramının ikinci ve üçüncü günleridir. "Geri kalmaktan" murat ise taş atma ibadetini dördüncü gününe bırakmaktır: Bu daha efdaldir. Bu günlerde insanlar, etleri parça parça yapıp kurut-tukları için veya teşrik vaktinde kurbanlar kesildiği için onlara bu "teşrik" adı verilmiştir. *[İbn-i Aşur]*

204- İnsanlardan öylesi (münafık) vardır ki, dünya (hayatının yaratılış manası, işleri, maişet esbabı ve o Peygamber (s.a.v.)'e Müslümanlara olan sevgisi, kafirlerden nefret etmesi, hayır işlerini sevmesi ve fakirliğin ne olduğunu, fakirlere yardım etme önemi ve imanını açığa vurması gibi hususlardaki tatlı tatlı) söylediği söz (senin) hoşuna gider (beğenirsin). Ve (sözlerin kendi) kalbindeki olana (uygun, sözü, özü bir, samimi olduğuna, iyi niyet sahibi olduğuna) da Allah'ı şahit tutar. Halbuki o, (Senin, müslümanların, din düşmanlığı) güdenlerin en azılısıdır.

(İbni Cerir'in Süddi'den rivayet ettiğine göre, Ahnas b. Süreyk fiziki yönü ile meşhurdu. Hz. Peygamberi sevdiğini söylerdi. Allah (c.c) onun, sözlerinde yalancı olduğunu ortaya çıkardı. Bu zat, Peygamber'in huzurundan ayrılınca bir kısım Müslümanların ekinini yaktı, işlerini gören eşeklerini öldürdü.)

205- O, (dışı güzel, tatlı, içi de pis olan küfür ve kötülük dolu kişi senden) ayrılıp gittiği zaman (veya) idareyi ele alınca yeryüzünde ortalığı fesada vermek için, ekin(leriniz)i tahrip edip nesli (hayvanlarınızı) helak etmek için çalışır. Halbuki Allah bozgunculuğu sevmez.

(Beyzavi, şöyle bir yorumda bulunuyor: Ahnes gibi fesat çıkaran kimselerin veya kötü idarecilerin yaptıkları gibi zulmün yüzünden, Allah (c.c) yağmuru yağdırmaz dolayısıyla ekinler ve nesil helak olur. İbn-i Aşur da şöyle der: "Tarla ve ekinlerin helak edilmesinden" maksat, insanların kendisiyle hayatlarını sürdürebilecekleri şeylerdir. Demek ki, insanların muhtaç oldukları şeyleri yok etmek veya zarara uğratmak bozgunculuktur. Kötü, zalim idarecilerin

göğüs germede birbirinizle ittifak halinde sulh içinde yaşayınız, ihtilafa düşmeyiniz, parçalanmayın.

Zaten Peygamber (s.a.v.)' de İslamiyetle müşerref olanı şöyle tarif etmiştir: "Müslüman, ol kimsedir ki, diğer Müslümanlar, onun dilinden ve elinden selamet içinde kalandır." Yani ne eliyle ve ne de diliyle onlara ve diğer masum Allah'ın mahlukatına zarar verir.) Sakın şeytanın adımlarına uymayın (peşinden gitmeyin). Çünkü o, size apaçık bir düşmandır. (Bu ayet-i kerime bazı Ehl-i kitap hakkında nazil olmuştur. İslam'a girmelerine rağmen, Tevrat'ın bazı emirlerine uyuyorlardı. Ve Peygamber (s.a.v.)' den: «Tevrat da Allah'ın kitabıdır, bizi bırakın bir kısım emirlerine uyalım» diye izin isterlerdi. Bu ayetle, Allah Teala onların bütünüyle İslam şeriatına girmelerini emretti. Buna göre, ayetle iman eden Ehl-i kitap olanlara hitap edilmiştir. Aynı zamanda bütün Müslümanlara hitaptır. Onlara dinin hükümlerine layıkıyla sarılmaları emredilmektedir. Yabancılara ait olan adetlerden, ayinlerden vazgeçmelerini emretmektedir. Zira "essilm" kelimesinin anlamı Allah'ın bütün emirlerine ihlasla itaat edip, yasaklarından sakınarak her iki cihan sülhu -selameti demektir. O halde bütün Müslümanlar kamil manada İslama davet ediliyorlar. Buna göre de ayetin meali verildi. Aynı zamanda İmam şöyle bir mana da veriyor: Ayette hitap edilenler münafıklardır. Buna göre ayet'in manası *"Ey dilleri ile iman eden kimseler, her şeyinizle* (kalplerinizle de iman edip, nifakı bırakarak) *İslam'a giriniz"*)

209- (O halde) Size (Muhammed'in peygamberliğine ve her şeye Kadir, her şeyi bilen Allah'ın varlığına delalet eden akli ve nakli) apaçık deliller geldikten sonra, (İslam'a tamamen girmekten) saparsanız, şunu iyi bilin ki Allah Azîz (murat edeceği şeye mani olunamayacak yüce kudreti daima üstün gelen)'dir, Hakîm (her şeyi hikmetli olan)'dir.

210- (O müşrikler), ille de (Allah'ın rahmetine delalet ettiği halde, azap ummadıkları) beyaz buluttan gölgeler içinde Allah'ın (azabı'nı, emrini) ve meleklerin kendilerine gelip işin bitirilmesini mi (helak edilmelerini mi) bekliyorlar? Ve iş (onlara verilecek azap veya) halbuki bütün işler (mahlukat arasında hüküm edilip mükelleflerden her birini cennet veya cehennemdeki yerine ulaştırmak) bitirilmiştir. Bütün işler (ahirette) yalnızca Allah'a döndürülür.

211- İsrailoğullarına sor; onlara (hidayet vesilesi olacak) nice apaçık (peygamberlerin doğru olduklarına dair) mucizeler verdik (de inkar ettiler). Kim Allah'ın nimetini (verilen âyetlerini) kendisine ulaştıktan sonra onu değiştirirse (hidayetlerine vesile olan bu nimetleri inkar edip sapıklıklarına sebep yaparsa; Hz Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine delalet eden delillerini tahrif edip onlara şüpheleri sokarsa) artık şüphesiz ki Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

(Mevcut İsrailoğullarının ataları Allah'ın ayetlerini inkar ettikleri için azaba duçar olmuşlardır. Şayet onlar da ataları gibi hareket ederlerse aynı akıbete uğrayacaklarına dikkat çekiliyor.)

212- İnkârcılara dünya hayatı süslü gösterildi de iman edenlerle alay ediyorlar. Oysa Allah'tan korkup (günah ve kötülüklerinden) sakınan (o inanan) lar kıyamet günü onların üstündedirler.

(Aslında dünya hayatı ve onun nimetleri inkarcılara da inananlara da süslendirilmiştir. Bütün insanlar fıtraten eşit yaratılışta dünyaya karşı arzu ve istekler taşıyorlar. Ancak mezmum -yerilmiş- gayri meşru süslenme vardır. Kafirlere ait süslenme bu tür ziynetlerdir. İşte kafirlere şehevi arzular o denli süslendirilmiş ki, dünyayı amaç edinip dünyaya taparcasına zevki sefasına dalıp ahirete inanmazlar. Müminler ise öyle değil, onlar ahiretteki ebedi hayata inanarak bu fani hayatın sayesinde o baki hayata ulaşmaya çalışır. Mahzurlu, gayri meşru şeylerden sakınırlar. Mubah şeylerden istifade ederken de ahiretteki hesaptan dolayı korku ve çekinme hisleriyle birlikte olmalıdırlar. Fahr-i Razi'nin beyanatına göre alimlerimiz süslendirmeyi Allah'ın, insanın kalbinde eşyayı merğub etme -kalbinde onlara ulaşma arzusunu uyandırma- onlara kadir olma gücünü yaratması, hatta bu fiilleri ve halleri Allah'ın var etmesi manasına yorumlamışlardır. Evet, Allah Teala bu dünyayı bir imtihan ve deneme yurdu olarak yaratmış, insanların tabiatına aksini yapmak mümkün olmayacak şekilde zorlamaksızın lezzetlere temayül, şehvet uyandıran şeylerde bir muhabbet duygusunu yerleştirmiştir. Bu imtihanı kazanabilmek için mü'minin, hevasıyla mücadele edip nefsini mübahları işlemeye sevk ederek haram olandan men etmesi gerekir. İbn-i Aşur da şöyle der: İnsanoğlu genel olarak dünya hayatındaki yaratılan güzel şeylere meyledip, sevgisi kalplerine yerleşmiş süs ve zinetine iyice aşık olmuşlar. Bunun meşru yönünü kullarına süslendiren Allah'tır. Ancak kafirler, dünyaya aşık olup meşru-gayrı meşru hiçbir şeyden çekinmeden -zevklerine uyan her şeyi işlerler. Bir de dünyanın gayr-i meşru olarak süslü olan yönü vardır. Söz konusu dünyanın bu yönünü de insanlara süslendiren Şeytandır.)

göre ilk Resul Hz. Nuh'tur. Hz. Adem her hangi bir şeriatla gönderilmemiştir. O nebi idi. Çocuklarını Allah (c.c.) tarafından vahy ile irşad eden mürşit idi" der. Fakat bildiğimiz kadarıyla Allah (c.c.) yüz suhuf ile dört büyük kitap göndermiştir. Onlardan on suhufu -kanunnameleri- Hz. Adem'e (a.s.) göndermiştir. Alusi de aynı görüşü ifade ederek "Hz. Adem (a.s.) çocuklarına bir ilk peygamber olarak gönderilmiştir." diyor.)

214 (Ey Müminler!) Yoksa, sizden öncekilerin hali (hak yolunda bir takım musibetlere katlanmaları, çektikleri çileli halleri) sizin de başınıza gelmeden (kolayca) cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk, öyle hastalıklar sıkıntılar dokundu ve sarsıldılar ki, peygamber ve beraberindeki müminler: «Allah'ın yardımı ne zaman? (tecelli edecek, bizleri bu badireden ne vakit kurtaracaktır?)" diyecek bir hale gelmişlerdi. Dikkat edin! Şüphe yok ki, Allahın yardımı mutlaka yakındır.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا
وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ
قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ
وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا ۚ
وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى
سَبِيلِ اللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾
يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَآ اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ
لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۖ قُلِ
الْعَفْوَ ۗ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

219- Sana, hamr (alkollü içki) dan ve kumardan sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım (geçici) faydalar (geçici zevkler) vardır. Fakat her ikisinin de günahı (zararları), faydasından daha büyüktür. (Yine) Sana (Allah yolunda sadaka olarak) neyi sarf edeceklerini sorarlar. De ki: "İhtiyaç fazlasını" (sarf edin). İşte sana! Allah size (bu hükümlerde) âyetlerini açıkladığı gibi (diğer hükümlerde de) ayetlerini açıklıyor ki, (dünyanın fani oluşunda, ahiretin de baki oluşunda) düşünesiniz.

(İçki ticareti vasıtasıyla karlar elde edilir. Mekke müşrikleri içkiyi Şam'dan ucuza getiriyorlardı, pahalıya satıyorlardı. Üzüntüyü geçici olarak giderir, korkak olanı cesaretlendirir vs. Evet, "hamr'ın yani sarhoş eden her şeyin içilmesi haram olduğu gibi ticareti de haramdır. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "Çoğu sarhoşluk veren bir şeyin azı da haramdır". Bir çok içki türü vardır hepsi de haramdır. Rakı, şarap, bira ve diğer bütün çeşitleri haramdır.

İçkinin sıhhata verdiği zararların haddi hesabı yoktur; sinirleri bozar, hafızayı zaafa uğratır, akla ve vucuda zarar verir, eller, ayaklar tutmaz hale gelir. Ve daha nice maddi manevi zararları vardır. Kumar ve içki hem ferdin, hem de cemiyetin hayatını söndürür, yuvaların yıkılmasına sebep olurlar. Aklını kullanan insan, bunlardan son derece sakınır, semtine uğramaz ve kumar vasıtasıyla da kolaylıkla büyük servetler elde edebilir, kayıp da edebilir. Nice servetler kumar yoluyla kaybedildiği gibi, namusunu dahi kumar masasında kaybedenler duyulmaktadır.

Ayette geçen hamr: Çiğ üzüm şırasından katılaşmış ve köpüğünü atmış olan şarap demektir. İmam-ı Malik ve İmam-ı Şafii gibi bir çok müçtehide göre bu ayet-i kerimedeki hamrdan maksad mutlak -genel anlamda- müskir olan- yani sarhoşluk veren her hangi bir şeydir. Binaenaleyh bütün içkiler Kur'an'ın nassı ile haramdır. Bir damlası dahi içilemez ve bunların alınıp satılması da haramdır. Peygamber (s.a.v.); "her türlü sarhoşluk veren haramdır." buyurmuşlardır. Alusi: Bana göre, gerçek şu ki: Gerek üzümden olsun gerek başka ürünlerden yapılan içki türü olsun hangi isimle olursa olsun, içmeyi alışkanlık haline getirmeyen kimseyi, içtiğinde sarhoş ettiği takdirde onun azı da, çoğu da haramdır ve içene had cezası uygulanır ve sarhoş kafasıyla ailesini boşarsa ondan boş olur. Ve necaseti de galiz -büyük necasetten- sayılır, der." *[2/113]* Evet, Hanefi'ye göre sarhoş olan kimsenin talakı geçerlidir. Yani ailesini boşarsa boş olur. Şafi'nin iki görüşlerinden birine göre de bu durumda ailesi boşanmış olur." *[İbni Kudame, 5/383. Mektebetü'l-Kahire.]* Hasılı, Peygamber (s.a.v.)'in mübarek ifadesiyle "iman ile içki bir arada olmaz.")

220- Dünya ve ahiret (meseleleri) hakkında (lehinize olan davranışları düşünesiniz diye, Allah (c.c.) ahiretin hatırına dünyevi yönden zaruri ihtiyaçtan fazla olan mallarınızı hayır yollara sarf etmenizi, öğütlüyor. Tefekkür ederseniz ahireti tercih edersiniz, faydalı olan şeyleri kendinize seçip, zararlı şeylerden sakınırsınız. Aynı zamanda içki-kumardaki dünyevi menfaatte uhrevi zararlarını öğretiyor. Düşünürseniz ebedi hayatı tercih edersiniz, böylece ahiretteki ilahi azabı da nazara alarak, ona göre kendinize çeki düzen verirsiniz.) ve (Ey Muhammed) sana yetimler hakkında soru soruyorlar. De ki: «Onlar hakkında ıslahta bulunmak (müdahale edip onlardan yana işleri düzeltmek, hem kendilerini iyi yönetip, yetiştirmek hem de onların mallarını artırmak suretiyle ıslaha çalışmak, onları kendi başlarına bırakmaktan, hem sizin için hem de onlar için) daha hayırlıdır. (Aksi takdirde onları yüz üstü bırakmak günaha mucip olur.) Eğer (mallarının yok olmasına yol açmayacak şekilde nafakalarınızı birleştirerek) onlarla birlikte yaşarsanız (veya evlilik yoluyla akrabalık kurma bakımından) içli dışlı olursanız, artık (onlar) sizin kardeşlerinizdir. Allah (yetim malı, işlerini) bozanla düzelteni bilir (ona göre ıslah edeni mükafatlandırır, bozanı da cezalandırır). Eğer Allah dileseydi (onlarla bir araya gelme hususunda ruhsat vermezdi.) sizi zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah Aziz (kudreti daima üstün gelen) 'dir. Hakim (her işi hikmetli olan)dır.(Bir evvelki ayetle münasebeti şudur: Önceki ayetteki içki ve kumarın terkinde kişilerin nefislerinin ıslahı vardır, bu ayette de başkalarının ıslahı vardır.)

221- Allah'a ortak koşup inkar içinde bulunan kadınlarla iman etmedikçe evlenmeyin. Elbette iman etmiş bir cariye (veya) iman etmiş bir kadın (hür olsun, cariye olsun cemali, soyu güzelliği, zenginliği ile) hoşunuza gitse bile müşrik bir kadından daha hayırlıdır. (Çünkü iman dine bağlıdır. Mal, asalet, güzellik dünya ile ilgili hususlardır. Hâlbuki din dünyadan daha hayırlıdır.) İman etmedikçe müşrik erkekleri de, (iman eden kadınlarla) evlendirmeyin ve elbette mümin bir köle, hür bir müşrikten daha hayırlıdır. (O müşrik) Hoşunuza dahi gitse! İşte sana! (Çünkü) Onlar (şirk koşanlar insanları) cehenneme (müstehak edecek küfre) çağırıyorlar (onlarla akrabalık bağı kurulmaz) Allah ise, (bu dinle kullarını) izniyle (kendi iradesiyle), cennete (mucib olan imana, salih amellere) ve mağfirete çağırır. İyice düşünüp ibret alsınlar diye, Allah ayetlerini iyice açıklar.

222- Sana hayızdan (kadınların ay halinden) de sorarlar. De ki: «O, bir ezadır." (Kadını sıkan bir eziyettir, hoşa gitmeyen, tiksindirici, haram bir şeydir). Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan (cinsi yakınlık bakımından) uzak durun. Temizleninceye kadar onlara (cinsi manada) yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden (döl yataklarının bulunduğu ön cihetten) onlara varın! (Allah'ın gazabına uğrayan Lut kavmi gibi, insanlık dışı bir fiil işlemeyin). Şüphesiz ki, Allah çok tevbe edenleri sever, çok temizlenenleri

buhünne" ilahi ifade , hayız esnasında bulunan kadınlardan ayrılın emrinin tekidi gibidir, kuvvetlendiriyor, yani asla cinsi yakınlıkta bulunmayın. Burada bir fıkhi meseleyi, belirtmekte fayda mülahaza ediyorum: Kadın, eğer on günden sonra temizlenirse yıkanmasına gerek kalmadan cinsi münasebet caizdir. Şayet on günden önce kanı kesilirse o takdirde yıkanmadan önce kocası onunla cinsi münasebette bulunamaz. Ancak şayet kan kesildikten sonra üzerinden bir vakit namaz geçerse o takdirde yıkanmadan cinsi yakınlık caiz olur. Bu söylediğimiz hüküm Hanefi'ye göredir. Şafiî'ye gelince, hayız kanı kesildikten sonra her halukarda guslünü yapmadan cinsi yakınlık caiz değildir. Şunu da belirtmemizde fayda vardır. Kaç gün adet gördüğü belli olup da o günlerden önce şayet kanı kesilirse, ihtiyaten yıkanır, namaz kılar, oruç tutar fakat daha öncede belirlenen adet günleri dolmadan kocası ona cinsi münasebet hususunda yaklaşamaz.)

223- Kadınlarınız, sizin için (ürün, evlat yetişen) tarladır. (Tarla misali çocuk ekip biçersiniz.) Öyleyse tarlanıza (eşlerinize makattan yaklaşmayıp ekim mahalliniz olan ön cihete ayakta, yan yatarak ve sırt üstü) dilediğiniz şekilde varın. Ve kendiniz için (salih amellerle) hazırlık yapın (Cenneti ve Allah'ın ikramını elde etmeye, emre itaatle çalışın). Allah'tan korkun ve gerçekten ona kavuşacak kimseler olduğunuzu bilin. (Huzuruna elbette hesap vermek için varacaksınız. Ey Resulüm!) Müminleri (ebedi nimetlerle, cennet ile) müjdele!

(Bu ayetin nüzul sebebi şudur: Yahudiler: Bir kimse hanımının mutat yerine -tenasül cihazına- arkadan doğru cinsi ilişkide bulunursa çocuğu şaşı doğacağını söylüyorlardı. Ayrıca onlar bunun, Tevrat'ta bulunan bir hüküm olduğunu söylüyorlardı. Allah Teala onların bu sözünü yalanlamak için bu ayeti indirmiştir. O halde ayetin muhtevası şöyledir. Koca, hanımı ile makattan değil de mutat yoldan olmak şartıyla, hanımı ister ayakta, ister çömelmiş, ister yan yatmış olsun cinsi ilişkide bulunması caizdir. Yani onlarla cinsi münasebetten asıl amaç, ekin -çocuk- elde etmektir. Öyle ise tarlanıza -eşlerinize- ekin ekilecek yerin dışına çıkmayın. Yani Lut kavmi gibi hareket etmeyin. Onlar Allah'ın yasakladığı fiili işlediklerinden, Allah'ın gazabına uğradılar. Değil ki aklı, fikri olan, domuzlar hariç aklı olmayan hayvanlar dahi pislik kanalını kullanmaz.)

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيٓ اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ
قُلُوبُكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ
اَشْهُرٍ ۚ فَاِنْ فَآؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوٓءٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ
اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ
وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوٓا اِصْلَاحًا ۗ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ
بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ ۖ
فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّآ
اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّآ اَنْ يَخَافَآ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ ۖ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا
حُدُودَ اللّٰهِ ۙ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ
وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ
مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۗ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يَتَرَاجَعَآ
اِنْ ظَنَّآ اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

226- Kadınlarından uzak durmaya (cinsi temasta bulunmamaya) yemin edenlerin dört ay bekleme hakları vardır. Eğer (bu müddet içinde kadınlarına) dönerlerse, şüphe yok ki, Allah Gafur (çok bağışlayan)'dır, Rahim (çok merhamet eden)'dir. (Bu ayet, İ'la denilen fıkhi meseleyi ifade etmektedir. İ'la; kişinin karısına cinsel ilişkide bulunmamaya yemin etmesine denilir. Bunun süresi en çok dört aydır. Dört ay bitmeden koca, yeminini bozar da karısına dönerse keffaret öder. Şayet dönmezse karısını bir talak-ı baine ile boşamış sayılır. Bu durumda kişi tekrar karısı ile aile hayatını sürdürmek için hanımının da rızasını alarak yeni bir nikah akdi yapar. İşte bu ayet-i kerime i'la'dan rucu edilmediği takdirde boşanma vaki olacağını göstermektedir. Bu konuda fıkıh kitaplarına müracaat edilebilir.)

227- Ve eğer (bekleme müddeti içinde dönmeyip eşlerini) boşamaya karar verirlerse (ve boşarlarsa) biliniz ki, Allah (sözlerini) hakkıyla işitendir ve (kalplerindeki gayeyi) bilendir.

(Cahiliye döneminde, "adam, karısını istemiyor, başkasıyla da evlenmesine fırsat vermek istemediğinden dolayı, onunla cinsi münasebette bulunmamaya, yemin ediyor ve hanımını ne kocalı ne de kocasız bir hale getiriyordu. Gayesi kadına zarar vermek idi. İslamiyet bunu kaldırdı. Ya ailesini tam olarak aile bilecek veya boşayacaktır. Şayet boşamaktan imtina ederse bu konuda hakim ondan boşayacaktır. Dört aylık sürenin hikmeti ise kadınlar dört ay kadar kocalarından ayrı olarak yaşamaya dayanabilirler.

Fakat dört ayı eşsiz olarak geçirmek onlara çok zor gelir. Onun için Hz Ömer (r.a.) kendi kumandanlarına; 'askerleri dört ayda bir, izine gönderin' diye talimat verirdi. Cumhurun görüşüne göre, dört ay bittikten sonra, kadın, işi mahkemeye verecek; ya kocası, onu boşayacak veya geri alacak. Fakat Hanefi'ye göre: Dört ay bitmeden önce dönüş yaparsa ailesi ile birleşebilir. Şayet ailesini kabul etmeden dört ay dolarsa kendiliğinden bain bir talakla boşanmış olur. Böyle bir durumda kadının eline yetki geçer. Ancak kadının rızasıyla yeni bir nikahla birleşebilirler, aksi takdirde kadın istemezse aile hayatları sona erer, kadın başkasına varabilir. Ama cumhura göre ya kocası onu boşayacak veya hakim boşayacaktır. Sırf müdedetin bitmesiyle kadın boşanmış olmaz.)

228- Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (nefislerine hakim olup, evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti tamamlamak için sabırla) beklerler (nefislerini zabdedip beklesinler). Eğer onlar, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, (başkasıyla evlenmek için) rahimlerinde Allah'ın yarattığını (hamilelik veya hayız halini) gizlemeleri kendilerine helal olmaz. İşte sana! şayet (ric'i -dönüşü mümkün olan talakla- boşanmış kadınların) kocaları (arayı düzeltip) barışmak isterlerse, bu (iddet müddeti zarfı)nda onları geri almaya hak sahibidirler. (Veya ric'i talakla boşanmış kadınların iddetlerinin

lerden ise üç adet süresi içinde geri alabilir, şayet adetten kesildi ise üç ay zarfında yeni bir nikaha gerek olmadan geri alabilir. Bu durumda ister kadının rızası olsun, ister olmasın, ama bekleme müddetinden sonra, yetki tamamen kadına geçer; rızası varsa yeni bir nikahla eski kocasıyla aile hayatını sürdürür, rızası yoksa başka biriyle evlenebilir. Yani, bekleme müddeti içinde karı-koca bir araya gelmek isterlerse bu konuda koca daha hak sahibidir, "Ama bekleme müddeti bittikten sonra kocası onu almak isterse, bu takdirde birleşip birleşmeme konusunda kadın daha hak sahibidir.)

229- Ric'i (dönüşü mümkün olan, ya da şeriata uygun) boşama iki defadır; bundan sonrası (kadın) ya iyilikle (birbirleriyle iyi geçinmekle hak-hukuka riayet ederek) tutmak (kabul etmek) ya da güzellikle (ona zulmetmeden, mali hakkını vererek) salıvermektir. Fakat kadınlara (mehir olarak veya elbise ve diğer şeyler gibi) verdiklerinizden (boşanma karşılığında) bir şey almanız size helal olmaz; ancak Allah'ın hududuna (karı ile koca arasındaki haklara) riayet edemeyeceklerinden korkarlarsa bu durum müstesna. Bu yüzden (ey hüküm veren hakimler!) Siz de (bu ikisinin) Allah'ın hududuna (evlilik haklarına) riayet edemeyeceklerinden korkarsanız kadının (boşanmak için) ona (kocasına nefsini nikah akdinden kurtarmak geyesiyle) verdiği (vereceği) fidyede (mehrini veya daha farklı bir bedeli vermesinde) her ikisine de bir günah yoktur.(Yani ey hakimler! Siz de bu konuda emr verin de, huzursuzlukla dolu evliliklerine son verilsin.) Bunlar (söylenenler; kadın ile erkeğin arasındaki hükümler) Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte ancak onlar zalimlerdir. Boşama, birden değil de; ayrı ayrı olmalıdır. (Yani bir adam karısını boşamak isterse, önce bir talakla boşar bir talaktan sonra diğer bir talak şeklinde olması gerekir. Bu âyet-i kerimenin ifade ettiği hüküm hakkında ulema ihtilaf etmişlerdir. Kimisi bunun yeni bir hüküm olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, manası şöyledir: "Şeriate uygun boşama birden değil de ayrı ayrı olmalıdır. Yani bir talaktan sonra diğer bir talak şeklinde olması gerekir." Bu görüş üç talakın bir defada vermesinin haram olduğunu savunanların görüşüdür. Yani adam karısını ayrı ayrı boşamazsa da üç talakla birden boşarsa boşamış sayılır, ancak günahkar olur. İkinci görüşe göre ise bu âyet yeni bir hüküm ifade etmeyip kendisinden önceki ayetlerle ilgilidir. Buna göre manası şöyledir: *"Ric'i talak iki keredir."* Üçüncü talaktan sonra recat -dönüş- olmaz. Hanefilere göre üç talakı birden vermek bid'at olduğu gibi iki talakı da birden vermek bidattır. Alusi'nin ifadesine göre, ilahi azaba müstehak olmasına mucibtir. Ayette *"kadının kocasına boşanmak karşılığında verdiği fidyede her ikisine de günah yoktur."* İlahi beyanattan maksat, bununla fıkıhta geçen talakın hükümlerinden olan "hul"un ne demek olduğunu ifade buyurmaktır.)

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ سَرِّحُوهُنَّ
بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ
وَلَا تَتَّخِذُوٓا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا ۚ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ اَنْزَلَ
عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ
اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۗ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ
كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۗ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ
اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ ۚ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهٗ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ لَا
تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهٗ بِوَلَدِهٖ وَعَلَى
الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ ۚ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا ۗ وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوٓا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَآ
اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için (ebedi sevabı kazanmanız açısından) daha hayırlı , yararlı ve (günahların kirinden arınmanız için) en temizidir. (Sizin için neyin daha hayırlı olduğunu ancak) Allah bilir, siz bilemezsiniz.

233- Anneler (boşanmış olsunlar, olmasınlar) emzirmeyi tamamlamak isteyen (baba) için çocuklarını tam iki yıl emzirirler-emzirsinler. Çocuk kendisinin olan (baba) da onların (annelerin) yiyecek ve giyeceklerini meşru (örfe uygun) bir şekilde temin eder. Kimse gücünün yetmeyeceği bir şeyle mükellef tutulmaz. Ne anne, yavrusu yüzünden, ne de çocuk kendisinin olan (baba) çocuğu yüzünden zarara uğratılır (uğratılmasınlar). (Baba öldüğü zaman) O'nun benzeri (nafaka temini) vâris üzerine de gerekir. (Yani şayet çocuğun babası ölürse, emziren kadının masrafı, mirasçısı olan çocuğun malından verilir. Çocuğun malı yoksa, diğer mirasçıların bu masrafı karşılamaları, gerekir.) Eğer anne ile baba kendi rızalarıyla ve meşveret ederek (çocuğu) sütten ayırmak isterlerse bundan dolayı ikisinin üzerine bir günah yoktur. Eğer çocuklarınıza (süt anne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde, süt anneye vereceğiniz ücreti -peşinen- iyilikle teslim ettiğiniz takdirde, üzerinize günah yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki şüphesiz Allah, ne yapıyorsanız hakkıyla görendir.

(Bu ayetteki anneler manasına gelen "validat" kelimesi umum manayı ifade ettiği için ister evli olsunlar, isterse boşanmış olsunlar bütün anneler demektir. Ayetin takdiri manası şöyledir: *"Anneler, çocuklarını Allah'ın vacip kıldığı hükme göre emzirirler* (emzirsinler)". Emir, vücubu ifade eder. Bazı alimlere göre de bu kelimeyle boşanmış anneler kastedilmiştir. Zira bu ayet talak -boşama- ile ilgili ayetin peşinden zikredilmiştir. Evet, bir anne yavrusunu emzirmekle mükellef mi, değil mi? Bu soruya cevaben şöyle deriz; evlilik halinde olanlar çocuklarını emzirmek mecburiyetindedirler, eşraftan olanlar müstesna. Kendi babalarının evlerinde hizmete alışkın olmadıkları için öylelerle evlenen kocalar, aile yuvasının sıhhati ve selameti için onları hizmete zorlamayıp hizmet için hizmetçi ve çocuğunun beslenmesi için de süt anne tutacaktır. Şayet bulunmazsa veya çocuk annesinin sütünden başka kimsenin sütünü emmiyorsa, o takdirde görev yine anaya düşer. Boşanmış kadına gelince, ona çocuğunu emzirmek gerekli değildir. Ücreti ile emzirmek isterse emzirebilir. Şayet çocuk onun sütünden başka kimseyi emmiyorsa, emzirmeye icbar edilir. Aksi takdirde icbar edilmez -kabul etmesi için zor kullanılmaz-.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ
اَشْهُرٍ وَعَشْرًاۚ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِيٓ
اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِيٓ اَنْفُسِكُمْۗ عَلِمَ
اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّآ اَنْ تَقُولُوا
قَوْلًا مَعْرُوفًاۗ وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُۗ
وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِيٓ اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُۚ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ اَوْ
تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّۚ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُۚ
مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِۚ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ
قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّآ
اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذِى بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِۚ وَاَنْ تَعْفُوٓا اَقْرَبُ
لِلتَّقْوٰىۚ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْۚ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

237- (Ve eğer onlara evvelce gerçekten) Bir mehir belirleyip de kendilerine dokunmadan (ilişkide bulunmadan) önce boşarsanız, artık tayin ettiğinizin yarısı (onların)dır. Ancak (onların) bağışlamaları veya nikah akdi elinde bulunan (kocanın) bağışlaması (mehrin yarısını değil, tamamını vermesi) müstesna. (Kocaları olarak) Sizin bağışlamanız takvaya daha yakındır. Aranızdaki iyiliği (ayrılık halinde dahi) unutmayın! (Boşanma hadisesinden dolayı eşler birbirine hasmane bir vaziyet almamalıdır. İyiliği terk etmek istemeyen erkeğe, kadına mehrin tamamını teslim etmesi suretiyle onun kalbini hoşnut etmesi, kadının da ihtiyacı yoksa mehrin tamamından vazgeçmesi öğütlenmiştir.) Şüphesiz ki Allah, ne yapıyorsanız hakkıyla görendir.

238- Namazlara ve (bilhassa) orta namaza devam edin. Gönülden bağlı kimseler olarak Allah'ın huzuruna durun!

Kurtubi, "Orta namaz hakkında ulemanın, on'dan fazla görüşü vardır, diyor." Biz onlardan iki görüşü kaydedelim:

a. Sabah veya ikindi namazı olmasıdır. Zira gece - gündüz nöbetçi meleklerin nöbeti devir teslim için toplantı zamanıdır. Aynı zamanda sabah ile ikindi namazları gece ve gündüz namaz vakitleri arasında bulunuyorlar. İmam Şafiî (r.h.), bu orta denilen namazın, sabah namazı vakti olduğunu diyenlerin görüşünü seçerken, İmam-ı Hanife de (r.h.) ikindi namazı vakti olduğunu diyenlerin görüşünü seçmiştir.

b. Öğle namazı olmasıdır. Zira şiddetli sıcaklık zamanı olduğu ve insanların çalışıp da yorgun düştükleri zamana denk geliyor. Aynı zamanda günün ortası olduğu gibi, Peygamber (s.a.v)'in, Cebrail ile kıldığı ilk namazdır. Alusi "ulemanın çoğu ikindi, namazı olduğu görüşündedirler." der.

239- Eğer (düşmandan ve herhangi bir şeyden) korkarsanız, o halde (namazlarınızı) yaya olarak yahut, (binek üzerinde) biniciler olarak (ima ile, işaretle, kıbleye yönelme şartından muaf bir şekilde mümkün olacağı yere, yöne doğru kılın.) Güvene kavuştuğunuz zaman ise, artık bilmiyor olduğunuz şeyleri (şer'i hükümleri korku ve emniyet hallerindeki namaz kılmanızı) nasıl öğretti ise öylece Allah'ı zikredin (namaz kılın).

240- Ve sizden vefat edip de geride eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıl müddetince bıraktıkları maldan faydalandırılmaları (nafakaları, yiyecek-içecekler, elbiseleri) hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler! Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden bir sene durmaz da) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında örfe uygun meşru olarak (iddet halinde iken süslenmeleri gibi) yaptıkları şeylerden size (ey ölenin velileri, varisleri veya ey elinde hüküm bulunanlar) bir günah yoktur. Allah Azîz (kudreti daim üstün gelen)'dir, Hakîm (her işi hikmetli olan)'dir. (İslamiyetin bidayetinde kocası ölen kadının nafakası kocasının malından verilmek üzere, böyle durumdaki kadınlar bir seneye kadar evlerinde durmakla, çıkmak arasında muhayyer idiler. Şayet mezkur kadınlar, kendiliğinden evlerinden çıksalar nafakaları düşerdi. Ölenin velilerine de her hangi mesuliyet söz konusu olmazdı. Fakat daha sonra bu ayet-i kerime Bakara 234. ayetle neshedilmiştir. Yani vefat edenlerin eşlerinin bekleme müddetleri, bir yıldan dört ay on güne indirilmiştir.)

241- (Kocaları tarafından) Tüm boşanan kadınlara örfe (dine, akla) uygun bir şekilde (iddet müddetleri zarfındaki geçimleriyle ilgili, kocalarından) faydalandırılma (nafaka hakları) vardır. (Bu) Takva sahipleri (ve bütün imanlı kimseler) üzerine bir borçtur. (Kocalarından menfaat sağlamak haklarıdır. Cessas,

244- Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, Semî (hakkıyla işiten), Alim (hakkıyla bilen)'dir.

245- Kimdir şu kimse ki, Allah'a güzel (sırf O'nun rızası için ve seve seve yolunda harcamak suretiyle) bir ödünç versin de (Allah da) onu kendisine kat kat fazlasıyla artırsın. Allah (rızkı dilediğine) daraltır ve (dilediğine) genişletir. Ve (hepiniz sonunda) O'na döndürüleceksiniz.

(Bu ayetin sebeb-i nüzulü hususunda İbn-i Abbas (r.a.) şunu rivayet etmiştir. "Bu âyet, Ebud Dahhak hakkında nazil olmuştur. Ebud Dahhak: "Ya Resulallah, benim iki bahçem var. Onlardan birisini Allah yolunda tasadduk etsem, bana Cennet'te onun iki misli verilir mi? der. Hz. Peygamber: "Evet" cevabını verince "hanımım da benimle birlikte olur mu?" der. Hz. Peygamber: (s.a.v.) yine "Evet" cevabını verince, "çocuklarım da benimle beraber olacak mı?" diye sorar. Hz. Peygamber (s.a.v.) yine, "evet" buyurur. Bunun üzerine mezkur zat içinde altıyüz hurma ağacı bulunan en güzel bahçesini tasadduk eder. Ebud Dahhak bundan sonra çoluk-çocuğunun yanına döner. Onları tasadduk ettiği bahçede bulur. Bahçenin kapısında durur ve bahçeyi tasadduk ettiğini hanımına anlatınca, hanımı: "Allah, alış-verişini mübarek kılsın." der, beraber bahçeden çıkarlar ve bahçeyi teslim ederler. Bundan dolayı Peygamber (s.a.v.) onun hakkında şöyle buyurur: "Cennet'te Ebud Dahhak'ın, köklerini yere salmış nice iri hurma ağaçları vardır.")

246- Musa'dan sonra, Benî İsrail'den ileri gelen (eşraftan, heybetli) cemaati görmedin mi? Bir zaman peygamberlerine (Beyzavî'nin ifadesiyle, bu peygamber, Yuşa veya Şem'un veya Eşmuil aleyhimüsselam dır.) şöyle demişlerdi: "Bize bir hükümdar gönder ki (onun komutasında) Allah yolunda savaşalım." O (peygamber) dedi ki: "Ya üzerinize savaş farz kılınır da, savaşmayacak olursanız? (Nitekim ben de sizden bunu hissedip savaşacağınızı ummuyorum. Onlar da): "Yurtlarımızdan ve çocuklarımız (ın yanın) dan çıkarıldığımız (uzaklaştırıldığımız) halde Allah yolunda neden savaşmayalım?" dediler. Fakat kendilerine savaş farz kılınınca, içlerinden pek azı hariç, savaştan yüz çevirdiler. (Düşmanın çokluğunu görünce, geri dönüp kaçtılar.) Allah (cihadı terk edip, sözleri ile fiilleri birbirini tutmayan) zalimleri hakkıyla bilendir.

(O Peygamber, Hz. Harun'un (a.s.) çocuklarından Eşmuil, Arapçası İsmail'dir. İbranice'de manası "duy ya Rabbi!" demektir. Fakat Zühayli ile İbn-i Aşur'un tespitlerine göre ismi Semuil -Şemuil-'dir. Hz. Harun (a.s.) İmran'ın oğludur. İmran da Lavan'ın torunlarındandır. Firavun İsrailoğullarının yeni doğan erkek çocuklarını öldürmeye emr vermeden önce dünyaya geldi. Hz. Musa'dan (a.s.) yaşça büyüktür. M.Ö. 1457 veya 1458 senesinde çölde vefat etti. Hz. Musa (a.s.) milattan önce 1380 senesinde 120 yaşında vefat etti Yerine Yuşa (a.s.)'ı halife kıldı. Hz. Musa vefatından önce mezarı bilinmesin ve mukaddes toprakta defnedilsin diye Kuds-i Şerife bir taş atışı kadar Cenab-ı Hak'tan yaklaştırılmasını istedi ve duası kabul olundu. Hz. Yuşa (a.s.) da bütün İsrailoğullarının başına Efrayim'in torunlarından Semuil'i genel başkan olarak tayin etti. Ayrıca her bir kabilenin başına da birer başkan tayin etti. Hem peygamber hem de kadı olan Semuil yaşlandığı dönemde Beni İsrailliler ile Filistinliler arasında savaşlar başladı, esir düştüler. Filistinliler tarafından, İsrailoğullarından yaşlılar serbest bırakıldı. Çocukları, gençleri esaret altında tuttular. Bazı şehirlerini aldılar. Bunun üzerine kendi peygamberlerinden bir hükümdar istediler. İşte böylece Hz. İsa (a.s)'dan önce 11. asrın başlarında Filistinliler, Beni İsrailleri evlerinden yurtlarından çıkardılar. Çoluk-çocuklarından ayırdılar. *[İbn-i Aşur]* Bu ayet-i kerime, bize tarihi bir vak'ayı bir ibret vesilesi olmak üzere anlatmaktadır, der.)

247- Peygamberleri onlara (şöyle dedi): Şüphesiz ki "Allah, Tâlût'u size hükümdar olarak gönderdi, (tayin etti)". (Bunun üzerine) "Biz, hükümdarlığa ondan daha lâyık olduğumuz halde ve mal yönünden ona geniş imkânlar verilmemişken üzerimize onun hükümdar olması nasıl olur?" dediler. (Yani bizim gibi bir peygamber veya bir hükümdar sülalesinden olmadığı gibi, maddi bakımdan da ona imkanlar verilmediği halde nasıl olur da bize hükümdarlık yapacaktır dediler.) Peygamberleri şöyle dedi: "Muhakkak ki, Allah onu üzerinize seçti (sizden üstün kıldı) ve ona ilim ve cisim cihetiyle de fazla bir genişlik

sent (Akasya) ağacından yapılmıştır. Ona altından bir taç, dört ayakları altında dört halka, halkalara geçirilip taşınması için altın yaldızlı iki asa yaptı ve her tarafını kaplayan altından örtüsünü de yaptı. Hz. Musa (a.s.) Allah'ın emriyle vahiy olunan Tevrat'ı içine koydu. Tabut, Kadı Beyzavi'nin ifadesine göre de şimşad -kendisinden tarak yapılan şimşir ağacı- türünden olup 3×2 arşın ebadında yapılmış altın yaldızlı bir sandıktır. Buna Ahit Sandığı denilir. İçinde Tevrat levhaların -sayfaların- asıl nüshalarından parçalar, yine Tevrat'ın yazılmış bir parçası ve Hz. Musa (a.s)'ın âsası, elbisesi, Hz. Harun (a.s)'ın elbisesi, sarı olan sarığı, asası bir rivayete göre de içinde daha önce Sina çölünde iken üzerlerine Allah tarafından indirilen kudret helvasından da bir miktar vardı.

İbn-i Atiyye, "bazı müfessirlere göre tabutun içinde bulunan kudret helvasının miktarı bir kafizdir."diye kaydetmiştir. Bir kafiz -on iki sa' dır. Her bir sa' da dört avuçtur. Hz. Musa, düşmana karşı savaştığı zaman o tabutu ordunun önünde götürürdü. Böylece, İsrailoğullarının kalbi onunla huzur ve moral bulurdu. Onun sayesinde düşmana karşı zafer kazanırlardı. O zafer kazanacakları anda Tabut 'da düşmana doğru süratle giderdi. Rivayete göre Hz. Musa'dan sonra da diğer peygamberlerin elinde idi. Onda şöyle bir mucize de vardı: İhtilaf ettikleri konularda konuşur, aralarında hüküm verirdi. Hülasa, her ne kadar Alusi, bu Tabut'un ne olduğunu çözecek bir sahih hadis görmedim diyorsa da, ayetle sabit olan bu Tabut zamanın peygamberlerinin mucizelerinden idi. Fahr-ı Razi'nin beyanatına göre bu tabutta Hz. Adem'in neslinden olacak peygamberlerin resimleri vardı. Allah (c.c.) ona göndermişti. Sonra Hz. Yakub (a.s.)'a kadar ulaştı ve sonra da İsrailoğulları elinde kalmıştır. Nihayet israiloğulları ahlakça bozuldu. Hz. Nuh (a.s.)'ın oğlu olan Sam'ın oğlu olan İrem'in oğlu olan Lavez'in neslinden meydana gelen Amelika denilen kavim, onlara musallat oldu. Onları yendi. Bir çoklarını esir aldılar. Bu tabutu da onlardan aldılar. Temiz olmayan hela olarak kullandıkları kötü bir yere koydular. Bunun için Allah onlara basur hastalığı gibi bir hastalık verdi. Bunun yüzünden olduğunu anladılar. Hatta onlardan beş şehir halkı helak oldu. Bunun üzerine tabutu kağnı arabasına yükleyerek, arabayı çeken iki öküzü kendi halinde serbest bıraktılar. Allah (c.c.) dört meleği gönderdi. O melekler onları Talut'un evine kadar sürdüler. Onun evinin önünde bıraktılar. Bunun üzerine Talut, onların sultanı olduğu ayan-beyan oldu.

Beyzavi'nin bu konuda birinci ifadesine göre, bu tabut Hz. Musa'dan sonra göğe kaldırıldı. Sonra melekler onu indirdiler. İsrailoğulları gökten inerken gördüler. Fakat ikinci ifadesine göre, bizim daha önce anlattığımız gibidir. Evet, önemli olduğu için Kur'an'da yer almıştır.)

249- Böylece Tâlût ordu (su) yla beraber (cihat için Kudüs'ten) ayrılınca: "Muhakkak ki Allah, sizi bir nehirle (de) imtihan edicidir (edecek). Buna rağmen, kim ondan içerse, benden (etbâımdan) değildir.(Benimle arkadaşlık yapmasın) Lakin eliyle bir avuç alan müstesna; kim de ondan (Demek ki sadece bir avuç su içmeye müsade edilmiştir, izin verilenden fazlasını) tatmazsa, işte şüphesiz o bendendir!" dedi. Fakat (onunla imtihan olduktan sonra) içlerinden pek azı müstesna (onlar az içtiler, aşırıya kaçmadılar, diğer kalanların hepsi) ondan (yerinden eğilerek, ağızlarıyla kana kana) içtiler.

(Alusi'nin ifadesine göre, seksenbin veya yetmişbin kişi idi. Onlardan itaat edenler Bedrin mücahidleri adedince sadece üçyüz onüç kişi idiler. Nitekim İbn-i Atiyye bu ayetin tefsirinde şu hadis-i şerifi kaydeder.Peygamber (a.s.v.) Bedir savaşı gününde ashabına şöyle buyurdu: "Sizin sayınız Talut'un arkadaşlarının sayısı kadardır." Yine mezkur zatın tespitine göre Talut'un askerlerinin sayısının tamamı 4000 iken 3680 küsürü itaatsizlik yapıp yurtlarına geri dönmüşler. Calut'un askerlerinin sayısı ise yüzbin veya üçyüzbin idiler. Talut'a itaat edip az içenler hem hayvanlarına hem kendilerine kifayet etti. Fakat itaat etmeyenlerin dudakları siyahlaştı,morardı. Hararetleri daha da arttı. Nehri geçemediler. Bu da mucize kabilindendi. İbn-i Atiyye şöyle der: "Savaşı organize eden komutanların kendi askerlerini herhangi bir şekilde imtihana tutmaları gerekir. Zira savaş gibi önemli şey ancak muti olan, dinine bağlı samimi askerlerle başarılabilir". Demek ki ayet bize bu hususta böyle bir ışık tutmaktadır.) Derken o (Talut) ve beraberindeki (İtaatkar) iman edenler, ırmağı geçince (İtaat etmeyip de sudan kana kana içenler bir ceza olarak susuzlukları artıp, bu yüzden ırmağı geçemeyince inananlara özür beyan etmek üzere); "Bugün bizim için Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak hiçbir takat (ve güç) yoktur." dediler. Gerçekten Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar ise şöyle dediler: "Nice az sayıdaki topluluk, (daha) çok (sayıdaki) cemaate Allah'ın izniyle galip gelmiştir. (Onları yenmiştir. Çünkü) Allah (ın yardım ve mükafatı), sabredenlerle beraberdir" (Bir de yeter ki mü'minler arasında birlik ve beraberlik olsun. Üstad'ın (r.h.) ifadesiyle "üç elif birleşmezse üç kıymeti vardır. Fakat birleşse yüz on bir kıymeti vardır.")

250- (Talut ve ona itaat eden müminler) Câlût ve askerlerine karşı çıktıklarında: "Ey Rabbimiz! Üzerimize (yağmur misali) bir sabır boşalt. Ayaklarımızı (savaş meydanında düşman karşısında) sabit (sağlam) kıl. Kafir kavme karşı yardım et." dediler.

(Bu ayet-i kerime, tehlikeli hadiselerden dolayı Cenab-ı Hakk'a nasıl tazarruda -yalvarmada- bulunulacağını göstermektedir.)

Calut'un göğsüne isabet ederek onu delip geçti. Cemel şöyle der: O üç taşı sapanına koyunca, üçü bir taş haline geldiler. Hz. Davud (a.s.) onları O'na fırlatınca miğferinin burnundan beynine ulaşıp, beynini dağıttı. Zühayli'nin ifadesine göre taşlar alnına isabet etti ve Calut yere yıkıldı. Bundan sonra da Cemel'in ifadesine gör, etrafındakilerden otuz kişiyi daha öldürdü. Calut'un cesedini, leşini sürükleyerek Talut'un önüne attı. Zuhayli: "Hz. Davud (a.s.) kendi kılıcıyla onun boynunu kesti" der. Bunun üzerine o kafir Calut'un ordusu, dağıldı. Tabiki bu başarı, ilahi inayetle, kudretle olmuştur. Talut, "Miykal" adlı kızını Hz. Davud (a.s.)'a verdi ve onu ordu kumandanı yaptı. Daha sonra Hz. Davud (a.s.) ilk olarak hem hükümdar oldu hem de peygamberlik ona geldi. Ondan önce kimseye bu iki makam nasip olmadı. Kırk yıl Talut'la beraber yaşadı. Talut'un ölümünden sonra da tek başına yedi sene hükmetti. Hz. Davud, Hz. Musa'dan 535 sene sonra yetmiş yaşında iken vefat etti. Hz. Davud, Hz. Yakub'un oğlu olan Yahuza'nın neslindendir.)

252- (Habibim, ya Muhammed!) İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. (İbret alınması icab eden eski ümmetlere ait tarihi vak'alardır.) Biz onları sana (kendilerine kitap verilenlerin, tarihçilerin şüphe etmeyecekleri) hak-hakikat olarak Cebrail vasıtasıyla okuyoruz. Şüphesiz ki sen, elbette Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerdensin!

maya çalışan her şahıs da bir tağuttur. İbn-i Kesir, bu ayetin tefsiriyle ilgili şöyle der: "Hiç bir kimseyi İslama girmesi hususunda zorlamayın. Çünkü İslam çok açık, çok berraktır; delilleri çok açık, belirgin, o kadar ki bir kimsenin zorlanarak ona iman etmesine ihtiyaç duyulmaz. Allah kimi İslamın doğru yoluna eriştirir, kalbini açar, gönül gözünü aydınlatırsa açık belge ve deliller karşısında kendiliğinden gelip bu dine girer. Allah kimin de kalbini -küfürde, isyanda ısrarı sebebiyle- körletmişse, kulağını tıkamış, gözlerini kapamışsa, artık öylesinin zorlanarak dine sokulmasında bir yarar yoktur." *[c.1 s. 310-311]*

"Fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın" mealindeki bu ayet; Bakara, 193. ayetten sonra inmiştir. İbn-i Aşur: Bu ayet, Mekke'nin fethinden Ceziret'ül Arap -Arap Yarımadasının- şirkten temizlenmesinden sonra nazil olmuştur." der. Beyzavi de, *"dinde zorlama yoktur"* ayetinin tefsirinde şöyle der: "Zorlama, ancak bir kimseyi, içinde bir hayır görmediği şey hakkında olur. Halbuki açık delillerle İslam'ın ebedi saadete ulaştıran tamamı hayırdır. Küfür de ebedi şekavete -bedbahtlığa- ulaştıran tamamı şerdir." Basiretli bir kimse hiç durmadan koşa koşa İslamiyete girmek için can atar. O halde zorlamaya ihtiyaç duyulmaz. Bu ayetin iniş sebebi şöyle açıklanıyor: Ensardan çocuğu doğup da, yaşamayan kadınlar, şöyle derlerdi: "Bir çocuğumuz olur da yaşarsa onu Yahudi veya Hıristiyan dinine sokacağız..." İslam Güneşi doğunca bu kez çocuklarını İslama sokmak istediler, girmek istemeyenler hakkında da zor kullanmak istiyorlardı. Bunun üzerine mezkür ayet nazil oldu. Bir diğer rivayete göre de Ensar'dan Huseyn adında bir zatın iki oğlu Şam tüccarlarının telkiniyle Hıristiyan olmuştu. O da iki oğlunu Müslüman olmaları için zorlamıştı. Oğulları kabul etmeyince, durum Rasülullah'a arzedildi. Bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Alusi gibi zatlar ise şöyle bir mana da veriyorlar: Bu ayetten maksat: "Dinde Allah tarafından bir zorlama yoktur, isteyen İslamiyete girer, istemeyen de girmez. Herkes hür iradesiyle serbesttir." Ancak şunu da belirtelim: Bir kimse İslamiyeti kabul ettikten sonra, İslami prensiplere uymak zorundadır. Kimisi bu ayetin hükmü cihat ayetiyle neshedilmiştir, diyor. Kimisi Ehl-i Kitaba mahsus olup onlar cizye verdikten sonra İslamiyete zorlanmazlar; diyor. Fakat Kurtubi İslamiyete boyun eğip cizye verdikten sonra, ister ehl-i kitab -Hıristiyan, Yahudi- olsun, ister müşrik olsun, hangi çeşit küfre mensub olursa olsun cizyesini, haracını verdikten sonra bunların İslamiyete girmeleri için zorlanmaları söz konusu olamaz. İslamiyette cihadın meşruiyeti sırf Müslümanları düşmanlardan korumak, fitne ve fesatlarını, zulümlerini önlemek, İslamiyetin yüce bir din olduğunu cihana ilan etmek içindir.)

257- Allah, iman edenlerin velisidir, (yardımcısıdır, seven dostudur, işlerini yürütüp, düzene koyan ve muhafaza edendir) onları karanlıklardan (küfür cehalet karanlığından hak ve iman) aydınlığına çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da Tâğut (şeytan ve küfrün başını çeken şeytan tabiatlı liderler)'tur. Onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. (İman nurundan uzaklaştırıp küfrün karanlığına götürürler.) İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.

258- Allah kendisine saltanat verdi diye (gururlanarak) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi? (Bilmedin mi? Elbette sana Kur'an'ın haber vermesiyle bilirsin.) İşte o zaman (onun İbrahim'e "Bizi kendisine inanmaya davet ettiğin Rabbin kimdir?" suali üzerine) İbrahim ona: «Rabbim hayat veren ve öldürendir» demişti. O da: "Ben de hayat verir ve öldürürüm" dedi. İbrahim bunun üzerine: «Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi (sen de) onu batıdan getir.» dedi. Bunun üzerine o kafir şaşırıp kaldı. Allah zalim topluluğunu (inkarlarındaki ısrarları sebebiyle) hidayete erdirmez.

(Fahr-ı Razi bu ayetin tefsiriyle ilgili şöyle der: İbrahim (a.s.), ilk önce "Rabbim o zat-ı El-Ecellül A'la'dır ki, diriltir, öldürür" böyle bir delili ile istidlal edince, -delil getirince- o mağrur kafir idamlarına karar verilen, iki mahkumu çağırtarak birini öldürür, birini de serbest bırakır ve: "Ben de diriltip öldürürüm" der. Tefsirlerde nakledilen budur. Bana göre bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü Hz. İbrahim, durumundan anlaşılan istidlal edişinde de özetle açıkladığımız şekilde açıklama yapınca, akıllı bir kimsenin bu şekildeki öldürme ve diriltmeyi; birisini öldürüp diğerini öldürmeme manasındaki öldürüp diriltme ile karıştırması imkansızdır. Ayette kastedilen, Allah daha iyisini bilir ya, başka bir şeydir. O da Hz. İbrahim (a.s.)'in, Allah'ın diriltip öldürdüğünü delil olarak öne sürünce, bunu kabul etmeyen kimse ise "Sen Allah'ın semavi -göklere ait- ve arzi -yeryüzüne- tealluk eden sebepleri vasıta kılmaksızın, doğrudan doğruya diriltip öldürdüğünü, veyahut da semavi ve arzi -yere ait- sebepleri vasıta kılarak öldürmenin ve diriltmenin meydana geldiğini iddia ediyorsun" Birincisi imkansızdır. İkinci ise bizim maksadımıza delalet etmez. Çünkü bizden biri, diğer sebepleri vasıta kılarak öldürme ve diriltmeye muktedir olabilir. Örneğin cinsi ilişki semavi ve arzi sebepler vasıtasıyla canlı bir çocuk elde etmeye, zehir almak ise bazen ölüm neticesine götürebilir." der. Nemrut işte bu şekilde sorusunu yöneltince, İbrahim (a.s.) şu şekilde cevap verir: "Farzet ki diriltip öldürme işi de Allah tarafından feleki -uzaya ait- bir takım sebepler vasıtasıyla meydana gelmiş olsun ama ne var ki bu feleki birtakım hareketler, sebepler, mutlaka müdebbiri, faili tarafından meydana getirilmiştir. Binaenaleyh, feleki -uzay ile ilgili- bir takım hareketler

lafzı hem ayette geçmiş, hem de sahih haberlerde arşın altında ve yedinci kat semanın üzerinde bulunan bir cisim olarak bahsedilmiştir. Bunun dışında başka bir hüküm verilmez. Binaenaleyh bu hükme uymak gerekir." İbn Abbas (r.a.)'ın "Kürsi Allah'ın ayaklarını koyduğu yerdir." rivayeti uzak bir ihtimaldir. Allah (c.c.) hakkında düşünülemez. Zira Allah Teâlâ uzuv ve organlardan münezzehtir -uzaktır-. Binaenaleyh bu rivayeti ya reddetmek veyahut da kürsiden murat ruh-i âzamın (Cebrail'in) ayaklarını koyduğu yerdir. Ya da Allah indinde kadri kıymeti büyük olan başka bir meleğin ayaklarını koyduğu yer manasına yorumlamak vacibtir. İbn Aşur: Cumhura göre, kürsiyy, büyük bir mahluk 'cisim' olup, büyüklüğünden dolayı Allah'a nisbet edilir. Arştan ayrıdır. Fakat açık olan görüşe göre bizzat arştır. Ebu Musa el-Eşari, Süddî ve Dahhak'a göre de arşın ayaklarının yeridir. *"Gökler ve yerler, kürsinin içinde, kürsi de arşın iki ayağının yeridir."* İbn Kesir, şu hadis-i şerifi rivayet eder: "Gökler ve yerler alemi, kürsiye nazaran kalkanın içine atılmış yedi dirhem -gümüş para- gibidir. Bunların hepsi de arşa nazaran çöle atılmış bir halka misalidir." Yine Fahr-ı Razi şöyle der: Mülkü, hakimiyeti, kudreti manalarına da yorumlanmıştır. Allah'ın (c.c.) kullarına olan hitabı onların anlayabilecekleri bir şekildedir. Nitekim Allah (c.c.) Kabe'yi kendine beyt yapmış ve onun etrafında tavafı emretmiştir. Çünkü insanlar sultanların saraylarını ziyaret ederler. Hacerü'l-Esved'i de Allah'ın yemini -sağ eli- olduğunu buyurmuş, öpülecek yer yapmıştır. Zira insanlar sultanların ellerini, eteklerini öperler. Allah kendisine arşı ve kürsiyi ispat etmiş. İnsanın anlayabileceği bir şekilde ilahi hitab tecelli etmiştir. Allah (c.c.) yerlerden, göklerden ve içindeki varlıklardan uzuv ve organlardan münezzehtir. Allah Teala, insanlara kendi zat ve sıfatlarını tarif ederken, onların hükümdarlarında ve büyüklerinde görüp alıştıkları şeylerle hitap etmektedir. Burada da insanlara bir nevi hükümlerin tecelli ettiği bila-teşbih bir pay-i taht olarak azametini onlara ifade etmek murat etmiştir. Allah'ın kürsüsü göklerde ve yerde tecelli eden bütün şeylerin tecellisinin bir aynasıdır. Bunun üstünde daha geniş olan arş vardır. Ondan sonra metafizik -fizik ötesi- fani hayatta, bildiğimiz-alıştığımız cismiyet yoktur.)

256- Din (e girme)de zorlama yoktur. Artık hak, batıl, iman, küfür birbirinden ayrılmıştır. (İslamiyetin hak din olduğu apaçık olmuştur.) O halde kim Tâğut'u (Allah dışında kendisine itaat edilen şeytanı ve küfrün başını çeken lideri, putu) reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan (iman, İslam gibi) sağlam kulpa yapışmıştır. Allah Semî (hakkıyla işiten)'dir. Allah, Âlim (her şeyi bilen)'dir.

(Tağut: Azgın, isyankar, müfsit kimse demektir. Şeytan bir tağut olduğu gibi Cenab-ı Hakk'ı inkar eden, insanları dinden, ahlaktan mahrum bırak-

bindiriyoruz, birleştiriyoruz (yerli yerine koyuyoruz), sonra da ona nasıl et giydiriyoruz,» (ve canlandırıyoruz. Üzeyir, onun diriltilişini müşahede ederek Allah'ın kudreti) böylece kendisine belli olunca (gözleriyle görüp müşahede edince) şöyle dedi: (Artık daha önce aklen fıtraten, yakinen bildiğim gibi, şimdi müşahede ilmiyle aynel yakin) iyice biliyorum ki Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.

Fahr-ı Razi şöyle der: Bu ayetin nüzul sebebi hakkında İbn-i Abbas (r.a.)'dan şu rivayet gelmiştir: "Buhtunnasr" İsrailoğulları ile savaşırken, çoğunu esir etmişti. Esirleri arasında İsrailoğullarının alimlerinden olan Üzeyir (a.s.) de bulunmakta idi. Buhtunnasr, esirleri Babil'e götürdü. Böylece Üzeyir eşeğine binmiş olduğu halde ayette bahsedilen kasabaya girdi ve bir ağacın altında konakladı. Eşeğini bir yere bağlayıp kasabayı dolaşmaya başladı. Fakat orada hiçbir insan göremeyince bu duruma şaşıp, Allah'ın kudretinden şüphe ederek değil, ancak örf ve adet olarak bunu uzak bir ihtimal görerek: "Allah burayı ölüp, harabe bir hale geldikten sonra nasıl diriltecek?" dedi. Ağaçlarda meyveler vardı. O meyvelerden incir ve üzüm suyu içip uyudu. Allah Teala da onu yüz sene süren uykusunda bir genç olarak canını aldı. Daha sonra onun öldüğünü insanlar, kuşlar ve yırtıcı hayvanlar fark edemediler. Yüz sene sonra Allah Teala onu diriltip, gaybdan: "Ey Üzeyir! Ölümün esnasında ne kadar bekledin?" diye nida ettiğinde O: "Bir gün." dedi. Daha sonra güneşin batmamış kısmını görünce: "Veya bir günden az." dedi. Bunun üzerine Hakk Teala: "Hayır. Yüz yıl (öyle) kaldın. Binaenaleyh yiyeceğin olan üzüm ile incire ve içeceğin olan üzüm suyuna bak. Onların tadı bozulmadı.» buyurdu. O da, onlara bakınca incir ile üzümün daha önceki halinde olduğu gibi durduğunu gördü. Cenab-ı Hakk daha sonra da: «Eşeğine bak.» dediğinde, baktı ve birbirinden ayrılmış, bembeyaz kemikler gördü. O esnada: *«Ey çürümüş kemikler, ben size can veriyorum»* diyen gaybdan bir ses duydu ve parça parça kemikler birleşti; sonra her uzuv yerlerine geldi; daha sonra baş da yerine geldi. Derken sinirler ve damarlar oluştu. Daha sonra da bu iskeletin üzerinde taze etler meydana geldi. Derken hepsini bir deri kapladı ve deriden kıllar çıkmaya başladı. Daha sonra bu cansız vücuda ruh üflendi ve ayağa kalktığı halde anırmaya başladı. O anda Üzeyir (a.s.) secdeye kapanarak: "Biliyorum ki Allah, şüphesiz her şeye hakkıyla kadirdir.» dedi. Daha sonra Beyt-ül-Makdis'e gelince orada bulunanlar: «Babalarımız, Üzeyir b. Şerhiya'nın Babil'de öldüğünü bize anlatmışlardı. Buhtunnasr, Beytü'l-Makdis'de Tevrat'ı bilen kırk bin kişiyi öldürmüştü. Onlar arasında Üzeyir de vardı» dediler. Onlar Üzeyir'in Tevrat'ı okuyabildiğini bilmiyorlardı. O, onlara yüz yıl sonra böylece gelince, onlara Tevrat'ı yeniden bildirdi ve ezberinden hiçbir harf eksik bırakmaksızın onu onlara yeniden yazdı.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اَرِنِى كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ
بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِى قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ
اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَاْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ
اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ
وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ
اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَآ اَذًى لَهُمْ
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ
مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ اَذًى وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ
﴿٢٦٣﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى
كَالَّذِى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَمَثَلُهُ
كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ
عَلٰى شَىْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

rum: O dört kuşta mevcut olan, insanların vasıflarına benzer vasıflar şunlardır: O kuşlardan birisi Beyzavi'nin tesbitine göre horozdur. Horozun şehvete hırslı olması, ikincisi tavusdur. Tavusun zinet -süs- meraklısı olup şan şöhreti sevmesi, üçüncüsü de kargadır. Karganın da hırslı olması ki; leşe konar, bir şeyleri derleyip toplamaya çok hırslıdır. İnsan oğlunda da bu hırs mevcuttur. Zaten Peygamber (s.a.v.)'in ifadesiyle "dünyanın gayri meşru kısmı leş misalidir." Nitekim Ebu Derda (r.a.)' dan rivayete göre Peygamber (s.a.v) bir kavmin mezbeleliğinden geçerken orda bir kuzu ölüsüne rastlar ve ashabına hitaben şöyle buyurur: "Bu ölü kuzunun sahibinin ona bir ihtiyacı varmıdır?" Onlar da: "Ya Resulallah eğer bu ölü kuzunun sahiplerinin kendisine ihtiyacı olsaydı onu bu gübürlüğe atmazlardı." dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v): "Allah'a yemin ederim ki Allah indinde dünya, bu gübürlüğe atılan bu murdar kuzunun, sahibinin yanındaki değersizliğinden daha fazla değersizdir. Ben dünyanın sizden birinizi helak ettiğini görmeyeyim"[*Et-Terğib Vet-Terhib c:4 s:173*] Yunus Emre de şöyle der:

"Bu dünyanın misali
Benzer murdar gövdeye
Karga murdara düştü
Hak dostu kodu kaçtı."

Dördüncüsü de güvercin idi. O da yere eğilimli olup pek yükselmeyi istemez. İnsanoğlu da ekseriyeten ruhani semasına yükselmeye önem vermeyip nefsinin esareti altında yer misali olan bedenine bağlı kalıp maddesine önem verip tenperest olur, cisminin hizmetçisi olur. Bir Hak dostu şiir halinde şöyle der:

"Ey bedenine, cismine hizmetçi olan zat/

Sen ne zamana kadar cismine hizmet edeceksin ?/

Halbuki sen cisminle değil, ruhunla insansın

Evet, burada şuna işaret edilmektedir: İnsan, nefsinin ve avret yerinin şehvetini kırmada; hırsını alt edip, onu yenmede ve başkaları için süslenmeyi terk etme hususunda çaba sarfetmediği sürece kalbinde Allah'ın celalinin nurundan feyezan eden bir rahatlık duyamaz.)

261- Allah yolunda (din uğrunda cihat, ilim ve herhangi bir hayır yollarında mallarını harcayanların) misali, yedi başak bitiren bir danenin hali gibidir ki, her bir başakta yüz dane vardır. Allah dilediği kimseye (ecrini) kat kat (fazlasıyla) verir. Allah Vasî (lütfu geniş olan)'dir, Alim (hakkıyla bilen)'dir.

262- Mallarını Allah yolunda sarf ederler de sonra sarf ettikleri şeylerin arkasına başa kakma ve (gönül) incitme katmayan kimseler var ya, onların Rableri katında (cennette) mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur ve onlar

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا
مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا
ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾
اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرِى مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ
ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَاَصَابَهَآ اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا
اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ
وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّآ اَنْ
تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ
الْفَقْرَ وَيَاْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ
وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِى الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ
فَقَدْ اُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّآ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

fesada mani olmak, yararlı şeyleri çekmek manası vardır ki; hüküm, hükümet, muhkemlik hep bu manadan alınmıştır. Her nerede bir fesadın def'i ve menfaati celbetme söz konusu ise orada bir hikmet manası vardır. İlim, güzel amel hikmetin en önemli esasını teşkil eder. Hikmet, hak ve hakikata uygun, delile dayanan isabetli söze denildiği gibi, doğru düzgün, hakka uygun işlere de denilir. Rağıb, Hikmet: Nasih, mensuh, muhkem, müteşabih, önce inen ayet, sonra inen ayetin sırası, helal, haram ile ilgili Kur'an ilmidir" der. "Hakim" Allah'ın sıfatıdır. Yani her işi yerli yerinde muhkem yapandır. Hakem, Hakim de Hekim gibi manaları birbirlerine yakın olup Allah'ın sıfatlarındandır. Bütün fiilleri hikmete dayalıdır. Öyleyse Allah'a (c.c.) göre hikmet, eşyayı bilmesi, gayet muhkem bir şekilde onları yerli yerinde icad etmesidir. Kula göre hikmet ise, Ebülbeka şöyle der: "Varlıkların hakikatlarını beşeri takati dahilinde tanıyıp hayırlı şeyleri yapmaktır. Aynı zamanda aklını kullanıp nazari delillere dayalı ilimleri kazanmak, iyi amelleri elde etmek için kabiliyet kazanmaktır." Bazı alimlere göre de Allah korkusudur. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.): "Hikmetin başı Allah korkusudur." buyurmaktadır. [*El- Mekasid-ül Hasene 260]* Bazılarına göre de insan hayatına yön veren Peygamber (s.a.v.)'in sünnetidir. Kimisine göre de Allah'ın dininde bilgili olmak ve o bilgiyle amel etmektir.

Kurtubi şöyle der: Hikmet, ihkamdan mastardır. Bu ise söz ve davranışla sağlamlaşan bir şeyi iyi bilme, eşyanın hakikatlarini olduğu gibi öğrenmek ve müktezasınca amel etmek demektir. Allah'ın Kitab'ı bir hikmettir. Faziletten yana anlatılan her şey de hikmettir. Zira hikmetin aslı insanı, çirkin şeylerden, ölçüsüzlükten ve dengesizlikten alıkoyan şeydir. Bu nedenle ilim, insanı bu durumlara düşmekten koruduğu için hikmet sayılmıştır. Kur'an, akıl ve anlayış da böyledir. *[3/333]* Aynı eser diyor ki, "kendisine ilim, Kur'an verilen kimse dünyalık şeyleri elde etmek için insanlara karşı eğilmemeleri gerekir. Zira ona verilen ilim, onlara verilen maldan üstündür. Beyhaki'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: "Kim ki bir zengine, zenginliği için tevazuda bulunursa dininin üçte ikisi gider." *[El-Mekasidü'l-Hasene, s. 46]*

Rivayete göre Allah (c.c.) bir kavmi cezalandırmak irade eder, sonra çocuklarının Kur'an okuduklarını görünce, cezayı onlardan çevirir (cezalandırmaz, affeder.)"

Alusi şöyle der: "Hikmet" Kur'an'da dört şekilde tefsir edilmiştir:

a. Kur'an öğütleri
b. Anlayış ve ilim
c. Peygamberlik
d. Kur'an'ın harikulade sırlarıdır."

وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهٗ وَمَا
لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ
وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ
سَيِّـَٔاتِكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَآءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ
وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ
اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَآءِ الَّذِينَ اُحْصِرُوا
فِى سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ
الْجَاهِلُ اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمٰهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ
النَّاسَ اِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾
اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

daka verilebilir. Fakat farz olan zekat verilmez.) Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve (ahirette) siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.

273- (Yapacağınız hayırlar, vereceğiniz sadakalar, asıl) kendilerini (ilim ve cihat için) Allah yoluna adamış, (bu sebeple) yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler içindir. İffetli olmalarından (istemekten çekindiklerinden) dolayı hallerini bilmeyen kimse, zengin zanneder. (Sen dikkat edersen) onları (hallerinde görülecek tevazu, edeb, nezahet, dağınıklık, yüzlerinde müşahede olunacak fakr-u zaruret hali, eserleri, yüzlerinin sararması, zayıflık gibi) simalarıyla (bir takım alametleriyle) tanırsın. (Dikkat eden herkesçe ihtiyaç içinde oldukları besbellidir. Ancak haya, edep sahibi oldukları için kimseden bir şey istemezler. Şayet zarurete binaen bir şey istemeye mecbur kalırlarsa da) Israr ederek insanlardan bir şey istemezler.

(Beyzavi'nin bu ayete verdiği ikinci mana şudur: Yani asla bir şey istemezler ki; onların dilenmede ısrarı söz konusu olabilsin. Evet dinimiz, büyük bir zaruret olmadan dilenciliği yasaklamış, dilencilikle elde edilen kazancın haram olduğuna hükm vermiştir. Nitekim peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:"Durmadan dilencilik yapan bir kimse, yüzündeki etler parça parça dökülerek mahşer yerine gelir" ve yine şöyle buyurur:" Sizden birinizin urganını alıp ta odun toplayıp, sırtında odun taşımak suretiyle hayatını kazanması, başka birine el açmasından, eline bir şey verilsin-verilmesin daha hayırlıdır." İşte dikkat edersek peygamber (s.a.v.) bu hadis-i şerifle hem dilenciliği yasaklamış hem de çalışmaya teşvik etmiştir.*[Et -Tac c.2 s.30]*) Hayır olarak ne sarf ederseniz muhakkak Allah onu bilir. (Bu ayetten şu hakikat anlaşılmaktadır; yani hayır, hasenatınızı; hallerini kimseye arz etmeyen, kendilerini ilme, cihada, adamış kimselere veriniz ki, daha çok sevaba nail olasınız. Bu ayet Ashab-ı Suffe ile isimlendirilen sayıları dört yüz kadar olan, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) ilim-irfan tahsil eden, Kur'an tedrisatıyla ve cihatla meşgul olan zatlar hakkında nazil olmuştur. Bunlar ilim, ibadet, din uğrunda meşakkatlere göğüs geren, İslam dinini her tarafa yaymak, kendilerini büyük cihat sayılan Kur'an ilmini Resülullah'tan öğrenmeye ve öğretmeye adamış, bununla beraber bazı savaşlara katılan kimselerdi. Tabiî ki bu ayet bunlar gibi kendilerini din hizmetine verenlerin hepsini kapsıyor. Aynı zamanda malmülk, makam sevdasında olmayan, Allah için milletin din ve dünyasının ıslahı için çalışanlara da şamildir. Yani onları da kapsıyor.)

274- Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık olarak (Allah yolunda) sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara hiç korku yoktur, üzüntü de çekmezler.

(Bu ayet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında muhtelif rivayetler vardır. Bir rivayete göre Hz. Ali'nin dört dirhemi varmış, bunun bir dirhemini gece, bir

اَلَّذِينَ يَاْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ
الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا
وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَآءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى
فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا
يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا
مَا بَقِىَ مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا
بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ
وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ
تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ

mayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğratılmış olursunuz (Bu faiz muamelesi konusunda, ister faiz mubahtır, diye inanıp da dinden çıkan mürted olsun, isterse de haram olduğuna inanıp da imanın gereğiyle amel etmeyen fasık mü'min olsun ikisine de Allah Teala harp ilan etmiştir. Nitekim Hz. Ebu Bekir (r.a.), mürted olanlarla, zekatını vermekten imtina edenlerle savaşmıştır. Ya da Müslüman olarak faiz muamelesine devam eden, bağidir -İslam devletine karşı gelen demektir.- Öyle bir durumda asi bir topluluk oluşursa, o takdirde, yetkililer Müslümanlar için, öyleleriyle de şavaşmak bir zaruret olur. Zira faiz büyük bir beladır. Üstad (r.h.) şöyle der: İki zihniyet, hem fertleri, hem cemiyetleri, hem de devletleri yıkar;

a) "Sen çalış ben yiyeyim". Bu kapitalistlerin zihniyetidir, bunlar paralarını bankalara yatırıp fakir- fukaranın kanını kene gibi emiyorlar.

b) "Ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölmüştür bana ne." İşte Allah bu iki zihniyete neşter vurmuştur. Birincisini faizi tehditvari bir şekilde yasaklamakla, ikincisine de zekatı farz kılmakla son vererek ortadan kaldırmıştır. Ancak Cenab-ı Hakk'ı dinlemeyen toplumlar sıkıntılarla hayatlarını sürdürüyorlar. Hülasa faiz yüzünden nice yuvalar yıkılır, fert ve cemiyet düzeni bozulur. Faizin, ahlaki, ictimai, iktisadi zararları sayılamayacak kadar çoktur. Dolayısıyla yetkililerin öylelerle mücadele ederek, bu belanın önüne geçmeleri gerekir. Ticaretle ilgili kitabımızda bu faiz belasından kafi derecede bahsettik.)

280- Eğer (borçlu) darda ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız (alacağınızı)bağışlamak sizin için daha hayırlıdır. (Mühlet vermekten daha fazla sevaba vesile olur. Bu fakirlere karşı büyük bir insani görevdir.)

281- Öyle bir günden sakının ki, onda Allah'a döndürüleceksiniz, sonra herkese kazandığı (amellerin karşılığı) tam olarak verilecek ve kimseye haksızlık edilmeyecektir.

282- Ey iman edenler! Belirlenmiş bir vade ile birbirinize borçlandığınız vakit (onu) yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle (ne eksik ne de fazla; olduğu gibi) yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın; (yazabilme nimetine bir şükür olarak) hemen yazsın. Üzerinde hak bulunan kimse (borçlu) de (senedini) yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korksun da ondan bir şey eksiltmesin (tam yazsın). Ve şayet üzerinde hak bulunan (borçlu şahıs), sefih (büluğa erişmiş olduğu halde akıl noksanlığı olan) bir kimse ise veya zayıf (çocuk yaşta veya çok yaşlı) veya kendisi (ahraz olduğundan veya dil bilmediğinden söyleyip) yazdıramayacak durumda ise, o takdirde velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden (Müslüman olan) iki de şahit tutun. İki erkek (hazırda) bulunmazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri unutursa, diğerinin ona hatırlatması için iki kadın (etsinler. Evet, kadınların mizaçlarında, genel karakterlerinde unutkanlık ve heyacan vardır. Fakat iki kadın olursa birbirinden güç ve kuvvet alarak sağlıklı bir şekilde şahidliğin icrası söz konusu olabildiğinden, iki kadın bir erkeğin yerine meşru kılınmıştır.) Şahitler de (şehadetin ifası için) çağırıldıkları vakit kaçınmasınlar, (şahitliği) gizlemeyip, bilfiil şehadette bulunsunlar. (Şahitlik üstlenmek farz-ı kifaye, onun ifası ise farz-ı ayndır. Yani herhangi bir kimse şahitliği üstlendikten sonra ondan başka şahit de yoksa mutlaka bilfiil şahitlik yapması farz-ı ayndır. Zira öyle bir durumda şahitlik yapılmadığı takdirde bir hakkın zayi olacağı söz konusudur. Siz de ey borç alıp-verme muamelesinde bulunan müminler, ey şahitler, ey katipler) Küçük olsun, büyük olsun (az olsun, çok olsun) o borcu vadesine kadar yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şahitlik için daha sağlam ve şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda peşin olarak devredeceğiniz bir ticaret olması müstesna. O zaman onu yazmamanızda sizin için bir günah yoktur. (Genellikle, ister borçla olsun, ister peşin olsun, özellikle arazi alım-satımında ve güvenilmeyen ortamda) alış-veriş yaptığınızda şahit tutun. Ne katibe, ne de şahide (yazıda ve şahitlikte layık olmayan teklifte bulunmakla) zarar verilmesin. (Ve) Onlar da (hak sahiplerine şahitlikten, yazmaktan imtina etmekle veya yazıda bir tahrif etmekle, değişiklik yapmakla, zarar vermesinler) eğer (bunu) yaparsanız (zarar verirseniz) şüphe yok ki bu, sizin (Allah'ın emrine karşı çıkmanız) demektir. Allah'tan korkun. Allah size (neyi nasıl yapmanız gerekli olanı) öğretiyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَاِنْ اَمِنَ
بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهٗ وَلَا
تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهٗ اٰثِمٌ قَلْبُهٗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا
فِىٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَآ اُنْزِلَ
اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ
لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ
رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا
مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَسِينَآ اَوْ
اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ
لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş ancak Sana'dır." (Haşre inanırız, ikrar ederiz.

Müminler, Hıristiyanlar ile Yahudiler gibi, bazı Peygamberlere inanıp, bazılarına da inanmazlık yapmazlar. Hepsine de inanırlar. Peygamberlik hususunda aralarında hiçbir ayırım yapmazlar. Hepsi de peygamberlik bakımından aynı ulviyete sahiptirler.)

286- Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden başka yük yüklemez. (Kimseyi gücünün yetemeyeceği bir şeyle mükellef tutmaz) «Rabbimiz! Eğer unutursak veya hata edersek (yanılırsak) bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Ve (her ne kadar güç yetirebilsek dahi) bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize takat getiremeyeceğimiz şeyi (bela, takat getiremeyeceğimiz ceza ve teklifleri) yükleme!

(Fahr-ı Razi şöyle der: "Niye birinci talepte "Haml" -taşınma- manasında olan kelime kullanılmış, ikinci talepte "tahmil" -yüklemek- manasındaki kelime kullanılmıştır. El cevab: Güç olanın taşınması da başkasına yüklenmesi de mümkündür. Fakat takat getirilemeyene gelince, onu taşımak mümkün değildir. Sadece yüklenilmesi söz konusudur.") Bizi affet! Bizi bağışla! ve bize merhamet buyur! Sen bizim Mevlâmızsın, (yardımcımızsın, sahibimizsin, her işimizde tasarruf eden Sen'sin, Rabbimiz! Biz Sen'in kulunuz, bizi seven dostumuzsun. İlk önce "Ya Rabbi bizi zor şeylerle mükellef kılma", talep edilmiştir. İkincisinde de "o teklifler yüzünden bizi cezalandırma, ya Rabbi" diye taleb edilmiştir. Takat getirilemeyen ile teklif hakkında ihtilaf vardır. Mutezile'ye göre, caiz değildir, ehl-i sünnet ve'l cemaate göre ise aklen caizdir. Caiz görenler de takat getirilemeyen şeyin teklifi vaki olup olmadığında da ihtilaf etmişlerdir.

Kurtubi, "Vakii olmadığında icma vardır." diyor. Ebu Cehil'e Ebu Leheb'e iman etmeleri teklif edilmiş, halbuki Allah (c.c.) Ebu Leheb'in Tebbet Suresinde "Cehenneme atılacaktır." buyuruyor. Oysa bu ilahi ifade onun iman etmeyeceğini ilan etmektedir. El cevap manası: "İn vafa" -eğer imansız dünyadan ayrılırsa- cehenneme atılacak demektir. Hasılı, "Ya Rabbi! Bize teklif olarak ne asilere cezalandırmaya matufen ve ne de imtihan olarak takat getirilmeyen yükü bize yükleme" diye talep edilmiştir.) Artık Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et! (Peygamber (s.a.v.) bu duaları zikr ederken melekler de amin derlerdi.

Fahr-i Razi'nin bu iki ayet hakkında şöyle bir beyanatı vardır: "Allah (c.c.) Yahudilere elli vakit namazı, mallarının dörtte birini zekat olarak farz kılmış, elbiselerine necaset, Kurtubi'nin ifadesiyle idrar bulaştığında o kısmı kesmelerini emretmiştir. Yine Yahudiler, ilahi emirlerden bir şeyi unutup yapmadıklarında, daha dünyada iken hemen cezalandırılmışlardır. Aynı zamanda

dedi. *"Rabbena latuahizna..."* dedi. Cebrail (a.s.) "Sana bu isteğin verildi. Başka bir şey iste," dedi. Sonuna kadar okudu ve duası kabul olundu."

Alusi, Beyhaki'den rivayeten Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "Allah Teala Bakara suresini iki ayetle nihayetlendirmiştir ki, bunları bana arşın altındaki bir hazineden vasıtasız olarak verdi. Benden önce hiçbir peygambere verilmemiştir. Bunları öğreniniz. kadınlarınıza, çocuklarınıza öğretin. Çünkü bunlar hem salattır, hem Kur'an'dır, hem de duadır."

Evet, Ebu Hayyan, "Bakara suresinin bu iki ayetleri, Cebrail (a.s.) indirmedi. Peygamber (s.a.v.) Mirac gecesinde vasıtasız olarak Cenab-ı Hakk Teâlâ'dan dinledi. Bu iki ayet hariç Bakara suresinin tamamı Medine döneminde nazil olmuştur." der. Aynı zamanda Fahr-ı Razi de şöyle der: "Vahidi (r.h.) Mukatil İbn Süleyman'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber Miraca çıktığında O'na Bakara suresinin son ayetleri verilmiştir." Aynı eser şöyle der: Cenab-ı Hakk Bakara suresinde gaybe iman eden, namazını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak eden müttekileri medh etmekle başlamış; surenin sonunda da başında da meth-ü sena ettiği kimselerin Muhammed (s.a.v.)'in ümmeti olduğunu beyan ederek, "... *Mü'minler de onlardan her biri Allah'a, O'nun meleklerine ve ...*" buyurmuştur. İşte Cenab-ı Hakk'ın, surenin başındaki *"onlar ki gaybe iman ederler."* ayetinden muradı da budur..." Ya Rabbi bize de bu duaların müstecab oluşundan nasibler ihsan eyle. Ve bizi tasarladığımız Kur'an-ı Kerim'e olan hizmetimizin itmamı için muvaffak kıl. Kur'an'ı kalplerimizin baharı, kulaklarımızın cilası, kıyamet gününde günahlarımızın affı için şefaatçi kıl. "Ve ahiru da'vena enil hamdü lillahi Rabbil-Alemin" Vassalatü vesselamü ala seyyidil mürselin. Ve alihi ve sahbihi ecmain. AMİN

etmiştir. İşte böylece sevku münasebet iki sureyi birbirine öyle bağlamıştır ki, aralarındaki uygunluk cihetlerinden sadece Hz. Adem (a.s.) ile Hz. İsa (a.s.)'ın kıssalarını zikretmek kafidir. Nüzul sebebine gelince Mükatil İbni Süleyman bu surenin başında bazı ayetlerin nüzul sebebini teşkil eden yine Yahudiler olduğunu, söylemiş, Muhammed İbni İshak da surenin başından mübahale -karşılıklı lanetleşme- ayetinin sonuna yani *("inne haza lehuvel kasesül- Hakku)* ayetin başına kadar Hıristiyanlar olduğunu söylemiştir. Mamafih her ikisi dolayısıyla nazil olmuş bulunması neticesini alması da mümkündür. Fakat daha ziyade yerinde bahsedeceğimiz gibi Necran'dan bir heyetin Resulullah (s.a.v)'a gelip de Resulullah ile İsa (a.s.) hakkında yaptıkları tartışmaları, mücadeleleri nüzul sebebini teşkil etmiştir. Peygamber (s.a.v.) ile aralarında sorulu cevaplı tartışma oldu. Onlardan şunu kaydedelim: Resulullah, onlara Hz. İsa diğer çocuklar gibi annesinin rahminde oluşmadı mı? Onlar, evet dediler. Resulullah, Rabbimiz yemez -içmez hadesten münezzehtir, bunu bilmiyor musunuz? Onlar, evet dediler. Peygamber (s.a.v.); Hz. İsa (a.s.) bir insanın gıda aldığı gibi yer, -içer ve abdestini bozardı, bunu da biliyorsunuz değil mi? Onlar, -evet dediler, Resulullah, Hz. İsa'ya anası, bir kadının çocuğuna hamile olduğu gibi hamile oldu ve yine bir kadının çocuğunu doğurduğu gibi onu doğurdu, o da bir çocuğun gıda aldığı gibi gıda almıştır, bunu da biliyorsunuz değil mi? Onlar, evet, dediler. O halde ona ne akıl ile uluhiyyeti isnad ediyorsunuz, nasıl öyle bir iddiada bulunuyorsunuz?" buyurdu. Onlar da bunun üzerine sükut ettiler.

Evet, İbni Aşur'un ifadesiyle bu sure birçok esasları gayeleri ele alarak, başta Kur'an'ın muazzam, değerli, şerefli bir ilahi kelam olduğuna önem veriyor. Allah'ın ayetlerinin müteşabih ve muhkemat olmak üzere taksimatını yapıp bunları telakki etmek, onları anlamak hususunda ilimde derinleşenlerle ilmi olmayan kimseler arasında fark olduğunu beyan ederek, İslam dininin faziletli bir din olduğunu ifade edip, başka bir dinin kabul edilmeyeceğini zikreder. Hakiki olan, tahrif edilmeyen Tevrat ve İncil'in de önemli ilahi kitaplar olup Kur'an'dan önce nazil olduklarını beyan eder. Allah'ın vahdaniyetini ilan eder. Hz. İsa (a.s.)'nın Allah'ın kulu ve Resulu olduğunu Hıristiyanların ona isnad ettikleri uluhiyet iddialarını iptal eder. Ehl-i Kitab'ın ve herkesin ahir zaman Peygamberi Hz. Muhammed'e iman etmelerinin gerekli olduğunu ifade eder. Kabe'nin yer yüzünde ilk mabet olduğunu, cimriliğin kötü bir ahlak olduğunu beyan eder. İşte bu sure, bu gibi önemli şeyleri içine alır.

Âl-i İmran Suresinin Açıklamalı Meali

1- Elif. Lâm. Mîm. (Bu harflerle ilgili gereken izahat Bakara suresinde geçmiştir.)

2- Allah Teâlâ ki, O'ndan başka ilah yoktur. (O) Hayy (onun evveli ve ahiri yoktur. Ezeli ve ebedi hayat sahibi olan)'dır. Kayyum (bütün mevcudatı ayakta tutan)'dur. (tedbirini alıp yönetendir. Evet, ibadete layık, olan hakiki mabud olan ancak O'dur.

Bu ayet, dinin esası olan tevhit inancını beyan eder. Bütün kâinatın mutasarrıfı, yaratıcısı O'dur. Her hadisenin lisanı hali, tevhid ediyor, O Zülcelâli. Kâinatı; gökleri, yerleri, ins ve cinni yarattığı gibi Hz. İsa'yı ve onun gibi nice peygamberleri de yaratmıştır. Kayyum'dur; kendi zatıyla kaim -var- olandır. Aynı zamanda, mahlûkatın yaşantılarında muhtaç olacakları gece ile gündüzü, sıcak ile soğuğu, rüzgâr ile yağmuru ve kendisinden başka hiç kimsenin kadir olamayacağı daha nimetleri verendir. Bütün mahlukatın işlerinin tedbirini görendir, onları ayakta tutandır.

Beyzavi gibi müfessirlerin rivayetlerine göre bu surenin başından Beyzav'nin ifadesiyle seksen küsur ayeti necran heyeti hakkında nazil olmuştur. İbn-i Kesir gibi zatların tespitlerine göre bu heyetin gelişi hicretin dokuzuncu senesindedir. Fakat İbn-i Aşur'un tespitine göre de: hicretin ikinci senesindedir, hatta "bu vak'anın hicretin dokuzuncu senesinde olduğunu söyleyenlerin tespitleri yanlıştır" diyor. Bu zatın tespitinin doğru olduğunun kanaatindeyim. Yemen ülkesinde bulunan Necran diyarındaki Hıristiyan taifesinden, içlerinden eşrafından, rahiplerinden on dört kişi olmak üzere Resulullah (a.s)'a gelen altmış süvari idiler. Fahr-ı Razi'nin beyanatına göre on dört kişiden üçü de kavmin ileri gelenlerinden idi. Bunlardan birisi başkanları idi ve adı Abdülmesih idi. İkincisi danışmanları ve en ileri görüşlü olanları idi.

Kurtubi şöyle der: İsmi Eleyhem olup sıkıntı anlarında ona sığınıyorlardı. Üçüncüsü ise âlimleri, piskoposları ve müderrisleri idi. Adı Ebu Harise İbn Alkame idi. Dolayısıyla Rum hükümdarları tarafından kendisine birçok mallar verilmiş ve idaresine birçok kiliseler bağlanmıştı. Ebu Harise, Necran'dan gelirken bir katıra binmiş, onun yularını da kardeşi Kürz b. Alkame çekmiştir. Ebu Harise'nin katırı yürürken birden tökezler ve kardeşi Peygamber (s.a.v.)'i kastederek; "O uzaktaki helak olsun." deyince, Ebu Harise, "aksine senin anan helak olsun." dedi. Bunun üzerine Kürz, "niçin ey kardeşim?" deyince o cevaben, "Vallahi O bizim beklemekte olduğumuz Peygamberdir." der. Kürz de, "Bunu bildiğin halde, O'na inanmana mani olan nedir?" der. Ebu Harise; "şu krallar bize çok mallar verip izzet-u ikramda bulundular. Eğer biz

fessirlerin tesbitlerine muhaliftir. Zira Alusi "Tevrat İbranice, İncil ise Süryanicedir." diye beyan etmiştir. Araplaştırıldıktan sonra onlar kendi sigalarına -Arapça kelimelerine- yaptıkları muameleyi onlara da yapmışlar. Mesela, Tevrat; çakmak ateş çıkardı manasında olan "verra-zzinade"den alınmıştır. Zira Kur'an'ın dışındaki kitaplara göre, nur ve ziyadır. İncil de, yerden sızan berrak su manasında olan "Necil"den meydana gelmiştir. Veya genişlik manasında olan "Tevsiat"tandır diyorlar. Fakat Fahr-i Razi Tevrat ve İncil kelimeleri arapça olmayan iki isimdir. Akl-ı selim olan kimseye, bunları arapça kalıplarına uydurmakla meşgul olması yakışmaz.) Böylece Furkan'ı (Hak ve batılı birbirinden ayıran, helal-haramı ve bütün ilahi kanunları açıklayan Kur'an ı veya hak ile batılı birbirinden ayırt eden bütün ilahi kitapları veya Allah Teâlâ bu kitapları gönderirken, onlarla beraber hak ile batılı birbirinden ayıran mucizeleri) indirdi. Şüphesiz, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler yok mu, onlar için pek şiddetli bir azap vardır. Allah Aziz (kudreti daima galip gelen)dir. İntikam sahibi (yapılan haksızlıkları cezasız bırakmayan)'dir.

5- Şüphesiz ki, ne yerde ve ne de gökte, hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz!

6- Sizi (ana) rahimler(in)de dilediği gibi şekillendiren O'dur. Ondan başka ilah (ibadete layık hakiki ma'bud) yoktur. (O) Aziz (kudreti daima galip gelen)'dir. Hakim (her işi hikmetli olan)'dir.

(Fahr-i Razi şöyle der: Bir önceki ayette: *"Ne yerde ve ne de gökte..."* buyruğuyla ilmine nakli delil ile işaret etmiştir. Fakat bunun ispatı için akli delil de gerekli olduğu için, bunun peşinden buna delalet eden akli delili getirmiştir ki o da şudur: Kendisinin rahimlerin karanlıkları içerisindeki şu hayranlık verici bünyeyi ve bu ilginç terkibi şekillendiren; onu gerek şekil ve gerek tabiat ve gerek nitelikleri bakımından çeşitli olan uzuvlardan meydana getirmiş olan zat olduğudur. Buna göre bu bünyenin bir kısmı kemik, bir kısmı kıkırdak, bir kısmı atar ve toplar damarlar ve bir kısmı da kaslardan teşekkül eder. Sonra Cenab-ı Hakk bunları birbirine en güzel bir biçimde ve en mükemmel bir şekilde ekleyerek, onları bir tenasüp içinde telif etmiştir. Bu da O'nun kudretinin tam olduğuna delalet etmektedir. Çünkü O, nutfenin bir damlasından karakter, şekil ve renk bakımından muhtelif olan şu uzuvları yaratabilmiştir. Yine O'nun her şeyi bilen ilim sıfatıyla muttasıf olduğunu da gösterir. Çünkü son derece muhkem ve güzel olan bir iş ancak, o işi çok iyi bilen bir kimseden sudur eder -meydana gelir-. Buna göre Cenab-ı Hakk'ın *"Analarınızın rahminde sizi nasıl dilerse öylece şekillendiren o'dur"* beyanı Cenab-ı Hakk'ın bütün mümkinata kadir olduğuna delalet etmiş olur.)

7- Sana Kitab'ı (Kur'an'ı) indiren O'dur. Onun bir kısmı muhkem (manası açık olan) ayetlerdir ki onlar kitabın (anası)dır. (Muhkem ayetler, zatları

harflerdir. Diğeri de lügavi manasını iradeye aklın veya sair muhkem ayetlerin müsait olmadığı bazı tabirlerdir. *"Allah'ın eli onların elinin üstündedir"* ayeti gibi. Lügat itibariyle manası malum ise de Cenab-ı Hakk, azadan münezzeh olduğundan ona bunun bu mana itibariyle isnadı caiz değildir.) Hâlbuki onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar da: (Biz) O'na inandık, hepsi (muhkem, müteşabih) Rabbimiz tarafındandır! derler. (Ve o gizli hakikati açığa verirler.) Ve (ondan) akıl sahiplerinden başkası ibret almazlar.

(Fahr-i Razi ayette geçen "rasihun" kelimesi hakkında şöyle der: "Rüsuh", lügat manası şudur: Bir şeyin içinde iyice olmak, onun içine iyice yerleşmektir. Bil ki ilimde rasih olan o kimsedir ki, Allah Teala'nın sınırsız malumatı bildiğini kat'i delillerle bilen, yakini ve kesin deliller ile Allah'ın zat ve sıfatlarını; Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna ve onun batıl ve anlamsız şeyler söylemediğine inanan kimselerdir. Kur'an'dan bir ayet duyup, kat'i deliller de onun zahirinin murat edilmesinin caiz olmadığına, aksine bundan muradın zahiri manadan başka bir mana olduğuna delalet edip, sonra onlar bunun manasının ne olduğunun tayini Allah'ın ilmine havale edip ve de bu mananın, her ne olursa olsun, kesinlikle hak ve gerçek olduğuna kat'i olarak hüküm ederler. İşte Allah'ı bilme hususunda ilimde derinleşmiş olan, Kur'an'ın inceliklerini bilen kimseler bunlar olmuş olurlar. Böyle olan kimseler, Kur'an'ın bir müteşabih ayetini görür, kat'i delil de Allah'ın muradının o ayetin zahiri manası olmadığından başka olduğunu ve o muradın hak olduğunu ayetin zahiri manasının bırakılmasının, Kuran'ın sıhhatini tenkit etmede bir şüphe teşkil etmeyeceğini kesin olarak anlamış olurlar. İbn-i Aşur da şöyle der:" Rasihun, Kur'an ın ilminde, yorumlarının yollarında derinleşmesine inip ilmi yeteneğe sahip olmuş ve kendilerini ayetlerden şüphe arz etmeyecek şekilde Cenab-ı Hakk'ın murad ettiği manaya doğru irşad edecek ilmi delillere sahip, arap lugatlarına vakıf olan kimselerdir."

İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Kur'an'ın tefsiri dört çeşittir:

a) Herkesin bildiği tefsir
b) Ana dilleri Arapça olması sebebi ile Arapların bilip anladıkları tefsir
c) Âlimlerin bilebildikleri tefsir
d) Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği tefsir.

(İmam) Malik b. Enes'e (r.h.)"Er-rahmanu alel arşisteva" ayetindeki "İstiva"nın ne olduğu sorulduğunda o şöyle cevap vermiştir: "İstiva malumdur, yani manası bellidir; "O rahman (ki) arşa istiva etti"(hükmetti)[Ta-ha 5]. Nasıl olduğu bilinmez, yani keyfiyeti bizce meçhuldür. Ona iman etmek vaciptir. Onun ne olduğunu sormak bidattir." Zira Sahabe-i Kiram Peygam-

ise bizim şu anda tefsirini yaptığımız ayettir. Muhkem: Araplar, "geri çevirdim, men ettim" manasında 'ehkemtu', 'hakemtu', derler. Zalimi zulmünden men ettiği için hâkime "Hâkim" denilmiştir. Uygun olmayan şeyleri engellediği için de hikmete bu ad verilmiştir. "Müteşabih" kelimesine gelince bu, iki şeyden birinin, zihni tefrik etmek ayırt etmekten aciz bırakacak bir tarzda, diğerine benzemesidir. İşte lügat itibariyle "müteşabih" ve "muhkem" kelimelerinin manaları budur. Şer'i manalarına gelince: Diyoruz ki; bir manayı ifade için -mevzu- konulmuş olan lafzın bu manadan başka manaya ihtimali yoksa buna "nass" denilir. Bu lafzın başka manaya da muhtemel olmasına gelince, bu durumda lafzın iki manasından birisinin ihtimali ya diğerine üstün olur veya böyle olmayıp iki manaya ihtimali eşit olur. Eğer, lafzın iki manadan birisine ihtimali diğerine üstün olursa, bu lafız racihe -kuvvetliye nisbetle "zahir", "mecruha" -kendisine üstün gelinene- nispetle de "müevvel" olarak isimlendirilir. Lafzın iki manaya da ihtimalinin müsavi -eşit- olması haline gelince, lafız ikisine nispetle "müşterek" belirtilmek suretiyle ikisinden birine nispetle de "mücmel" olarak isimlendirilir. Yaptığımız bu taksime göre şu sonuç ortaya çıkmıştır: Lafız ya "nass", ya "zahir", ya "müevvel" ya "müşterek" ya da "mücmel" olur. "Nass" ve "zahir"e gelince bunlar tercih konusunda müşterektirler. Ancak ne var ki, "nass" başka manaya mani olan racihtir. "Zahir" ise başka manaya mani olmayan racihtir. İşte bu ortak miktar "muhkem" olarak isimlendirilmektedir. Mücmel ve müevvele gelince bunlar, lafzın bu manaya delaletinin racih olmadığı hususunda müşterektirler. Mücmel, her ne kadar racih -kuvvetli- olmazsa dahi, mecruh -zayıf- da değildir. Müevvel ise, ayrı bir delilin bulunması durumu müstesna, racih olmasa bile mecruhtur. İşte mücmel ile müevvel arasındaki bu ortak hususiyet "müteşabih" diye adlandırılmıştır. Çünkü anlayamamak her iki kısımda da söz konusudur. İmam şöyle devam eder: Bil ki alimler müteşabih ayetlerin faydaları hususunda birçok izahlar yapmışlardır:

1) Müteşabih bulunduğu zaman, Hakk'a ulaşmak daha zor ve güç olur. Güçlüğün de fazla oluşu daha çok sevap gerektirir.

2) Eğer Kur'an'ın bütünü muhkem olsaydı, o zaman ancak bir tek mezhebe uygun düşerdi ve açık beyanı bu tek mezhebin dışındaki bütün mezhebleri batıla çıkarırdı. Halbuki Kur'an'dan istifade, ancak hem muhkem, hem müteşabih ayetleri ihtiva ettiği zaman hasıl olur. Ancak batıl yoldan kurtulmak için muhkem ayetler ile, müteşabih olanları tefsir etmek gerekir. İşte bu yolla batıl yolda olanlar yanlışlarından kurtulup hakka ulaşırlar.

3) Kur'an-ı Kerim hem muhkem, hem de müteşabih ayetleri ihtiva etiği -içine aldığı- için bu onun üzerinde düşünen kimseyi aklın delalet ve yardı-

'Rahmetim gazabımı geçmiştir' buyruğudur.)

9- "Rabbimiz! Hakkında şüphe edilmeyen (geleceği muhakkak olan) bir günde, insanları bir arada mutlaka toplayacak olan (onları o günde muhasebeye tabi tutan, ancak) sensin." (Bizleri o günde rahmet ve inayetine mazhar buyur.) Muhakkak ki Allah asla sözünden dönmez. (Ehl-i iman hakkındaki vaad-i İlahi o günde hakkıyla tecelli edecektir.)

10- Şüphesiz ki inkâr edenlerin ne malları ne de evlatları Allah'(ın azabın) a karşı kendilerine asla fayda vermeyecektir. İşte onlar ancak cehennemin yakacağı olanlardır. (Bu ayette söz konusu edilenler Necran heyetidir. Çünkü biz, onların kıssasını anlatırken, Ebu Harise, İbn Alkame'nin kardeşine şöyle dediğini de anlatmıştık. "Ben onun gerçekten, Allah'ın Resulü olduğunu kesinlikle bilmekteyim. Ama ne var ki bunu açıklarsam, Rum kralları bana vermiş olduğu mal ve makamı geri alırlar." İşte bunun üzerine Allah Teala, onların mallarını, çoluk-çocuklarını dünya ve ahirette, onlardan azabı kesinlikle def etmeyeceğini beyan buyurmuştur. Tabi ki hükmü ve lafzı umumidir.)

11- (Onların âdeti) Firavun ehlinin ve onlardan öncekilerin adeti gibidir. (Onlar) da bizim ayetlerimizi yalanlamışlardı. Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah'ın azabı çok şiddetli olandır.

(Ayette geçen "deeb" kelimesinin lügat manası: "Ciddiyet, gayret ve aralık vermeksizin..." demektir. Daha sonra bu kelime bir durum, iş ve bir örf -adet manasında kullanılmıştır. Buna göre bu benzetmenin izah şekli ise şöyledir: "Kâfirlerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i yalanlama ve dini inkâr hususundaki gayret ve çabaları, Firavun ve hanedanının, Hz. Musa'ya karşı olan menfi gayret ve çabaları gibidir, ona benzer... Sonra biz onları günahları yüzünden nasıl helak ettiysek, bunları, Kureyş kâfirlerini de öylece helak etmeye muktediriz.)

12- (Resulüm!) İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası ise ne kötü bir yataktır!

(Sebebi nüzulü hususunda iki rivayet ileri sürülmüştür. Biz sadece onlardan bir rivayeti zikredeceğiz: Peygamber (s.a.v.) Bedir'de Kureyş'e karşı savaşıp Medine'ye döndüğünde, Yahudileri, Beni Kaynuka mevkiinde toplayarak onlara şöyle der: "Ey Yahudiler! Kureyş'in başına gelen, sizin başınıza gelmeden önce Müslüman olunuz." buyurdu. Onlar da "Ey Muhammed (s.a.v.) Kureyş'ten savaştan anlamayan bir grubu öldürüp yenmen seni aldatmasın. Eğer bizimle savaşsaydın, anlardın."dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.)

13- (Bedir'de) Karşılaşan iki gurubun halinde elbette sizin için (Hz. Muhammed'in peygamberliğine) büyük bir delil, ibret vardır. Bir cemaat Allah yolunda çarpışıyordu, diğerler ise kâfir idi ki, (kendi) göz görüşleriyle onları (o müminleri karşılarında) apaçık kendilerinin iki misli olarak görüyorlardı. Allah dilediği kimseye yardımı ile kuvvet verir. Elbette bunda basiret sahipleri (kalp gözleri açık olanlar) için gerçekten (büyük) bir ibret vardır.

اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾
اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ
بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ
قَآئِمًا بِالْقِسْطِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ
اللّٰهِ الْاِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا
جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ
لِلَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيِّينَ ءَاَسْلَمْتُمْ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا
وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ
يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ
يَاْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٢١﴾ اُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

Allah indinde makbul olan din de İslam dinidir. Bunun kemali de ins ve cinlere, bütün âleme gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.)'in gelişiyle gerçekleşmiştir.) Kendilerine kitap verilenler (Yahudi ve Hıristiyanlar) ancak kendilerine ilim (şayet iyice tetkik edip düşünselerdi, kendileri için bir ilim hâsıl edecek deliller onlara) geldikten sonra aralarındaki hasetten dolayı ihtilafa düştüler. (Bunların ihtilafları, Yahudilerin "Üzeyir Allah'ın oğludur." demesi; Hıristiyanların da "Hz. Mesih Allah'ın oğludur." demesi. Böylece Hz Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini kimisi tasdik kimisi de inkâr etmeleridir. İbn Aşur şöyle der: Kendi aralarında ihtilaf ettiler; Yahudiler Hz. Musa (a.s.)'dan sonra ihtilafa düştükleri gibi, Hz. Süleyman (a.s.)'dan sonra da iki memlekete ayrıldılar; biri İsrailin, diğeri de Yahuza'nın idi. Her bir memlekette de ayrı bir din vardı. Böylece aynı şekilde kendi aralarında ihtilafa düşerek Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kimisi inandı kimisi de ümmilere müşriklere gönderilen bir peygamberdir dedi, inanmadı. Keza Hıristiyanlar da Hz. İsa (a.s.) hakkında ihtilaf ettiler. Aynı zamanda Yahudiler Hıristiyanlara, Hıristiyanlar da Yahudilere muhalefet ettiler.) Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse artık şüphesiz ki Allah, hesabı pek çabuk görendir. (İster Yahudi olsun, ister Hıristiyan olsun Peygamber'e (s.a.v.) inanmayan kafir sayılır, ebedi cehennemliktir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ister Yahudi, ister Hıristiyan olsun, bu ümmetten beni işitip de peygamber olarak gönderildiğim şeylere iman etmeden ölen kimse cehennemliktir." *[İbni Kesir, Müslim'in rivayet ettiği hadis. c.1 s.354]*

20- (Ey Resulüm!) Buna rağmen (onlar) seninle tartışırlarsa, artık de ki: "(Ben) kendimi Allah'a teslim ettim, bana tabi olanlar da." (Fahr-i Razi şöyle der: Yani bütün ibadetimi Allah'a (c.c.) tahsis edip Allah'tan gayrisine ibadet etmeyip hayrı sadece O'ndan bekler, sadece O'nun kahrından ve hükümranlığından korkar ve başkasını da O'na ortak koşmam. İşte bütün bunlar O'nun rubûbiyyetinin ve benim ubûdiyyetimin gereklerini bihakkın yerine getirme, vefa gösterme olur. Böylece kâmil dinin İslam olduğunu söylemek sahih olur, doğru ve gerçek olur. Halisane O'na ibadet ederim. Fakat müşrikler kendi nefislerinin yalnız bir kısmını Allah'a (c.c.) teslim etmişlerdir.) Hem kendilerine kitap verilenlere ve ümmilere (diğer müşriklere) de ki: "Siz de teslim oldunuz mu?" Bunun üzerine İslam'a girerlerse o halde muhakkak ki doğru yola girmiş olurlar. Eğer yüz çevirirlerse artık sana düşen ancak tebliğdir. (Bundan maksat, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) teselli edip onun vazifesinin sadece delilleri tebliğ ederek, onları açıklamak olduğunu anlatmaktır. O getirmiş olduğu Kur'an'ı tebliğ edince, üzerine düşeni bihakkın ifa etmiş olur.) Allah ise kullar(ın)ı hakkıyla görendir.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتَابِ
اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّآ اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِى
دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ
فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُمَّ
مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَآءُ وَتُعِزُّ
مَنْ تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَآءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾
تُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ
وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾ لَا يَتَّخِذِ
الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ
مِنَ اللّٰهِ فِى شَىْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاِلَى
اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فِى صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ
وَيَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

27- Geceyi gündüze katarsın, gündüzü de geceye katarsın. (Bu ayet ile ilgili iki mana vardır:

1- Allah-u Teâlâ geceyi kısaltır, ondan kalan kısmı da gündüze ilave eder. Bazen de bunun tersi olur.

2- Bundan murat şudur: Allah-u Teâlâ gündüzün peşinden geceyi getirir ve dünyaya gündüzün ışığı hâkim iken, ona karanlığı giydirir. Sonra gecenin peşinden de gündüzü getirir ve dünyaya gündüzün, ziyasını giydirir. Fahr-i Razi: Birinci mana ayetin lafzına daha uygundur, der.) Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin. (*"Ölüden diriyi çıkarırsın..."* buyruğu hakkında şu izahlar yapılmıştır:

a- Allah Azer'den İbrahim'i getirdiği gibi, kâfirden mü'mini, Hz. Nuh'tan oğlu olan Kenan gibi kâfirleri meydana getirdiği gibi de, mü'minden kâfiri çıkarır.

b- İyiden kötüyü, kötüden iyiyi çıkarır.

c- O meniden canlıyı, canlıdan nutfeyi; yumurtadan kuşu, kuştan yumurtayı, ölü mesabesinde olan cahilden âlimi, diri mesabesinde olan âlimden cahili çıkarır.)

28- Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler! Kim bunu yaparsa, artık onun Allah'tan (Onun için yardım ve dostluğu namına) bir şey kalmamış olur. (O tamamıyla Allah'ın dostluğundan sıyrılmış, onunla ilgisi kalmamış olur.) Ancak (dost görünerek) onlardan (kâfirlerden gelebilecek) bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Bununla beraber Allah, sizi kendisinden (Kendisine karşı gelip azabına müstahak olmaktan) sakındırıyor. (Öyle dinsizlere dostluk gösterildiği takdirde elim azaba giriftâr olacağınızı haber veriyor.) Dönüş yalnız Allah'adır. (Mü'minin kâfiri dost edinmesi birkaç şekilde olur.

a- Onun küfrüne razı olup, bundan dolayı onu dost edinmesi bir mü'min için yasaklanmıştır. Çünkü böyle yapan kimse, o kâfiri dininde ve inkârında tasvip etmiş olur; küfrü tasvip etmek, küfre rıza göstermek de küfürdür.

b- Dünyevi meselelerde zahiren kâfirlerle güzel ilişkilerde bulunmak. Bu mü'minlere yasak değildir.

c- Bu iki şekil arasında orta bir haldir. Buna göre kâfirleri dost edinmenin anlamı, ister akrabalık sebebi ile, isterse onun dininin batıl olduğunu bildiği halde ona duyulacak bir sevgi sebebi ile olsun, kâfire meyletmek, yardım etmek, destek olmak ve yardımcı olmaktır. Bu ise her ne kadar küfrü gerektirmiyorsa da mü'mine yasaktır. Çünkü kâfir ile dostluk kurmak bazen mü'mini onun yolunu güzel bulmaya, onun dininden hoşlanmaya sevk eder. Bu ayet-i kerimede zikredilen *"Ancak onlardan bir tehlikeden..."* Bu ilahi be-

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا ۖ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍ ۖ تَوَدُّ لَوْ
أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُۥٓ أَمَدًا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٣٠﴾
قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ
وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ
لَا يُحِبُّ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحًا وَءَالَ إِبْرَٰهِيمَ وَءَالَ
عِمْرَٰنَ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةًۢ بَعْضُهَا مِنۢ بَعْضٍ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
﴿٣٤﴾ إِذْ قَالَتِ ٱمْرَأَتُ عِمْرَٰنَ رَبِّ إِنِّى نَذَرْتُ لَكَ مَا فِى بَطْنِى مُحَرَّرًا
فَتَقَبَّلْ مِنِّىٓ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ
إِنِّى وَضَعْتُهَآ أُنثَىٰ ۗ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ ۖ وَلَيْسَ ٱلذَّكَرُ كَٱلْأُنثَىٰ ۖ وَإِنِّى
سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّىٓ أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾
فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ۖ كُلَّمَا
دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا ٱلْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقًا ۖ قَالَ يَٰمَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ
هَٰذَا ۖ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

a- Melekler: Mükellefiyetleri akıl sahipleri oluş itibariyledir. Yoksa insanlar gibi ibadet ve zikirleri tekellüfe dayanmıyor, tabiidir. Tıpkı bizim nefes alışverişimiz gibidir.

b- İnsanlar

c- Cinler

d- Şeytanlar. Allah Teâlâ melekleri rüzgârdan yaratmıştır. Onun için en süratli bir şekilde uçabilmektedirler. Ve bunun için arşı taşıyabiliyorlar. Başka bir rivayette, onların nurdan yaratıldığı yer almıştır. En iyisi her iki görüşü de birleştirmektir. Buna göre biz deriz ki: Onların bedenleri rüzgârdan, ruhları ise nurdan yaratılmıştır. Gökler âleminin sakinleri işte bunlardır. İnsanoğlunun meleklerden daha üstün olduğuna hükmedenler bu ayet-i kerimeyi delil gösteriyorlar. Çünkü "istifa" -seçip, mümtaz kılma- daha büyük bir şerefin olduğuna ve derece yüksekliğine delalet etmektedir. Âlemlerin içine melekler de dâhildirler.)

35- (Habibim) Yâd et ki! Bir zaman (Meryem'in babası olan) İmran'ın hanımı (Fakuza'nın kızı olan Hanne) şöyle demişti: Rabbim! Karnımdakini (ibadet için) azat edilmiş (dünya alakalarından, esaretinden kurtulmuş ilahi ibadet hürriyetine kavuşmuş bir kul) olarak sırf sana (Beyt-i Makdis'in hizmetçisi olarak) adadım. Artık benden kabul buyur. Şüphesiz ki sen, ancak Semî (sözümü ve her şeyi işiten) 'sin, Âlim (niyetimi ve her şeyi bilen) 'sin." (İbn Aşur şöyle der: "Müfessirler, bu İmran Hz. Süleyman'ın neslindendir." diyorlar, fakat bu yanlıştır. Gerçek olan şudur: "O Hz. Musa (a.s.)'ın kardeşi olan Hz. Harun (a.s.)'ın neslindendir.")

36- Nihayet Onu doğurunca: "Rabbim! Ben onu kız doğurdum" dedi. (Ve bundan dolayı mahzun oldu.) Hâlbuki Allah, onun ne olduğunu daha iyi bilendir. (Hanne de buna inanırdı. Ancak o demek istemiştir ki: Ya Rabbi! Kız doğurduğum için nezrim ifa edilemeyecektir, bundan müteessirim, affını temenni ederim.) Ve erkek (mabede hizmet için) kadın gibi değildir. (Erkekler için hayız, nifas gibi haller olmadığı gibi, birçok hadiselere karşı daha mukavemetlidirler. Fakat kadınların özel halleri sebebiyle ibadet yerine hizmette daim olmaları mümkün değildir.) Bununla beraber doğrusu ben ona Meryem adını verdim. (Hz. Musa'nın kız kardeşi olan Meryem'in ismi ile isimlendirmek istedi. Bu kelime İbranicedir. Manası: Âbide -ibadet eden kadın- demektir.) Ve şüphesiz ben, onu ve zürriyetini (rahmetinden) kovulmuş Şeytan'dan (temasından, vesvesesinden korunmaları için) Sana sığındırırım." (Senin himayene ısmarladım) dedi.

37- Böylece Rabbi onu (Meryem'i) annesinden hüsnü kabul ile kabul buyurdu; (Onların şeriatında adet şöyle idi: Çocuk ancak oğlan olduğunda ve akıl baliğ olup mescide hizmete de gücü yettiği vakit vakfedilebilirdi. Allah

(Ayette geçen mihrap: Malumdur ki mescidlerin ön tarafında imamın duracağı mevkie mahsustur. Alusi şöyle der: Aslında savaşı şiddetli, cesur manasında olan 'mihrab' lafzı mızrağıyla çok dürten manasındaki "mitan" ve çok mal bağışlayan manasındaki "mi'ta" gibi mubalağa sığasıdır. Orada nefisleriyle çok savaşan olduğundan o yere isim olmuştur. Bir görüşe göre de ism-i mekândır. Şeytanla muharebe edilen yer demektir. İbn Aşur şöyle der: Mihrap, savaş manasında olan harpten müştaktır -türemiştir-. İbadet eden kimse şeytanla, nefisle muharebe eder. Sanki onlar o yeri şeytanla savaşmak için bir alet- edevat kılıyorlar, düşmanları, gözetme yeri manasında olan "mirsad" veznindeki kelimeler gibi. İbn Aşur: "bu müvellettir. -camilerin ön taraflarında imamlara ayrılan yer, sonradan îcad olunandır- Aslında bir kimsenin sırf tek başına ibadet için kendisine ittihaz edindiği bir binadır (mahfildir)" der. Fahr-i Razi "Yukarıda ve yüksekte bulunan yer, oda demektir." diye ifade eder. Rivayete göre Hz. Meryem (r.a.) genç bir kız olunca Hz. Zekeriyya (a.s.) ona mescid içinde özel bir oda inşa eder. Onun kapısını ise ancak bir merdivenle çıkılabilecek şekilde yüksekte duvarın orta yerinden açar. Zekeriyya (a.s.) mescitten çıktığı zaman, üzerine yedi kapıyı kilitlerdi. Kurtubi şöyle der: "Ay hali olduğu zaman Hz. Zekeriyya (a.s.) onu alır ve eve götürüp teyzesine teslim ederdi. Bir görüşe göre de ay hali olmazdı." Bu da onun peygamber olduğunu diyenin görüşüne uygundur. Zuhayli şöyle der: Hz. Meryem (r.a.) ay hali ve lohusalık halinden tertemizdi. Hz. Fatıma da öyle idi. Onun için Ona yüzü parlayan, güzel manasında olan "Fatımatü'z-Zahra" denilmiştir. Evliyanın kerameti olduğu hususu bu ayetle istidlal edilmiştir -delil getirilmiştir- Çünkü mezkûr harikulâde şey Hz. Meryem'in kerameti idi.)

38- İşte sana! (Hz. Zekeriyya (a.s.)'ın Meryem'e bunları sorduğunda, Meryem'in de bunun Allah katından olduğunu söylediğini duyunca, bunun üzerine Zekeriyya (a.s.)'ın da kısır, yaşlı ve doğuramayacak durumda olan karısından harikulâde bir şekilde, bir çocuk elde etme arzusuna düşerek) Orada (ki mihrapta Hz. Meryem'in yanında otururken veya) o vakit (ilahi feyzin tecelli ettiği yerde, mâbedde, zamanda Hz. Meryem'in o müstesna vaziyetini gören) Zekeriyya, Rabbine dua etti, dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından (mutad sebeplere muhtaç olmaksızın sırf kendi kudretinle) tertemiz bir nesil bağışla. Şüphesiz ki sen duayı hakkıyla işitensin." (Kabul edensin, duamı da kabul buyur.)

39- Derken o, (Zekeriyya) mihrapta (mâbedde) kıyam halinde namaz kılmakta iken ona melekler, (veya melekleri temsil eden) Cebrail (duasının hemen kabul olunduğuna dair) şöyle nida ettiler: "Muhakkak Allah Teâlâ sana, Allah tarafından ("ol!" emriyle) olan bir kelimeyi (İsa'yı) tasdik edici, ve seyyid (kavmine reis olarak), iffetli (herhangi bir noksanlıktan değil de sadece nefsini şehevattan son derece muhafaza edecek, zühdünden, iffetinden dolayı kadınlara yaklaşmaz, nefsine hâkim) ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeliyor."

(Alusi şöyle der: Bunun için bazı âlimler nefsine hâkim olan bir kimsenin ibadetle, dini hizmetle meşgul olmak, gayesiyle bekar olarak yaşaması, evlenmesinden daha evladır, derler. Fahr-i Razi de şöyle der: "Bu ayet evlenmemenin Yahya (a.s.)'ın şeraitinde efdal olduğuna delalet eder. O halde bu şeriatta da öyle olması gerekir." Fakat evlenmenin fazileti hakkında sahih hadisler çoktur. Nefsine hâkim olamayana zaten evlenmek vaciptir. Aynı zamanda evlenmekten büyük gaye de hayırlı neslin meydana gelmesi olduğuna göre, şeriatimizde genel olarak bazı müstesnalar dışında evlenmenin, bekarlıktan daha faziletli olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Peygamber (s.a.v.); "İslamiyette ruhbaniyyet yoktur" buyurmuştur. Feyzü'l-Kadir'de bu manayı ifade eden hadis-i şerif şu lafız ile rivayet edilmiştir "La serurete fil İslami" 'İslam'da imkanı olup ta hacca gitmemek ve evlenmeye kudreti olup ta evlenmemek, bekarlık hayatı yaşamak yoktur' *[c. 6, s. 428]*. İşte Peygamber efendimizin bu mübarek ifadesine dikkat edersek, konu vuzuha kavuşmuş olur. Salih insan: Allah (c.c.)'ın hukuku ile kul hakkını îfa eden kimsedir. Tabi ki salih insanların da birbirlerinden üstün dereceleri vardır. Elbette ki peygamberlerin selahatiyle diğer insanların selahati aynı değildir.)

40- (Zekeriyya, mazhar olduğu müjdenin inkişafını talep ederek) Şöyle dedi: Rabbim! Doğrusu bana ihtiyarlık gelip çattığı, (üstelik) karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir? (Kendisi doksan dokuz yaşında iken, eşi de doksan sekiz yaşında idi. Deniliyor ki: Hz. Meryem, Hz. İsa gibi tıfıl

Hatice ve ondan sonra da Firavun'un ailesi olan Muzahim'in kızı Hz. Âsiye gelir." *[c. 4, s. 83]* Hz. Âsiye imanlı idi. Firavun onunla ilişkide bulunmamış, nefsani arzusunu yerine getirmek istediğinde, bir cinni onun şekline girerdi. En sonunda Firavun onun imanından haberdar oldu ve ona dedi ki: "Ya imanından vaz geçeceksin ya da her büyük işkenceyle seni öldüreceğim." O da: "Asla ben imanımdan vazgeçmem" dedi. Bunun üzerine Firavun onu sırt üstüne yatırdı, her iki ayaklarına ve ellerine birer kazık çakmak suretiyle güneşin yakıcı harareti altında imanlı göğsünün üzerine bir taş koyarak, ölüme terk etti. O arada Hz. Musa (a.s.) ona rastladı ve: "Ey Allah'ın Peygamberi Rabbim benden razı mıdır?" diye sordu. Hz. Musa da (a.s.) ona: "Hiç merak etme, rahmet melekleri senin ruhunu almak için birbirleriyle yarış halindedirler." Nihayet kahramanca koca Firavun'a karşı bir kadın başıyla mücadele vererek, imanından vaz geçmedi ve bakire olarak ruhunu Rahman'a teslim edip mele-i aladaki meleklere misafir oldu. Ayrıca Firavun'un şerrinden korunması ve cennette bir köşkün kendisine ayrılması için, Rabbisine niyazda bulunduğuna dair ayet gelecektir. Fakat Fahr-i Razi şöyle der: "Bil ki Hz. Meryem (r.a), bir peygamber değildir. Çünkü Allah Teâlâ, *"Biz senden evvel de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını (peygamber olarak) göndermedik." [Enbiya, 7; Yusuf, 109]* ayetlerinde buyurmuştur. Durum böyle olunca, Cebrail'in (a.s.) ona gönderilmesi, onun için bir keramettir ki bu velilerin kerametini mümkün gören kimselerin görüşüdür; ya da Hz. İsa (a.s.) için bir irhastır (peygamberlik döneminden önce zuhur eden bir harikuladedir.) Bazı âlimler bunun Cenab-ı Hakk'ın "Hz. Musa (a.s.)'ın anasına, *"'Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver...' diye vahyettik." [Kasas, 7]* ayetinde belirttiği gibi Hz. Musa (a.s.)'ın annesine olduğu gibi, ruha bir mana üfleme, kalbe ilka ve ilham kabilinden bir şey olduğunu söylemişlerdir.)

43- "Ey Meryem! Rabbine gönülden bağlanarak devamlı ibadet et; secdeye kapan ve rükû edenlerle beraber rükû et! (Bu ayet-i kerime cemaatle kılınan namazın meşruiyetine delil olduğu gibi herhangi bir kimse rükûda imama yetişirse o rekâta yetişmiş sayılacağı için "secde edenlerle beraber" denilmemiştir.

Alusi şöyle der: "Onların zamanında kimileri kıyam ve secde ederlerdi, fakat rükû etmezlerdi. Kimileri de rükû da ederlerdi. Allah (c.c.): *"rükû edenlerle beraber ol"* emri veriyor. "vav" harfi de tertibi gerektirmez. Ya da Kadı Beyzavi'nin dediği gibi: "Onların şeriatindeki namaz kılma şekli öyleydi." Bir de rükû ve secdeden maksat, "namaz kıl" emridir. Ancak bu şekilde ifade edilmesi, onları dikkatle yerine getirmenin gerekli olduğuna delalet etmek içindir.)

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ رَبِّ
أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ ۚ قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا
يَشَاءُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي
إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ
الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ وَأُبْرِئُ
الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ
وَمَا تَدَّخِرُونَ ۙ فِي بُيُوتِكُمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ
﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي
حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ
﴿٥٠﴾ إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾
فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ
الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ ۖ آمَنَّا بِاللَّهِ ۖ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾

«اللهم أنت إله من فى السماء وإله من فى الأرض لا إله فيهما غيرك وأنت جبار من فى السماء وجبار من فى الأرض لا جبار فيهما غيرك وأنت ملك من فى السماء وملك من فى الأرض لا ملك فيهما غيرك قدرتك فى الأرض كقدرتك فى السماء وسلطانك فى الأرض كسلطانك فى السماء أسألك باسمك الكريم ووجهك المنير وملكك القديم إنك على كل شىء قدير

Rivayet edildiğine göre Hz. İsa (a.s.) yanında hasta olan elli bin kimse toplanmıştı. Gücü yetenler onun yanına geliyor, gücü yetmeyenlerin yanına da Hz. İsa (a.s.) gidiyordu. Onun iyileştirilmesi sadece dua ile oluyordu. Hz. İsa (a.s.)'ın ölüleri "Ya Hayy, Ya Kayyum!" diyerek Allah'ın izniyle diriltirdi. (Cemel diyor ki; Hz. İsa (a.s.)'nın dört ölüyü dirilttiği; İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet edilmiştir. Birincisi dostu olan 'Azer'i ölümünden üç gün sonra Allah'ın izniyle diriltti. İkincisi bir ihtiyar kadının oğlu kabre götürülürken Hz. İsa'nın duasıyla biiznillah hayat buldu. Üçüncüsü Aşır'ın (öşür toplayan zatın) kızı idi, vefatından bir gün sonra onun duasıyla biiznillah hayata erdi. Bunlar dünyada bir müddet daha yaşadılar. Yahudiler bu üç kişinin vefatları yakın olduğu için ihtimal ki; kendilerini kan tutmuştu, ölmemişlerdi, dediler. Uzun zamandan beri ölmüş olan kimseyi dirilt de görelim, demişler. Bunun üzerine dördüncü olarak Hz. Nuh (a.s.)'un oğlu Sam'ı Allah'ın izniyle diriltmeye niyetlendi bunun üzerine arada dört bin senelik bir zaman geçmişti. Hz. İsa (a.s.) onu kabrinden çağırdı, o Allah'ın izniyle diri olarak kabrinden çıktı. Saçlarının ağardığını görünce "Ona sizin zamanınızdaki insanların saçları ağarmazdı, neden saçın ağarmış?" diye sorunca o da "Ya Ruhallah beni çağırdığın zaman bu çağrıya icabet et, diye bir ses duydum. Zannettim ki, kıyamet kopmuştur. Onun için saçlarım ağarmıştır." dedi. Hz. İsa, Sam'a artık yine öl demiş. O da dedi ki: Bir şart ile ölürüm, dua et Allah Teâlâ beni ölüm sekerâtından, şiddetinden korusun. Hz. İsa (a.s.) da dua etti. Onun üzerine Sam yine hayatı terk etmiştir.)

50- "Hem benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helal kılayım diye. (geldim. Hz. Musa (a.s.)'ın şeriatına göre, deve eti, iç yağı, karın ve bağırsak yağı haram idi. Cumartesi günü iş görmek de haram idi. Hz. İsa'nın şeriatında bunlar helal idi. Hz. Musa (a.s.) ile Hz. İsa (a.s.) arasında Cemel denilen tefsirin tespitine göre 1975 sene geçmişti.) Ve size Rabbinizden bir delil (mucize) getirdim; o halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾
وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا
عِيسٰٓى اِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ اِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ اِلَىَّ
مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَاَمَّا
الَّذِينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ
مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ
اُجُورَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ
الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾ اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ
اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ
فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ
مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَآءَنَا وَاَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ
وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾

"Seni yer yüzünden kaldıracağım" Bu da Razî'nin verdiği mana gibidir. Ayette geçen "teveffi" kelimesi bir şeyi tam ve noksansız olarak almak anlamına gelir. Dolayısıyla Cenab-ı Allah (c.c.) Hz. İsa'yı hem ruhu ile hem de bedeni ile bütün olarak göğe yükseltmiştir. Hz. İsa semaya yükseltilince, şehvetin, gazabın ve kötü huyların bulunmaması hususunda durumu meleklerin durumu gibi olmuştur.

Bir de Razi, şöyle te'vil ediyor. "Teveffi"nin anlamı kabzedip almaktır. Buna göre teveffi, Allah Teâlâ'nın Hz. İsa'yı kendisine yükseltmesi manasının aynısı olmuş oluyor. Binaenaleyh *"ve seni kendime yükselteceğim"* ifadesi bir tekrar olmuş olur denilirse de biz deriz ki: Teveffinin nevileri vardır. Bu nevilerden birisi ölüm, birisi de göğe yükselmektir. Cenab-ı Hakk bunun peşinden *"Ve seni kendime yükselteceğim."* beyanınca bu onun nevini belirtme olup, bir tekrar sözkonusu olmaz.

Fahr-i Razi'nin te'villerinden birisi de şudur: Bunda bir takdim ve teh'irin bulunduğunu söylemekten başka bir çare kalmıyor. Buna göre mana, "Seni kendime mekân ve cihet bakımından değil de derece ve şeref bakımından yükselteceğim, seni kâfirlerden kurtarıp temizleyeceğim ve seni dünyaya indirdikten sonra, senin ruhunu alacağım." Buradaki "vav" harfi tertibi -sırayı- ifade etmez. Kur'an-ı Kerim'de bu gibi takdim ve te'hirler vardır.) Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.

56- Fakat o kimseler ki, kâfir olmuşlardır, onları dünyada da, ahirette de şiddetli bir azaba çarptıracağım; onlar için yardımcılardan bir kimse de yoktur.

57- İman edip salih amelleri işleyenlere gelince, artık Allah onların mükâfatlarını tam olarak verecektir. Ve Allah, zalimleri sevmez.

58- (Resulüm!) Bu (anlatılanlar) ki, onu sana ayetlerden ve hikmetli olan zikirden (Kur'an'dan, vahiy meleği lisanıyla) okuyoruz.

59- Şüphesiz ki Allah nezdinde İsa (a.s.)'ın (babasız yaratılışının) misali, durumu Âdem'in (a.s.) durumu gibidir. Allah onu (cismini de babası olmadan) topraktan yarattı. (Belli bir biçim ve şekilde meydana getirdi.) Sonra ona "Ol!" dedi ve oluverdi. (Topraktan yaratılış hikmeti de yeryüzünü imar edip, toprağa bağlı olması içindir.

Fahr-i Razi şöyle der:. Bil ki akıl, insan için bir ilk babanın bulunmasının gerekli olduğunu göstermektedir, aksi takdirde her çocuktan önce başlangıcı olmayan ezele doğru giden bir babanın bulunması gerekirdi. Bu da mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim bu ilk babanın Hz. Âdem (a.s) olduğunu beyan buyurmuştur.)

اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾ قُلْ يَآ
اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا
اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ
فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ
تُحَآجُّونَ فِىٓ اِبْرٰهِيمَ وَمَآ اُنْزِلَتِ التَّوْرٰىةُ وَالْاِنْجِيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖ
اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَآ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ فَلِمَ
تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾
مَا كَانَ اِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا
كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ
وَهٰذَا النَّبِىُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاللّٰهُ وَلِىُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَآئِفَةٌ
مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ
﴿٦٩﴾ يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

67- İbrahim, ne bir Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o (her türlü batıl inançlardan uzaklaşmış, hakka yönelmiş) olan, Allah'ı (şeriki ve ortağı olmayan) bir tanıyan dosdoğru bir Müslümandı; (Tevhid inancı üzere olup Müslümandı. Allah'ın emrine mûti idi. İbn Aşur'un ifadesiyle: Muhammed (s.a.v.)'in getirdiği İslamiyet onun getirdiği İslamiyetin aynısıdır." Zira Hz. Muhammedi'in (s.a.v.) şeraitinin çoğu, Hz. İbrahimin şeraitine uygun olup, pek azında muhalefet söz konusudur. Fahr-i Razi'nin ifadesiyle: Bu az miktardaki muhalefet, uygunluk ve muvafakatın bulunmasına zarar vermez Alusi de: İslam'dan başka Allah indinde bir din olmayıp bütün peygamberlerin gösterdikleri hak dinin adıdır. Tabi ki kemali Kur'an'ın inişiyle, peygamberimiz Hz. Muhammed'in gelişiyledir.) müşriklerden de değildi.

68- Şüphesiz insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar ve bu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah ise müminlerin dostudur. (Onları muvaffak kılması, onları yüceltmesi ve onlara ikramda bulunmasıyla onların yardımcısıdır)

69- Ehl-i kitaptan bir kısmı arzu ettiler ki, keşke sizi dalalete düşürseler. Hâlbuki onlar sadece kendilerini saptırırlar da farkına bile varmazlar.

70- Ey ehl-i kitap! Siz (Kur'an'ın ayetlerinin gerçek olduğunu Tevrat ve İncil'de vasfını) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın ayetlerini (veya Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna delalet eden Tevrat'taki ve İncil'deki) ayetlerini inkâr ediyorsunz?

71- Ey ehl-i kitap! Neden siz bile bile hakkı batıl ile karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz? (Yahudi ve Hıristiyan bilginlerinin tutmuş oldukları iki yol bulunmaktaydı. a) Onlar kalpleriyle Hz. Muhammed'in Allah katından gönderilmiş bir hak peygamber olduğunu bildikleri halde, Onun peygamberliğini inkâr ediyorlardı. Allah (c.c.) birinci ayetle onları bu davranış şeklinden men etti. b) Onlar şüpheler meydana getirmek, delil ve beyanatı da gizlemek hususunda çalışıp çabalıyorlardı. Allah Teâlâ bu ikinci ayet ile de onları bu davranıştan men etti. Birinci davranış şekli azgınlık ve sapıklık makamıdır. İkinci makam ise başkalarını azdırmak ve saptırmak makamıdır. İki yolla hakkı gizliyorlardı: Ya, batıla götüren şüphe atmak, veyahut da, hakka delalet eden delili gizlemek ayetteki "Niçin hakkı batıl ile karıştırıyorsunuz?" kısmı birincisine : "Ve gerçeği gizliyorsunuz." kısmı ise ikincisine işarettir.)

72- Ehl-i kitaptan bir grup şöyle dedi: "Müminlere indirilmiş olana sabahleyin iman edin (sonunda akşamüstü) de inkâr edin. (Belki) onlar (böylece dinlerinden) dönerler. (Yahudi ve Hıristiyanlar zayıf inançlıları şüpheye düşürmek için hilelere başvurmuşlardır. Çünkü zayıf imanlı kimseler onların bu yalanlamalarını görünce, bu hasetten değildir, bu Hz. Muhammed'i iyice düşünerek, iyi inceleme sonunda onun yalancı olduğuna karar vermişler. Böylece Hz. Muhammed'in peygamberliğinin sıhhati hususunda zayıf imanlı kimseleri şüpheye düşürürlerdi.

Bu ayetin İbn Aşur'un uygun gördüğü manasının muhtevası şudur: "O Ehl-i kitaptan bir grup siz böylece hem Müslümanların inandıklarına inandınız ki, şayet kurtuluş, onların ise Allah'ın indinde aleyhinizde 'Siz kâfirdiniz.' diye bir delilleri olmaz. Eğer kurtuluş sizin ise o takdirde ihtiyatlı davranarak dininizden tamamen vazgeçmemiş olmuş olursunuz.")

73- Ve sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın." (Resûlüm!) De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. (Din Allah'ın dini İslamiyet'tir.) Yine (onlar, kendi aralarında şöyle dediler:) "Size verilenin benzerinin (size verilen Tevrat'ın bir misli, Yahudiyet dinin bir naziri benzeri) başka herhangi bir kimseye verildiğine, (inanmayınız.) yahut Rabbinizin huzurunda (yarın kıyamet gününde) onların size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın ya da) veya (kıyamet günü) Rabbinizin huzurunda (mü'minler) size karşı delil getirecekler diye mi (böyle söylüyorsunuz)? De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.

(Müfessirler, ayetin başındaki ifadenin, yahudilerin sözünün sonu olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Mana, "Tevrat'ın herhangi bir hükmünü değiştiren peygamberleri de kabul etmeyin" şeklindedir. İşte bu, yahudilerin bu

eder: Onların tabi oldukları yolun din olması, Allah'ın emredip bildirmesi ve ona uyulmasını emretmesiyle olmuştur. Durum böyle olunca, Cenab-ı Hakk bundan sonra başka bir dini emredip, insanları ona sevkedince ve o dine uymayı gerekli kılınca, bu dinin peygamberi her ne kadar önceki dine uymasa da, kendisine uyulması gereken bir peygamber olmuş olur. Çünkü bu din de, Cenab-ı Hakk'ın hükmü ve hidayeti ile bir din olmuştur. O halde bu dine de uymak gerekir.)

74- Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir.

75- Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki, ona yığınla (altın) çok mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar -az bir mal- emanet bıraksan, onu sana ödemez. (Meğer ki şahitle ispat edip, mahkemeye vermekle) onun üzerine ayak direyip durasın. (Yani sürekli başında dikilip durmadan istemeli veya şahitle ispat edip mahkemeye vermeli.) Bu da onların, "Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur" demelerindendir. (Yahudilerin iddialarına göre kendilerine muhalif olanlara zulüm etmeleri helaldir.) Allah adına bile bile yalan söylüyorlar. (Onlar kendi dinlerinde olmayan kimselere hiyanet edilebileceği hükmünün Tevrat'ta zikr edildiğini söylemişlerdir ki, onlar bu konuda yalan söylüyorlardı ve bu hususta yalancı olduklarını da biliyorladı. Fahr-i Razi: Ehl-i emanet olanları, İslamiyet'e girmiş olanlardır, diyor. Ayette "kıntar"dan maksat çok mal, ve "dinar"dan maksat da az mal demektir. Bu izaha göre bu ayetteki 'kıntar'ın ne kadar olduğu hakkında herhangi bir açıklamaya gerek yoktur. Fakat alimlerimiz şunları söylemişlerdir;

a. Kıntar, bin ikiyüz ukiyye'lik bir ölçüdür. Bir ukiyye de 1283 gr. lık eski bir ağırlık ölçüsüdür. Çünkü ayet, Kureyş'ten bir adamın, bin ikiyüz ukiyye altınını Abdullah İbni Selam (r.a)'a emanet bırakıp, onun da hıyanet etmeden bu malı sahibine iade ettiği için nazil olmuştur.

b. Abdullah İbni Abbas (r.a.)'dan, 'kıntar'ın, bir öküz derisi dolusu mal - dinar, gümüş, altın- manasında olduğu rivayet edilmiştir. Mal: kişinin mülkiyetine giren herşeye denilir.

c. Kıntar'ın bir milyon dinar veya bir milyon dirhem manasına geldiği de söylenmiştir. Yahudilik üzere devam edenleri ise, hıyanette ısrarlı olanlardır. Çünkü onların batıl inançlarına göre kendi dinlerinde olmayan kimseleri öldürüp mallarını almaları helâldir. İkinci görüşe göre ise, ehl-i kitaptan emanet ehl-i olan Hıristiyanlar, hıyanet ehli olanlar ise Yahudilerdir.)

وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُۥنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ
وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِۚ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۖ
وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ
اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيّٖنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ
تَدْرُسُونَۙ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَاْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًاۗ
اَيَاْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَۧ ﴿٨٠﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ
النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا
مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗۚ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِيۖ
قَالُوٓا اَقْرَرْنَاۗ قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشّٰهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى
بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهٗٓ
اَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

üzerine Allah: O halde şahit olun; (Bu ikrar hususunda birbirinize karşı; ümmetlerinizin üzerine tebliğ ettiğinize dair şahadette bulununuz.) Ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim, buyurmuştu. (Artık peygamberlerin dereceleri, ümmetlerinin derecelerinden daha yüce ve şereflidir. Binaenaleyh ayet Allah Teâlâ'nın o peygamberlerin hayatta olmaları halinde Hz. Muhammed (s.a.v.)'e iman etmelerini ve yardım etmelerini vacib kılınca, onların ümmetlerinin Hz. Muhammed (s.a.v.)'e iman etmeleri ve yardımcı olmaları haydi haydi farz olur.

Fahr-i Razi şöyle der: Bazı alimler bu ayet hakkında şöyle bir takdir yapmışlardır: "Allah peygamberlerinden "Size verdiğim kitap ve hikmeti insanlara tebliğ edin" diye ahd almıştır". Burada söz kendisine, delalet ettiği için "tebliğ edin" emri hazfedilmiş -atılmıştır-. Zira, 'kasem lam'ı fiile delalet eder. Daha sonra Cenab-ı Hakk nezdinizdeki o Kitab'ı ve hikmeti tasdik eden bir peygamber gelecektir. Ona mutlaka iman edip yardım edeceksiniz." buyurmuştur. Ayette geçen İsr: Riayeti lâzım gelen kuvvetli mukavele ve sözleşme manasındadır.) Allah (c.c); *"ikrar ettiniz mi?"* buyurdu. Bu ifade ile mana şöyle verilmiştir: Eğer *"ve iz ehazellahu..."* ifadesini 'Allah peygamberlerden ahd aldı' manasında tefsir edersek 'ikrar ettiniz mi' ifadesi Allah Peygamberlerine "Ona iman etmeyi ve yardımda bulunmayı kabul ettiniz mi' buyurdu manasında olur. Yok eğer bu ifadeyi Cenab-ı Hakk Peygamberleri vasıtasıyla 'ümmetlerinden ahd almaları hususunda misak -kuvvetli söz- almıştır' manasında tefsir edersek, *'ikrar ettiniz mi'* ifadesinin manası: "Her peygamber ümmetine ikrar ettiniz mi? der", şeklinde olur. Bu ikrar isteme, peygamberlerden südur etmiş ise de Allah Teala onu kendisine nisbet etmiştir. Bundan maksat peygamberler bu işi tahakkuk ettirme ve tekid etme hususunda büyük çaba sarfetmişler, sadece ümmetlerinden söz alma ile yetinmemiş, onlardan sözlü ikrar da istemiş ve bu hususta şahit tutarak te'kit etmişlerdir.)

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ
وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوتِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَالنَّبِيُّونَ
مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ
غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ
﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوٓا اَنَّ
الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَآءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ
﴿٨٦﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ
اَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ
يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا
لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّآلُّونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ
افْتَدٰى بِهٖ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

eden)'dir.

90- Şüphesiz o kimseler ki; (daha önce Musa (a.s.)'a ve Tevrat'a) iman ettikten sonra (İsa (a.s.) ve İncil'i inkar ederek) kafir olmuşlar. Sonra da (Muhammed (s.a.v.)'i ve Kur'an-ı Kerim'i reddedip, irtidat ve küfürlerinde devam ve ısrar suretiyle) küfürlerinde artış kaydetmişlerdir, (onların ölürken yapacakları) tevbeleri asla kabul edilmeyecektir! İşte onlar ise dalalete girenlerin ta kendileridir.

(Meal verirken parantez içindekiler Beyzavî'den alınmıştır. Alusi'de şöyle der: Tevbelerinin kabul edilmeyişi, onların ancak ölümü gördükleri zaman imana gelmeleridir. Öyle durumdaki bir iman ise, iman sayılmaz. Veyahut da kalplerinde ihlas olmadığı halde kalben değil, sadece lisanen imana geliyorlar, öyle kimselere de münafik denilir.)

91- Şüphesiz o kimseler ki, kâfir oldular ve kafirler oldukları halde öldüler, artık onların hiç birinden yeryüzü dolusu, altını (kendisini kurtarmak üzere) feda edecek de olsa, elbette kabul edilmeyecektir. İşte sana! Onlar için (pek) acı bir azap vardır ve onlar için hiç yardımcılardan kimse de yoktur.

92- Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça (gerçek ve kâmil) iyiliğe (ilahi rahmete, mükâfatına, rızasına, cennetine) asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız, şüphesiz ki Allah, onu hakkıyla bilir.

(Bu ayet nazil olunca Ebu Talha Resulüllah (s.a.v.)'ın huzuruna gelerek: "Beyraha" denilen mevkideki duvarla çevrili hurmalığım benim malımın içinde en çok hoşuma giden odur. Ben onu Allah yolunda tasadduk edeyim mi? " deyince Allah Resulü: "Çok güzel! Çok güzel! Bu gelir getiren bir maldır. Sen onu akrabalarının arasında taksim et ." buyurdular. O da bu emre itaat ederek değerli hurmalığını akrabaları arasında taksim etti. Allah (c.c.) halisane olan hiçbir harcamayı mükâfatsız bırakmaz.)

93- Bütün yiyecekler Tevrat indirilmeden önce, İsrailoğullarına helal idi. İsrail'in (Yakub'un) kendi nefsine haram kıldığı şeyler müstesna. (Onlar kendisine mahsus olarak haram kılınmıştır. Diğerlerine haram değildir. Yahudiler Hz. Peygamber (s.a.v.)'e: "Sen Hz. İbrahim (a.s)'ın dininde olduğunu iddia ediyorsun. Eğer durum böyle olsaydı, Hz. İbrahim'in dininde haram olan devenin etini ve sütünü yemezdin." Ve bu iddialarını da Tevrat'a mal ediyorlardı. Allah onları yalanladı. Peygamber (s.a.v.): *"Eğer iddianızda doğru iseniz sözlerinizin doğruluğuna delalet eden Tevrat'tan bir ayet getirin"* diye buyurdu. Onlar ise böyle bir ayet getiremeyince rezil-rüsva oldular.) De ki: "Eğer doğru sözlü iseniz, haydi Tevrat'ı getirin de onu okuyun."

(Beyzavi şöyle der: Denilmiştir ki Hz. Yakup (a.s.) irkun'nesa (siyatik) denilen hastalığa tutulmuş: *"Eğer Allah bana şifa bahşederse ben en sevdiğim yiyeceği nezrim olsun nefsime haram kıldım. "* demiş, şifa bulunca en sevdiği deve eti ile deve sütünü terk etmiştir. Bir de İsrailoğullarına bir ceza olarak bazı yiyecekler bilahare haram kılınmıştır.)

94- Artık bundan sonra her kim Allah'a karşı yalan uydurursa, işte bunlar, zalimlerin ta kendileridir.

95- De ki: (Rasulüm! Yahudilerin yalancılığını ima etmek üzere) Allah (bütün indirdiklerinde) doğruyu söylemiştir (sizlerse yalancısınız)! (Yani Muhammed'in sizi uymaya çağırdığı İbrahim dinine tabi olunuz) Öyle ise, Hanif(-bütün batıl itikatlardan uzak- hakka yönelmiş) olan İbrahim'in milletine (İslâm) dinine uyunuz. Hem (O, sizin gibi), müşriklerden değildi. (Yani İbrahim onların bazısının güneşe ve aya, Arapların putlara tapmaları, Yahudilerin Üzeyr (a.s)'i Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmeleri ve Hıristiyanların Hz. İsa' (a.s)nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmeleri gibi Allah'a şirk koşmamış ve ondan başkasına ibadet etmemiştir.)

96- Şüphesiz, mübarek ve âlemlere (kıblegâh olduğu cihetle) bir hidayet (vesilesi) olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Mekke'deki (Kâbe) dir.

rivayette de "Allah Teâlâ yeryüzünü yaratmadan iki bin yıl önce bu beytin -Kâbe'nin- yerini yaratmıştır ki onun temeli en altra bulunan yerin yedinci tabakasına kadar uzanır." denilmiştir.

Diğer bir rivayette de "Allah yeryüzünü yaratmadan iki bin yıl önce onun yerini yaratmıştır. Beytullah suyun yüzünde bembeyaz bir köpük idi. Sonra yeryüzü o köpüğün altından yayılıp meydana geldi. Hz. Âdem'in yapmış olduğu yapı Hz. Nuh (a.s.) zamanına kadar devam etti. Tufandan sonra yeri belirsiz oldu. Allah'ın izniyle Cebrail (a.s.) yerini İbrahim (a.s.)'e gösterdi. Binaenaleyh onun mühendisi Cebrail (a.s.), ustası İbrahim (a.s.), çırağı da İsmail (a.s.) olmuştur. Cenab-ı Allah'ın *"Orada apaçık alametler vardır."* Beyanı ile ilgili şu iki görüş vardır:

a- Bundan murat daha önce bizim onda bulunduğunu zikrettiğimiz ayetlerdir. Onlar da, korkan kimsenin kendisini orada emniyette hissetmesi, cemrelere - şeytan taşlama yerlerine- o kadar taş atılmasına rağmen, taşların yok olup kaybolması, kuşların onun üzerinden uçmaması, hastanın orada şifa bulması, ona saygısızlık edenin peşinen cezalandırılması ve orayı harap etmeye niyet eden Fil Ordusunun helak edilmesi gibi hususlardır. Cemrelere atılan taşların yok olması durumuna gelince, daha önce mutlaka öyle bir şey varmış da Fahr-i Razi gibi bir müfessir, bunu kendi tefsirinde kaydetmiştir. Hatta şöyle der, Haberde de: "Haccı makbul olan kimsenin attığı taşları semaya yükseltilir." diye rivayet edilmiştir. Ama bu yaşadığımız asırda bu durum var mı, yok mu? malumumuz değildir. Zaten ikinci bir görüşe göre de Makam-ı İbrahim, bahsettiğimiz gibi birçok ayeti ihtiva ettiği için ayette geçen çoğul şeklinde 'ayetler'le tefsir edilmiştir. Ayette geçen "Bekke": Birbirini savuşturmak, defetmek manasına gelen "El-Bekku" kelimesinden türemiştir. Nitekim bir kimse bir başkasını sıkıştırıp uzaklaştırdığında "Bekkehu" deniliyor. İnsanlar tavafta birbirini sıkıştırmak, suretiyle izdihama sebebiyet verdikleri için Mekke'ye Bekke denilmiştir. İşte Mekke'nin Bekke diye adlandırılmasının sebebi, orada insanların birbirlerini sıkıştırmalarındandır. Dolayısıyla erkek orada namaz kılarken, kadın onun önünden; kadın namaz kılarken de erkek onun önünden geçebilir. Burada bunun bir mahzuru yoktur. Bir de şu mana veriliyor. Orada kötülük düşünen Ashab-ı Fil gibi zalimlerin boynunu kırdığı için bu ad verilmiştir. Mekke kelimesinin manası ise, bu şehir günahları giderdiği için ona bu ad verilmiştir. Bu "İmtekkel- fesilu dira ümmihi" (deve veya inek yavrusu kendi anasının memesini iyice emdi.) ifadesinden alınmıştır. İmamın ifadesine göre, ulamanın ekserisi "Mekke'nin hem Kâbe'nin, hem de tavaf edilebilen yerlerin adı olduğunu, "Bekke'nin de bu beldenin adı olduğunu söylemişlerdir. Kâbe-i Muazzama: Mescid-i Haram denilen mukaddes bir mabedin ortasında bulunan bütün müminlerin kıblegahı olup dört

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَى عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ
يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا
بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ
أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا
حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ
تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ
أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا
الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ
آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

106- Bir nice yüzlerin (iman nuru ile) ağardığı (ve bir) nice yüzlerin de (küfür ve isyanları sebebiyle) karardığı günü (yâd edin, düşünün.) O, yüzleri kararmış olanlar: İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! (denilir. Fahr-i Razi şöyle der: İmanlarından sonra küfre giren kimselerden murat kimlerdir?

a- Bütün insanlar Cenab-ı Hakk (c.c)'ın kendilerini Hz. Âdem'in sulbünden çıkardığı zaman yani ruhlar aleminde -kalu belada- iman etmişlerdir. Binaenaleyh dünyada iken inkâr eden herkes imanından sonra, küfre girmiş olur.

b- Bundan murat şudur: İman etmenizi gerektiren şeyler, size ayan beyan olduktan sonra inkâr mı ettiniz? Bu şeyler de Cenab-ı Hakk (c.c.)'ın tevhidine, varlığına, birliğine ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) nübüvvetine ait getirdiği delillerdir. Her insanın Allah (c.c.)'ın kendisine verdiği akıl ile onun varlığına birliğine delâlet eden varlık âlemlerinde tefekkür ettikten sonra muhakkak imana gelir, küfre sapmaz. Bu iki tefsire göre ayet bütün kâfirler hakkında umumi bir ifade olur. Beyzavi de önce: "Onlar mürted olan kimseler, dinden çıkanlardır." diye tefsir eder. İkinci olarak da: "Onlar Hz. Muhammed'e inanmayan Ehl-i Kitaptır." diye manasını verdikten sonra ayeti bu kayd ettiğimiz mana ile de tefsir eder.)

107- Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmeti (cenneti) içindedirler; orada ebedi kalacaklardır.

108- İşte sana! bunlar, Allah'ın, sana hak olarak (Cebrail vasıtasıyla) okuduğumuz ayetleridir. Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez. (Zira her şey O'nun mülküdür, kimsenin O'nun üzerinde bir hakkı yok ki, hakkına tecavüz söz konusu olsun. Dolayısıyla zulüm onun hakkında düşünülmez.)

109- Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İşler, dönüp dolaşıp Allah'a varır.

110- Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; (Çünkü siz) iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız. (Sizler Levh-i Mahfuz'da ümmetlerin en hayırlısı, en faziletlisi oldunuz. Buna yakışan da, sizin bu fazileti zayii etmemeniz, kendinizdeki bu güzel hasletleri yok etmemeniz ve size yöneltilen bütün teklifler hususunda inkiyad ve itaat içinde olmanızdır.) Ehl-i kitap da inansaydı elbette bu, kendileri için daha hayırlı olurdu. (Gerçi) İçlerinde iman edenler var; (fakat) çoğu, yoldan çıkmışlardır. (Alimlerimiz icma-i ümmetin bir delil olduğuna dair bu ayeti dayanak olarak ileri sürmüşlerdir. Zira onlar ma'rufu -şer'an ve aklen iyi sayılan herşeyi- emredip, münker -gayr-ı meşru olan herşeyden- sakındırmalarının gerekliliğini ifade edilince, haliyle onlar bu şekilde oldukları müddetçe, şüphesiz onların icma'ları da hak ve gerçek oluyor. Binaenaleyh onların icma'ları hüccettir. Ayette geçen, "emr-i maruf -şeirat ve akıl tarafından güzel bilinen şeyleri emr vermek-" ve "nehy-i münker -in, dinin ve akl-ı selimin güzel görmediği şeylerden men etmek-" imandan önce gelmesinin sebebi şöyle açıklanmıştır: Allah'a iman, Allah Teâlâ'yı, hak ve hakikati kabul eden bütün ümmetlerin müşterek vasfıdır. Allah Teâlâ Ümmet-i Muhammed'i Allah'ın varlığına ve birliğine inanan diğer ümmetlerden üstün kıldığını belirtmiştir. Binaenaleyh bu hayırlılığın meydana gelmesinde etkili olan hususun bütün ümmetlerde müşterek olan Allah'a iman özelliğinin olması imkânsızdır. Bundan dolayı müessir olan husus emr-i maruf ve nehy- i münker hususunda diğer ümmetlerden daha ileri olmasıdır. Allah'a iman hususiyeti ise, bu hayırlılıkta müessir olan hususiyetin müessir olabilmesinin şartıdır. Çünkü Allah'a iman bulunmadıkça hiçbir taat "hayırlı" olmada bir tesire sahip olmaz. Burada ümmet-i Muhammed'e ait mezkur hususiyetten sonra sadece Allah'a iman zikredilmekle yetinilmiştir. Evet, bunun içinde Peygamber (s.a.v)'e iman etmek de vardır. Çünkü Allah'a iman etmek ancak Peygamberin söylediklerine inanmakla olur. Zira peygambere, kitabı gönderen O'dur. Onları tasdik etmeyen, Allah'ı da tasdik etmemiş olur.)

111- Onlar (Ehl-i kitap) size, (dilleriyle) incitmekten (veyahut zayıf durumundaki Müslümanları korkutmaktan) başka bir zarar veremezler. Sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. (Bozguna uğrarlar. Yeter ki, Ümmet-i Muhammed hakkı ile Ku'ran'a sarılsınlar, birlik- beraberlik ruhu içinde yaşamaya devam etsinler.) Sonra kendilerine yardım da edilmez.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللهِ شَيْـًٔا ۖ
وَأُولَٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوٓا أَنْفُسَهُمْ
فَأَهْلَكَتْهُ ۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ
ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا ۖ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ ۖ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَآءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۖ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ
الْءَايَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَٰٓأَنْتُمْ أُولَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ
وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ ۖ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا ءَامَنَّا ۖ وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ
الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ ۚ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ ۗ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾
إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا ۖ وَإِنْ تَصْبِرُوا
وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا ۗ إِنَّ اللهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ
غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

121- (Habibim, Ya Muhammed!) Hani erkenden müminleri Uhud'da savaş için mevzilerine yerleştirmek için ailenden ayrılmıştın. (Hz. Muhammed (s.a.v.) sabah erkenden Hz. Aişe (r.a.)'nin hanesinden ayrılmış ve yaya olarak Uhud'a kadar gitmiştir. Bu nass, Hz. Aişe (r.a.)'nin o sıralarda Hz. Muhammed'in hanımı olduğuna delalet etmektedir.) Allah, hakkıyla işiten ve bilendir. (Bu mübarek ayetler sabır ve takva ile muttasıf olan müminlere Cenab-ı Hakk'ın yardım edeceğine, hilafına hareket edenler de zararlara maruz kalacaklarına dair Uhud vakasını bir misal olarak göstermektedir. Bedir'de savaşa yetecek kadar adamları yoktu ve savaşa hazırlıklı da değillerdi. Fakat Rasulullah'ın emirlerine itaat ettikleri için düşmanlarına galip geldiler. Uhud Gününde münafıklar ayrıldıktan sonra 700 kişi kalmışlardı. Hz. Peygamber (s.a.v) 'in emrine muhalefet edip oradaki staretejik noktayı teşkil eden muhafazasına memur ettiği dağın üstündeki 50 okçu nöbet yerlerini terk edince, hezimete uğradılar, mağlup oldular. Düşman kuvvetleri bundan istifade ederek, İslam ordusunu arkadan kuşattılar. Kanlı muharebe oldu. Hz.Hamza gibi mücahitler şehit düştüler. İslam askerleri dağılıp Rasulullah'ı yalnız bıraktılar. Mübarek bir dişi kırıldı, mübarek yüzü yaralandı, yanında yalnız Ebu Bekir, Ali, Abbas, Talha ve Sad (r.a.) gibi zatlar kaldılar. Dolayısıyla Rasulullah'ın şehit edildiği şayii olmuştu. Sonra Rasulullah'ı gördüler. Bunun üzerine Muhacir ve Ensar'ın erleri Rasulullah'ın etrafında toplandılar. Bundan haberdar olan düşman kuvvetleri korkarak Mekke yolunu tuttular. Kur'an-ı Kerim bu tarihi hadiseyi bir terbiye-i maneviye olarak göstermiş oluyor ve zafere götüren sebeplere sarılmamızı emrediyor.)

122- O zaman içinizden iki taife (Hazrec'den Benu Seleme ve Evs'ten Beni Haris münafıkların sözüne bakarak) bozulmaya yüz tutmuştu; hâlbuki onların yardımcısı Allah'dır! O halde Müminler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler (dayanıp güvensinler).

123- Andolsun ki Allah sizler (daha) güçsüz olduğunuz halde, Bedir'de de sizi muzaffer kılmıştır. Öyle ise, Allah'tan sakının ki O'na şükretmiş olasınız.

124- O zaman sen, müminlere şöyle diyordun: "Rabbinizin, size indirilen üç bin melekle yardımı size yetmez mi?"

125- Evet, öyle (ruhani bir imdat size kifayet eder) siz eğer sabreder ve Allah'(ın emirlerine isyanlık)tan sakınırsanız, onlar da (harp saatinde) hemen, süratle üzerinize de gelseler, hücum etseler Rabbiniz, size (öncekilerden fazlasıyla) kendilerini (hususi birtakım) alâmetlerle alâmetlendirmiş oldukları halde beş bin melekle yardım eder. (Kendilerine sarı sarıklar sararak alâmetlendirmişler ve atlarını da nişanlandırmışlardı. Onlar alın ve kuyruklarına beyaz yünler takılmış alaca atlar üzerinde idiler. *[Fahr-i Razi]* Zühayli'nin ifadesine göre ise sarı veya beyaz sarıklı idiler. Alusi'nin İfadesine göre de, bedirdekiler beyaz sarıklı idiler. Huneyn'dekilerin sarıkları da kırmızı renkliydi. Atların üzerinde fiilen harp etmişlerdir. Kurtubi'nin ifadesiyle, Bedir'de sabr ettikleri için önce 1000 melek yardım etti sonra bu adet 5000 e yükseldi. Fakat Uhud'da sabr etmedikleri için bu ruhani yardıma kavuşamadılar.Ancak Peygamber(s.a.v)'i korumak için birisi sağında diğeri de solunda olmak üzere iki melek savaştılar.)

126- Allah, bu (yardım hususu)nu size sırf bir (galip olacağınıza dair) müjde olsun ve kalpleriniz onunla mutmain olsun (bu sayede sükunete ersin, rahatlasın) diye yaptı. Yoksa zafer, ancak Aziz (kudreti daima galib gelen), Hakîm (her işi hikmetli olan) Allah katındandır. (Allah (c.c.) dilerse bir melek ile de, hiç melek kullanmaksızın da herhangi bir kavmi mahv ve perişan edebilir.)

127- Ta ki inkâr edenlerden bir kısmını helak etsin veya onları mağlup, perişan etsin de maksatlarına erişemeyen kimseler olarak dönüp gitsinler! (Onların bir kısmı öldürülsün, bir kısmı esir olsun, bir kısmı da perişan bir halde geri dönsünler. Veya manasındaki "ev" tabiri bu gibi yerlerde terdid, tereddüt için değil, nevi -çeşidi- belirtmek içindir. Başlarına gelen felaketler, muhtelif olacaktır.)

وَسَارِعُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ
اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ وَالْكَاظِمِينَ
الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذِينَ اِذَا
فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ
وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ
﴿١٣٥﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿١٣٦﴾ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ
سُنَنٌ فَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾
هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُوا وَلَا
تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ
فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ
اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾

da güzel bir övgü, ahirette ise bol mükâfat vardır.) Öyle ise, (Âd, Lût, Semud gibi kavimlerin eserlerini görüp ibret almak için) yeryüzünde gezin dolaşınız da bakınız ki, (Allah'ın peygamberlerini) yalanlayanların akıbeti ne olmuş, görün! (Bu ayet-i kerime, Ümmet-i Muhammed'i düşünmeye teşvik edip onlar gibi hareket etmekten sakındırdığı gibi, aynı zamanda kâfirleri de küfre saplanan, peygamberleri yalanlayanlardan ibret almaya davet edip, küfürlerinden men ediyor.)

138- Bu (Kur'an), bütün insanlar için bir açıklamadır; (bu ilahi buyruğu umumi bir söz olup bütün beşeriyet âlemi için bir beyandır.) Ve muttakiler (takva sahipleri) için de bir hidayet ve öğüttür. (Dini hususlarda uygun olanı teşvik edip) dosdoğru yola ulaştırandır. Ve (dini bakımından yapılması uygun olmayan şeyleri men eden) bir (hikmetli) öğüttür. (buyruğu ise ehli takva kimselere tahsis edilmiştir. Zira "hidayet", matluba -arzu edilene- ulaştırıcı olması şartıyla, delalet etmeye denilir. Şüphe yok ki bu mana ancak takva ehlinde, takva sahibi olmak isteyenlerde bulunmaktadır. Evet, onlar Kur' andan istifade etmeye gayret ederler)

139- Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer (gerçekten) inanmışsanız, en üstün olanlar sizsiniz. (İslam dininin yüksek emirlerine bihakkın riayet ettikleri takdirde birçok ilahi nimetlere nail olacaklardır.)

140- Eğer (Uhud'da) size bir yara dokunduysa doğrusu (size düşman olan) o kavme de (Bedir'de) onun misli olan bir yara dokunmuştu. Ve işte sana! O günler (öyle günlerdir) ki biz onları (galibiyet, mağlubiyet devrelerini) insanlar arasında (nöbetleşe) döndürür, dolaştırırız. (dolap misali evirir çeviririz. Böylece zaferi bazen bir topluma, bazen öteki topluma nasip ederiz.) Ta ki Allah, imanda sebat edenleri, (ezelde bildiği gibi bize, insanlara) bil(dir)sin. (Varlık sahasında müminleri diğerlerinden ayırıp, ortaya çıkarsın, bize mümini kafirden belli etsin. Bu imtihan neticesinde Allah'ın (c.c.) ezeli ilmi ile bildiği halis olan kullarla, halis olmayanlar dünyada meydana çıkarmakla birbirinden temayüz etsinler, ayrılsınlar. Binaenaleyh Allah'ın ilminde yenilenmek, değişmek söz konusu değildir. Ancak yenilenen ilahi ilmin tealluk ettiği şeylerdir. Allah'ın ilminin varlıklara iki çeşit taalluku vardır, biri var olmadan öncedir ki kadimdir, evveli yoktur, ezelde her şeyi bilmektedir. İkincisi de var olduktan sonradır ki bu da lâyezaldir, sonu yoktur.) Ve (bir de) sizden (bu din uğrunda can verenlere şehadet mertebesini ikram edip) şehitler (veya onlardan meydana gelen itaatsizliklerine, günahlarına, küfürlerine ve yaptıklarınız fedakârlıklara, gösterdiğiniz sabır ve sebata) şahitler edinsin. (Çünkü Müslümanların, insanlar aleyhine şahit oluşları yüksek bir makamdır.) Allah zalimleri sevmez.

141- Bir de (böylece) Allah, iman edenleri (kendilerine isabet eden belalardan, sıkıntılardan dolayı) günahlardan temizlesin ve kâfirleri de (bu zulümleri sebebiyle) helâk etsin.

142- Yoksa Allah içinizden cihat edenleri ortaya çıkarıp sabredenleri belli etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? (Cennete liyakat kazanabilmemiz için, Allah'ın (c.c.) emirlerine itaat edip Resul-i Zîşane hakkıyla ittiba ederek hak yolunda fedakârlıktan kaçınmamamız gerekir.)

143- Andolsun ki siz, (bu hitap Bedir Gazasında bulunmayan ve daima "keşke biz de diğer şehit düşen kardeşlerimiz gibi savaşa katılıp şehit düşseydik." diye temenni eden Müslümanlardan bir taifeye hitaptır.) onunla karşılaşmadan önce (Allah (c.c.) yolunda) ölümü (şehadeti, ölüme sebep olan savaşı Bedir Gazası'nda düşmanla karşılaşmayı) temenni ediyordunuz; işte siz (kardeşleriniz şehit edilirken) bakakaldığınız bir halde, yakinen onu (ölümü, sebebini, Uhud Savaşı'nı, onda şehit düşeni) gördünüz. (Artık ne diye savaştan korkup kaçıverdiniz? Hâlbuki Müslüman fedakârlıktan kaçınmamalı. Hayırlı işlerde sabitkadem olmalıdır)

144- Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, topuklarınız üzerinde (küfre) mi döneceksiniz? Kim (böyle) geri dönerse, Allah'a asla en ufak bir zarar veremez. Allah ise, şükredenleri mükâfatlandıracaktır. (Ayet-i kerime Müslüman ordusunun bozguna uğramalarına sebep olan bir kısım Müslüman erleri hakkında bir kınamadır. Aynı zamanda bütün Müslümanların intibahına bir vesiledir. Şöyle ki, Medine-i Münevvere "Peygamber (s.a.v.)'in Uhud Gazasında şehit düşmüş" yalan haberi ile sarsıldı. Bunun üzerine münafıklar zayıf iradeli Müslümanları yoldan çıkarmak için harekete geçtiler: Dediler ki; 'eski dininize dönün.' Ensar'dan Enes bin en-Nadr gibi zatlar; "şayet Muhammed vefat ettiyse, Rabbi Baki'dir. Hangi dava için savaştıysa siz de o dava için savaşın." dediler.)

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ
عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ
وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِى فِى قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا
الرُّعْبَ بِمَآ اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًاۚ وَمَاْوٰيهُمُ
النَّارُۚ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ
وَعْدَهٗٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهٖۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى
الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَآ اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ
يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٥٢﴾ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ
فِٓى اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا
فَاتَكُمْ وَلَا مَآ اَصَابَكُمْۜ وَاللّٰهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

152- And olsun ki Allah, (Siz) izni ile onları (düşmanlarınızı) çokça sür'atle öldürürken, size olan vaadini yerine getirmiştir. Ta ki Allah, arzu ediyor olduğunuz (zaferi) size gösterdikten sonra zaafa düşürüp; (Peygamberin geçidi tutan okçulara verdiği) emir hususunda ihtilafa düşerek isyan ettiğiniz zamana kadar! Bir kısmınız dünyayı (ganimeti) istiyor, bir kısmınız da ahireti istiyordu. Sonra (Allah), sizi denemek için (içinizden halis olan ile olmayanı birbirinden meydana çıkarmak için) sizi onlardan (onları mağlup etmekten) alıkoydu. (Kâfirleri size musallat kılarak, sizi bozguna uğrattı.) Bununla beraber muhakkak ki (O) sizi affetti. Hem zaten Allah, müminlere karşı çok lütufkârdır. (Peygamber (s.a.v.) Medine-i Münevvere'ye dönünce bazı kimseler Allah (c.c.) bize yardım edeceğine söz verdiği halde bu musibet başımıza neden kaynaklandı? dediler. Bunun üzerine ayet-i kerime, Müslümanlar için söz verilen yardım başlangıçta zuhur ettiğini, fakat bilahare yüz gösteren hezimetin emre muhalefetin bir neticesi olduğunu bildirmektedir. Rasulullah (s.a.v.) Uhud Dağı'nı arka tarafında bırakıp Medine-i Münevvere'ye yöneldi. Okçuları da dağın yanına bırakarak, yerlerinden ayrılmamalarını emretti. Abdullah İbni Cübeyr'i onlara reis tayin etti. Müşrikler ortaya çıkınca bunlar da onları bozguna uğrayıncaya kadar ok yağmuruna tutmuşlardı. Sonra bu okçular, müşriklerin kadınlarının dağa tırmanıp ayaklarındaki halhalları görülecek şekilde bacaklarının açıldığını görünce, "ganimet, ganimet!" dediler. Bunun üzerine reisleri Abdullah bin Cübeyr (r.a.), "Allah'ın Rasulu bize buradan ayrılmamamızı tenbih etti" deyince, onlar onu dinlememiş ve ganimet elde etmek için koşup gitmişlerdi. Geride Abdullah ile birlikte on kişiden daha az kaldılar. Müşrikler onların hepsini şehit ettiler. Ve Müslümanları abluka altına alarak onlara büyük bir zayiat verdiler.)

153- O zaman (siz harp sahasından) uzaklaşıyor ve kimseye dönüp bakmıyordunuz. Peygamber ise arkanızdan sizi çağırıyordu. Böylece (Allah) sizi keder üstüne kederle cezalandırdı, ta ki ne elinizden gidene ne de başınıza gelene üzülmeyesiniz. Allah yapmakta olduklarınızdan hakkıyla haberdardır.

154- Sonra (Uhud'ta sizi bozguna uğratıp) o kederin ardından (Allah) üzerinize bir emniyet; bir uyku indirdi ki, (o hal) içinizden bir tâifeyi (samimi müminleri) bürüyordu.

(Fahr-i Razi şöyle der: Bil ki bu uyuklamada büyük birçok fayda vardır:

a- Bu hal alışılmış bir şekilde bazı insanları değil bütün müminleri saran bir hal olmuştur. Böylece bu, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) açık bir mucizesi olmuş olur. Hiç şüphe yok ki müminler, meydana gelen bu yeni mucizeyi müşahede ettiklerinde, onların sayısı kat kat artıyordu. Böyle olunca da, düşmana karşı savaş hususunda istek ve gayretleri ile Allah'ın vadini gerçekleştireceğine güvenleri artıyordu.

b- Uyku tutmama ve uyumama, bıkkınlık ve zayıflığı gerektirir. Uyku ise kuvvet ve neşenin geri gelmesini ve artmasını temin eder.

c- Düşmanlar, Müslümanları öldürmeye son derece hırslı ve arzulu idiler. Binaenaleyh Müslümanların, bu uykuya rağmen harp meydanında sağ salim kalmaları, Allah Teâlâ'nın onları koruyup kolladığına delalet eden delillerin en büyüklerindendir. Bu da Müslümanların kalplerindeki korkuyu siliyor ve Allah'ın vadine güvenenlerin artmasını sağlıyordu. Münafıklardan) Bir taife ise doğrusu canlarının derdine düşmüş, (Onlar bu savaşa yalnız ganimet malı için katılmışlardı. Bundan ümitlerini kesince, kaçıp kendilerini kurtarmak istiyorlardı.) Allah hakkında haksız yere cahiliye zannıyla zanda bulunuyorlardı. (Eğer Muhammed davasında doğru olsaydı, Allah, kâfirleri ona musallat kılmazdı diye düşünüyorlardı.) "Bu işten (zafer ve galibiyet vaadinden) bize bir şey var mı?" diyorlardı. (Peygamber (s.a.v.) Uhud Savaşı öncesinde münafıkların Reisi Abdullah ibn Übey ile müşavere edince, O, Medine'den çıkmamak hususunda görüşünü beyan etmişti. Sahabe-i Kiram ise müşrikleri şehrin dışında karşılama hususunda ısrar ettiler. Abdullah İbn Übeyy buna kızdı: "Benim sözümü dinlemedi de çocuklara uydu". Sonra olanlar oldu. Hazrec kabilesinden çok kişi öldürüldü, dedi. Münafıkların Reisi Abdullah bin Ubeyy'e "Hazrec oğulları öldürüldü." denildi. O da bunun üzerine; "bu işten bize ne? Yani "Muhammed'in bu işten bize vaad ettiği zafer ve kudretten bize ne?"dedi. Onların maksadı Hz. Muhammed'i yalancı çıkarmaktı. "Hani Allah sizi koruyacaktı ne oldu?" bu, inkar uslübu ile -istifham- soru şeklindedir.) Ey Resulüm! De ki: "Şüphesiz iş, tamamıyla Allah'a aittir." (Öldürmek, diriltmek, fakir kılmak, zengin etmek, mutluluk vermek, sıkıntı vermek gibi fiillerin hiçbirisi hakkında itiraz yoktur. Ehl-i sünnet âlimlerimiz, bu ayet ile sonradan meydana gelen bütün şeylerin Allah'ın kaza ve kaderi ile olduğunu istidlâl etmişlerdir, -delil getirmişlerdir-) Onlar, sana açıklamayacaklarını içlerinde (düşmanlarının galip olmalarının temenni edişlerini) gizliyorlar, (Onlar şöyle derlerdi:) "bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik" (Bizim savaşa çıkıp-çıkmamak

156- Ey iman edenler! Kâfir olanlar (nesep veya nifak itibariyle) kardeşleri hakkında yeryüzünde (ticaret gibi bir nedenle) yolculuğa çıktıkları veya gaziler oldukları (savaşa gittikleri zaman, kendiliklerinden vefat veya katledilmiş olunca): "Eğer onlar yanımızda olsalardı ne ölürler, ne de öldürülürlerdi" diyenler gibi olmayınız ki, Allah onu (sizin onlara muhalefetiniz) onların kalplerinde (büyük) bir hasret (ve pişmanlık) kılsın! (Veya) Neticede Allah bunu (o münafıkların bu sözünü) kalplerinde büyük bir haset kılacaktır! (Fakat müminlerin, kaderin hükmüne razı oldukları için o kederden emindirler. Onlar şöyle hayıflanırlardı: Şayet, kendisine, ölen şahsın savaşa katılmasına mani olsaydık ölmeyecek, öldürülmeyecekti.) Böylece kendilerini suçlu görerek hasret içinde yaşarlardı.

(Ayetin bir muhtevası da şudur: Münafıklar bu şüpheyi nifak veya soy kardeşlerinin kalplerine attıkları zaman, savaş ve cihada katılmayıp bundan geri duruyorlardı. Müslümanlar savaş ve cihat için meşgul olup bu sebeple büyük ganimetler elde edip düşmanlarına üstün gelerek emniyete ulaşınca, bu savaşa katılmayanlar bir pişmanlık hasreti içinde kalıyorlardı.) Hâlbuki hayatı veren de, öldüren de (ancak) Allah'tır (Fail-i hakiki odur. Yoksa ikamet ve sefer halleri değildir.) ve Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir. (Allah'ın hükmü, kaza ve kaderi değişmez. O halde evde oturup kalmak, ölmeye nasıl çare olabilir? Onlar Allah'ın takdirine ve kazasına inanmadıkları için hayıflanır, üzüntü çekiyorlardı. Onların ölümü onlar için bir iç yarası olur. Fakat Allah'ın kaza ve kaderine inanan Müslümanlar öyle değildir.)

157- Şanım hakkı için eğer Allah yolunda öldürülür ya da (o yolda iken) ölürseniz, elbette Allah'tan bir mağfiret ve rahmeti onların (dünyada) toplamakta olduklarından elbette daha hayırlıdır.

158- Andolsun ki, Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz Allah'ın huzurunda toplanacaksınız!

159- İşte Allah'tan bir rahmet iledir ki, sen onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı kalpli olsaydın, elbette onlar etrafından dağılıp giderlerdi. Artık onları affet; onlar için mağfiret dile ve (hakkında vahiy gelmeyen bir) iş hakkında onlarla istişare et. Fakat (istişareden sonra bir görüşte) karar kıldığında artık (işe giriş ve) Allah'a dayanıp güven. Muhakkak ki Allah tevekkül edenleri sever.

(Fukaha istişarenin vücubu veya sünnet oluşu konusunda iki görüş beyan etmişlerdir; ayetin zahiri emri, vücub ifade eder. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın "iş hususunda onlarla meşveret et" emri farziyyeti gösterir. Şafii (r.h.) bu emri mendub oluş manasında alarak, bu tıpkı Peygamber'in (s.a.v.) "Bakire kız evlendirilirken kendisinin görüşü de alınır." hadis-i şerifi gibidir. Zira ona göre babası bakire olan kızını evlenmeye zorladığında bu da caiz olur.) *[Tefsir-i Kebir.]*

160- Eğer Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur! Eğer sizi yardımsız bırakırsa, o takdirde O'ndan (yardımını kestikten) sonra size kim yardım edebilir? Öyle ise müminler ancak Allah'a tevekkül etsinler!

161- Bir peygamber için, (emanete) hıyanet etme (asla söz konusu) olmaz! Kim (emanete) hıyanet ederse (ganimet malından ordu emirinden izinsiz olarak bir şey alırsa, devlet malından bir şey aşırırsa) kıyamet günü, hainlik ettiği şeyle (veya vebaliyle yüklü olarak) gelir.

(Müfessirlerin ekserisinin görüşlerine göre ayetin bir temsil, bir tasvir mahiyetinde olmayıp zahiri manasında yorumlanmaktır. Nitekim Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "Kıyamet günü hiç birinizi, boynunda böğüren bir deve veya böğüren bir sığır veya meleyen bir koyun taşır vaziyette gelip "Ya Muhammed!" diye bana seslendiğini görmeyim! Ben (o zaman ona) "Allah'dan gelecek azap hususunda sana asla faydalı olamam. Zaten ben bunu gerçekten tebliğ etmiştim." derim. *[Fahr-i Razi]*

Devlet malını çalanlar derin derin düşünsünler. Zira tüyü bitmedik yetimlerin, milyonlarca insanın hakkına tecavüz etmiş olur.) Sonra herkese kazanmış olduğu (iyi veya kötü şey ne ise) o şey tastamam ödenir. Ve onlar asla haksızlığa uğratılmazlar. (Ayet-i kerimenin sebebi nüzulü konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda şununla iktifa edelim: Peygamber (s.a.v.) savaşların birinde bir takım ganimetler elde etmiş, sonra da, elde ettiği bu ganimetleri bir araya toplamış ama bazı sebeplerden dolayı ganimetlerin taksimi gecikmişti. Bunun üzerine bir topluluk Peygamber'e gelerek, "ganimetlerimi-

وَمَآ اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَۙ ﴿١٦٦﴾
وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُواۚ وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُواۜ
قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْۜ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيمَانِۚ
يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَۚ ﴿١٦٧﴾
اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُواۜ قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ
اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًاۜ بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَۙ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَآ
اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۙ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْۙ
اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ
وَفَضْلٍۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَۚ ﴿١٧١﴾ اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ
وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَآ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُۚ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا
اَجْرٌ عَظِيمٌۚ ﴿١٧٢﴾ اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ
فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَانًاۖ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾

bu, Cenab-ı Hakk'ın *"Arkalarından henüz onlara katılmayanlara da... müjde vermek isterler."* Ayetinden kastedilen de budur."

Münafıklar, Uhud gününde cihada çıkanlar hakkında "Cihat öldürülmeye yol açar, öldürülmek ise hoş bir şey değildir. Binaenaleyh cihattan sakınmak gerekir." diyerek, bazı kimseleri cihattan alıkoyarlardı. Allah (c.c.) ölümün, öldürülmenin de ancak Allah'ın kaza ve kaderiyledir. Allah yolunda öldürülmenin ise istenmeyen bir şey değildir. Çünkü Allah (c.c.), yolunda öldürülen kimseyi, ölümünü müteakip diriltir. Ona hususi olarak bir yakınlık ve ikram dereceleri ihsan eder. Yine ona çeşitli rızıklarının en üstününü verip onu sevinç ve surur derecelerinin en yücesine ulaştırır. Binaeneleyh hangi akıllı bu şekilde şehit olarak öldürülmenin kötü olduğunu söyleyebilir? Allah azab görecek kimseler hakkında onlara azab etmek için ölümden sonra onları diriltiğini belirtmiştir. Nitekim, *"(O kötü azab ateştir! Onlar- Fir'avun ve ehli) sabah akşam ona (-ateşe-) arz olunurlar (ateşe karşı tutulacaklar.)* buyurulmuştur. (Mü'min, 46) Bu ayet kabir azabının olduğunu açıkca belirtmektedir. O halde Allah c.c. kıyametten önce kendilerine azap etmek için azap edeceği kimseleri diriltiğine göre, onun mükafatını hak etmiş kimseleri kıyametten önce diriltmesi daha evladır. Evet, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur."* şehitlerin şimdi diri olmaları bir gerçektir. Evet, insan şu bünyeden ibaret değildir. Zira bu bünyenin parçaları bir erime ve çözülme ve değişim içindedir. Halbuki insan denilince, ömrünün başından sonuna kadar aynıdır. Öyleyse devamlı kalan değişime uğramayan başkadır. Her insan ruhundan, ömrünün başından sununa kadar tek bir şey olduğunu hisseder. Öyleyse ruhun, bu bedenden başka bir şey olduğu bir gerçektir. Daha sonra ateşin kömüre, yağın susama ve gülsuyunun da güle sirayet etmesi gibi, bu bedene sirayet etmesi hususi bir madde, cevher- olması da muhtemeldir. Yine ruhun kendi kendine kaim- var olması, ne cisim, ne de cisme dahil bulunmaması da muhtemeldir. Bu her iki görüşe göre de, beden öldüğü zaman bu şeyin ondan diri olarak ayrılması uzak bir ihtimal olmaz. Biz, onun Allah'ın öldürdüğünü söylersek de Cenab-ı Hakk ona yeniden hayat verir. Bu izaha göre de bu ayette olduğu gibi, kabirdeki mükafat ve mücazat hakkındaki şüpheler zail oldu.) *[Tefsir-i Kebir]*

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهٗ فَلَا
تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ
فِى الْكُفْرِ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى
الْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ
لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوٓا اَنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوٓا اِثْمًا وَلَهُمْ
عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ
حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِى مِنْ رُسُلِهٖ مَنْ يَشَآءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَاِنْ تُؤْمِنُوا
وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ اٰتٰيهُمُ
اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهٖ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

mühlet veriyor. Ama o, şatafatlı hayatın elem dolu bir azab ile noktalanacağını haber veriyor. Yani onlar bunun için sevinmesinler. Bu ayet, kaza ve kader meselesine bir delildir. Bu da Hakk Teâlâ'nın fiillerindendir. Ayet, bu mühlet verişin, bir hayır olmadığını açıkça beyan etmektedir. Bu da Allah Teâlâ'nın hayır ile şerrin yaratıcısı olduğuna delalet etmektedir. Allah'ın fiillerini kullardan meydana gelecek bir gaye sebebiyle olduğunu söylemek imkânsızdır. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın bir fiili ondan başka bir şey meydana gelsin diye yapması imkânsız değildir.

Alusi şöyle der: "Hayır ve şer, Allah'ın iradesiyledir diyenlere göre Allah'ın fiillerini bir takım maksatlara bağlanmasını caiz görüyorlar. Fakat caiz görmeyenlere göre de illete, sebebe benzemektedir." Bunu şöyle açıklamak mümkündür: Allah Teâlâ bu mühlet esnasında azgınlıklarını, isyanlarını artıracaklarını bildiği halde, onlara mühlet verince, bu durum sanki bu maksattan ötürü mühlet tanıyanın fiiline benzemiş olur.) Ve onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

179- Allah, (hakiki) müminleri (şu) üzerinde bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda pis olanı temizden (münafığı müminden) ayıracaktır. (Allah Teâlâ, sizi münafıklarla birlikte ve onları siz ehl-i imandan olduklarını iddia eder vaziyette bırakmasının, hikmetine uygun düşmeyeceğini, aksine, mümin ile münafık birbirinden ayırt edilebilsin diye bu hadiseleri meydana getirmesinin hikmeti gereği olduğunu haber vermiştir ki, bu ayetin önceki ayetlerle irtibatı budur.) Allah, size gaybı bildirecek de değildir. (Allah Teâlâ sizi gaybına muttali kılıp da *"Falan, münafıktır, falan da mümindir, falan cennetlik, falan da cehennemliktir."* diyebileceğiniz bir şekilde olmayacağını beyan etmiştir. Çünkü Allah'ın âdeti cahil insanları gaybına muttali kılmamaktır. Sizin için bu ayırma işini bilmenin tek yolu, yukarıda zikrettiğimiz gibi mümin ile münafığın birbirinden ayrılmasını sağlayan çeşitli bela ve musibetlere uğramak gibi imtihanlardır. Gayba muttali olma yoluyla bilmek, ancak peygamberlerin özelliklerindendir.) Fakat Allah, Peygamberlerden dilediğini seçer (ve onlara gaybı bildirir. *"Şunlar mümin, şunlar da münafıktır."* şeklinde onlara insanları tanıma bilgisini verir. Bu cümlenin şu manada olması da muhtemeldir. Allah Teâlâ peygamberlerlerinden dilediğini seçer ve böylece insanları ellerindeki şeriatla imtihan eder. İmtihan neticesinde bu iki grup birbirinden ayrılmış olur.) Öyle ise Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder, takvâ sahibi olursanız (nifaktan, günahlardan sakınırsanız) sizin için pek büyük bir ecir vardır.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَآءُ
سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا
عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ
بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَآ اَلَّا نُؤْمِنَ
لِرَسُولٍ حَتّٰى يَاْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَاْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ
قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَآءُو بِالْبَيِّنَاتِ
وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا
تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ
الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾
لَتُبْلَوُنَّ فِيٓ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوٓا اَذًى كَثِيرًا
وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾

186- Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; (cihat ile öldürülmekle, esir olmakla, yaralanmakla, hastalıkla ve meşakkatler ile imtihan olunacaksınız.) Ve elbette sizden önce kendilerine kitap verilenlerden (Yahudi ve Hıristiyanlardan) ve müşriklerden birçok incitici sözler işiteceksiniz! Eğer sabreder ve günahlardan sakınırsanız, muhakkak ki bu, azmedilecek (kararlı sabra layık) işlerdendir (yapılacak işlerin en değerlisidir).

187- Ve (Resulüm!) hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden, (âlimlerinden) "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız (onun hükmünü tebdil ve tahrif etmeden insanlara telkin edeceksiniz.) ve onu gizlemeyeceksiniz" diye sağlam söz almıştı. Onlar ise onu (o ahd ve misakı, o deruhte ettikleri vazifeyi kulak ardı ederek) sırtlarının gerisine atıverdiler. (Ona riayet etmediler, hilafına hareket ettiler.) ve onunla az bir baha (değersiz bir menfaat) ile satın aldılar. (Fani olan dünya varlığı için ebedi hayatlarından mahrum kaldılar.) İşte bu yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!

188- Sakın sanma ki (hakkı gizlemek, kötü telkin gibi) yaptıkları ile sevinen, (ahde vefa gibi) yapmadıkları şeylerle de övülmeyi arzu edenlerin, (evet,) onların azaptan kurtulacaklarını sanma! Onlar için pek elem verici bir azap vardır.

(Fahr-i Razi bu ayetin tefsirinde şöyle der: Yahudiler Tevrat'ın ayetlerini tahrif ediyor, onları yanlış şekillerde tefsir edip, bunu bilmeyenlere hoş göstermeye gayret ediyor ve bu yaptıkları işlerden sevinç duyarlardı. Sonra da kendilerinin din, diyanet, iffet, sadakat sahibi, yalandan uzak kimselermiş gibi övülmelerini arzu ediyorlardı. Sen insaflıca düşünürsen, çoğu insanların bu durumda olduklarını görürsün. Çünkü onlar dünyevi menfaatlerini elde etmek için her hileye başvuruyor ve gayelerine ulaşmaları sebebiyle seviniyorlar. Daha sonra da iffetli, sadakatli ve dindar kimseler olarak övülmelerini arzuluyorlar.)

189- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah'ın her şeye hakkıyla gücü yetendir. (Artık böyle bir kâinatın sahibi olan bir zat-ı zülcalale fakirlik isnat edilir ve aynı zamanda bu yüce kudrete sahip olanın azabının pençesinden hangi kâfir ve fasık yakasını kurtarabilir?)

190- Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında (yaratılış keyfiyetinde, niteliğinde) ve gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akl-ı selim, kâmil akıl sahipleri için gerçekten (Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin kemaline delalet eden) açık, birçok deliller (ve ibretler vardır.

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "Bu ayeti okuyup da, bunun üzerinde düşünmeyen kimseye yazıklar olsun!" Bu ayet-i kerime, dikkatimizi astronomiye çekmektedir. Zira bu ilim sayesinde etrafımızı çevreleyen kâinatı bize anlatıp çok mükemmel bir planın olduğu ayan beyan belli olur ve dolayısıyla bu planın kendiliğinden meydana gelmeyip, kâinata düzen koyanın, düzenleyicinin varlığına delalet ettiği de besbelli olduğu meydana çıkar. Evet, bu kâinata ibret nazarıyla bakan her akl-ı selim sahibi, kâinatın yaratıcısının varlığını, kudretinin azametini tasdike mecbur olur. Zaten Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "Allah(c.c.)'ın zatında değilde, mahlukatında tefekküre dalarak kudretin azametini idrak etmeye çalışın". Peygamber (s.a.v.) bu ayetin nazil olduğu gece

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّى لَآ اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ
ذَكَرٍ اَوْ اُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُوذُوا فِى سَبِيلِى وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ثَوَابًا
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ
تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَاْوٰيهُمْ
جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ
تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ
لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

düşmanlarımızın neden şu gördüğümüz varlık içinde yaşıyorlar?" demişlerdi. İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu.)

197- (Bu onlar için dünyada) Azıcık bir faydalanmadır (menfaattir). Çünkü küfürle beraber, ahiret azabına müstehak olan kimseler için bu gibi geçici dünya nimetleri haddizatında nimet değil, nikmettir-azaptır-. Zira mesuliyeti muciptir, sahibinin maddi-manevi felaketine sebep olabilir. Evet, İslamiyette meşru surette nimet, servet medh edilmiştir. Onun için de çalışmak lazımdır. Ancak bizim için en büyük nimet imandır. Dolayısıyla dünyevi yönde sıkıntılara da katlanmamız gerekli olup Kur'an ve İslam dini gibi bir servetimiz var iken kâfirlerin geçici mal ve servetlerine gıpta etmemeliyiz. Yunus Emre şöyle der: "Ariflere bu dünya hayal-u düş gibidir/ Kendini sana veren hayal-u düşten geçer.") Sonra varacakları yer cehennemdir. O ne kötü yataktır! (Cehennemin kötü yatak olduğuna delil ise, Hak Tela'nın *«Onların üstünde ateşten tabakalar, altlarında da* (ateşten) *tabakalar vardır."* buyruğudur. *[Zümer, 16]* Binaenaleyh onlar, ateş tabakaları arasındadırlar. Üstlerinde ise ateşten kılıflar oluşur. Ateş yerler, ateş içerler.) *[Tefsir-i Kebir]*

198- Lakin o kimseler ki; Rablerinden (emirlerini yerine getirip, yasaklarından) sakınanlar için, Allah katında bir ziyafet-ağırlama (ilk ikram) olarak altlarından ırmaklar akan, ebedi olarak kalacakları cennetler vardır (orada konaklanacak ve ağırlanacaklar). İyi kişiler (Allah'ın (c.c.) emirlerine itaatkâr, yasaklarından sakınan kullar) için Allah katında olan (ebedi nimetler, kafirlerin o geniş ve fani imkanlarından, zenginliklerinden) daha hayırlıdır.

199- Ve şüphe yok ki Ehl-i Kitap'tan öyleleri vardır ki, Allah'a, (Allah tarafından) size indirilene (Kur'an'a) , ve kendilerine indirilene (Tevrat ve İncil'e) de Allah'a gönülden bağlı samimi (O'nun azamet ve kibriyasına karşı) korkar mütevazi kimseler olarak elbette iman ederler. Allah'ın âyetlerini (karşılığında ne alsalar) az (düşecek) bir fiyata satmazlar.(Maddi menfaatler, makam mevki için Allah'ın ayetlerini tahrif ve tebdil etmez, değiştirmezler. Peygamber (s.a.v)'e ait olan malumatı saklayıp hakkı gizlemezler.) İşte sana! Onlar için Rableri katında (kendi vaad olundukları) ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.

4- EN-NİSA SURESİ

Sure ile İlgili Açıklama

Bu sure medenî'dir. Medine döneminde, Mümtehine Suresinden sonra nazil olmuştur. Sure, 176 ayettir. Allah (c.c.) bu surenin başında beşeriyetin tek bir nefisten meydana geldiğine nazarı dikkatimizi celp ediyor. İnsanlara, kadınlara, çocuklara ve yetimlere şefkat etmelerini, onlara acımalarını, onların mallarını kendileri için muhafaza etmelerini ve haklarını kendilerine vermelerini emretmiştir.

Evet, bir önceki surede müminlerin sosyal ve ekonomik alanlardaki ağır şartlar kaşısında nasıl bir yol izleyeceklerine yer verilerek, düşmana karşı uygulanacak stratejiye dikkatler çekilmiştir. Bu sureye de yine bu ağır şartlar içinde perişan olan kadınlarla ilgili birçok hükümlere yer verilerek, başlanılmış ve böylece iki sure arasında bir bağlantı kurulmuştur. Cumhur-u ulemaya göre bu sure Al-i İmran Suresinden sonra inmiştir.

Sure, daha fazla kadınlarla ilgili hükümlerden ve aile hayatından bahsettiği için kadınlar manasındaki "En-Nisa" adını almıştır. "Nisa" kelimesi Ebul Beka'nın ifadesine göre, ism-i cemii'dir, çoğul ismidir, tekili lafzından olmayan kadın manasındaki "meret"dir.

Asıl cemii' de "nisvet"dir. İbn-i Manzur'un ifadesine göre de "Nisvet, Nüsvet, Nisa, Nüsvan, Nisvan kelimelerinin tamamı, lafızlarından olmayan kadın manasındaki "meret"in çoğuludur." İbn-i Seyde'ye göre de: "Nisa" kadınların adedi çoğaldığı zaman, Nisvet'in çoğulu olur. Yani ona göre bu kelime kadınlar fazla olduğunda cemin cemi -çoğulun çoğulu- oluyor. Tabii ki erbabınca malumdur, bir kez çoğul olmuş olan bir kelimenin, ikinci kez çoğul olması ondaki adedin daha da fazla çokluğu kastedilir. Evet bu zatın bu kelime hakkındaki beyanı da güzeldir. Zira bu sureye "En-Nisa" -kadınlar- diye bu adın verilmesinden, dünya hayatındaki bütün kadınlar kast edilmektedir. Ancak eserlerde bu kelime ismi cem'i -çoğul ismi- olarak geçmektedir.

Bu sure, pek çok çeşit mükellefiyeti ihtiva etmektedir. Cenab-ı Hakk bu surede aile hayatı dışında insanın başka mükellefiyetlerinden de bahsetmiş ki bunlar: temizliği, namaz kılmayı ve müşriklerle savaşmayı emretmesidir. Bu mükellefiyetler insanlara zor ve ağır geldiği için onlara meşakkatli olunca, hiç şüphesiz, bu zor mükellefiyetleri yüklemenin gerekçesini zikrederek, bu sureye başlanılmıştır ki, bu da bizi Yaratan Rabbimizden ve bizi var eden İlahımızdan ittika etmektir.

٤ - سُورَةُ النِّسَآءِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا
وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾ وَآتُوا الْيَتَامَىٰٓ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ
وَلَا تَأْكُلُوٓا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰٓ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا
تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامَىٰ فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَآءِ مَثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَاعَ
فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُوا
﴿٣﴾ وَآتُوا النِّسَآءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَىْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ
هَنِيٓـًٔا مَرِيٓـًٔا ﴿٤﴾ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَآءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِى جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا
وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰٓ
إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوٓا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَآ
إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ
بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

erkekten yaratılması da deney ve gözlem dışında fizik ötesiyle apayrı bir ilahi kanunla-ilahi emr ile- Hz. Adem'den meydana gelmiştir. Allah (c.c.) önce Hz. Adem'i yaratmıştır. Zira hayatın ağır yükünü ona yüklemiş ve yeryüzünde Allah'a halife olacak, Allah adına konuşacak, hüküm verecek, erkektir. Dolayısıyla onu asıl yapmıştır. Kadına da annelik vasfını lutfederek ağır bir yükün ezici baskısından korumuştur. Zira annelik; merhamet, şefkat ve nezaket ister.)

2- Ve yetimlere (akıl, baliğ olduktan sonra) mallarını verin ve temizi pis olana (kötü murdar olan işe yani yetimlerin mallarına, sizin için mubah kılınmış, helal malınızı onlara ait harama) değişmeyin; onların mallarını kendi mallarınıza (katarak kendi malınızmış gibi) yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahtır.

3- Eğer yetim olan (kız)lar hakkında (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) adaletli olamayacağınızdan korkarsanız, o halde size helal olan, meyl ettiğiniz (yetimlerden başka) beğendiğiniz (veya size helal olan) kadınlardan iki(nci), üç(üncü) ve en çok dördü(ncü hanımınız) olacak şekilde nikâhlayın.

(Mefale ve fual siğaları adedin ismini tevzii kastiyle tekrarlanmasına delalet eder. Yani "mesna" kelimesi ikişer ikişer, "sülase" kelimesi üçer üçer, "rubae" kelimesi ise dörder dörder demektir. Kurtubi diyor ki: «Vav» bedel -bir şeyi diğerine karşılık değiştirmek- manasını ifade eder. Bunun delili de Cenab-ı Hakk'ın şu ayet-i kerimesidir. *"İkişer, üçer, dörder kanatlı..." [Fatır, 1)* Yani bir taife melekler iki kanatlı, bir diğer taife üç kanatlı, başka bir taife dört kanatlıdır, demek anlamındadır. Bu ayetteki tevziata gelince, muhatapların imkânlarının değişik olduklarına göredir. Yani kimisi iki hanıma bakabilecek durumda, kimisi üç, kimisi de dört hanıma bakabilecek durumdadır. Ona göre taksimat yapılmıştır. Bu ayet-i kerimede dörtten fazla aded zikredilmediğine göre, dörtten fazla almak da caiz değildir. İslamiyet'ten önce erkekler birçok kadını alabilirdi, onlar için sınır yoktu. İslam dini sınırlandırarak, dörde indirdi. Nitekim Geylan denilen zat Müslüman olduğunda nikâhı altında on tane hanımı vardı. Resul-i Ekrem (s.a.v.) bu sahabeye: "Bunlardan dördünü seç ve diğerlerinden ayrıl!" buyurdu. Keza Kays b. Hars de diyor ki: "Ben Müslüman olunca sekiz tane hanımım vardı. Peygamber (s.a.v.)'e haber verdim. O da, "dördünü seç diğerlerini serbest bırak!" buyurdu. Ben de aynen öyle yaptım. *[Alusi, c. 4, s. 193]* Fahr-i Razi şöyle der: "Niçin ayette atıf harfi olan veya manasındaki 'ev' değil de 've' manasını ifade eden 'vav' getirilmiştir? denilirse, deriz ki: Şayet Cenâb-ı Hakk, 'ev' lafzı ile ifade buyursaydı bu, ancak bunun bu kısımlardan sadece biri hakkında caiz olmasını ve 'onlardan bir kısmı iki kadınla, diğer bir kısmı üç kadınla evlenir, bir diğer kısmı da dört kadınla evlenir' manasında olmak üzere Müslümanlara bu kısımları beraberce yapmanın caiz olmamasını gerektirirdi. Cenâb-ı Hakk, bu ifadeyi "vav" harfi ile birlikte atf edince bu durum herkesin bu hallerden herhangi birini tercih edebilmesinin caiz olduğunu ifade etmiştir. Zaten daha önce de ifade ettiği-

den fazla kadınla evliliğin meşruiyeti, yukarıda zikrettiğimiz gibi, bazı önemli sebeplerden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda birden fazla eş almak isteyenin mali imkânlarının yeterli olması, zevceler arasında eşitliğin sağlanması şart olduğunu da unutmamak gerekir. Yine nikâh akdinde erkek tarafından kadına verilecek malın -mehrinin- de, şer'i bir hak olduğunu bilmek ve mutlaka nikâh yapılırken miktarını zikretmek vacip hükmünde bir müekked sünnet olduğunun da bilinmesi gerekir.) Buna rağmen eğer (onların aralarında) adaletli olamayacağınızdan korkarsınız, artık bir (hanım) veya sahip olduğunuz cariyeler (ile yetinin)! Bu haksızlık etmemenize daha yakındır. (Yani tek bir aile ise veya İslam devleti ile küfür devleti arasında cereyan eden savaşta esir alınıp, savaşcı mücahitler arasında devlet başkanı tarafından taksim edilen cariyelerle yetinmek zulüm etmemenize, haktan sapmamanıza daha uygundur, gereklidir. Zuhayli: "Adaletsizlikten korkan kimsenin tek bir aile ile yetinmesi vaciptir." der. Yani bir kimse, birden fazla kadını nikâhlayıp hak, hukuka riayet etmezse günahkâr olur. Fakat nikâhı batıl olmaz, geçersiz olmaz. Ama beşinci aileyi alırsa nikâhı fasit olur. İbn-i Aşur: "Bir Müslümanın nikâhlamak istediği kadınların sayısının en fazla dört ile sınırlandırılmasının hikmeti ise kadınların sayısının erkeklerin sayısına orantısının iki-üç katı olduğuna bağlı olduğunu zannediyorum." diyor. Sahih hadisle sabittir ki "ilmin ortadan kaldırılması; cehaletin çoğalıp ortaya çıkması, zinanın yaygın hale gelmesi, kadınların çoğalıp, elli kadına bir erkek veli -işlerini yürüten, onlara bakan- düşünceye kadar, erkeklerin azalması, kıyamet alametlerindendir." Yani kıyamet günü yaklaşınca kadınlar çok olacak, o kadar ki, elli kadına bir erkek bakacaktır. Demek ki kadınların sayısı çoğalıp, dini hükümlerden habersiz neslin de zuhuru, fitnelerin çoğalması, karı-koca hukukunun çiğnenmesi, karı, kocasına asi olması, koca karısının hukukuna riayet etmemesi gibi durumlar söz konusu olacaktır. Bir de *"Eğer yetimler hakkında adaleti..."* ilahi beyan hususunda İmam, birkaç şekilde maddeler halinde izahat veriyor. Biz sadece şu maddesini kaydedelim: İkrime'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Bir adamın yanında hem hanımları, hem de yetimler bulunuyor da kendi malını hanımlara harcayıp, hiç malı kalmayıp muhtaç duruma düşünce, bu sefer hanımlarına yetimlerin malını harcamaya başlar. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hakk *"Zevceler çok olduğu zaman, eğer hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, biliniz ki bu korkunun yok olması için, o zaman bir kadın kâfidir."* buyurmuştur. Allah Teâlâ burada fazla tarafı, yani dördü, eksik tarafı, yani biri zikretmiştir. Böylece bu iki sayı arasındaki sayılara dikkati çekmiş ve adeta *"Eğer dörtten korkarsanız üç, üçten korkarsanız iki, ikiden korkarsanız bir hanım size yeter."* diye buyurmuştur. Buna göre Allah Teâlâ, bir kimsenin çok ka-

dinine yeni dostlar, akrabalar kazanmak için evlendiği kadınların sayısı dokuza varmıştı. Dünyadan ayrılırken ümmetin valideleri sayılan, dokuz hanımları mevcuttu. Bu yalnız onun için bir ruhsat idi. Bize dörtten fazla olmaz. Peygamber de (s.a.v.) elli yaşına kadar yalnızca tek hanımı olan validemiz Hz. Hatice ile yaşamıştı. Siyer eserlerde şöyle anlatılır: Yirmi beş yaşında iken kırk yaşındaki dul olan Hz. Hatice ile evlendi. Elli yaşında iken Hz. Hatice validemizi kaybetti. Vefatından sonra üç sene de yalnız Hz. Aişe (r.a) validemizle evlenerek yaşadı. Ondan sonra Medine-i Münevvere'de İslam ordusu savaşlara girdi ve dul kadınlar çoğaldı. Kadınlara ayrıca mürşideleri yetiştirmek için de Allah'ın izniyle bazı dul kalmış, bakıma muhtaç yaşlı kadınları nikâhının altına aldı. Onlar da Peygamber'in (s.a.v.) kendilerine verdiği bilgiyi diğer kadınlara aktarırlardı. İyi anlaşılabilmesi için şu vakayı kaydetmeyi uygun gördüm: Bir sefer Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Ensar'dan Zeyd'in kızı olan Esma (r.a.) namında bir sahabi kadın: "Ya Rasulallah ay hali olduğum zaman nasıl yıkanabilirim?" diye bir soru sorar. Peygamber (s.a.v) ona gereken bilgiyi verir ve şunu da ekler "Miskli bir pamuk da kullan" diye buyurur. O da anlayamaz. Soruyu ikinci kez tekrarlar. Peygamber (s.a.v.), '*Sübhanallah*' diyerek, aynı şekilde cevap verir, detayına giremez. Kadıncağız üçüncü kez tekrar aynı soruyu Peygambere yöneltir. Peygamber (s.a.v.) yine '*Sübhanallah*' diyerek, karşılık verir. O sırada Hz. Aişe (r.a.) validemiz gelir, onu yanına alarak, Peygamber'in (s.a.v.) ona "miskli pamuk kullan" demesinden maksat tenasül cihazındaki kanın kokusunu gidermek içindir" diye izahat verir. Bundan şunu anlıyoruz ki, kadınların dertlerinden ancak hemcinsi olan kadın anlar. Dolayısıyla kadın mürşidelere de ihtiyaç vardır. İşte Peygamber'in (s.a.v.) çok sayıda kadın ile evlenmesinin hikmetlerinden birisi de kadınlara mürşideleri yetiştirmektir. Evet, bir adamın birden fazla kadınla evlenmesinin özel sebepleri ise şunlardır:

1- Kadının kısır olması, hastalıklı olması ya da ahlakının erkeğin ahlakıyla uyuşmaması: Bazen adamın hanımı kısır olur da doğum yapamaz ya da kocasının cinsi ilişkiyi karşılamaya engel bir hastalığı olur. Bu durumlarda en efdali ve onun için en iyisi, kadının zevcelik bağı altında tutulması; boşayıp terk etmemesidir. Bu da ancak erkeğe, kendisine çocuk doğuracak, çocuk sevgisini tattıracak, bu mutluluğu verecek ikinci bir zevce alma fırsatı verilir. Eski karısıyla beraber olmak üzere adilane yaşamlarını sürdürürler. Fazla evlilikten meydana gelen çocukların arasında hasetleşme, çekişme de olabilir. Fakat, erkek hem kadınların arasında hem de çocukların arasında adaletli davranırsa, büyük ölçüde aile efradı arasında fitne ve kötülük tohumlarını bertaraf etmiş olur. Tabii ki çocuklarının da akl-ı selim sahibi olmaları da şarttır.

2- Bazı kimselerin cinsi gücünün fazla olması: Böyle kimseler bir kadınla

malın kendi malı olduğunu, kendisinin malının bekçiliğini yaptığını, ileride bu mal ile istikbalini temin edeceksin, merak etme bu mal senindir, sefihe -aklı kıt olana- malı saçıp savurmasının neticesi fakirlik olduğunu söylemesi gibi sözler sarf etmesi. Beyzavi bu ayete şöyle bir mana da veriyor: *"Allah (c.c.) herhangi birisine bir mal ihsan ettiğinde o da sağlığında o malın tamamını eşine çocuklarına bırakıp ta sonra onların ellerine bakmasın!"* Zira o malın maddi, manevi mesuliyeti ona aittir. Malın mütesserifi olarak helal-haram hududuna dikkat edip zekatını sadakasını vermekle mükelleftir. Beyzavinin verdiği bu mana nazari itibara alınmalıdır. Nitekim toplumda bizzat öyle kimselere şahit olmuşum; Sağlığında malını mülkünü çocuklarına taksim ettikten sonra iyice yaşlandığında onlar kendisine bakmadılar. Dolayısıyla İhtiyaç sahibi olarak el alemden dilenmeye mecbur olmuştur. İşte bu da bu ayetin yasağının muhtevasına girer.)

6- Yetimleri nikâh (buluğ) çağına gelinceye kadar (gözetip) deneyin. Eğer onlarda rüştüne ermiş bir hal (yetimin kendi malının kadrini bildiğini, kendisinden bir israfın meydana gelmeyeceğini ve başkasının onu aldatmayacağını) görürseniz artık mallarını kendilerine teslim edin.

(Ayette geçen "Nikâh çağına ermekten" maksat buluğ çağına ulaşmak demektir. Buluğa ermiş olmanın beş alameti vardır. Bunların üçü kadın ve erkek arasında müşterektir. Bu üçü ihtilam, belli bir yaşa gelme ve kasıklarda sert kılların bitmesidir. Bunlardan ikisi ise sadece kadınlara ait olup, hayız ve hamile olabilmesidir. "Ânestüm" kelimesi ise "gözle gördüğünüz" ve "anladığınız" manalarına gelir. "İnas" kelimesinin asıl manası "gözle görmektir." Nitekim Cenab-ı Hakk'ın *"Anese min canibitturi naren" [Kasas, 29)* ayetin manası şöyledir: "(Hz. Musa) *Tur Dağı tarafında bir ateş gördü."*

"Rüşd" kelimesine gelince: O da, o yetimin malının kıymetini bildiğinin kendisinden bir israfın sadır olmayacağının ve başkasının onu aldatmayacağının bilinmesi demektir. İmam Şafii, buna dini bakımdan iyi halin olmasını da ilave etmiştir. Ebu Hanife'ye göre yetim, yirmi beş yaşına geldikten sonra malı ona teslim edilir. Ebu Hanife şundan dolayı bu yaşı nazar-ı itibara almıştır: Ona göre erkeğin buluğ çağı on sekiz yaştır. Bu yaş Hz. Peygamber'in (s.a.v) *"Yedi yaşına geldiklerinde çocuklarınıza namaz kılmalarını emredin."* hadisi şerifinden ötürü, insanın hallerinin değişmesinde -dönüm noktası- olan bu yedi yaş da on sekize ilave edilince, yirmi beş yaşında insanın hallerinin değişebilme çağı tamamlanmış olur. Dini yönden iyi hal sahibi olsun, olmasın fark etmez. Şafii'ye göre fasıka mal teslim edilmez. Yaş haddi ile buluğ çağı Şafii'ye göre 15, Ebu Hanife'ye göre 18'dir. Ancak Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre de 15'tir. Fetva da bunların kavline göredir. O halde bunlara göre de yetim 15 yaşına girdikten ve onda iyi hal görüldükten sonra

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِمَّا
تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾
وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ
وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً
ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ
سَعِيرًا ﴿١٠﴾ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ
فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا
النِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ
فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ
السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ
أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

Onlara hitap ederken "Evladım, oğlum" demelidirler. Hastaya karşı vasilerin doğru olan sözleri ise şudur: "Eğer vasiyet etmek istersen vasiyetinde aşırı gitme, Malının üçte birisinden fazla olmasın. Çoluk çocuğunu mağdur etme, ona tevbeyi, kelime-i şahadeti hatırlatır. Ebu Said el Hudri (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Miraca götürüldüğüm gece, dudakları deve dudakları gibi olan bir grup insan gördüm. Onlar için dudaklarından tutan, sonra da ağızlarına ateşten büyük bir taş koyan kimseler vazifelendirilmiştir. Bu büyük taşlar onların altlarından çıkıyordu. Bunun üzerine "Ey Cebrail, bunlar kimler?" dediğimde O; "Bunlar yetimlerin mallarını haksız olarak yiyen kimselerdir."dedi.) *[Bak. İbni Atiye, Tefsir-i Kebir]*

10- Şüphesiz ki, haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler karınlarında (mideleri dolusunca) ancak bir ateş yemiş olurlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir. (Yani böylece cehenneme girmelerine sebep olan şeye tevessül etmişlerdir.

Süddî şöyle demiştir: " Bir insan yetimin malını bir hizmet karşılığında ihtiyaç nispetinde değil de haksız olarak yediği zaman, kıyamet günü ağzından, kulaklarından ve gözlerinden cehennem ateşinin alevleri çıktığı halde diriltilir. Mahşerde onu gören herkes, onun yetim malı yediğini anlar.)

11- Allah size, çocuklarınız(ın miras paylaşımı) hakkında, erkeğe, iki kadın payı kadar (miras vermenizi) emreder.

(Bu Kuran'ın hükmü tam adalet olduğu gibi aynı zamanda bir merhamettir. Evet, adalettir. Zira çoğunlukla bir erkek bir kadın alır, onunla evlenir; dolayısıyla nafakasını üstlenir. Bir kadın ise bir kocaya gider. Kadının hiçbir mali sorumluluğu yoktur, kendisine dahi bakmaya mükellef değil; kocası ona bakar, yoksa babası, yoksa kardeşleri, onlar da yoksa amcaları bakarlar. Hatta Hanefi mezhebine göre uzaktan, yakından olan herhangi bir akrabası varsa ona bakmakla mükelleftir. Kimsesi olmayanlara da devlet bakmakla mükelleftir. Mirastaki payı da noksanını telafi eder. Şunu da bilmek gerekir ki, kız çocuğu erkek gibi serveti artırmak için diyar-ı gurbete çıkıp ticari, zirai, sınai işlerle uğraşamaz, zorluklara tahammül edemez. Aldanması, yanılması da çoktur. Yine, kadın fıtratı -yaratılışı- gereği duygusal yönü ağır bastığı için akli yönünü tam olarak kullanamaz. Dolayısıyla ekseriyeten aklı az, arzuları çoktur. Bundan dolayı kadına çok mal verilirse baştan çıkabilir. Erkekler toplumla içli-dışlı olur. Dolayısıyla iş yerlerini gezer, fakir fukaraların dertlerine merhem olabilirler. Gerçi kötü, beceriksiz, aklı kıt erkekler de vardır. Ama bizim için çoğunluk önemlidir. İşte bunun için servetin, mirasın çoğu erkek çocuğa verilmiştir. Dar günlerinde de yine

ahirette hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Eğer Cennette babanın derecesi çocuğun derecesinden daha yüksekte ise gözü aydın olsun diye, babasının isteği üzerine Allah (c.c.) onun çocuğunu yanına yükseltir. Şayet çocuğun derecesi babasınınkinden daha yüksek ise Allah (c.c.) o çocuğun anne-babasını onun yanına yükseltir. Bir de ayete şu mana da veriliyor: Yani sizden önce ölen babalarınız, evladınız onlardan hayır hasenat için vasiyet edenler mi, vasiyet etmeyenler mi? size daha faydalıdır bilemezsiniz. Dolayısıyla ahiret sevabını kazanmak için onlar tarafından yapılan vasiyetini yerine getirin. Ahiret Dünyadan daha önemli olduğundan vasiyet edenler sizin için daha faydalıdır. Zira, vasiyet etmeyip te size bırakacakları mal fanidir. Ahiret ise bakidir. Bütün bunlar) Allah tarafından konulmuş birer farizadır. (Allah (c.c.) bunu bize bir farz olarak takdir etmiştir.) Şüphesiz Allah Âlim (hakkıyla) bilendir, Hakim (her işi hikmetli olan)'dir.

12- Eğer çocukları yoksa hanımlarınızın bıraktıklarının yarısı sizindir. Fakat çocukları varsa yaptıkları bir vasiyet(in yerine getirilmesinden) veya (varsa) borc(u eda)dan sonra, artık bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Eğer (sizin) çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onların (hanımlarınızın)dır. Şayet çocuğunuz (veya torununuz) varsa bu durumda yapacağınız vasiyet(in yerine getirilmesinden) veya (varsa) borc(u eda)dan sonra bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya bir kadına "kelale" olarak (kendi babası ve evladı olmayıp da, kardeşleri veya amcaları gibi akrabaları) varis olunur da (aynı anadan) bir erkek kardeşi veya bir kız kardeşi bulunursa, o takdirde onlardan her birisine altıda bir hisse düşer. Eğer (ana cihetinden kardeşler) bundan (böyle birden) daha çok iseler, o halde (varise terekenin üçte birisinden fazlasıyla vasiyet etmesi veya kendisine gerekli olmayan bir borçla ikrar etmesi gibi) zarar verici olmadan edilen vasiyetten (vasiyetin yerine getirilmesinden) veya borçtan (borcun edasından) sonra onlar terekenin üçte birisinde ortaktırlar. (Bütün bu miras taksim usulü) Allah'tan birer emirdir! Allah Âlim (hakkıyla bilen)'dir, Halim (emirlerine karşı gelen asileri cezalandırmada hiç de acele etmeyen)'dir. (Allah vasiyetinde zalim veya adil olanları bihakkın bilir. Ana baba bir kardeşler hakkındaki miras hükmü için ise bu sure-i celilenin 176. ayet-i kerimeye müracaat edilebilir. "Kelale"nin manası şudur: Mastar -kökolup acz ve yorgunluk manalarına gelir. Araplar yakın olmayan akrabalar hakkında kullanırlar. Alusi şöyle der: " Kelale mastar olup acz manasına gelir. Bu onun luğat manasıdır. Aynı zamanda ihata etmek -kuşatmak- manasına da gelir. Ölenin babası ve çocukları dışındaki akrabalar demektir. Onlar da insanın etrafını kuşatan bir daire ve başını kuşatan bir taç gibidirler. Zaten lügavi manalarından birisi de o maddeden meydana gelen ve başın tamamını kaplayan taç manasındaki 'iklil'dir. Hâlbuki doğumdan dolayı olan neseb -soyyakınlığı böyle değildir. Çünkü bunda, insanlar birbirinden dallanır, budaklanır ve birbirinden türemiş olurlar. Binaenaleyh "kelale"nin ölenin ebeveyni ile çocuklarının dışındaki akrabalarından ibaret olduğu sabit olur. Alusi şöyle devam eder: Sonra hakiki anlamdaki lafızların kullanıldığı gibi baba ve evlat tarafından olmayan akrabalıklarda kullanıldı." Bu da onun istilahi manasıdır. Cemel: "Bir görüşe göre de babası, annesi ve evladı olmayan -yani usul ile furuun dışındaki- akraba demektir." der. Zira usul ve furua göre, öyle bir çeşit akrabalık zayıftır. Dolayısıyla kelale'nin lugavi manasına da mutabık olur. Arkasında baba ve evlat bırakmayan "mevrus"e -kendisinden miras edinilen kimseye- de şamil olur. Buna göre ayete mana verecek olursak şöyle deriz: "O ölen erkek veya kadın "kelale" olarak=arkalarında baba, ana ve evlat bırakmayarak (başka akraba) kendisine varis olunursa..."

وَالّٰتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً
مِنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ
اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَا
فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾
اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ
قَرِيبٍ فَاُولٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾
وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ حَتّٰٓى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ
الْمَوْتُ قَالَ اِنِّي تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ
اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٨﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ
تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّآ
اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ
فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

rın evlerde tutulmalarının, Allah'ın onlara bir yol açmasına kadar süreceğine delalet etmektedir. Binaenaleyh ayette geçen "yol" kelimesi mücmel -net olmayan- bir ifadedir. Hz. Peygamber (s.a.v.): "(Hükümlerinizi) Benden alın... Dul veya evli ise recmedilir, bekâr ise kamçılanıp, sürgün edilir." Buyurunca bu hadis, o ayeti neshetmemiş, aksine tefsir etmiş olur. Ve yine bu hadis, Cenâb-ı Allah'ın, "*Zina eden kadınla, zina eden erkekten her birine yüzer kamçı vurun.*" *[Nur, 2]* ayetinin umumi manasını tahsis etmiş –sınırlandırmış- olur. Bu hadis-i şerifin, şu iki ayetten biri için beyan, diğeri için ise muhassis -tahsis edici- olduğunu kabul etmenin, zincirleme neshin olduğunu söylemekten daha evla olduğu malumdur. Hem nasıl olur ki haps ayeti *[Nisa 15]* kesinlikle mücmel bir ayettir. Bu ayette geçen "yol"un nasıl olduğuna delalet eden herhangi bir şey yoktur. Binaenaleyh bu ayetin herhangi bir açıklayıcısının bulunması gerekir. Celde ayeti *[Nur, 2]* ise tahsis edilmiştir. Mutlaka onun da bir tahsis edicisinin olması gerekir. Bu sebeple biz bu hadisi, haps ayetinin açıklayıcısını, celde -kamçılama- ayetinin de muhassisi kabul ediyoruz. Zira mezkur hadis-i şerif, ayetin, "Zina eden..." genel ifadesini tahsis etti; bekâr olana yüz kamçı vurulur, evli olan ise recim edilir -ölünceye kadar taşlanır. İkinci görüş ki, Ebu Müslim el-İsfahani'nin tercih ettiği görüştür. Buna göre, Cenab-ı Hakk *"kadınlarınızdan fuhşu irtikab edenlere karşı..."* sürtük ve ahlaksız ki, bunların cezası ölünceye kadar bir yerde haps olunmalarıdır. *"Sizden fuhşu irtikab edenlerden her ikisini de..." [Nisa, 16]* sözüyle de livata yapanlar kastedilmişlerdir ki, bunların cezası da söz ve fiil ile eziyet edilmeleridir. Nur Suresinin 2. ayetinde kastedilen ise erkek ile kadın arasında meydana gelen zina fiilidir ki, bunun cezası da bakire olanlar için sopa, evli olanlar için ise recmdir. Buna göre, ayetlerden herhangi birisinde "nesh"in cereyan ettiğini söylemeye de gerek kalmaz. Aksine bu ayetlerden her birinin nesh edilmeyip, cari ve yürürlükte kalmış olur. *[bkz. Tefsir-i Kebir]*

Livata hakkında Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: *"Lut kavminin amelini işleyeni görürseniz hem failini, hem de mefulünü öldürünüz."* İmam Malik ile İmam Muhammed'e göre ister evli olsun isterse bekar olsun recm edilecektir. Şafii'ye göre ise bu fiili işleyenin hükmü zina edenin hükmü gibidir. Yani evli ise recm edilir. Bekar ise yüz kamçı vurulur. Öyle kimse melundur-lanetlidir. O fiilin kendisine zorla değil de rızasıyla yapılana da hem yüz kamçı vurulacak hem de bir sene sürgün edilecektir.) *[Tac 3/27]*

kadınlara daha uygun düşer.

c) Eziyet etmek, evde hapsolunmaktan daha hafiftir. En hafif ceza ise zina eden dul ve evli olana değil, zina eden bekâradır.

d) Hasan-ı Basri şöyle demiştir: "Bu ayet, önceki ayetten daha önce nazil olmuştur. Daha sonra Cenab-ı Hakk'ın *"kendilerini evde alıkoyun..."* buyruğu *[Nisa-15]* ayeti nazil olmuştur." Bu görüş, bana göre son derece uzak bir ihtimaldir. Zira, bu ayetlerdeki tertibin -sıranın- bozulmasını gerektirir. Evet, yukarıda bahsettiğimiz recm hadisesi, Peygamber (s.a.v.)'in bilfiil sünnetiyle de sabit olmuştur. Nitekim Peygamber (s.a.v.) Maiz (r.a.)'i recm etmiştir. Aynı zamanda Gamidiyye kabilesine mensub bir kadın, Peygamber'e (s.a.v.) zina yaptığını itiraf ederek: "Beni temizle" dedi. Fakat hamile olduğu için Peygamber (s.a.v.) "Git çocuğunu doğurduktan ve emzirme müddetini de tamamladıktan sonra" buyurdu. Çocuğunu doğurup ta ana sütüne olan ihtiyaç müddeti bitinceye kadar emzirdikten sonra Peygamber'e (s.a.v.) gitti ve bunun üzerine recmine emir verdi. Onlar Peygamber'e (s.a.v.) üç defa müracaat ederek: 'Bizi, cezamızı dünyada vermek suretiyle bu günahtan temizleyin', dediler. Bu bir iman meselesidir. İmanları onları ahiretin azabından kurtulmak için bu dünyadaki cezaya itiyordu. Hatta kadın, Peygamber'e (s.a.v) "Git tevbe et, istiğfar et." buyurduğunda "Sen Maiz'i böyle söylemekle başından savmak istediğin gibi, beni de mi başından savmak istiyorsun? Ben dünyada cezamı çekmek istiyorum." dedi. Peygamber (s.a.v.) onların akli dengesi yerinde olup olmadığını araştırdıktan sonra recimlerine emr vermiştir. İşte bu ilahi emri uygulamakla namus emniyeti sağlanmış olur, dolayısıyla temiz neslin meydana gelmesi söz konusu olur. Zaten bir milletin bekası, ilerlemesi, parlak istikbali, temiz bir nesle bağlıdır.)

17- Allah'ın kabul edeceği (vücub yoluyla değil de, keremi, ihsanı ve fazlı gereği kabul buyuracağı) tevbe, ancak bilmeden (akıbetini düşünmeden veyahut da yaptığı) kötülük (akıllı, bilgili kimseye layık olmadığı halde şehvet ve gazabın galebe çaldığı zaman) işleyip de Allah'a karşı gelmekle (cehalet ve akılsızlığını orta yere koyduktan) sonra (ölüm gelmeden önce, günahlarda ısrar edip, onlarla ülfet bağlayıp, onların sevgisi iliklerine işlemeden önce) tez elden tevbe edenlerin tevbesidir; (İnsanın ömür müddetinin, her ne kadar insana uzun gelse dahi, kısa ve yakın olduğuna dikkat çekiyor. Ayette geçen *"Onlar yakın bir zaman içinde tevbe ederler."* Âlimler bu yakınlıktan maksat, ölüm zamanın gelip çatması ile ölüm korkularının bizzat müşahede ve aynelyakin görülmesi olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Zira ecel gelmekte olandır. Her gelmekte olan şey yakın sayılır. Yani, isyanın meydana geldiği zaman ile, ölümün gelip çattığı zaman arasındaki müddeti, "yakın zaman"

18- Yoksa (makbul olan tevbe) kötülükleri (ısrarla) işleyip de, ölüm gelip çatınca "Şüphesiz şimdi tevbe ettim" diyenlerin tevbesi değildir; (Ölüm esnasındaki tevbe kabul edilmeyeceği gibi, aynı esnadaki imanın da makbul olmayacağı manasına gelir. Kurtubi'nin ifadesine göre, ilk ayet, yani *"Allah katında makbul olan tevbe, kötülüğü ancak cahillik..."* buyruğu günah işleyen müminler içindir, bu ikinci ayetin başında) *"kötülükleri (ısrarla) işleyip de ölüm gelip çatıncaya..."* buyruğu ısrarla günah işleyenler içindir. Bu ayetin sonu da kâfirler içindir. Yani Allah'ın (c.c.) *"Ve kendileri kâfir olarak öleceklerin (tevbesi) de değildir."* buyurduğudur. Beyzavi de birinci görüşünde şöyle der: Allah (c.c.) tevbesini ölüm dehşetini görünceye kadar geciktiren fasıkların, kâfirlerin tevbesiyle ve küfür üzerine tevbesiz ölen kâfirlerin durumlarını eşit kılmıştır. Zira ölüm esnasındaki tevbe, tevbe sayılmaz. İkinci görüşü de kaydettiğimiz gibidir. Ancak Beyzavi, "İkinci ayetin başındakinden maksat, münafıklardır" diye ifade etmiştir. Kurtubi ise, "Günahta ısrar edenlerdir", diye tefsir etmiştir). Ve kâfir kimseler olarak ölenlerinki (ölüm meleğini görüp, hayatından umudunu kestikleri zaman imana gelen kâfirlerin tevbesi, imanı) de (kabul edilecek) tevbe değildir. (Kabul edilecek iman değildir). İşte onlar (o kâfirler) için pek acı (ebedi, imanlı olup isyanlıklarına ısrar edip, tevbe etmeden ölen asiler için de ebedi olmayan) bir azap hazırlamışızdır.

(Evet, ölmek üzere olan insan, bir takım haller ve dehşetler müşahede ettiğinde, bunları müşahede ederken, zaruri - kesin- olarak Allah'ı kudretiyle, azametiyle tanıyıp varlığına, birliğine, şeriki ve ortağı olmadığına inanır. Her ne zaman insan zaruri olarak Allah'ı tanırsa, ondan mükellefiyet kalkar. Ondan dolayıdır ki, ahirettekilerin bilgileri zaruri, kesin olduğu için, her ne kadar orada bir ölüm ve bir ceza olmasa da tabii olarak onlardan teklif sakıt olmuştur -kalkmıştır-. *[Bkz. Tefsir-i Kebir]*

Allah Teâlâ iki kısım tevbeden bahsetmiştir. Birinci kısım Allah katında makbul olan tevbedir. Onun hakkında Allah şöyle buyurur: "Allah katında (makbul olan) tevbe, kötülüğü ancak cehalet sebebiyle yapacakların tevbesidir." Böyle tevbenin kabulü ilahi fazl-u keremi ile kesindir. İkinci kısım ise Allah Teâlâ'nın *"(Yoksa makbul olan tevbe), kötülükleri yapıp da ..."* buyurduğu kesin olarak kabul etmediği tevbedir. Bu iki kısım arasındakine gelince, o da bir günahı bilerek işleyip, ama sonra tevbe eden kimselerin tevbesi olması gerekir. Allah (c.c.) bunların tevbelerinin kabulü veya reddi hakkında bir şey bildirmemiş, aksine onları meşietine -dilemesine- bırakmıştır. Nitekim O bunları bağışlamayı da ilahi meşietine bırakarak, "(Allah), şirkten başka günahı, dilediği kimseler için başğışlar." *[Nisa, 48]* buyurmuştur. Fakat anladığımız ve bildiğimiz kadarıyla öylelerin tevbelerini de şartına uygun olduktan sonra mutlaka Allah kabul eder. Ancak tevbe etmeden ölen kimsenin af edi-

وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ
قِنْطَارًا فَلَا تَاْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا ۗ اَتَاْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا
مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَاْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ
وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ
اٰبَآؤُكُمْ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا ۗ
وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ
الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِىٓ اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ
وَاُمَّهَاتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَآئِبُكُمُ الّٰتِى فِى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَآئِكُمُ
الّٰتِى دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ۖ
وَحَلَآئِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ ۙ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ
الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۙ ﴿٢٣﴾

23- (Ey Müslümanlar) analarınız, (nineleriniz) kızlarınız, (torunlarınız) kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizin (süt) analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle zifafa girdiğiniz kadınlarınızdan olup terbiye ve himayenizde bulunan (veya yanınızda olmayan) üvey kızlarınız (bunların hepsinin nikâhları) size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz o halde (boşadığınız takdirde kızlarıyla evlenmeniz) size bir günah yoktur. Kendi sulbünüzden olan (öz) oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi de (nikâhınız altında) bir arada bulundurmanız da (size haram kılındı). Ancak geçmişte olanlar müstesna. (Onlar için size bir sorumluluk yoktur.) Muhakkak ki Allah Gafur (çok bağışlayan)'dur, Rahim (çok merhametli olan)'dir.

24- Sağ ellerinizin (harp esiri olarak) sahibi olduğunuz (meşru surette elde etmiş olduğunuz) cariyeler müstesna, evli kadınlar da (size haram kılındı! Daha önce zikredilmiş olandan ta buraya kadar nikâhı haram kılınan kadınların haramlığı) Allah'ın üzerinize yazdığı (farz kıldığı haramlar) dır. (Size bir emri dînîdir. Bu hususa riayet lazımdır.) Ve bunların (böyle nikâhları haram kılınanların) dışında olan (kadın)ları ise, iffetkar, zinadan kaçınan kimseler olarak ('irade ve emrettiğimiz için'*(Beyzavi)*) mallarınızla (mehirlerini) vermek suretiyle arayıp (nikahlamak) isteyesiniz diye sizin için helal kılındı. Öyle ise onlardan her hangisiyle (evlenerek) faydalandıysanız, artık mehirlerini bir fariza olarak (takdir edildiği şekilde) kendilerine veriniz!

(Fahr-i Razi şöyle der: Bu ayet-i kerime hakkında iki görüş vardır. Birinci görüş: Ümmet-i Muhammed'in âlimlerinin ekserisinin görüşüdür. Buna göre bu ayetteki, *"mallarınızla arayıp (nikâhlamanız) için..."* ifadesinden maksat: "O kadınları nikâh yoluyla ve mal (mehir) vererek talep etmeniz için..." manasıdır. Hak Teâlâ'nın, "Öyle ise onlardan hangisiyle (evlenerek) faydalandıysanız artık..." buyruğu ise şu manadadır: Bir kimse nikâh akdi yapıp, o kadınlarla cins-i münasebette bulunarak istifade ederse, onlara mehirlerini eksiksiz verir. Nikâh akdi yapıp da onlarla cinsi münasebette bulunmazsa ve bu durumda boşarsa mehrin yarısını verir.

İkinci görüş: Bu ayet ile mut'a hükmü kastedilmiştir. Yani bir kimsenin muvakkat (geçici) bir nikâhla, belli bir zamana kadar cinsi münasebette bulunabilmesinden ibarettir. Bu nikâh ulema, İslam'ın ilk yıllarında mubah olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat ümmetin âlimlerinin icma sayılabilecek büyük bir çoğunluğu bu hükmün mensuh olduğu görüşündedirler. Nitekim Rabi, İbn Sebüre el-Cüheni, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Erken vakitte Hz. Peygamber'e (s.a.v.) rastladım, O, Makam-ı İbrahim ile Rükün arasında ayakta ve sırtını Kâbe'ye dayamış olarak şöyle diyordu: "Ey insanlar, size bu kadınlardan istifade etmenizi (mut'a yapmanızı) söylemiştim. Dikkat edin! Allah, size kıyamete kadar haram kılmıştır. Binaenaleyh, kimin yanında onlardan (mut'a ile aldığı) birisi varsa, onu salıversin. Onlara verdiğiniz hiçbir şeyi geri almayın!" Tac denilen hadis kitabının müellifi bu hadisin dipnotunda şöyle der: "Mut'a nikahı, Ulemanın icmaı ile kıyamete kadar haram kılındı." *[Tac, 2/335]*. Sabuni bu ayetin tefsirinde diyor ki; Hatabi: Mut'a nikahı bazı şia alimleri hariç bütün ulemanın icmaı ile haramdır. Şia alimleri böyle bir şeyi Hz. Ali'ye isnad ediyorlar. Halbuki Hz. Ali'den İslamın ilk yıllarında buna izin verildikten sonra nesih edildiği rivayet edilmiştir. Beyhaki de Hz. Cafer b. Muhammmed'den mut'a hükmü sorulmuş o da "O zinanın ta kendisidir." demiştir. Aynı zamanda bu husus, Sübülü's-Selam denilen hadis kitabında cilt 2, sayfa 126'

ikisi evlenen erkek, evlenilen kadın hakkındadır. Evlenende bulunması gereken şartlardan birincisi, onun hür bir kadınla evlenebilecek bir mehre sahip bulunmamasıdır. İkincisi, bu ayetin sonlarına doğru gelen "(Cariyeleri alma hususundaki) bu (müsaade), içinizden sıkıntıya sapmaktan, zinaya düşmekten korkanlar içindir." (İfadesidir. Bu bekârlık canına tak edenler içindir." manasınadır. Yani çok şiddetli şehvet hissi ve cinsi münasebette bulunma arzusu, çoğu kez insanı zinaya sevkeder. Böylece insan dünyada zina cezasına, ahirette de büyük bir azaba müstehak olur ki, işte "anet" bu demektir. Evlenilecek kadında bulunması gereken üçüncü şart ise bu cariyenin kâfir değil de mü'min olmasıdır. Hanefi'ye göre ise nikâhı altında hür kadın bulunan kimsenin cariye ile evlenmesi caiz değildir. Fakat nikâhı altında bir hür kadın bulunmayan kimsenin, hür kadınla evlenmeye ister gücü yetsin ister yetmesin cariye ile evlenmesi caizdir.)

Hep birbirinizdensiniz (Siz ve köleleriniz dininiz İslam, Âdem (a.s.)'in soyundansınız. Kâfir, Müslüman hepiniz Allah'ın yaratmış olduğu kullarısınız, cariyelere de hakaret gözüyle bakmayınız. Cenâb-ı Hakk'ın bu kelimeyi *"Bazınız, bazınızdansınız"* zikretmesinin hikmeti şudur: Araplar kendi soy soplarıyla iftihar ediyorlardı. Böylece Cenâb-ı Hakk bu mübarek ifadeyle kendisinin bu gibi şeylere kıymet vermediğini bildirmektedir. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "Üç şey vardır ki cahiliye tutumundandır: İnsanların nesebleri -soyları- hakkında ta'nda -tenkitte- bulunup ileri geri konuşmak; soy sop ile iftihar etmek ve yağmurun yağmasını yıldızlara bağlamak. İnsanlar bu üç şeyi İslamiyet döneminde de terk etmemişlerdir.") *[Tefsir-i Kebir]* Öyle ise zinadan kaçınan, namuslarını muhafaza eden ve gizlice dostlar da edinmeyen iffetli cariyeler olmaları halinde, onları sahiplerinin izniyle kendilerinize nikâhlayınız ve (aranızda anlaştığınız, zikrettiğiniz ve etmediğiniz takdirde emsallerine nazaran müstahak olacakları) mehirlerini güzellikle verin!(Cahiliye döneminde bazı kadınlar aşikaren ücret mukabilinde istedikleri bir erkekle kötü fiili işlerlerdi, bazıları da gizlice belli bir erkek dost edinerek, gayr-i meşru yaşarlardı. Cahiliye insanları bu ikinci durumdaki kadınları zinakar olarak kabul etmiyorlardı. Dolayısıyla Allah (c.c) bu yanlış anlayışı ortadan kaldırarak, iki kısım kadınların da zinakar olduklarına hükm verdi. [*Konevi- İbn-i Temcid*]) Fakat evlendikten sonra buna rağmen zina ederlerse, artık onlara hür kadınlara lazım gelen cezanın yarısı (kadar bir ceza) lazım gelir. (Onlara recim yoktur. İster evli olsunlar, isterse de bekâr olsunlar. Öyle bir durum zuhur ederse sadece elli kamçı vurulacaktır.) Bu (cariye ile evlenme izni) içinizden (şehvetin gale-

وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ
اَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ
الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَاْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ
بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّآ اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوٓا
اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا
وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ اِنْ
تَجْتَنِبُوا كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ
مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ
لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ
وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ
جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ
اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

lardır: "Müminler tek bir beden gibidir." Peygamber (s.a.v.)'in hadisine dayanarak "Müminler olarak birbirinizi öldürmeyin" Aynı zamanda Hindular gibi din adına kendilerine işkence verenler hakkında olması muhtemeldir. Yani, "Kendilerinize eziyetler vererek helak olmanıza sebebiyet vermeyin" Alusi de şöyle der: Ayetin bir manası da şöyledir: "Kendinizi, günahlara irtikab etmekle Allah'ın azabına müstahak etmeyin, helak etmeyin" Beyzavi, (Hindli cahillerin zühd-ü ibadet namına kendi nefislerini ezdikleri gibi) Kendi nefislerinize şiddet uygulamayın, nefislerinizi ezmeyin, veya *"nefsinizi bile bile tehlikeye atmakla öldürmeyin"* diye tefsir eder. Şurada bazı kardeşlerimizi ikaz etmek istiyorum: İslam alemini üzüntü deryasına gark eden ve alimlerimizin onu dile getirmekten men ettikleri Kerbela vakası dolayısıyla kendilerine zincirler vurmak suretiyle çeşitli eziyetler veriyorlar. Bu da bu ayetin muhtevasına, yasak kapsamına dâhildir. Sakın ha! Sevap adına günah kazanmayalım. Bir de ayet-i kerimeye şu mana da veriliyor: "Zina gibi, adam öldürmek gibi fiilleri işlemekle kendinizi öldürülme cezasına müstehak etmeyin.") Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.

30- Ve her kim (helal sahasını) tecavüz ederek (başkasına veya nefsine zulm olarak, bilmeyerek, unutarak değil de kasten) bu (yasaklanan) şeyleri yaparsa bunun üzerine ileride onu bir ateşe koyacağız! Bu ise Allah'a çok kolaydır. (Evet, Allah (c.c.) *"Kim haddi aşarak ve haksızlık ederek..."* buyurmasının sebebi önceki ifadede, insanların birbirlerini öldürmesinin söz konusu edilmiş olmasıdır. Bazen bu öldürme, mesela kısasta olduğu gibi, hak -meşru- olur. Bir de, bir kimse bir kimsenin malını batıl yolla sakın ha! yemesin, yasağı konmuştur. Bu da mesela, diyet ve benzeri şeyde olduğu gibi bazı hususlarda hak -meşru- olur. İşte bunun için Allah (c.c.) bu cezalandırmaya haksız ve haddi aşmış olmayı şart koşmuştur.)

31- Eğer kendisinden yasaklanmakta olduğunuz (günahların) büyüklerinden (faiz, adam öldürme, zina, içki, kumar, hırsızlık, yalan yere şahitlik, ana babaya itaatsizlik, namuslu kadınlara iftira atmak, kafir düşmanlarla çarpışan İslam ordusundan savaş esnasında firar etmek, sihirbazlık gibi şeylerden) kaçınırsanız, sizin (küçük) günahlarınızı örteriz (Yapacağınız ibadetlerinizi küçük günahlarınızın kefaretine vesile kılarız.) ve sizi çok hoş bir yere (cennete) koyarız.

32- Allah'ın bazınızı, bazınızdan (dünyevi servet, şeref, makam gibi hususlarda) üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri temenni etmeyin!

(Belki de hakkımızda o gibi şeylerin yokluğu daha hayırlı olabilir. Aynı zamanda da böyle temenniler haset etmeye sebep olur. Allah'ın fazlını haset ve temennilerle değil de amel ile talep edin. Allah (c.c) bir önceki ayette in-

miş olması mümkündür. Birinci husus hakkında şu izahlar yapılabilir:

a) Bundan murat "her fırkaya kazanmış olduğu dünya nimetlerinden bir pay vardır. Binaenaleyh Allah'ın kendisine ayırıp verdiği şeye razı olması gerekir." şeklindedir.

b) "Mirastan tayin edilen her pay Allah'ın hükmüne göredir. Binaenaleyh, kişinin buna razı olması ve itiraz etmemesi gerekir." Bu görüşe göre "iktesebu" fiilinden çıkan kazanmak manasında olan iktisab masdarın elde etme ve sahip olmak manasındadır. Yani mirastan kendilerine isabet eden bir pay vardır.

c. Cahiliyye çağındaki insanlar, yani peygamber (s.a.v) a peygamberlik gelmeden önceki dönemde yaşayan insanlar, kadınlara ve çocuklara mirastan pay vermiyorlardı Böylece Cenab- Hakk bu ayet ile bunun geçersiz olduğunu belirterek, erkek olsun kadınadan olsun, küçük olsun büyük olsun, herkesin muayyen bir payı olduğunu beyan etmiştir;böylece adaletsizlik ortadan kaldırılmıştır.

İkinci ihtimalle ilgili olarak da şu izahlar yapılmıştır:

a. Bundan murat şudur: "Herkesin elde edeceği belirli bir sevap miktarı vardır ki, buna Allah'ın keremi ve lütfuyla müstahak olur. Binaenaleyh, bunun aksini temenni etmeyiniz."

b. Herkesin yapmış olduğu taatlara mukabil bir mükâfatı vardır. Binaenaleyh onu, kötü olan haset sebebiyle zayi etmemesi gerekir ki bu, *"sana ait olanı muhafaza et, zayi etme; başkasına ait olanı da temenni etme!"* demektir.

c. Erkeklerin kazandıklarından bir hisseleri bulunmaktadır ki bu, onların kadınların nafakalarını temin etmelerine vesiledir. Cenab-ı Hakk, kadınların namus ve iffetlerini muhafaza etmeyi, kocalarına itaat etmeyi ve aş-ekmek pi şirme, giyecekleri muhafza etme ve geçimi kolaylaştırma gibi evle ilgili işleri yapmalarını murat ederek, *"kadınlar için de, kazandıkları şeyde bir hisse vardır"* buyurmuştur. Bu manaya göre "nasip" sevap ve mükafat anlamındadır. Üçüncü ihtimale gelince, ayetten bu manaların tamamı kastedilmiştir. *[Bk. Tefsir-i Kebir]* Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ
وَبِمَآ اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ
بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ وَالّٰتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِى
الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا اِنَّ
اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا
حَكَمًا مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا اِنْ يُرِيدَآ اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ
بَيْنَهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾ وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا
بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ
وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ
السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا
فَخُورًا ﴿٣٦﴾ اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ
مَآ اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾

yor. Herkesçe malumdur ki, bir kurumun ayakta durabilmesi için bir yöneticiye ihtiyacı vardır. Allah (c.c.), ekseriyetle erkeklerde zekâ, hafıza, kuvvetli anlayış, kararlılık, cesaret, ağır işlere karşı tahammül gücü gibi özellikleri yarattığı için aile kurumunun reisliğini onlara uygun görmüştür. Dolayısıyla yuvanın yıkılmasına, çoluk- çocuğun perişan olmasına sebebiyet verecek sürtüşmelere son vermek için aile reisine üç merhaleli bir uygulama öğretmiştir. İşte bu merhalelerin üçüncüsü de kocasının kendisine karşı gelen eşini hafifçe dövmesidir. Sakın ha! Ayette geçen "darb" kelimesinin başka çeşit yorumlara, manalara, tercümeye kalkışmayalım! Aksi takdirde ehl-i kitap gibi, yuvanın dağılmaması için dinimizin aldığı önlemlerle, hedeflediği gaye ile ters istikamete düşüp, Allah'ın kitabında bilerek veya bilmeyerek tahrifat yapmış oluruz maazallah!) Fakat size itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka (ne fiilen, ne de lisanen her hangi) bir yol aramayın! (Artık vaktiyle olan nahoş hali olmamış gibi telakki ediniz, işi yokuşa sürmek ve eziyet etmek maksadıyla onları kınayarak, onları dövmeye, yataklarında yalnız bırakmaya sebebiyet verecek işleri yapmayın.) Şüphesiz Allah, Âli' (pek yüce)'dir, Kebir (çok büyük)'dir. (Yüce kudret sahibidir.)

35- Eğer ikisinin (karı-kocanın) aralarının açılmasından korkarsanız, o halde erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden de bir hakem gönderin! Eğer bunlar (bu hakemler) barıştırmak isterlerse Allah (karı ile kocayı) aralarında (anlaşmaya) muvaffak kılar.

(Zuhayli bu ayetin tefsirinde şöyle der: İmam-ı Malik'e göre, iki hakem karı- kocadan izin almadan maslahat gördüklerini yapabilirler; barışmalarını uygun gördükleri takdirde barıştırırlar. Şayet ayrılmalarını uygun görürlerse onları birbirlerinden ayırırlar. Ancak tek bir bain talak ile boşama yetkileri vardır. Şafi'ye göre ancak eşlerin rızasıyla hakemleri onları birbirinden ayırabilirler, Hanefi'ye göre ise işi kadıya havale eder, o onları bain talakla birbirinden ayırır. Kurtubi diyor ki, hakemlerin yetkisi kadıların yetkisi gibidir. Onlar her ikisine de nasihat edecekler. Şayet kabul etmezlerse onları birbirinden ayıracaklar. Buradaki ayırmak da bain talaktır, bain talakla boşamaktır. Yani onların yetkisi tek bir bain talakla boşamaktır. Böyle bir talakla boşandıktan sonra artık aralarındaki nikâh bağı kopmuş olur. Fakat isterlerse, üç talakla boşanma olmadığı için yeni bir nikâhla evlenebilirler. Böylece iki talak hakları kalmış olur. Buna fıkıhta küçük beynunet -ayrılık- deniliyor. Üç talakla boşandığında da ona büyük beynunet denilir. Artık üç talakla boşanmış bir eş ile bir araya gelmeleri mümkün değildir. Bu talak mevzuu Bakara Suresi 228. ayette geçti. Bu konunun detayı için fıkıh kitaplarına müracaat edilebilir. Kurtubi şöyle devam eder: Fakat İbnü'l-Kasım, "eğer her

37- (Onlar) O kimseler ki cimrilik ederler (İlimle cimrilik edenler de bu ayetin hükmüne dâhildir. Bu ayette geçen cimrilik manasında olan kelimenin küfl vezninde, Bühl, şeklinde, kerem vezninde "Behel" şeklinde, fakr vezninde "Bahl" ve "Bühül" olmak üzere dört şekilde okunur. Kıyasi -kurala bağlı olan- masdarı "Behel" dir. Sevindi manasında olan "Ferihe" babındandır. Aynı zamanda cimri oldu manasına gelen ve güzel oldu manasında olan Hasüne fiilin vezninde "Behule" de gelir. Sözlükte cömertliğin zıtti olan tamahkarlık, ihsanı men etmektir. Şer'i şerifte ise zekat gibi farz, vacip olanı men etmektir. Bu bir ruhi ahlaktır, malın layık olduğu yerde sarf etmekten imtina etmektir, kötü bir vasıftır. Pek çok insanlarda bu ahlak mevcuttur. Değil ki, nafile sadaka, hakkıyla farz olan zekâtlarını dahi vermezler. Kaldı ki Peygamber (s.a.v.); "Zekattan başka da malda bir hak olarak nafile sadaka vardır" buyurmuştur. Zaten asıl şer'an cimrilik, vacip olan mâli ibadeti men etmektir, yerine getirmemektir) ve insanlara da cimriliği emrederler ve Allah'ın kendilerine lütfünden verdiği şeyleri gizlerler. Biz, kâfirler için pek alçaltıcı bir azap hazırladık.

(Allah Teâlâ bu ayette, kınanmış hallerden üç tanesini zikretmiştir ki bunlardan birincisi, insanın cimri olması, ikincisi cimriliği başkalarına da emretmesidir. Üçüncüsü de, Cenab-ı Hakk'ın lütfünden verdiği şeyleri gizlemek. Bu ise bolluk içinde olmakla beraber, fakirlik ve sıkıntı içinde olma zannını uyandırmalarıdır. Bu ilahi lütfu gizleme işi, mesela Allah'tan şikâyet etmeyi, O'nun kaza ve kaderine razı olmamayı izhar etmesi gibi, bazen küfrü gerektirecek şekilde tahakkuk eder. Bu da küfür noktasına varıp dayanıyor. İşte bu sebebten dolayı Cenabı Hakk *"Biz o kafirlere hor ve hakir edici bir azab hazırladık"* buyurmuştur. İbn Aşur şöyle der: Mal ile cimrilik yapanlar münafıklardır. İlim ile cimrilik yapıp Tevrat'taki Peygamber (s.a.v.) hakkındaki vasıfları ketmedenler ise Yahudilerdir. Bu ayetten maksat bunlar ve benzer kimseler kastedilmektedir. Fahr-i Razi de şöyle der: "Bu ayette bahsedilenler, Yahudilerdir. Çünkü onlar Tevrat'ta Hz. Muhammed ve sıfatları hakkında bulunan şeyleri itiraf etme hususunda cimrilik edip milletlerine de bunları gizli tutmayı emretmişlerdir. Bir kısım alimler de "Bundan murat, malda yapılan cimriliktir. Demek ki Razi şöyle der: Burada geçen kafirden maksat sadece dini, şeriatı gizleyen değil, bu ilahi nimetleri inkâr eden nankör kimselerin de bu ayetin tehdidi altına girmiş olması mümkündür. Zira buradaki cimrilik etme ifadesi şümullüdür, din, mal ve ilim nimetlerinin hepsini kapsıyor. Allah'ın dinini, kanunu inkar edenler, ayetin tehdidi altına girdiği gibi, ilahi nimeti, malını, servetini inkar edenler de bu ayetin tehdidinin altına girmiştir.)

38- Yine o kimseler ki, ne Allah'a, ne de ahiret gününe inanmadıkları halde, mallarını, insanlara gösteriş için sarfederler. (İşte Allah onları da sevmez, onlar için de ebedi azap vardır. Zira Kurtubinin ifadesine göre, bu ayet münafıklar hakkında nazil olmuştur. Tabii ki, imanlı olanlar da cimrilik, riyakarlık yaparlarsa kâfirlere ait vasıflarla muttasıf olduklarından, Allah'ın sevmediği ahlak ile ahlaklanmış sayılırlar. Dolayısıyla onlar da fasıklardır. Öyleleri de şayet tevbe etmeyip de ölürlerse, bu ayetin tehdidine girer. Dolayısıyla ilahi azaba müebbed olmamak üzere maruz kalabilirler. Onların yoldaşları şeytanlardır.) Şeytan kime arkadaş olursa, artık o, ne kötü bir arkadaştır!

39- Eğer Allah'a ve ahiret gününe imân edip de Allah'ın kendilerini rızıklandırdığı şeylerden (O'nun yolunda) sarf etselerdi. Onlara ne (zarar) olurdu? Ki (Binlerce eserler Cenab-ı Hakk'ın varlığına, birliğine delalet etmektedir. Dolayısıyla Allah'a iman etmek çok kolaydır; düşünen kimseler için delil ve belgeleri çoktur. Taklidi imanın makbul olduğunu ileri sürenler bu ayet ile delil getirmişlerdir. Çünkü iman etmenin son derece kolay olduğunu ifade ediyor. Şayet delil getirme yoluyla olursa çok zor. Fakat kelamcılar buna bu şekilde cevap verirler: "Zorluk tafsilattadır. İcmali ve genel bir şekilde delillere gelince, bu delillere ulaşmak son derece kolaydır.") Ve Allah Teâlâ onları hakkıyla bilendir. (Münkirâne, münafıkâne durumlarını bihakkın bilir, hiçbir şey ona gizli olmaz.)

40- Şüphe yok ki Allah, zerre miskali (miktarı) haksızlık etmez. (Zerre, şu manalara gelir: Küçük kırmızı karıncaya denilir. Kur'an'ın tercümanı olan İbn Abbas'dan (ra) rivayet edildiğine göre de o, elini toprağa sokup çıkarttı, sonra da eline üfleyip şöyle dedi: "İşte şu uçuşan tozların her biri zerredir." Biz de ayetten bu manayı alıyoruz. Evet, güneşin ziyası içinde görülen ufacık toz manasına geldiği gibi aynı zamanda bölünmeyen parça manasındaki -cüz'i layetecezza- denilen atom manasına da gelir.) Ve eğer (kulun yaptığı zerre miskali bir) iyilik olursa onu (o iyiliğin sevabını) kat kat (en az ondan başlar, kulun ihlâs derecesine göre mükâfatı artırılır, yedi yüzden fazlasıyla) arttırır ve (kendi) tarafından (pek) büyük bir mükâfat da verir. (Yani cenneti verir. İbn Kesir bu ayetin tefsirinde Ebu Hureyre'den (r.a) "Bir müminin bir iyiliğine karşılık bir milyona katlanarak mükâfatlandırılır." diye kaydeder. Fakat Cenab-ı Hakk, kulun yaptığı bir kötülük ise onun cezasını fazlasıyla değil, misli misline verir).

41- Nihayet (kıyamet gününde) her ümmetten (Peygamberlerini onların kötü inançlarına, amellerine) bir şahit (olarak) getirdiğimiz ve seni de onların (o Peygamberlerin doğruluğu, Ümmet-i Muhammediyye'nin doğru şahitlikte bulundukları) üzerine (aynı zamanda kendisini tasdik edenlerin lehine ve yolunu terk edenlerin aleyhinde) şahid olarak gösterdiğimiz zaman (bakalım

Bazı yerlerde yalan söylerler, biz küfre sapmadık derler. Bazı yerlerde küfre saptıklarını itiraf ederler, dünyaya dönme isteğinde bulunurlar. Durakların en sonuncusunda ağızları mühürlenir. Böylece elleri, ayakları ve derileri konuşmaya başlayacaklardır.)

43- Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylemekte olduğunuzu bilinceye kadar ve cünüp iken de (su bulamayan) -yolcu olan(larınız) müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. (İçkinin henüz yasaklanmadığı bir sırada bir ziyafet münasebetiyle Abdurrahman b. Avf'ın evinde bazı sahabeler toplandılar, içki içip sarhoş oldular. Akşam namazı vakti girince, aralarından biri öne geçip imam oldu. Kafirun Suresini okurken olumsuzluk ifade eden "La" edatını farkında olmayarak atlayıp, okumadan *"Ben sizin taptıklarınıza tapmam"* ayet-i kerimeyi *"Sizin taptıklarınıza ben taparım."* manasını ifade eden *"â'budu ma tabudun"* diye sarhoş kafasıyla yanlış okudu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Ve daha sonra Maide Suresinin 90-91. ayetleriyle içki tamamen yasaklandı.) *[Fahr-i Razi]* Eğer hasta (olur) veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz def'i hacetten (ayakyolundan) gelirse yahut kadınlara dokunursanız, artık (abdest veya gusül almanızı gerektiren bu hallerde) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin, Yüzlerinizi ve ellerinizi (dirseklerle beraber) mesh eyleyiniz. (Teyemmüm lügatta kast manasındadır. Şer'an su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanılmasına kudret bulunmadığı veya kullanılmasında hastalık münasebetiyle hastalığının artması veya iyileşmesinin gecikmesi gibi, bir sakınca olduğu takdirde, temiz olan toprak cinsinden bir şeyle abdestsizliği gidermek maksadıyla yapılan bir abdest şeklidir. Şöyle ki; Teyemmüm yapması lazım gelen bir kimse, teyemmüme niyet ederek, iki elini toprak cinsinden bir yere vurup onunla yüzünü mesh eder, sonra tekraren iki elini bir daha vurup bununla dirsekleriyle beraber iki elini mesh eyler. Şafii'ye göre, ikinci defa aynı yere değil, değişik bir yere vurmalıdır. Böylece teyemmüm aldıktan sonra namazını kılar. Ayette geçen "Said" kelimesinin manası: yeryüzü demektir, taşa da şamildir; onu da içine alır. Binaenaleyh eline hiç toprak bulaşmazsa bile bir taş ile de teyemmüm caizdir. Lakin İmam-ı Şafii, azıcık olsun da mutlaka toprak bulaşmalı aksi takdirde teyemmüm caiz olmaz, demiştir.) Şüphesiz Allah çok affedici ve çok bağışlayıcıdır.

44- Kendilerine Kitap'tan (Tevrat'tan) bir nasip verilenleri (Yahudilerden bir taifeyi) görmedin mi? baksana! Sapıklığı (nasıl da) satın alıyorlar ve sizin de hak yoldan sapmanızı istiyorlar!

45- Allah düşmanlarınızı en iyi bilendir. (Gerçek) bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.

46- O Yahudilerden bir kısmı (Tevrat'taki) kelimeleri yerlerinden değiştiriyorlar ve (Peygambere karşı) dillerini eğip, bükerek alay etmek ve dine saldırarak (din ile alay ederek Peygambere karşı sözünü zahiren) "İşittik ve (kalbimizle) isyan ettik, (karşı geldik)", "işit, (sağır olup da veya ölüp de) işitmez olasıca! (veya) dinle, emrin, dinlenmemek, davet ettiğin şeye icabet edilmemek üzere! (veyahut) dinle, nahoş bir söz dinlemez olduğun bir halde!" ve (sizce:"bizi gözet, sözünü iyi anlayalım, bizi bekle, seninle konuşalım" şeklinde anlaşılıp, kendilerince sövme ve hakaret içeren) "Raina" derler.

(İmam şöyle der: "Münafıklık için bu sözü bu manada söylerlerdi; mezkur kelime iki manaya gelen bir ifade olup, hem medih manasına, hem de horlama ve kınama manasına gelmektedir. Bunun medih manasında oluşu, bundan *"Dinle, Ey nahoş bir söz dinletilmeyecek insan"* manasının kastedilmesinden dolayıdır.

Beyzavi de şöyle der: *"Unzurna"* -bizi gözet, bize mühlet ver- ki, sözünü anlayalım, yerine aynı manayı ifade etmekle beraber hakaret manasına da gelen *"Raina"* kelimesini onun yerine, medh ve yermeyi ifade eden *"ğayre müsmain"*de sadece methi ifade eden *"lâ esma'te mekruhen"* -nahoş bir şeyi dinlemeyen yerine koyarlardı. Bunun sebebi şudur: Meth ve yerme manalarına gelen bu ifadeleri Peygamber'i meth olarak ifade ederlerken, içlerinde sakladıkları mezkur o kınamayı, tahkir ve sövmeyi, dilleri ile münafıkça gösterdikleri tazim ve saygıya ekliyorlardı. Razi şöyle devam eder: Kınama manasındaki oluşu ise, şu yönlerden olur! Onlar Hz. Peygamber'e (s.a.v) "dinle" diyorlardı, ancak içlerinden ise "dinilmez olasıca!" diyorlardı. Buna göre, ayetteki "gayre musmain" tabirinin manası "işitmeyen" manasına gelen (gayre samiin) şeklinde olur. Çünkü dinleyen, dinletilen; dinletilen de, dinleyen demektir. Bu ifadenin bir manası da şu: "Ey sözü dinlenmez olan ve çağırdığı şeye icabet edilmeyen" şeklindedir ki, bu "Ey kendisine uygun bir cevap dinletilmeyen ve sanki bir şey duyurmamış olan" demektir. O Yahudiler bunu sırf kınama maksadıyla söylüyorlardı.) *[Bakara 104.]* ayetteki "Raina" kelimesinin açıklamasına müracaat et. Bu kelime Yahudilerin kendi aralarında çokça alay için kullandıkları bir kelimedir. Bununla dillerindeki bir sövme ifadesini kastediyorlardı. İşte bundan dolayı Müslümanlar Peygamber'e (s.a.v) o kelime ile hitap etmekten men olundular.) Eğer onlar *"İşittik ve itaat ettik, dinle ve bizi gözet"* deselerdi şüphesiz kendileri için elbette (böyle hitap etmeleri) daha hayırlı ve daha doğru olurdu, fakat küfürleri sebebiyle Allah onları lânetlemiştir, bu yüzden pek azı müstesna olmak üzere onlar iman etmezler.

Allah'ın kelam-ı kadimi olan Kuran-ı Kerim onun kanunudur. Onun üstünde bir kanun yoktur. Bu şekilde inanmayanın da, kâfir olup dinden çıktığını bilmesi gerekir. Fakat kalben ilahi kanuna inanıp ta onunla amel etmeyene gelince, fasık olup Allah'ın emrinin dışına çıkmış sayılır. Başka şirk çeşitleri de vardır. Ayette ehl-i kitabın da Hz. Uzeyr ile Hz. Mesih'i ilah ittihaz etmek ve hahamların ve rahiplerin helal, haram hususunda sulta sahibi olduklarını kabul etmek suretiyle bir nevi şirkle muttasıf olmalarına işaret eden ifade vardır.)

49- Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? (Onlar nefislerini tezkiye etme yetkisine sahip değil) Bilakis Allah, dilediğini temize çıkarır ve (onlar) kıl kadar haksızlığa uğratılmazlar. (Ameller karşılığı kâmil manada verilir. Ayette geçen hurma çekirdeğinin yarığındaki ince iplikçikten ibaret olan "fetil" kelimesinden maksat *"Şüphesiz ki Allah, zerre kadar bile haksızlık etmez."* (Nisa, 40. ayeti gibidir.) Önemsiz ve değersiz şeyleri ifade etmek için kullanılmıştır. İbn Abbas'dan (r.a) rivayet edildiğine göre, Peygamber'e (s.a.v) Yahudilerden bir topluluk çocuklarını getirdiler ve şöyle dediler. "Ey Muhammed bunların boyunlarında bir günah var mı?" Peygamber (s.a.v) "hayır" deyince de "vallahi biz de bu çocuklar gibi günahsızız. Gece işlediğimiz günahlar gündüz, gündüz işlediğimiz günahlar da gece bizden silinir." dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayet-i kerimeyi inzal buyurdu. İnsanın kendi kendini medh etmesine itibar verilmez. Ancak Allah kimi dilerse, onu temize çıkarır. Zira tezkiye takva ile ilgili bir husustur. Takva ise insanın kalbindedir, gizlidir, ancak Allah bilir. O halde ümmet-i Muhammediye mensup olan bir kimse de kendi kendini tezkiye etmesi doğru değildir. Ancak şükran-ı nimet kabilinden olup öyle bir gayeye müstenit olursa o müstesnadır. Nitekim peygamberlerin de ümmetlerinin kendilerine tabi olmaları için mazhar bulundukları mucizeleri izhar etmiş, ilahi nimetleri halka göstermişlerdir. Demek ki, bir kimse, tahdis-i nimet -ilahi nimetleri zikretmeye maatufen Allah (c.c.) bana şu nimeti, bu nimeti vermiştir, derse; bunun herhangi bir sakıncası olmadığı gibi, ilahi emrin de bir gereğidir. Nitekim Duha suresinde bu mealdeki ayet mevcuttur.)

50- Bak, nasıl da Allah'a karşı yalan uyduruyorlar; (*"Biz Allah'ın çocuklarıyız, dostlarıyız, günahsızız."* diyerek kendilerini Allah'ın indinde makbul, Allah'ın rızasına nail olduklarını iddia etmiş oluyorlar. Adeta onların küfrüne, masiyetine, Cenab-ı Hakk'ın rızası olduğunu haşa! iddia etmek suretiyle Hak Teâlâ'ya iftiraya cüret gösteriyorlar.) Apaçık bir günah olarak bu (onlara) yeter!

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾ أَمْ لَهُمْ
نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ
عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ
وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا ۖ
كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ۗ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا
وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ ۗ إِنَّ
اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا
الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ
إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

yüz çevirdi; (onlara) iyice alevlendirilmiş (pek şiddetli) çılgın bir ateş olarak cehennem yeter.

56- Şüphesiz ki ayetlerimizi inkâr edenleri ileride bir ateşe sokacağız; her ne zaman derileri (yanıp) pişerse, azabı (iyice) tatsınlar diye derilerini başka derilerle değiştireceğiz.

(Onlar, her ne zaman derileri yanıp pişse, yandıklarını ve yok olma noktasına vardıklarını zannettiklerinde, o vakit şu anda meydana geldiklerini ve var olduklarını zannedecekleri bir şekilde, onlara yeni bir hayat kuvveti veririz, demektir. Böylece ayet-i kerimenin maksadı, sırrı, onların görecekleri azabın devamlı olduğu ve sona ermeyeceği beyan edilmiş olur. Üstad (rh) şöyle der: "Cehennemin varlığı hadsiz rahmete ve hakiki adalete ve israfsız, mizanlı, -ölçülü- hikmete zıtlığı yoktur. Belki rahmet ve adalet ve hikmet onun var olmasını ister. Çünkü nasıl binler masumların haklarını çiğneyen bir zalimi cezalandırmak ve yüzler mazlum hayvanları parçalayan bir canavarı öldürmek, adalet içinde mazlumlara bin rahmettir ve o zalimi affetmek ve canavarı serbest bırakmak bir tek yolsuz merhamete mukabil yüzler biçarelere yüzler merhametsizliktir". Kurtubi diyor ki, Hasan'ın (r.a) rivayetine göre "Cehennem her gün yetmiş bin defa onların bedenini yakar ve her yandıkça onlara geri hayata dön." denilir. Onlar da eski de olduğu gibi, geri dönüyorlar.") Allah Aziz (kudreti daima üstün gelen)'dir, Hakîm (her işi hikmetli olan)'dir.

57- İnanıp, iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden (suları lezzetli) ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için (hayız ve nifas gibi hallerden) tertemiz eşler vardır ve onları koyu (tatlı) bir gölgeye koyarız. (Onları rahatsız edecek hararet ve soğuktan uzak cennetin harareti olmayan nuru ve güzellikleri içinde Allah Teâlâ'nın hıfz-u emanında kemal-ı huzur ve neşe ile ebediyen yaşayıp duracaklardır. İbn Aşur'un ifadesine göre gölgelikler, ancak güneş ile olur. Fakat cennette güneş yoktur. Cevabı şöyledir: Bu, nur saçan cennetlerin kamil olan güzelliklerindendir. Cennet ehli, hararetsiz bir nur ile nimetlenip lezzet alırlar. Kurtubi: "O gölgelikler, cennetin nuru içinde görünen ağaçların ve sarayların gölgelikleridir."der.)

58- (Ey mükellef olan insanlar!) Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle (insaf ölçüleri dâhilinde) hükmetmenizi emreder.

(Kurtubi'nin ifadesine göre, bu ayetteki hitap bütün Müslümanların, yöneticilerine aittir. Peygamber (s.a.v) ile kendisinin, tayin ettiği emirlerdir ve daha sonra ümmetin diğer emirlerine –liderlerine- şamildir. Bütün insanlar

para ile dünyalık şeylerle satmamalarını da önemle emir vermiştir. Onlardan söz almıştır. "Emanet" ve "Emenet" hiyanetin zıttıdır. Rağıb, "Emn" nefsin huzur bulup da korkudan emin olmasıdır. "Emn" ve "Emanet" ve "Eman" masdardır –köktür. Ebül Beka şöyle der: "Emanet" Güvenilen oldu manasına gelen "Emüne" fiilinin mastarıdır. Sonra emanet birisine bırakılan şeyin ismi oldu. Demek ki, bu kelimelerin müşterek manası şudur: doğru olmak, dürüst olmak ve başkasına ait olmak üzere bir kimsenin yanında bulunan şey demektir. O emaneti muhafaza edene de güvenilen manasında olan ''emin" denilir. Razi, "Emanet kelimesi ism-i meful - emanet edilen güvence sağlanan şey- manasında bir mastardır. İşte bunun için çoğul yapılmıştır". der.

Hz.Peygamber (s.a.v) Mekke'nin fethi günü Mekke'ye girince, Osman ibn Talha Mekke'nin kapısını kilitledi. Kâbe'nin hizmetçisi ise, Kâbe'nin kapısında bulunuyordu. Derken, Osman ibn Talha Kâbe'nin damına çıktı ve anahtarı hizmetçiye vermekten kaçınarak "Onun Allah'ın Resulü olduğunu bilsem, onu Kâbe'ye girmekten men etmem." dedi. Ali (r.a) onun bileğini bükerek, ondan anahtarı aldı ve kapıyı açtı. Böylece Allah Resulü içeri girerek iki rekât namaz kıldı. Kâbe'nin içinden çıkınca Hz. Abbas (r.a) Peygamber'den Kâbe'nin anahtarını kendisine vermesini istedi ve böylece de hem hacılara su dağıtmayı hem de Kâbe'nin hizmetkârlığını bir arada yapmayı istedi. İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Dolayısıyla Peygamber (s.a.v) Hz. Ali'ye anahtarı Hz. Osman'a vermesini ve özür dilemesini emretti. Bunun üzerine Hz. Ali, Peygamber'in (s.a.v) emrine binaen anahtarı Osman'a telsim etti ve özür diledi. Demek ki ayette anahtarların ona verilmesi işareti vardı. Bunun üzerine Osman Müslüman oldu.

İnsan Allah Teâlâ'nın emanetini taşıyan bir emini ve bir vekili olmaya söz veren yegâne, en şerefli mahlûkudur ki, bu sayede sair mahlûkatın üzerinde hüküm icat etme tasarrufuna muktedirdir. Ve onlardan üstündürler.) Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah Sem'i (her şeyi hakkıyla işiten) dir, Basir (herşeyi hakkıyla gören)dir. (Emanet edilen şeyin zayi olması halinde, bakılır; Eğer emanetçi kişinin onun muhafazasında bir kusur işlemiş ise, o takdirde tazmin edilir -ödettirilir. Şayet onu hakkıyla korunması gerektiği yerde koruduğu halde kayboldu ise veya çalındı ise veya başka bir sebeple zayi oldu ise tazmin edilmez. Aksi takdirde tazmin edilir.

Fahr-i Razi şöyle der: "Ekser âlimler, emanetlerin kendisine emanet edilen kişinin o emanetleri korumasında herhangi bir ihmali ve kusuru olmadıkça bir zarar ve ziyana uğradığı zaman tazmin edilmeyeceği görüşündedirler." Zira Peygamber (s.a.v) şöyle buyurur: "Ne çobana (zayi ettiği hayvandan dolayı) ne de emanet edilen kimseye (zayi ettiği emanetten dolayı), tazmin etme –ödettirme- yoktur." Hülasa: Emanet, İslami hükmün birinci temeli,

1- Kitap ile ispat edilen

2- Sünnet ile ispat edilen

3- Kitap ve sünnette bulunanın benzerlerinin hükümlerini kıyas etmekle ispat edilendir. Razi şöyle der: Ayet-i kerime Usulu'l-Fıkıh ilminin ekseri kaidesini ihtiva eden çok yüce bir ayettir. Zira fukaha, şeriatın aslının dört olduğunu; bunların da kitap, sünnet, icma ve kıyas olduğunu söylemişlerdir. Bu ayette aynı sıraya göre bu dört aslın varlığının esasını ihtiva etmektedir. Cenab-ı Hak "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin." sözüyle kitap ve sünnete işaret etmiştir. "Ve sizden olan ululemre..." ifadesi bize göre icma-ı ümmetin bir hüccet olduğuna delalet etmektedir. Dördüncüsü kıyastır. Onu da yukarıda anlattık. İşte bu ayeti kerime sırasıyla bu şer-i esaslara şamildir.)

60- Sana indirilene (Kur'an'a) ve senden önce indirilenlere (diğer kitaplara) gerçekten inandıklarını iddia eden kimseleri görmedin mi? (Tarafı ilahiden iman ettik diye iddia ettikleri kitaplar vasıtasıyla şeytanı) İnkar etmekle emrolundukları halde, Tâğut'un (Şeytanın ve şeytan tinetinde bulunanların) önünde muhakemeleşmek istiyorlar. (Onun hükmüne tabi olmak ister, hakkın tecellisini arzu etmezler.) Şeytan da onları (batıla meylettirerek haktan) büsbütün saptırmak istiyor.

(Fahr-i Razi ve Beyzavi şöyle derler: "Pek çok müfessir şöyle demiştir: Münafıklardan birisi Yahudilerden birisi ile münakaşa edip çekişti. Bunun üzerine Yahudi "Aramızda Ebul Kasım Muhammed (s.a.v) hakem olsun." demiş. Münafık ise "Hayır, Ka'b ibn Eşref olsun." demiştir. Bunun sebebi şudur: Hz Peygamber (s.a.v) hakka göre hüküm verir, rüşvete karşı olup, ona iltifat etmezdi. Ka'b ibn Eşref ise son derece rüşvet düşkünü birisi idi. İşte bundan dolayı Yahudi, Hz. Peygamber'in (s.a.v), Münafık ise Ka'b ibn Eşref'in huzurunda muhakeme olunmayı istedi. Yahudi kendi teklifinde ısrar edince, ikisi birden Allah'ın Resulünün yanına gittiler. Hz Peygamber de (s.a.v) Yahudinin lehine, münafığın aleyhine karar verdi. Bunun üzerine münafık "Bu hükme razı olmuyorum. Ebu Bekir'e gidelim." Dedi ve ona gittiler. Hz. Ebu Bekir de (r.a), Yahudinin lehine hüküm edince, münafık yine bu hükme razı olmayarak "Aramızda Ömer karar versin."dedi. Böylece Hz. Ömer'e vardılar. Yahudi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) ve Hz. Ebu Bekir'in (ra) münafığın aleyhine karar verdiklerini, ama münafığın onların hükmüne razı olmadığını söyleyince, Hz. Ömer (ra) "Hele durun, bir ihtiyacım var, içeri gireyim ve ihtiyacımı göreyim, yanınıza geleceğim." dedi. Evine girip kılıcını alarak yanlarına çıktı. Çıkar çıkmaz da münafığın boynunu vurdu. Münafık öldü, Yahudi ise kaçtı. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Cebrail (a.s) "Ömer hak ve batılı birbirinden ayırdı." dedi. İşte bundan dolayı bu manadaki "el-Faruk" lakabı ona takıldı.)

61- Onlara: Allah'ın indirdiğine (Kur'an'daki hükme) ve (muhakeme olmak üzere) Peygambere gelin! denildiği zaman, o münafıkların senden (tam) bir çeviriş ile yüz çevirdiklerini görürsün. (Ayet, Allah'ın Resulünün huzurunda davalaşmadan nefret ettiklerini, Cenab-ı Hakk'ın kutsi hükümlerini kabul etmeyip, münafıkların hükümlerini kabul ettiklerini beyan buyurmaktadır.)

62- Ya elleriyle daha evvel işledikleri (günahlar) yüzünden başlarına bir musibet geldiği zaman, (halleri) nasıl olacak? Sonra da sana gelip (yaptıkları fenalıktan dolayı özür dilemeye başlarlar.) "Biz arayı bulmak istedik" diye de Allah Teâlâ'ya yemin ediyorlar!

dir. O kimseler de irade-i cüziyelerini imana sarf eden mü'minlerdir. Fakat irade-i cüziyelerini küfre sarf eden, Cenab-ı Hakk'ın tevfik ve inayetinden mahrum kalanlara gelince, Allah onlardan bunu istememiştir. Yanlız şunu da bilmeliyiz ki, Allah'ın masiyetlere -kötülüklere- , küfre rızası yoktur.) Ve eğer onlar gerçekten (günah işleyerek) kendilerine zulmettikleri zaman, sana gelip de Allah'tan mağfiret (bağışlanmayı) isteselerdi ve Resûl de onlar için istiğfar etseydi şüphesiz Allah'ı Tevvab (tevbeleri çok kabul edici), Rahim (yalvarışlarına çok merhamet edici) olarak bulurlardı.

65- Hayır, (onların iman iddiaları doğru değil) Rabbine andolsun ki (onlar) aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp, sonra da verdiğin hükümden dolayı kendi (gönül)lerinde, içlerinde hiçbir (şek-şüphe) sıkıntı duymaksızın ve (hem zahiren hem de manen) tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar. (Sebeb-i nüzülü hakkında iki görüş vardır. Uygun olan görüş ayet, daha önce bahsedilmiş olan, Yahudi ile münafık arasında geçen hâdise hakkında nazil olmuştur. Binaenaleyh bu, önceki ayetle ilgisi bulunan bir ayettir.)

66- Şüphesiz ki biz, onlara (münafıklara tevbelerinin kabulü için): "Nefsinizi, öldürün veya yurtlarınızdan çıkın," diye (öncekilere olduğu gibi çok ağır bir teklif) emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna olmak üzere bunu yapmazlardı. Eğer gerçekten onlar (Peygamber'e (s.a.v) mutabaat etmek ve onun hükmüne muti olmak gibi) nasihat edile geldikleri (Peygamberin tebliğ ettiği cihad, hicret gibi) şeyleri yapsalardı elbette kendileri için hem daha hayırlı ve (imanlarını takviye cihetiyle) devam ve sebatı itibariyle daha sağlam olurdu. (Bu onların imanlarında sebat ve devam etmelerini daha fazla temin ederdi. Çünkü taat ile temin edilen manevi fayda kişiyi o iman üzere devam etmeye sevk eder. Cenab-ı Hakk'ın mükellef tutup emretmesi, ayette bir va'z olarak isimlendirilmiştir. Çünkü Allah'ın tekliflerinde hem vaad- hayır ile mükâfat vermek sözü, hem vaid –kötü insanları cezalandırma – sözü bulunmaktadır. Hem teşvik, hem de korkutma, hem mükâfat hem de cezalandırma bulunmaktadır. Böyle olan her şey ise, bir vaaz olarak isimlendirilmektedir.)

67- O zaman onlara, muhakkak tarafımızdan (pek) büyük bir mükâfat verirdik. (Yüce Mevla'nın büyüklükle vasıflandırdığı şeyin büyüklüğünün zirvesinde olması gerekir. Peygamber de (s.a.v) şöyle buyurur: "Orada (cennette) hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin hatırına dahi gelmeyen şeyler (tafsilatıyla hakikati bilinmeyip, hatıra gelmeyen nimetler bulunmaktadır.") *[Feyzulkadir, c.4 sh. 449, Darü'l-Marife]*

68- Ve elbette onları dosdoğru bir yola hidayet ederdik. (Onlara ilim ve hidayet yollarını açardık, bir nice kemalata, ilahi marifet tecelliyatına, ilahi feyizlere mazhar olurlardı.)

69- Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddikler (doğruluğu adet edinmiş olanlar) şehitler ve salih kişilerle beraberdirler. İşte onlar ne güzel arkadaşlar!

70- Bu Allah'tan (gelen) büyük bir lütuftur! (ona kimin böyle bir fazilete müstahak olduğunu, ne kadar fazilete layık olduğunu) hakkıyla bilen olarak da Allah yeter! (Rivayete göre Resul-i Ekrem Efendimiz'in azadlı kölesi olan "Sevban" (r.a.) Peygamberimize karşı pek ziyade muhabbeti vardı. Ondan ayrılmazdı. Bir gün rengi solmuş, vucudu zayıflamış bir halde huzuru nebeviye gelmişti. Peygamber (s.a.v.), bu hazin ve üzüntülü halini görünce sebebini sormuş, o da şöyle demişti: Ya Resulellah! Benim bir hastalığım yok, fakat senin ayrılığına dayanamam, sonra ahireti düşünüyorum, korkuyorum ki, zatı âlilerinizi göremeyeceğim, çünkü sizin nübüvvet mertebeniz pek âlidir, ben cennete girsem de benim mertebem aşağı olduğundan size ulaşamayacağımdan korkuyorum ve eğer cennete giremezsem zaten seni ebediyen göremem.

71- Ey iman edenler! (düşmana karşı) Tedbirinizi alın da ayrı ayrı; bölükler halinde (silahlanarak hemen) savaşa çıkın, yahut (gerekirse peygamberinizle) hep beraber seferber olun!

(Son parantez içindeki "peygamberinizle" tabiri Taberi'den alınmıştır. Beyzavi; "Bu ayet, her ne kadar cihad hakkında nazil olmuşsa da lafzının mutlakıyeti -genel oluşu- mümkün mertebe bütün hayır işlerini kaçırmamak için, acele etmek vacip olduğunu gerektiriyor" der. Zira ayetteki "fenfiru" ifadesi birşeyden kaçıp gitmek manasında olan nüfur, nifar köklerinden gelmektedir. Ayette geçen *"sübatin"* kelimesi "sübetün" cemidir- çoğuludur-. Manası, cemaat demek olup iki veya üç kadardır. Bir görüşe göre de, 10'dan fazla olan bir cemaattir. Yani askeri birliklerdir. Son kelimesi "vav"harfidir veya "ya" harfidir. Falancayı medh ettim manasında olan "sebeytu fülanen" den meydana gelmiştir. Sanki bütün iyiliklerini topladın, demektir. Son harfi "vav" dır diyene göre, "seba yesbu" dan gelmiştir. Cemi "sübat" geldiği gibi sonudan giden harfin ivezi -karşılığı- için "sübin" de gelir. Kurtubi şöyle der: "Havuzun ortası manasına gelen 'sübet' döndü dönecek manasında olan 'sabe-yesubu' dendir. Fakat cemaat manasına gelen 'sübet' ise 'seba-yesbu' dendir. Birincinin tasğiri 'suveybetun' dur. İkincisinin tasğiri ise 'subeyyetun' dur. Bu gibi kelime tahlili her ne kadar herkese lazım değilse de, fakat Kur'an-ı Kerim'de geçen kelimelerin asıl manalarına vakıf olmak isteyen kardeşlerimiz de vardır ve olmalıdır.)

72- Hiç şüphesiz içinizden öyleleri de vardır ki (cihada karşı) and olsun ki ağır davranacaktır. Ta ki size bir musibet (öldürülmek, esaret ve hezimet gibi) gelirse: "Allah bana lütfetti de onlarla beraber hazır bulunmadım" der.

(İbn-i Atiyye, Ebu Heyyan "Cumhur'a göre, *"Leyübettienne"* deki "Lam" kasem içindir" demişlerdir. Ona göre biz meal verdik. *[el-Bahrü'l-Muhit, 3/291 İhyaü't-Tüvasil Arabi]* Alimler, cihada karşı ağır davranan kimseler hakkında iki görüş beyan ederek, ihtilaf etmişlerdir. İkinci görüş tasvip edilmediğinden biz onu kaydetmeyeceğiz. Birinci görüşe göre bunlardan maksat münafıklardır. Çünkü onlar insanları peygamber (s.a.v) ile beraber olmaktan alıkoymaya çalışıyorlardı. Ancak Allah (c.c.) "Ey iman edenler, içinizden öylesi vardır ki, muhakkak ağır..." ifadesine göre münafıklar da bu hitabın içine girmektedir. Binaenaleyh, "Bunlar nasıl olur da "içinizden" ifadesi ile anlatılan mü'minlerden bir kısmı sayılır?" denilirse ona Razi şu şekilde cevap veriyor:

a. Allah Teala cins, neseb, soy ve içli -dışlı olma, beraber yaşama bakımlarından münafığı mü'minlerden saymıştır.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ
وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا ۚ وَاجْعَلْ
لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوٓا اَوْلِيَآءَ
الشَّيْطَانِ ۚ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ
كُفُّوٓا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا
فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ
عَلَيْنَا الْقِتَالَ ۚ لَوْلَآ اَخَّرْتَنَآ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ۚ وَالْاٰخِرَةُ
خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ
وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ ۗ وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَاِنْ
تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ ۗ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ فَمَا لِهٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا
يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾ مَآ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ۖ وَمَآ اَصَابَكَ
مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ ۗ وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

77- Mekke'de kendilerine, "ellerinizi (şimdilik) savaştan çekin, namazı hakkıyla kılın ve zekâtı verin", denilen kimseleri görmedin mi? (Onlar ise öyle savaş arzusunda bulunmuşlar iken) şimdi (Medine'de) onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir gurup hemen Allah'tan korkarcasına hatta daha fazla bir korku ile (kafir olan) insanlardan korkmaya başladılar ve şöyle dediler:"Rabbimiz! Savaşı (cihadı) bize niçin yazdın (farz kıldın)! Bizi yakın bir süreye kadar erteleseydin ya!" (daha bir müddet savaşı farz kılmasan olmaz mıydı?) dediler.

(İbn-i Atiyye, şöyle der: Bu ayet Yahudi ve münafıklar hakkındadır, dersek manası şöyledir: "Bizi yakın bir zamana bıraksaydın da ecelimizle rahatça kendi yatağımızda ölseydik" demek istemişler. Şayet "Bir taife Sahabe hakkında nazil olmuştur" dersek manası şöyledir. "Bizi yakın bir zamana bıraksaydın da ta ki İslamiyet güçlenip sayımız çoğalmış olsun" demek istemişlerdir. Ey Habibim! Onlara) De ki: "Dünya menfaati pek azdır (önemsizdir, seri bir şekilde yok olmaya mahkumdur), Allah'tan korkanlar (günahlardan sakınanlar) için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez. (Bu ayetin müminleri mi, münafıkları mı vasıflandırdığı hususunda iki görüş vardır: Bir görüşe göre müminler hakkında nazil olmuştur. Bir görüşe göre de münafıklar hakkında nazil olmuştur. Razi şöyle der: "Bu son görüş daha uygundur. Zira bu ayetten sonraki ayette şöyle buyruluyor: 'Eğer onlara bir iyilik dokunursa': *"Bu Allah katındandır."* derler. 'Şayet bir kötülük dokunursa', *"Bu senin yüzündendir"* derler. Bunun, münafıkların bir sözü olduğunda şüphe yoktur." Demek ki, vaktiyle gayr-i samimi cihat temenni eden, bilahare cihat farz olunca canlarını düşünüp hak yolunda cihattan kaçınan münafıklar hakkında nazil olmuştur, diyenlerin görüşü daha kuvvetlidir. Zira her iki ayet matuf -matuf aleyhi konumundadırlar, birbirlerine bağlıdırlar. Aynı zamanda imanlı kimsenin, Allah'tan fazlasıyla insanlardan korkmaları söz konusu değildir.)

78- Her nerede olursanız olun (hatta) yüksek, muhkem kalelerde, göklerdeki malum burçlarda bile olsanız ölüm size yetişir. (O halde ölüm korkusu ile vazifeden, cihattan kaçınmak manasızdır, korkunun ecele faydası yoktur. Ona her zaman hazır olmalıyız, fani hayata bağlanmamalıyız.)Eğer onlara (Yahudilere ve Münafıklara) bir iyilik gelirse "Bu Allah' katındandır" derler; eğer başlarına bir kötülük (bir musibet, bir kıtlık) gelirse "Bu senin yüzündendir." derler. (Onlara) De ki: "Hepsi Allah katındandır." (Onun yaratmasıyla ve onun takdiriyledir. Rivayete göre, Peygamber (s.a.v) Medine-i Münevvere'ye geldiğinde nimetlerle dopdolu idi. Yahudilerin inadı ve münafıkların nifakı ortaya çıkınca, Allah Teâlâ önceki nimetlerini biraz kıstı. İşte bunun üzerine Yahudi ve münafıklar "Bu adamdan daha uğursuz birisini görmedik. O geldiğinden beri ürünlerimiz noksanlaştı, fiyatlar yükseldi." dediler.) Artık bu kavme (topluma) ne oluyor ki (sözü Kur'an'ı veya) hiçbir sözü (sırrı hikmetiyle hayvanlar

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ ۚ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَآ اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ
حَفِيظًا ۗ ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ
مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِى تَقُولُ ۗ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ ۚ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ
عَلَى اللّٰهِ ۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ ۗ وَلَوْ كَانَ مِنْ
عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ
مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهٖ ۖ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُولِى
الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۗ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ لَا
تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَاْسَ الَّذِينَ
كَفَرُوا ۗ وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾ مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً
يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا ۗ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾ وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا
بِاَحْسَنَ مِنْهَآ اَوْ رُدُّوهَا ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

güzel söz söyleme sanatının bütün çeşitlerini, kelamın faziletlerinin sınıflarını, güzel ahlakın bütün efradını, fenni ilimlerin bütün hülasasını, şahsi ve ictimai hayatın bütün düsturlarını, kâinatın derin hikmetlerini, bütün nurani kanunlarını içine alarak, kırk vech-i icazı ile güzellikte misli olmamakla beraber onda hiçbir karışıklık eseri de görülemez. Görülmek de mümkün değildir." Bir de Kur'an'da tutarsızlık bulunmamasının bir manası da kelamcıların ekserisinin benimsediği görüşe gelince, onlara göre bu ifadeden maksat şudur: Kur'an büyük bir kitap olup, pek çok ilim çeşidini ihtiva etmektedir. Binaenaleyh bu Allah'tan başkası tarafından getirilmiş bir kitap olsaydı, hiç şüphesiz bunda birbirleriyle çelişen pek çok kelime bulunurdu. Çünkü büyük bir kitap böyle olmaktan boş kalamaz.)

83- Ve onlara (zayıf imanlı değil de zayıf görüşlü, savaş konusunda bilgisiz, tecrübesiz) kişilere (Resulullah'ın (s.a.v.) gönderdiği müfrezeler hakkında) güven (zafer) veya korkuya (hezimete, mağlubiyete) dair (tatlı veya acı) bir haber gelince (doğru mu değil mi akıbetini düşünmeden, danışmadan) hemen onu yayarlar; hâlbuki onu, (ortalığa yaymadan önce) Resul'e ve onlardan olan ulü'l emre (emir sahibi, ilim ve görüş sahibi, yetkili liderlerine, askeri komutanlara) götürselerdi, onlardan onu (o işin gerçek mahiyetini, dirayetleriyle ortaya) istinbat edecek (kendi içtihad ve anlayışı ile kapalı olan manasını çıkarabilecek) olanlar elbette onu (tedbirini, halka duyurulup duyurulmayacağını, şayet duyurulacaksa nasıl duyurulacağını) bilirlerdi. Ve onlara da bildirirlerdi. Veya o emniyet ve korku ile ilgili haberi yayanlar Peygamber'den (s.a.v.) ve ulü'l emir olan büyük sahabeden aldıkları ilimle, o haberi (gerçeğini, hakkındaki tedbirini) iyi bilirlerdi.

(Fahr-i Razi şöyle der: Ayetteki "Onlardan onu istinbat edebilecek ..."(Allah (c.c.)'un ifadesi ile ilgili iki görüş vardır:

a- Bunlar, haber yayan münafıklardır. İbn Abbas da (r.a), Tenvirü'l Mikbas adlı tefsirinde; ayet, münafıkların hiyanetine dair olduğunu ifade etmiştir. Buna göre ayetin takdiri manası şöyledir: "Şayet asılsız haber yayan münafıklar, emniyet ve korkuya dair hususu, Peygambere ve emir sahiplerine havale edip, bu husustaki bilgileri onlardan almak istemiş olsalardı, elbette bu haberi yayan münafıklar, onu Peygamber ve emir sahiplerinden öğrenmiş olurlardı."Ne şekilde ve ne durumda zikredeceklerini bilmiş olurlardı. Yayılması uygun olup olmadığını öğrenmiş olurlardı. İbn Aşur'un ifadesiyle: "O zaman yaptıklarından pişman olacaklardı. Zira onların Müslümanlara karşı kurmak istedikleri tuzak ve hilenin faydasız olduğuna inanacaklardı.

b- Bunlar emir sahiplerinden bir gruptur. Buna göre Cenab-ı Hakk'ın onlardan manasını ifade eden "minhüm" sözü "emir sahiplerinden gizli, kapalı

irşad edip müşkil durumlarla karşılaştıklarınızda Rasulüllah'a ve ululemr'e müracaat emrini vermesi) olmasaydı, pek azınız müstesna, şeytana uyardınız. (Münafıkların görüşleriyle amel ederdiniz. Eğer ayete verilen bir manaya göre; "Allah'ın, haberleri Hz. Peygambere ve emir sahiplerine bırakmalarını emrettiği münafıklardır." diye tefsir edersek, o halde ayette: *"Kendilerinden olan emir sahiplerine ..."* buyruğunda nasıl olmuş da emir sahipleri münafıklardan sayılmıştır? denilirse, el-cevap: Cenab-ı Hakk Teala emir sahiplerini zahire göre o münafıklardan saymıştır. Çünkü münafıklar da kendilerinin iman ettiklerini söylüyorlardı. Şayet Beyzavi ve Keşşaf'ın dedikleri gibi ayet-i kerime zayıf görüşlü Müslümanlar hakkında nazil olmuşsa, o takdirde zaten böyle bir müşkilat söz konusu olmaz. Arapçada ayette geçen "istinbat"; bir şeyi çıkarıp elde etmek demektir. Nitekim bir fakih -fıkıh bilgini- kendi içtihadı ve anlayışı ile ifadesi kapalı olan bir manayı ortaya çıkardığında "istenbetehü" denilir. Bunun aslı eşildiğinde ilk defa kuyudan çıkan su demek olan "Nebet" kelimesine dayanır. Bir şeyi kaynağından çıkarmaktır. Fakat burada eşyanın gizli manalarını çıkarıp, hakikatini ve akibetini bilmeye denilir. Bu ayet-i kerime şu hususlara da delalet etmektedir:

a. Hadiselerle ilgili hükümlerde, nass ile değil de istinbat ile bilinebilecek olan hususlar bulunmaktadır.

b. Avamın hadiselerin hükümleri hususunda âlimleri izlemeleri vaciptir.

c. İstinbat, içtihad bir hüccettir.

d. Peygamber (s.a.v) de istinbat etmekle mükelleftir. Aynı zamanda yetkili ilim sahipleri de onunla mükelleftir. Kurtubi, bu ayete göre "kıyas bir hüccettir."der. İmam da şöyle der: Harp hükümleri, şer'i kıyasla bilinebilir. Bu caiz olunca, diğer hâdiseler hakkında da şer'i kıyasa sarılmanın caiz olması gerekir. İstinbat bir delil ve hüccet olduğu sabit olmuş olur. Kıyas da ya bir istinbattır veya ona dâhil olan bir şeydir. Evet, bu ayeti kerime, kıyasa cevaz vermekte ve içtihadın kapısını açık tutmaktadır. Bu yetki hem peygamber (s.a.v)'e, hem de ictihad mertebesine ulaşmış ilim adamlarına verilmiştir. Aynı zamanda bu ayet ilmi, irfanı yetersiz olanların da yetkili ilim adamlarını taklit etmelerinin lüzumunu belirtmektedir.)

dinen caiz olan şey için yapılan şefaat güzel, caiz olmayan şey için ise kötü şefaattir.*[Tefsir-i Kebir]* Bize bu ayet-i kerime avukatlık mesleğini hatırlatıyor. İslâm dini bu mesleğin ana fikrini orta yere koymuş, statüsünü belirtmiştir. Şöyle ki, dinimiz bu ayeti kerime ile kendini savunmaktan aciz olup haksızlığa uğrayanlardan veya uğrama ihtimali kuvvetli olanlardan yana olmayı düşünüp teşvik etmiştir. Zalimleri, zorbaları, ahlaksızları masum göstermek için savunanları kınayıp azap ile korkutmuştur. Ne var ki günümüzde avukatlık İslam'ın hilafına haklı olsun, haksız olsun; zalim olsun, mazlum olsun, cani olsun, cinayetten zarar görmüş bulunsun, her davalı, davacıyı savunmakta bir sakınca görmeyen meslek haline gelmiştir. Müslümlarımız "ben bir avukat evlat yetiştirdim diye övünmektedir. Halbuki bir kimsenin suç işlediği kesin bilindikten sonra bu kişiyi masum ve suçsuz göstermek, İslam'ın getirdiği şefaatçı ve aracı sistemine ters düşer. Ayeti tekraren hatırlayalım: "Kim güzel bir şefaatte bulunur... " Avukat kardeşlerimiz dikkat ettsinler. Haksızı haklı çıkarmaya tevessül etmesinler!)

86- Bir selam ile selamlandığınız zaman artık (siz de) ondan daha güzeli ile selam verin veya aynı ile karşılık verin. Şüphesiz ki Allah, her şeyin hesabını hakkıyla görendir.

(Fahr-i Razi şöyle der. Bazı âlimler "selamün" nekire olarak kullanmanın efdal olduğunu söylemişlerdir. Bunların delilleri şunlardır:

1- Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de daha çok nekire- belirsiz- olarak kullanılmıştır. Fakat marife -belirli- olarak kullanılışı, insanın kendi kendisine selamı için kullanılmıştır. Nitekim Hz. İsa (a.s.), "Doğduğum gün de, öleceğim gün de, diri olarak -kabirden- kaldırılacağım gün de es-selam -Allah'ın selamı- benim üzerimdedir..." *[Meryem 33]* demiştir. Buna benzer ayetler çoktur. Allah Teâlâ Kur'an'da oniki yerde selam vermiştir.

2- Akla uygun olan şudur: Elif-lam'lı olan "es-selam" marifeli -belirli- kelimesi, ifade ettiği şeyin aslına, nekire olan ise ifade ettiği şeye kemal vasfı ile delalet eder. Binaenaleyh nekire oluşu evladır. Selamın faziletine delalet eden hadis-i şerife gelince bu, Abdullah İbn Selam'ın rivayet etmiş olduğu şu hadistir: "Allah Resulünün Medineye geldiğini duyduğumda, insanların oluşturmuş olduğu kalabalığa karıştım. Allah Rasülünden duyduğum ilk şey "Ey insanlar aranızda selamı yayın, yemek yedirin, sıla-i rahimde bulunun ve insanlar uyurken siz geceleyin namaz kılın. Eğer bunları yaparsanız selam ve esenlikle cennete girersiniz." diye buyurdu. Bir adamla karşılaştığınızda, hem o adama, hem de ona müvekkel olan iki meleğe selam vermeyi kastederek "selamün aleyküm" de. Çünkü sen onlara selam verdiğinde, o iki melek de senin selamını alırlar. Selamı, melek tarafından alınan kimse, Allah'ın

hem de alınır." Der.

2- İmam, cuma hutbesini okurken cemaate gelen kimsenin insanlar toplanma ile, hutbe dinlemekle meşgul oldukları için selam vermesi uygun olmaz. Şayet selam verip de cemaatten bazıları selamını alırsa bunun da bir mahzuru yoktur. Fakat Konevi şöyle der: "Kuvvetli görüşe göre hutbe okunurken, sükut edip hutbeyi dinlemek vaciptir. Dolayısıyla hutbe esnasında selam verilmez, şayet verilirse alınmaz. İtimada şayan olmayan görüşe göre de hutbeyi dinlemek sünnettir. İşte bu zayıf görüşe göre verilen selam alınır."*[c.3 s.251 Dersaadet]*

3- İnsan hamama girip, insanları peştamal sarınmış olarak görürse, onlara selam verir. Eğer içlerindeki insanlar peştamalsız iseler, onlara selam verilmez.

4- Kur'an okuyan kimseye selam vermemek evladır. Çünkü o selam alırsa kıraatini kesmiş olur. Hadis rivayeti ve ilim müzakeresi ile meşgul olanlar hakkındaki hüküm de aynıdır.

5- Ezan okuyan ve kamet getiren kimseye de selam verilmez.

6- Ebu Yusuf: "Tavla oynayan, şarkı söyleyen ve güvercin veya başka evcil kuşları uçuran kimselere haram ile meşgul oldukları için selam verilmeyeceğini söylemiştir. İbn-i Abidin'in Tekmile denilen eserinde şöyle denilmiştir: "Gaflete, yüksek yerlere çıkıp da açılıp saçılan kadınları, kızları görmeye sebebiyet verdiği için ve aynı zamanda başkasına ait evcil kuşları kendi kuşlarının arasına katmasına sebep olduğundan, kuş uçurtmakla meşgul olana selam verilmez. *[1/104]* Aynı zamanda herhangi bir günah ile meşgul olan kimseye de selam verilmez. (Ancak onları günahtan alıkoymaya matufen olursa, o takdirde öyle bir niyetle selam verilebilir.)

7- Def'i hacet halindeki kimseye de selam verilmez. Bir kimse eve girdiğinde hanımına selam verir. Eğer evinde, yanında mahremi olmayan bir kadın varsa selam vermez. Erkek, bir kadına selam verirse, kadının onun selamını alması vacip değildir. Ancak Kurtubi, Ata, Katade, İmam Malik ve ulemadan bir taifeye göre "Yaşlı kadınlara selam verilebilir." Sünnet olan, gerek selamı verenin, gerekse alanın abdestli oldukları halde selamlaşmalarıdır. Selam vermek sünnet-i kifaye olduğu gibi, alması da farz-ı kifayedir. Bir topluluktan birisi selam verirse kifayet eder, aynı zamanda selam verilen topluluktan bir kısım insanlar selam aldıklarında bu farziyet diğerlerinden düşer. Bir kimse evine girip de kimse yoksa "Resulullah'a salât ve meleklere selam olsun." der. Evet selam, İslam'ın şiarıdır, eman-emniyet ve güven muhabbettir. Selam esnasında müsafaha-tokalaşma sünnettir. Nitekim Peygamber(s.a.v) şöyle buyurur:"İki müslüman (erkek yada kadın) birbirleriyle müsafaha ettiklerinde (küçük) günahları affolunur.*[Feyzul Kadir 1/318]*)

87- Allah Teâlâ ki, ondan başka hiçbir ilah (ibadete layık bir mabud) yoktur. Sizi hakkında hiç şüphe olmayan kıyamet gününde Allah'a yemin olsun ki, elbette bir araya toplayacaktır. Söz bakımından Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

88- O halde size ne oldu da münafıklar hakkında iki guruba ayrıldınız? (Bu ayetin nüzul sebebi şudur: "Bu ayet, Müslüman olarak Hz. Peygambere gelmiş olan bir topluluk hakkında nazil olmuştur. Peygamber'e (s.a.v.) "Medine-i Münevvere'nin havasını götüremiyoruz. Bize müsaade edin de çölde yaşamak istiyoruz." dediler. Allah'ın Resulü onlara müsaade etti. Onlar yola çıktıklarında konaklaya konaklaya gidiyorlardı. Derken müşriklere yetiştiler. Böylece müminler o münafıklar hakkında konuşmaya başladılar. Bir gurup mümin: "Şayet onlar da bizim gibi Müslüman olsalardı, bizimle beraber kalırlardı." dediler. Bir diğer grup Müslüman ise: "Onlar Müslümanlardır; durumları ortaya çıkıncaya kadar, onların hakkında kâfir diyemeyiz." dediler.) *[Kadı Beyzavi]*

Hâlbuki Allah onları kazandıkları (günahlar) yüzünden geriye (küfre) döndürmüştür. Allah'ın (inkârlarındaki ısrarları sebebiyle) saptırdığını hidayete erdirmek mi istiyorsunuz? Allah kimi (kendi isyankârlığı yüzünden) dalalete atarsa, artık onun (kurtulması) için asla bir yol bulamazsınız.

89- Kendileri inkâr ettikleri gibi, sizin de inkâr edip böylece onlarla bir olmanızı istediler ki onlarla eşit olasınız. Artık Allah yolunda hicret edinceye kadar, onlardan dostlar edinmeyin! Buna rağmen eğer (imandan ve hicretten) yüz çevirirlerse onları yakalayın ve kendilerini bulduğunuz yerde öldürün ve onlardan ne bir dost ne de bir yardımcı edinin. (Onlardan tamamen uzaklaşın. Hicret, İslam'ın ilk yıllarında Mekke feth olununcaya kadar farzdı. Hicretin farziyyeti daha sonra kaldırıldı. Hasan el-Basri'den ayetin hükmünün savaş yurdunda ikamet edip, İslâm yurduna hicretin ve orada yerleşmenin farz olduğuna inanan her mümin için yürürlükte olduğunu söylediği rivayet edilmiştir.

Hicretin üç manası vardır:

1- Küfür diyarından İslam yurduna gitmek. Meşhur manası da budur.

2- Kötülüklerden uzaklaşmak. Nitekim Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Gerçek muhacir, Allah'ın men ettiği işleri bırakan kimsedir." Muhakkik alimler; "Allah yolunda hicret, O'nun emirlerini yerine getirip yasak ettiği şeyleri terketmekten ibarettir." demişlerdir.

3- Savaş için evden ayrılmak. "Bu ayet Uhud Gazası'nda savaş meydanından evlerine dönenler hakkında nazil olmuştur." diyenler, hicreti bu

imkânsız olur.)

Eğer sizi bırakmazlar, size sulh teklif etmez ve (sizlerle savaşmaktan) ellerini çekmezlerse artık onları yakalayın ve kendilerini bulduğunuz yerde öldürün. İşte onların aleyhinde size apaçık bir yetki verdik. (İmam şöyle der: Bunun ne demek olduğu hususunda şu iki izah yapılmıştır:

1- "O kimselerin öldürülebileceğine dair, açık ve vazıh bir hüccet, delil ortaya çıkmıştır ki, bu da onların düşmanlıklarının apaçık ortaya çıkması, küfür ve zulüm hususundaki hallerinin ayan beyan belli olması ve Müslümanlara zarar vermeleridir."

2- "Allah Teâlâ'nın o kâfirleri, Müslümanlara saldırıp, zulüm ettikleri için, öldürme hususunda müsaade etmesi" anlamındadır.)

92- Bir müminin, bir mümini öldürmesi layık değildir (olacak şey değildir. Kesinlikle öldürmez.) Meğer ki hata ile olsun. (Bu *"illa hataen"* ilahi ifade hakkında şu iki gürüş ileri sürülmüştür. Bu istisna, istisnayı muttasıl -bitişik-tir. Bu görüşü benimsiyenler, şu izahları yapmışlardır:

1- İstisna, manaya yapılmış olan bir istisnadır. Zira Cenab-ı Hakk'ın buyruğunun manası şöyledir: *"O, öldürmelerinden dolayı insanları cezalandırır Bu öldürmenin hataen -yanlışlıkla- olması müstesna"* çünkü Cenab-ı Hakk, bundan dolayı kimseyi sorgulamaz şeklindedir.

2- Bu istisna lafzın zahirine göre de doğrudur. Zira 'mana' "hiçbir mümin hiçbir mümini -hata eseri hariç- kesinlikle öldürmez" şeklindedir. Hataya sebebiyet veren şeyler şunlar olabilir: Öldürdüğü adam üzerinde kafirlere ait bir alamet görmesi veya onun kafirlerin ordusunda görüp müşrik zannetmesi. İşte bu durumda onu hataen öldürmesi mümkündür, günaha mucip olmaz. İkinci görüş bu istisna, "Lakin" -fakat manasında olmak üzere münkatı denilen istisnadır. İmam şöyle devam eder: "Hataen" kelimesinin nasbı- üstün okunması- hususunda şu izahlar yapılmıştır.

a- Bu mef'ulün leh'dir. Yani "Bir mü'minin bir mü'mini ancak bir hata olduğu için olması durumu müstesna, hiçbir sebeple öldürmesi uygun düşmez, caiz olmaz" şeklindedir.

b- Bu haldir; ifadenin takdiri, 'Onu elbette öldürmez, ancak onun bir hata olması hali müstesna' şeklinde olur.

c- Bu mahzuf- atılmış- bir masdarın sıfatıdır. Buna göre ifadenin takdiri "Hataen öldürme olması müstesna" şeklindedir. Evet, hataen öldürme iki kısımdır.

1- Öldüren kimsenin bir kuşa veya bir kâfire niyetlenerek nişan alarak attığı şeyin, bir Müslüman'a isabet ederek onu öldürmesidir.

2- Üzerinde bir kâfir alameti bulunan veya zikrettiğimiz gibi kâfirlerin ordusunda bir Müslüman'ı öldürmektir. Birincisi fiilde, ikinci durumda da niyette hata söz konusudur. Ayrıca şibh-i amd -kasıtlıya benzer- öldürme çeşididir. Bu, bir insanın öldürdüğü şahsa genelde öldürebileceği düşünülmeyen hafif sopa gibi bir şeyle vurduktan sonra ölmesidir. Bu da her ne kadar bilerek vurma olsa da "öldürme hususunda hatadır" diyen müçtehitlerimiz vardır. Şafii'ye göre "kasten öldürme" bir insanı öldüreceği kimseye ister yaralayıcı cinsten olsun ister olmasın onu öldüreceğini kesin bildiği bir şey ile öldürmeye kastetmesidir.

Ebu Hanife (r.a): "Ağır bir şeyle insanı, öldürmek sırf kasıt değil, hem hata hem de şibh-i amd'dir. Bu şekilde öldürme ayetin manasına dâhil

minin diyeti, Müslüman diyetinin yarısı kadardır, kasten adam öldürmenin diyetinin miktarı yüz deve olup, Şafii'ye göre üçe bölünmüştür: Otuz tanesi dört yaşına girmiş dişi deve, otuzu da beş yaşına girmiş dişi deve, kırkı da hamile olan deve olmak üzere toplam yüz deve verilmesi gerekir. Şibh-i amd -Kasde benzer- de aynı hükme tabidir. Zühayli'nin ifadesine göre Hanefi mezhebinde verilmesi gereken develer yaş bakımından dörde bölünmüştür: Yirmi beşi iki yaşında, yirmi beşi dört yaşında, yirmi beşi beş yaşında, yirmi beşi de bir yaşında olacaktır. Sırf hataen öldürmelerde ise diyet hafif tutulmuştur. Bunun diyeti, yirmi tanesi bir yaşında, yirmi tanesi iki yaşında dişi deve, yirmi tanesi iki yaşında erkek deve, yirmi tanesi dört yaşında dişi deve, yirmi tanesi de beş yaşında dişi devedir. Ebu Hanife de hepsinde aynısını söyler. Ancak iki yaşındaki dişi develerin yerine, bir yaşındaki erkek deve verilmesi gerektiğini söylemiştir. Devesi olmayan ise Şafii'ye göre diyet miktarı ya bin dinar, ya on iki bin dirhem -gümüş para-dir. Yalnız şunu bilmemiz gerekir ki, eski zamanlarda bir dinar, on iki dirheme tekabül ederdi, ama bu devirde gümüşün değeri olmadığı için o pek itibara alınmaz. Hanefi'ye göre ise, ya bin dinar -altın para- veya on bin dirhemdir. İki süvari birbiriyle çarpışıp ölürlerse her birisine arkadaşının, diyetinin yarısı düşer. Hâlihazır zamanımızdaki arabalarla meydana gelen kazalar, aynı hükme tabidir. Yalnız şunu ifade edelim: Yaşadığımız devrin trafik kurallarına da uymak gerekir; trafik kurallarına göre hata kimde ise, mesuliyetin ona ait olduğunu, diyebiliriz. Evet, o mesuldür. Trafik kurallarına uymayan kimse dolayısıyla kaza yapar da başkasının ölümüne sebep olursa katil sayılır; kendisi ölürse intihar etmiş, kendi nefsinin katili sayılır. Fıkıh kitaplarımızda bir kimse, birisini itip de ölümüne sebep olursa, diyetini vermek mecburiyetindedir, diye geçer. O halde trafik kazalarında ölen kimsenini diyeti de şoföre aittir.)

93- Ve Kim bir mümini (katlini mubah sayarak) öldürürse artık cezası, (tevbe etmediği takdirde) ebediyen içinde kalıcı olarak cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş (rahmetinden uzaklaştırmış) ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır. (Eğer katlini mubah saymayarak öldürürse, ayetteki "Haliden" lafzının manası şöyle olur: *"Cezası uzun süre içinde kalacak olduğu cehennemdir."* Fahr-i Razi'nin ifadesine göre, Vahidi denilen zatın, fasıkların mutlaka ebedi olarak cehennemde kalacaklardır, diyen ve bu ayetle delil getiren "Vaidi" denilen fırkaya verdiği cevap şöyle olmuştur: "Bu ayet, müfessirlerin icma'ı ile bir mümini katleden bir kâfir hakkında nazil olmuştur." Evet, her ne kadar öyle bir durum var ise de hükmü umumidir. Çünkü fıkıh usulünde, sebebin hususiliğine değil, lafzın umumiliğine itibar edildiği şeklinde bir kaide vardır. Ayetin kâfirler hakkında nazil olmuş olması, bu umumiliğe zarar vermez. Razi şöyle devam eder: Sonra biz deriz ki: Lafzın

luşu yoktur. Zira Allah hukuku yanında kul hakkı da söz konusudur; Ya kısas yoluyla idam edilir, dünyada cezasını çeker veya öldürülenin varisine diyet vermekle veya varislerinden helallik almakla kul hakkı da ödenmiş olur. Evet, adam öldürmek büyük cürümdür. Ancak şirkten başka günahların affının, ilahi meşiete -dilemesine- bağlı olması ayetle sabit olduğunu da unutmayalım!).

94- Ey iman edenler! Allah yolunda (cihat için sefere) çıktığınız zaman artık (işin gerçeğini) araştırın. (Düşünmeksizin acele etmeyin.) Ve size (İslam selamıyla) selam vermiş (veya kelime-i şahadet getirerek) size teslim olmuş kimseye, dünya hayatının geçici menfaatini arzulayarak (onu öldürüp mallarını ganimet olarak almak için) "Sen mümin değilsin" demeyin. İşte (unutmayın ki), Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. (Öyleleri, ganimet malı için öldürmenize ihtiyacınız yoktur.) Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti; (İman şerefiyle meşhur oldunuz, din yolunda istikamete ulaştınız. Bundan maksat şudur: "Siz İslamiyet'e ilk girdiğiniz zaman ağzınızdan kelime-i şahadet işitildiği gibi, kalbinizin söylediğiniz bu şeye uygun olup olmadığı hususunda bir ilim elde etmeye bakılmaksızın kanlarınız ve mallarınız korunmuştu. Binaenaleyh sizin de, İslama girenlere, size davranıldığı gibi davranmanız ve "O öldürülecek korkusuyla kelime-i şahadet getirdi dememeniz gerekir.") Öyleyse iyi araştırın! (Allah Teâlâ'nın, araştırmayla ilgili emrini tekrarlaması, böylesi bir fiilden iyice kaçınmanın gerekli olduğuna delalet eder.) Şüphesiz ki Allah, ne yaparsanız hakkıyla bilendir.

(Ayetin sebeb-i nüzülü hakkında birkaç rivayet vardır, onlardan birincisi: Hz. Usame'nin (r.a) bir Yahudiyi öldürmesi; Fedekli Mirdas Müslüman olmuş ve kavminden ondan başka kimse Müslüman olmamıştı. Hz.Peygamber'in (s.a.v.), Galip İbn Fudale komutasında gönderdiği bir seriyye -askeri birlik- Mirdas'in kavmine gitmişti. Atlıları görünce, koyunlarını dağın bir oyuğuna çekti. Müslüman atlılar oraya ulaşıp tekbir getirince o da tekbir alıp onların yanına indi ve "Lailahe illallah Muhammedü'r-Resulullah, esselamü aleyküm."dedi. Fakat Usame İbn Zeyd (r.a) onu öldürdü ve koyunlarını sürüp götürdü. Bunu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) haber verdikleri zaman O, çok kızdı ve "Siz onu, yanındaki mala göz diktiğiniz için öldürdünüz." dedi. Sonra bu ayeti Usame'ye okudu ve "bir köle azad et." buyurdu. Tabi ki, o zat kendi ictihad ve görüşüne göre, onun gerçekten iman etmeyip, kendini kurtarmak için kalben değil de sadece lisanen imana geldiğini ifade ediyor zan ederek, öldürmüştür. Fakat dinimiz, zahire göre hüküm verir. Yani dinimiz dış bir görünüşe göre hüküm verir, insanların iç alemindeki olan niyetini Allah'a havale eder. Ancak genel anlamda fakih -müctehid- olmayan sahabe (r.a) de cüzi meselelerde içtihad yürütebildikleri için bazen isabetli,

لَا يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى
سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى
الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا
كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى الْأَرْضِ قَالُوٓا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا
فَأُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولٰٓئِكَ
عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِى سَبِيلِ
اللّٰهِ يَجِدْ فِى الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ
وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا
﴿١٠٠﴾ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ إِنْ
خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

(s.a.v) "İşlerin en hayırlısı orta hallileridir" buyurmuştur.) *[El-Makasıdü'l-Hasene, s. 240]*

96- (O mücahitlere verilecek mükafat Allah(c.c.)'ın) kendisi tarafından (ahirette cennetteki) yüksek dereceler, büyük bir mağfiret ve yüce bir rahmettir.(Veyahut da Allah(c.c.) onları) bir mükafat olarak yükset mağfiret ve yüce merhametle üstün kılmıştır.(Bu ikinci meal Konevi'den alınmıştır. Fahr-i Razi: "Allah (c.c.) derece kelimesini önceki ifadede tekil olarak zikretmiştir. Ondan tek bir derece manası kastedilmeyip, derece cinsi kastedilmiştir. Cins isim ise, bütün fertlerin çeşitlerini içine alır. İşte bu büyük mükafat cennetteki yüksek makamlar, mağfiret ve rahmettir." Kurtubi bu ayetin tefsirinde şöyle der." Sahih hadisle sabittir ki "Cennette mücahitlere hazırlanan yüz derece vardır. Her iki derecenin arasındaki manevi mesafe göklerle yerler arasındaki gibidir.") Ve Allah Gafur (çok bağışlayan)'dur, Rahim (çok merhamet eden)'dir.

97- Muhakkak o kimseler ki, (Mekke'de Müşriklerle beraber kalıp, hicret etmeyerek) nefislerine zulmedici oldukları halde iken melekelerin canlarını aldığı kimselere (o melekler): "Dininiz hakkında ne halde idiniz?" (dininizle ilgili meselelerde nerede idiniz? Muhammed ile mi yoksa düşmanları ile mi savaşıyordunuz? Niçin cihadı bırakıp, kafirlerin diyarında oturmaya razı oldunuz?) dediler. (Onlar:) "Yeryüzünde (dinimizi yaşamaktan) aciz bırakılmış kimseler idik." diye cevap verdiler.

(Ayetteki "ne işte idiniz?" ifadesi hicret edebilecek güçte oldukları halde hicret etmedikleri için, onları dini bakımından herhangi bir iyi işte olmamadan dolayı tevbih -kınama- ve azarlamadır. Binaenaleyh onlar azarlandıkları hususta özür dileyip, hicret etmeye kadir olmadıklarını beyan ederek "Biz yeryüzünde acizler idik" demişlerdi. Melekler de:) "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Öyle ise oradan (küfür diyarından) başka bir yere hicret etseydiniz ya!" dediler. (Böylece onların ileri sürdükleri mazeretleri kabul etmeyerek onları yalanladılar.) İşte onların varacağı yer cehennemdir. (O) ne kötü varılacak yerdir!

98- Ancak erkekler, kadınlar ve çocuklardan (hastalanmaları, hicretlerine mani zorbanın sultası altında bulunmaları gibi hicret etmek için gerçekten) acz içinden bırakılan kimseler müstesna ki onlar hiçbir çareye güç yetirememektedir ve (hicrete) hiçbir yol bulamamaktadırlar. Ne yolu bilirler ne de onlara yol gösterecek birisini bulabilirler.

(Bu ayet, hicret farz kılındıktan sonra hicret etmeyip, Mekke'de kalan ve daha sonra Bedir Harbi'nde müşriklerle beraber öldürülen bazı münafık kimseler veya Müslüman olup da hicret etmeyenler hakkında nazil olmuştur. Kurtubi, birinci görüşü tercih etmiştir. Bazı âlimlere göre, bu ayete istinaden

tespitine göre de Cündüb İbn Demret müstazaflardan idi. Hicret hakkındaki bu ilahi beyanatı duyunca o zaman hasta olduğu halde kendi ehline: "Beni çıkarın, vallahi bundan sonra ben bir gece dahi Mekke'de kalmam." dedi. Beyzavi ve İbn Aşur'un ifadelerine göre, o, zengin bir zat idi. Kendi çocuklarını yanına çağırarak; "Beni Medine'ye taşıyın." dedi. Onlar da onu bir tahtın üzerine koyup taşıyarak yola koyuldular. Yolda "Tenim" denilen yerde ona ölüm yaklaştı. Bunun üzerine "Allah'ım, bu (sağ elini kastederek) senin için bu (sol elini kastederek) Resul'ün için... Sana Resul'ünün biat ettiği her hususta ben de biat ediyorum." dedikten sonra vefat etti. Cemel ile İbn-i Kesir diyorlar ki: Bunun üzerine Allah (c.c) ayetin devamı olan "Kim, Allah'a (O'nun taatine) ve Resulüne hicret edici olarak evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık muhakkak ki, onun mükâfatı Allah'a aittir. Çünkü Allah Gafur (çok mağfiret eden)'dur, Rahim (çok merhamet eden)'dir." (indirdi).

101- Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden (üzerinize taarruzda bulunmalarından) endişe ederseniz, namazdan (dörder rekâtlı olanlardan bir şey) kısaltmanızda size bir günah yoktur.

(Yolculukta korku olmazsa da namaz kısaltıldığına göre, "eğer" manasını ifade eden "in" kaydının manası nedir? diye sorulursa, el-cevap şöyle deriz: Ayet, genel olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v) yolculukları hakkında nazil olmuştur. Bu seferlerin çoğu da düşman korkusundan uzak değildi. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hakk, genel bir durum olması hesabı ile bu şartı zikretmiştir. Yani bu kayıtlandırma, güvenli halindeki dört rekatlı olan seferi namazı kısaltma hükmünden çıkarmak için değildir ki, bir mefhum-u muhalif hatıra gelsin. Bu bilhassa korku halinde meşakkati ve tehlikeyi önlemek ve bu hükmün içine dahil etmeye itina ve ehemmiyetine bir uyandırmadır. Bir de Sahabe-i Kiram (r.a) ahirete önem verdikleri için bu haldeki namazı kısaltmayı, ahirete hazırlanmalarına bir tezad görürlerdi. İşte Cenab-ı Hakk onların kalplerinden bu vehmi, şüpheyi ortadan kaldırmak için bu ayeti indirdi. Demek ki, Konevi'nin ifadesine göre, "Zahiri" taifesinden olan Davud'un bu ayetten mefhum-u muhalifi çıkararak; "namazın emniyet halinde kısaltılması caiz değildir." dediği gibi itirazvari bir kayd değildir, vakii bir kayıttır. Onların görüşü batıldır. O dönemde korkunun var olduğu bir vakıa idi. Aynı zamanda bu haldeki namazı kısaltmak, onların zan ettikleri gibi ahiret sevaplarına da bir zarar vermez demek istenmiştir.) Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır. (Onlara karşı teyakkuzda olmalısınız.)

102- (Sen) içlerinde bulunup da onlara namaz kıldırmak istediğin zaman, artık onları (iki taifeye ayır) onlardan bir taife seninle beraber (namaza) dursunlar, silahlarını da (yanlarına) alsınlar! Artık bunlar secdeye vardıkları zaman ise (namaz kılmayanlar) arka taraflarınızda bulunsunlar! (Sizi korusunlar.) Daha sonra namaz kılmamış (düşmana karşı nöbet tutmuş) olan diğer taife de gelsin seninle beraber namaz kılsınlar ve bu zümre (ihtiyat tedbirlerini alarak) düşmana karşı müteyakkız olsunlar, silahlarını alsınlar!

(Beyzavi'nin ifadesine göre, ayetin zahirine bakıldığında İmam her taifeye birer defa namaz kıldırmak suretiyle iki defa namaz kıldıracaktır. Nitekim Peygamber (s.a.v) "Batnü'n-Nahl" denilen mevkide bu şekilde namaz kıldırmıştır. Şunu hatırlatalım: Erbabınca malumdur ki, imam olan bir zat kıldığı bir vakit namazını, ikinci kez tekrar etmeye kalkarsa o namaz nafile sayılır. Dolayısıyla Hanefi'ye göre farz olan namazı kılan kimse, nafile namazı kılan kimseye tabi olamaz.

Böyle kılınan namaz Şafii içtihadına göredir. Zira ona göre nafile namaz kılan kimse, farz namaz kılana imam olabilir. Şayet her bir taifeye birer rekât kıldırmak irade edilirse, ayetin *"artık bunlar..."* ifadesinin manası şöyle olur: *'Artık bunlar secdeye vardıkları zaman '*(namaz kılmayanlar sizi korumak için) *sizin arka taraflarınızda bulunsunlar.* (Böylece seninle bir rekâtı tamamlayınca, imamdan müfarekete -ayrılmaya- niyetlenerek ayrılıp, tek başlarına ikinci rekâtlarını da kılıp selam verdikten sonra, öbür bölüğün yanına gitsin) *namazı kılmamış* (düşmana karşı nöbet tutmuş), *olan diğer bir zümre de gelsin seninle beraber* (mütebaki -geriye kalan-) *namazı kılsın.* (Sonra imam onları teşehhütte ikinci rekâtlarını kılıncaya kadar bekleyecek ve onlarla beraber selam verecektir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) bu şekilde "Zatu'r-Rik'a" denilen mevkide korku halindeki namazını kıldırmıştır. Bu çeşit namaz hakkında bir açıklamayı uygun görüyorum: Korku halindeki namazdan maksat: Düşmana karşı, sel veya yangın veya büyük bir canavar gibi bir durum karşısında İslam cemaatinin kendilerini idare eden emirlerin veya başka muhterem bir imamın arkasında farz bir namazı nöbetle kılmalarıdır. Müfessirlerin bir kısmı korku namazının kılınışı hakkında şöyle demişlerdir: "İmam, askerleri iki bölüğe ayıracak. Birisiyle bir rekât kılacak, ikinci rekâta kalktıklarında imamdan müfareket edecek, kendi başlarına son rekâtlarını kılıp selam verdikten sonra öbür nöbetçi bölüğün yerine gidip nöbet devri alır, bu kez onlar ikinci rekâtta bekleyen imama uyacaklar, imam onlara ikinci rekâtı kıldıracak, imam tahiyyata otururken onlar ikinci rekâtı kendi başlarına başta imama yetişmeyip de mesbuk olduklarından zammı sure ile fatihayı okuyarak kılıp, tahiyyata oturacak ve imamla beraber selam vereceklerdir." Bazı âlimlere göre de yukarıda zikrettiğimiz gibi; "Her bir

c- İmam ilk kısımla birlikte bir rekât namaz kılar; sonra imam bu kısım, diğer rekâtı kılarak, teşehhüde oturup selam verinceye kadar, ikinci rekâtta ayakta bekler. Sonra selam veren bu kısım düşmanın karşısına geçer. Daha sonra ikinci kısım gelir, ikinci rekâtta ayakta bekleyen imamla beraber bir rekât namaz kılar. Sonra imam, ikinci kısım ikinci rekâtı kılıncaya kadar teşehhüdde bekler. Daha sonra imam onlara selam verdirir. Bu İmam-ı Şafii'nin mezhebidir. İmam-ı Hanefi'nin mezhebi ise şöyledir: İmam birinci kısma bir rekât namaz kıldırır, böylece bu kısımdakiler düşmanın karşısına geçerler. İkinci kısım gelir, imam onlara geriye kalan namazı kıldırır ve selam verir. Böylece bunlar da selam vermeden düşmanın karşısına geçerler. Daha sonra da birinci kısım geri gelerek geriye kalan namazlarını kıraatsız ifa ederler ve düşmanın karşısına geçerler. Sonra da ikinci kısım geri gelerek, geri kalan namazlarını kıraatle ifa ederler. Aralarındaki fark şudur: İlk kısım, namazın başında imama yetişmiştir. Dolayısıyla bunlar imamın arkasında namaz kılanlar hükmündedirler. İkinci kısım ise, namazın başına yetişmemiştir, mesbuk hükmündedir. Mesbuk ise imam selam verdikten sonra, kendi başına ifa ettiği rekâtlar hususunda, yalnız başına namaz kılan gibidir. İşte bu görüş Abdullah bin Mesud'un görüşüdür. Ebu Hanife'nin mezhebidir. Bu izahat Tefsir-i Kebir'den alınmıştır. Fakat düşmanın kıble cihetinde bulunmasıyla, başka cihette bulunması, farklı durumlar meydana getirir ve ona göre imam askere namaz kıldırır. İşte bu konu aslında fıkhi bir konudur. Fetavay-ı Hindiyye gibi fıkıh kitaplarını açıp imamın veya cemaatin misafir veya mukim oluşları halindeki durumları da mezkür eserde ayrıca izah edilmektedir. Akşam namazının durumu da şöyledir: Cumhura göre imam, birinci taifeye bir rekât namaz kıldırır. İkinci taifeye ise iki rekât namaz kıldırır. Kurtubi, İbn Ömer'in (r.a) görüşünü şöyle kaydeder: "Korku şiddetli olduğu zaman namaz kılmak isteyen, işaretle, binerek veya ayakta namaz kılabilir." Razi'nin ifadesiyle: Korku namazıyla ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır. Belki de Hz.Peygamber (s.a.v) bu namazı maslahata göre, askerlerini düşmanın hücumundan muhafaza etmek için farklı zamanlarda böylece farklı şekillerde kıldırmıştır. Fukaha arasındaki ihtilaf ise, bu namaz şekillerinden hangisinin daha efdal ve ayetin zahirine daha fazla muvafık olduğu hususudur. Bunu da fıkıh kitaplarımızdan istifade etmemiz mümkündür. Biz, bu namaz hakkında fazla yer ayırmamızdan, şunu kastettik: Namazın, İslam dininin direği mesabesinde bir ibadet olup, savaş gibi nazik durumlarda dahi, terk edilmesi söz konusu olmadığını, önemli bir ibadet olduğunu ifade etmek, hatta değil ki namazı terk etmek, onu cemaatle kılmayı dahi terk etmek uygun olmadığını da bizzat Resulullah'ın fiiliyle izah etmek istedik. Savaşın şiddeti halinde namaz tehir edilebilir, başka bir zamanda kazası yapılır. Nitekim, Kurtubi'nin ifadesiyle; "Peygamber (s.a.v.), Hendek Savaşında 'Büthan' denilen vadiye in-

105- (Ey Resulüm!) Şüphesiz biz, sana bu kitabı hak olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana bildirdiği (vahiy eylediği) şekilde hüküm veresin. Ve hainler içinse müdafaa edici olma!

(Hainlerden taraf olma! Hainlerden ötürü günahsız kimselere davacı olma. Yani münafiktan ötürü Yahudiye hasım olma." demektir. Beyzavi, şöyle der. Bu ayet-i kerime beni zafer kabilesinden Tu'me İbn Übeyrik adında bir şahıs komşusunun un dağarcığı ile içindeki bir zırhını çalmış, bunu götürüp "Zeyd İbn Semin" adındaki bir yahudinin yanına emanet bırakmış. Dağarcığın içindeki un yollara dökülmüştü. Katade bunu takip ederek, yahudinin hanesine kadar gitmiş, zırhını onun yanında bulmuştu. Yahudi bu zırhı Tu'men'in getirip, emanet bıraktığını söylemiş. Onun bu iddiasına bir takım Yahudiler de şahadette bulunmuşlardı. Tu'men'in kabilesi Beni Zafer'den de bir cemaat Resulullah'a müracaat etmişler, Tume'nin zırhtan haberi olmadığını söylemişlerdi. Zırh Yahudinin yanında bulunduğu için aleyhine hüküm verilmesini dilemişler. Peygamber (s.a.v) de bunların ifadelerine göre ve aynı zamanda zırhın da Yahudinin yanında bulunduğuna nazaran bunu yahudinin almış olduğuna kanaati gelir gibi olmuştu. İşte bu hâdise üzerine bu ayet-i kerime nazil oldu. Zaten Peygamber de (s.a.v) vahyi bekliyordu. Hâdiselerin güzelce tetkik edilerek ona göre âdilâne hüküm edilmesi emr olunmuştur. Beyzavi diyor ki: En son o adam mekke'ye kaçmış ve mürted olmuştur. Sonra orada hırsızlık için bir evin duvarını delip içine girince, binanın duvarı üzerine yıkılıp mürted olarak enkaz altında kalıp ölmüş.)

106- Ve (Ey Habibim! Şahitlerin ifadesine göre gayr-i ihtiyari bir temayülden dolayı) Allah'tan **mağfiret iste**, şüphesiz ki **Allah**, Gafur (çok bağışlayan) 'dur, **Rahim** (çok merhamet eden)dir.

(İbn Atiyye şöyle der: "Bu günah sayılmaz. Zira Peygamber (s.a.v) zahiri hal üzere hüküm verecekti." Fakat Fahr-i Razi şöyle der: "Allah (c.c.) o şahitlerin yalancı olduklarından Peygamber'i (s.a.v.) haberdar etti. Ancak Peygamber (s.a.v.) Allah (c.c.)'ın indinde her ne kadar mazur olsa da, fakat Peygamber (s.a.v) Tu'me'nin zahiren Müslüman olduğu için gönlü ona meyletmişti. İşte bu kadarcık şeyden dolayı mağfiret istemesi emredilmiştir. Çünkü "ebrarın" -Allah'ın emirlerini yerine getiren, iyi olanların- işledikleri iyilikleri, mertebeleri yüksek olan mukarrebinlerin -Allah'a, rahmetine, rızasına çok yakın olanların- kötülükleri mesabesindedir." Evet, bir subayının yaptığı hata küçük de olsa, büyük sayılır, ama acemi bir erin yaptığı hata büyük de olsa küçük sayılır. Ya da Tu'me'yi müdafaa eden kimseler için, ümmeti için istiğfar et." emri verilmiştir.)

107- (İşledikleri günahlarla) **kendilerine hıyanet edenler için mücadele etme!** (Çünkü onlar himayeye layık değillerdir.) **Muhakkak ki, Allah hainlikte ileri gitmiş çok günahkâr kimseleri sevmez.**

108- (Onlar) **İnsanlardan gizlenmeye çalışırlar** (utanırlar, zararlarından korkarlar da utanılmaya ve korkulmaya en çok layık olan) **Allah'tan gizlenmek istemezler** (hayâ etmezler, korkmazlar). **Hâlbuki** (Allah Teâlâ razı olmadığı cinayeti, suçu, asıl suçluya değil de suçsuz olan başkasına isnat etmek, yalan yere şahitlik etmek gibi iddiaları) **geceleyin**, (gizlice) **uydururlarken, O, onlarla** (ilmi ile kudretiyle) **beraberdi; çünkü Allah her yaptıklarını kuşatıcıdır** (O'nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler. Onlar kurdukları hilenin, tuzağın keyfiyetini her ne kadar insanlardan gizleseler de, bu durum Allah'ın ilminde apaçık olması itibariyle bu ilahi buyruk bir tehdittir. Çünkü Allah, ilmi ile kudretiyle bütün mahlûkatı çepeçevre kuşatmıştır. Hiçbir şey Ona saklı ve gizli değildir.)

109- **İşte** (Ey Tu'me'nin lehine gerçek dışı şahitlikte bulunan kavmi) **siz öyle kimselersiniz ki, haydi dünya hayatında onlar** (o Tu'me ve emsali hainler) **için mücadele ettiniz;** (Müdafaa edip kurtardınız) **Peki ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak** (onları Onun azabından kim kurtacaktır? Ya da zahiren Müslüman göründükleri için Tu'me ve akrabalarını müdafaa eden bir grup mü'mine hitaptır. Binaenaleyh ayetin manası şöyledir: "Farzedin ki, siz bu dünyada Tu'me 'yi ve akrabalarını müdafaa edip (kurtardınız). Peki,...") **yahut** (o gün) **onlara kim vekil olacak?** (Onları Allah'ın azabından koruyacak ve himaye edecek de kimdir? "Vekil": Bir işin muhafaza ve himayesi için kendisine o işin teslim edilmiş olan kimsedir.)

hakkında bir şey bilmezken, sana kitabı ve hikmeti indirmiş, seni bunların sırlarına muttali kılmış ve hakikatlerine vakıf kılmıştır. Sana bunları yaptığı gibi, sonraki günlerinde de, hiçbir münafık seni saptırmaya ve ayağını kaydırmaya muktedir olamayacaktır. Böylece Cenab-ı Hakk Peygamberine, bu ayetinde, onların onu batıla düşürmek istemelerine mukabil, ismet sıfatını devam ettireceğini ve onu koruyacağını va'detmiştir.)

114- Onların gizlice konuşmalarının (bazı hâdiseleri gerçek dışı olarak aralarında fısıldaşıp yalan yere tavsiyelerde, şehâdetlerde bulunanların) çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka vermeyi yahut iyi (şer'i şerifin güzel gördüğü, aklın da inkâr etmediği) bir iş yapmasıyla ya da (dargın)insanların arasını ıslah etmek için emreden kimsenin böyle konuşması (fısıldaşması, mahrem şeyleri tavsiyede bulunması) müstesna. Ve kim (dünyevi bir gaye için değil de) sırf Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa, biz ona ahirette pek büyük bir mükâfat vereceğiz.

115- Ve her kim kendisi için hidayet (İslam dininin doğru olduğu mucizelerle, delil ile) besbelli olduktan sonra, Peygamber'e karşı gelir ve müminlerin (itikadi ve ameli olarak) takip ettikleri İslamiyet'in yolundan başka bir yola tabi olursa, onu (kendi) tercih ettiği şey (dalalet) ile baş başa bırakırız. (Onu bizzat kendisi için iradesi ile tercih ettiği sapıklığı yapmaya serbest kılar. Böylece kendi iradesine göre harekette bulunmuş olur. Fahr-i Razi şöyle der: Bir rivayete göre İmam-ı Şafii'ye Kur'an'da "icma"ın delil olduğunu gösteren ayet sorulduğunda o, Kur'an-ı Kerim'i üç yüz defa okumuş nihayet bu ayeti bulmuştur. Şafii'nin (r.h.) bunu icma hakkında delil getirişi şöyle izah edilir: Müminlerin yolunun dışında başka bir yola uymak haramdır. Binaenaleyh müminlerin yoluna uymanın vacip olması gerekir. Kurtubi de: "Bu ayet, icma'ın sahih olduğuna dair görüşe bir delildir." demiştir. Ayet her ne kadar İbn Übeyrik hakkında nazil olmuşsa da hükmü müslümanların yolunu terk edenlerin hepsini kapsıyor.) ve kendisini cehenneme atarız. Bir varış yeri olarak ne kötü varılacak yerdir.

116- Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını (şirk koşanı hayatta iken tevbe etmedikçe) asla (mağfiret etmez) bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için affeder. Kim Allah'a şirk koşarsa artık doğrusu (haktan) uzak bir dalalete sapmış olur.

117- (O müşrikler) O'nu (Allah'ı) bırakıp yalnızca (Lat, Uzza, Menat gibi) bir takım dişi (isimli put)lere tapıyorlar.

(Cahiliyye devrinde Arap kabilelerinin her birinin bir putu vardı, ona taparlardı. Bazıları da meleklere taparlardı. Allah'ın kızları olduklarını söylüyorlardı. İşte dişilere tapmanın bir yorumu da budur. Diğer bir yorumu da şudur: Bu tabir yalnız ölülere -cansızlara- taparlar manasındadır. Ölülerin -cansızların- dişiler diye ifade edilmesi birkaç şekilde izah edilmiştir. Onlardan biri de şudur: Dişi, erkekten, ölü, diriden daha az değerdedir. İşte bunun için o cansız putlara Lat, Menat gibi dişi isimler verilmiştir. Kurtubi de şöyle der: "Bir görüşe göre de ancak dişilere taparlar manasındaki *"illâinasen"* demek ancak meleklere taparlar demektir. Çünkü onlar, meleklere, Hâşâ! Allah'ın kızlarıdır derlerdi. Hâlbuki melekler, dişilik, erkek-

tuttuğu an, onları İslam dini üzerine yaratmıştır. Binaenaleyh kim bundan sonra küfre saparsa böylece Allah'ın insanları, üzerine yarattığı fıtratı değiştirmiş olur. Bir de müfessirler tarafından, helâlı haram; haramı da helal saymak da Allah'ın dinini değiştirmek anlamına gelir, diye tefsir edilmiştir. İkincisi: Buradaki "değiştirme" zahire taalluk eden bütün halleri değiştirme anlamına alınır." Bu görüşte olanlar birkaç izah şeklini zikretmişlerdir:

a- Hasan el Basri şöyle demiştir: Bundan murat, Abdullah İbn Mes'ud'un (ra) Hz. Peygamberden rivayet ettiği şu hadistir: "Başka bir saçı kendi saçına takan ve taktıran; dövme yapan ve yaptıran kadınlara Allah lanet etmiştir." İmam, sadece hadisin bu bölümünü almıştır. Hadisin devamı ise şöyledir: "Yüzünden kıl alan, seyrek dişli olup ta güzel görünebilmek maksadıyla dişlerinin arasını yontan, incelten, Allah'ın bahşettiği yaratılış şeklini değiştiren (bahtsız) kadınlara lanet etmiştir." *[İbn-i Kesir, c.1 s. 556 -Mektebe el-İslamiyye/ Kurtubi, c.3, s. 393]* İbn-i Aşur bu hadis-i şerifi şöyle te'vil eder: "Zannediyorum ki, bu gibi lanete mucib olan şeyler o devirdeki zinakar veya müşrik kadınların alametlerinden, özelliklerindendi. Dolayısıyla o dönemde onlar gibi durumlarda bulunup da o özellikleri taşıyan kadınlar da, peygamber (a.s.v) tarafından lanetlenmiştir.Aksi takdirde bu hadiste yasaklanan şeyler her ne kadar dinen caiz değilse de, vebali lanetlenmeyi gerektirecek şekilde ağır günahlardan sayılmaz."*[et-Tahrir Vet-Tenvir 3/206]*

Feyzü'l-Kadir adlı eser şöyle der: "Bu gibi şeyleri yapan, yaptıran kadın, ister kendi kocası için kendini güzelleştirsin, ister başkası için olsun fark etmez. Hepsi de Peygamber (s.a.v.) tarafından şiddetle yasaklanmıştır, haramdır." *[c.5, s.272]* Burada şunu hatırlatmak isterim: Kelimenin aslı italyanca olup *'perruka'* -Peruk- denilen şey de bu yasağa girer. Ancak Kurtubi'nin ifadesine göre, Leys gibi bazı, âlimler Peygamber'in (s.a.v.) "Kadının saçının başka saçla birleştirmek, mezkûr hadisin yasağının içine girer. Fakat deve tüyü gibi tüyler kadının saçları üzerine konursa fetvası vardır." derler. Ancak zikri geçen müfessir bizzat bu görüşü tasvip etmiyor; "Zayıf bir görüştür" diyor. Feyzü'l-Kadir de Kurtubi'nin ifade ettiği şeyi aynen almıştır. Günümüzde zaruret söz konusu olduğu takdirde kadının asıl saçlarının tamamını örtecek şekilde cazibesi olmayan deve tüyü gibi tüylerden oluşan peruk için fetva verilebilir, aksi halde verilmez. Şunu da unutmayalım ki, usül ilminin şu düsturu çok önemlidir: "Mazarratı -zararı- önlemek, menfaati celbetmekten -kazanmaktan- daha hayırlıdır." Yani kızlarımız okullardan mezun olsunlar da bir dünya menfaatini elde edelim düşüncesi, bu usül kaidemize terstir. Zira önce bize düşen, zarar kabilinden olan günahları önlemektir. Bir de hadis-i şerifte, kadın, yüzünden, kaşından kıl alması haram olduğunu söyledik. Evet, öyledir. Ancak kadının yüzünde tüy biterse veya bıyığı biter-

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًاۖ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّاۖ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ
اللّٰهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِۗ مَنْ
يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهٖۙ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا
﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ اَحْسَنُ
دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًاۗ
وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِى الْاَرْضِۗ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًاۧ ﴿١٢٦﴾ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِى
النِّسَآءِۗ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّۙ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ
فِى يَتَامَى النِّسَآءِ الّٰتِى لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ
تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِۙ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامٰى
بِالْقِسْطِۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهٖ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

125- İyilik eden bir kimse olarak kendini (tam bir ihlasla)Allah'a teslim eden ve (ondan başka Rab tanımayan) ve hanif (bütün batıl dinlerden, şeylerden yüz çevirerek, uzaklaşarak hakka, İslam dinine yönelen) olarak (İslam dinine muvafık olan) İbrahim'in dinine tabi olan kimseden, din bakımından daha güzel kim olabilir? (Fahr-i Razi şöyle der: Hz. Muhammed (s.a.v.) müstakil bir şeriata sahiptir. Ancak Hz. Muhammed'in getirdiği dinin bir takım ilave güzellik ve yeni faydaları ihtiva etmekle birlikte, İbrahim'in dinini de içine aldığı için sanki aynısıdır. Yani Hz. Muhammed (s.a.v.) müstakil bir şeriata sahip değildir, diye zannedilmesin! Allah (c.c) kurtuluşun ve cennete girmeyi insanın mümin olmasına, İslam dinine girmesine bağlayınca, imanı iyice izah etmiş ve şu iki yönden faziletini beyan buyurmuştur.

A) İman, İslam, Allah'a tam olarak itaati, ibadeti ve inkıyadı ortaya koymayı ifade eden bir dindir. Ve ubudiyeti gerekli kılar.

B) İman, Hz. İbrahim'in de üzerinde olduğu bir dindir. İşte bu iki faziletten her biri, İslam dinine teşvik hususunda başlı başına birer sebeptir. Birincisine gelince, bil ki İslam şu iki şey üzerine bina kılınmıştır.

a- İtikat -inanç-

b- Amel -ibadet- Cenab-ı Hakk itikada bu ayette "kendisini Allah'a teslim eden..."ifadesi ile işaret etmiştir. Bu böyledir. Çünkü İslam inkiyad –itaat ve teslimiyettir. "Vecih" -yüz- insanın en güzel uzvudur. Bundan dolayı insan kalbi ile Rabbini tanır, Onun rububiyetini, kendisinin de ubudiyetini -kulluğunu- ikrar ederse, kendisini Allah'a teslim etmiş olur. Cenab-ı Hak ibadete de bu ayette; "İyilik yapan -bir insan- olarak" ifadesi ile işaret etmiştir ki, bu ifadenin içine, iyilik olan cinsten her fiili ibadeti yapmak ve günahları terk etme girer. Binaenaleyh sen, gerek bu veciz ifade ve gerekse bu ifadenin bütün maksat ve gayeleri ihtiva etmiş olduğunu iyice düşün. Hem Cenab-ı Hakk'ın "Kendisini Allah'a teslim eden.." sözü "hasr" -tahsis etme, sadece- manasını ifade eder. Buna göre "Kendisini Allah'a teslim eden.." demek, kendisini Allah'tan başkasına teslim etmeyen demektir. Zira Allah, İbrahim'i samimi dost edinmiştir. Sebebi de şudur: Allah'ın muhabbeti onun kalbinin derinliklerine yerleşmişti. O, Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmıştı. Denildiğine göre, Cenâb-ı Hak Hz.İbrahim'i en yüce melekût -göklerin, arşurrahman ve gayb âlemiyle- ilgili sırlarıyla beraber, aşağı melekûta muttali kılıp, o da tekrar tekrar kavmini tevhit inancına, Allah'ı birleme inancına, varlığına, birliğine davet edip, onları yıldızlara, aya, güneşe ve putlara tapmaktan men ederek, kendisini ateşe atmaya, çocuğunu kurban etmeye yönelip, malını misafirlere teslim edince, şairin dediği gibi: Nefsini nirana- ateşe/ Oğlunu kurbana/ malını ihvana bezletmekle –vermekle/ vefakârlığını göstermiştir. Allah (c.c.) Onu insanlara imam kılmış, Ona hem hükümdarlığın hem de peygamberli-

126- Göklerde olan ve yerde bulunanlar Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır. (Hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinin dışında kalamaz. Kudretinin kemalini, *"Göklerde ne varsa yerde ne varsa..."* ayetiyle, ilminin kemalini de *"Allah, her şeyi kuşatıcıdır."* mübarek sözleriyle ifade etmiştir. Binaenaleyh Allah mükâfata layık kullarını da bilir, cezaya müstehak kullarını da bilir ve hikmetinin gereğine göre herkesin layık olduğu hakkına kavuşturmaya muktedirdir.)

127- (Ey Resulüm!) Kadınların (miras ve diğer ahkâm ve ahvali) hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onların hakkında hükmü size Allah veriyor" (İlahi hükmünü Kur'an-ı Kerim'de beyan buyuruyor.) Ve kendileri için yazılmış (şer'an farz ve tayin edilmiş) olan (hak ettikleri miras ve nikâh bedeli olan mehir)ı onlara vermeyip nikâhlamak istediğiniz (veya) ve (güzel olmadıkları için) nikâhlamalarını (beğenip) istemediğiniz yetim kadınlar (yetim kalmış kız çocukları veya) kadınların yetim kalmış evlatları, kızları ile aciz, çaresiz bırakılmış (bulüğa ermemiş) çocuklar ve yetimlere karşı (miras, mehir ve saire hususlarda) âdil davranmanız hakkında kitapta -Kur'an'da- size okunan (ayet)lar da (bu hususlarda) size fetva vermektedir, (şer'i hükmünü açıklamaktadır. İbn Abbas (r.a) "Hak Teâlâ bununla, o kadınlar için ayette belirlenmiş mirası murat etmektedir." Bu izah ayet-i kerimenin, yetimlerin ve çocukların kendilerine miraslarının verilmesi hakkında nazil olduğunu söyleyenlerin görüşüne göredir. Diğer âlimlerin görüşüne göre ise, bundan maksat mehirdir. Ebu Hanife'nin (r.h.) arkadaşları, bu ayeti, baba ve dede durumunda olmayan kimselerin küçük yaştaki yetim kızları evlendirmelerinin caiz olduğuna dair delil getirmişlerdir. Fakat Fahr-i Razi "Bu görüş zayıftır." der. Beyzavi de: "Bu ayetten böyle bir delil çıkarmak söz konusu değildir." der. Ancak bu fıkhi bir konudur. Fetavayı Hindiyye şöyle der: "Babası, dedesi olmayan, büluğ çağına ermemiş bir küçük kızı bir küçük kızı ve bir küçük oğlanı kardeşleri nikahlar. Şayet kardeşleri yoksa kardeşlerin çocukları onları nikahlar. Onlar da yoksa amcaları onları nikahlar, amcaları da yoksa amca çocukları onları nikahlar. Baba ve dedeleri onları nikahladıkları takdirde, büluğ çağına erdiklerinde kendi nikahlarını feshetme hakları yoktur. Fakat baba ve dedeleri olmayan diğer veliler, onları küçük yaşta iken evlendirdikleri takdirde büluğ çağlarına erdiklerinde nikahlarını feshetme hakları vardır. Ancak bu da şer'i mahkeme hakiminin kararı ile gerçekleşebilir. Şayet hakim onları ayrımazsa evlilikleri devam etmiş olur. Tabi ki bu konuda küçük yaşlarda bu şekilde evlendirilenlerin birbirlerine denk olmaları meselesi de vardır." (c.1 s. 284) Detayını öğrenmek isteyenler fıkıh kitaplarına müracaat edebirler) Ve hayır olarak siz ne yapıyorsanız, artık Allah şüphesiz, onu hakkıyla bilendir. (İstifta, fetva istemek anlamındadır. Fetva ve fütya kelimeleri ifta manasında

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ
اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًاۗ وَالصُّلْحُ خَيْرٌۗ وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّۗ
وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾
وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا
كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِۗ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِۗ وَكَانَ اللّٰهُ
وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِۗ وَلَقَدْ
وَصَّيْنَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَۗ
وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِۗ وَكَانَ اللّٰهُ
غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِۗ وَكَفٰى
بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرِينَۗ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا
فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۗ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

131- Ve göklerde ne varsa, yerde ne varsa (hepsi) Allah'ındır. Sizden önce kendilerine Kitap verilenlere de size de "Allah'tan sakının" diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. (Böyle olanın celali-yüceliği- ne taatlarla artar, ne de küfür ve günahlarla eksilir. Elbette öyle Zat'ın kudretinin, ilminin, fazlının ve rahmetinin geniş olması gerekir). Allah Gani (hiçbir şeye muhtaç olmayan)'dir, Hamid (çok hamd edilmeye layık olan)'dir.

132- Ve göklerde bulunanlar da ve yerdeki her şey Allah'ın'dır. Vekil olarak Allah yeter!

(Binaenaleyh yalnız Onun yüce kudretine tevekkül edip, dayanmak gerekir. Bu mübarek iki ayette gökler ve yerlerin Cenâb-ı Hakk'a aidiyeti lihikmetin üç kere zikredilmiştir. Beşeriyeti irşat için birinci defa Allah Teâlâ'nın kereminin, lütfunun genişliğinin hesapsız olduğuna bir delildir. İkinci defa zikredilmesi, Hak Teâlâ'nın lizatihi tüm mahlûklardan "El-Ğaniyy-çok zengin sıfatına sahip olduğunu, kimsenin küfür ve isyanı ona zarar vermediği gibi, takvası, ibadeti de ona menfaat vermediğini, onunla emri, kulunun menfaati icabı, ona olan merhameti olduğunu tespit hikmetine matufendir. Üçüncü defa zikredilmesi de, Allah Teâlâ'nın her şeyi icat ve yok etmeye, edebilmeye kadir olduğunu tespit hikmetine dayanmaktadır. Artık bu itibarla mükerrer sayılmayıp, başka birer delildir.*[Bak. Fahr-i Razi, Beyzavi]* İmam, buna dair geniş malumatı verdikten sonra şöyle devam eder: Hem sen bu delili üç kez tekrar edip, her defasında da Allah'ın bir başka celal sıfatının ispatını ona dayandırdığın zaman, zihin Allah'ın gökleri ve yeri yaratmasının, çok yüce bir takım esrara ve gayelere delalet ettiği hususunda gafletten uyanırsın. İşte o zaman da insan, göklerin ve yerin yaratılışında tefekkür edip, onların halleri ve sıfatları ile yaratıcının sıfatlarına istidlal -delil- getirme gayretine girer. Bu Kur'an-ı Kerim'in genel ve esas maksadı, akılları, zihinleri, fehimleri Allah'tan başkası ile meşgul olmaktan kurtarıp, marifetullah'a -Allah'ı kudret ve azametini tanımaya- sevk etmektir. Bu tekrar da zaten bu gayenin tahakkukunu ifade etmiştir. Bu ayetlerin önceki ayetlerle münasebeti konusunda iki görüş vardır:

a- Cenab-ı Hak, kendisinin birbirinden ayrılan karı ile kocadan her birini kendi rahmetinin genişliğinden zengin edeceğini ve kendisinin "Vasi" ilmi, rahmeti, fazlı geniş oluşunun bir tefsiri gibi olan şeye işaret buyurarak "Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır."

b- Allah Teala, yetimlere ve yoksullara adaletle davranmayı ve onlara ihsanda bulunmayı emredince, kullarının amellerine ihtiyacı olduğu için em-

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى
اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَۚ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى
بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوا ۚ وَاِنْ تَلْوُٗٓا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذِى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذِٓى اَنْزَلَ
مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ
كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًاۙ
﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًاۙ ﴿١٣٨﴾ اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ
اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَۜ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًاۜ ﴿١٣٩﴾
وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا
وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهٖٓ اِنَّكُمْ
اِذًا مِثْلُهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًاۙ ﴿١٤٠﴾

kimseyi de, yaptığı kötülüğüyle cezalandırıp karşılık verecektir. Demek oluyor ki, şahitliği yerine getiren mükâfat görür, ondan yüz çeviren de ceza görür.) *[Bak. Tefsir-i Kebir]*

136- Ey (geçmişte ve şu anda) iman edenler! Allah'a, Peygamberine ve Peygamberine (sure be sure, ayet be ayet) indirdiği Kitab'a (Kur'an'a) ve daha önce (sair peygamberlerine) kitap(lar)a iman(da sebat) ediniz! Ve (bilakis) kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse, o takdirde muhakkak ki, (o kimse haktan) uzak bir dalalete sapmış olur.

137- Şüphesiz o kimseler ki (Yahudiler vaktiyle, Musa'ya ve sair peygamberlere) İman ettiler, (mahlûkata tapmaktan vazgeçtiler.) sonra (putlara, buzağıya taparak) inkâr edip kâfir oldular. Sonra (tevbe ederek Musa'ya tekrar) iman ettiler. Sonra tekrar (bu defa İsa'yı) inkâr edip kâfir oldular. Sonra da (Muhammed (s.a.v)'i inkâr edip İslam'la alay edecek kadar) inkârda ileri giderek küfürlerini artırdılar. Allah, onlara (küfürde ısrar ettiklerinden dolayı) ne mağfiret edecek, ne de kendilerini hak bir yola hidayet edecektir.

(Beyzavi'nin ifadesiyle; öylelerin küfürden tevbe etmeleri; iman üzerine sebat etmeleri çok uzaktır. Zira küfür damgası onların kalplerine vurulmuştur, basiretleri hakkı görmeyip körleşmiştir. "İşte öylelerin Allah'ın ilminde küfür üzere ölecekleri için Allah (c.c.) onları mağfiret edecek değildir." buyurulmuştur. Yoksa halisane tevbe edip, iman üzerine sebat edenleri mağfiret etmez, demek değildir. Fahr-i Razi de buna birkaç yorum yapıyor, mana veriyor. Onlardan birincisi şudur: "Ol kimseler ki" manasında olan "Ellezine" umum mana ifade etmeye değil, aksine daha önce geçmiş kafir olan malum kimselere yorumluyoruz. Binaenaleyh bu ifade ile Allah'ın, küfürleri üzere öleceklerini ve kesinlikle küfürden tevbe etmeyeceklerini bildiği bir takım belirli kimseler kastedilmiştir. Binaenaleyh Cenâb-ı Hakk'ın "Allah, onlara mağfiret edecek değildir." buyruğu, bu kimselerin kendi iradeleriyle küfürlerinde ısrar edip, küfürleri üzere öleceklerini haber veren bir ifade olmuş olur. İkinci yorum da bu ifade genel manaya göre söylenmiş bir ifadedir. Çünkü sık sık İslam'dan küfre geçen kalbinde, İslam'ın ağırlığı ve azameti yer etmemiş, tesir etmemiş demektir. Böyle bir insanın zahiri durumu, onu izah ettiğimiz şekilde küfrü üzere öleceğinin emaresidir. Üçüncü yorum da bu ifadede zikredilen hüküm, küfürden tevbe etmeme haline bağlıdır. Bu yoruma göre bunların özellikle zikredilmiş olmaları, o kâfirlerin çok fahiş, hıyanetlerinin çok büyük olduğuna ve kıyamet günündeki cezalarının da çok şiddetli olacağına delalet eder. Razi şöyle bir mana da veriyor: "Onlar kafir iken yaptıkları günahlar sebebiyle küfürde iyice ileri gittiler" Ayetin, bu manaya alınması halinde, kafir iken işlenen günah, küfürde bir fazlalık olunca, imanlı iken işlenen taatlerin de imanda bir artışa vesile olması gerekir.)

اَلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللهِ قَالُوٓا اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ
وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوٓا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللهُ
لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللهَ
وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَاِذَا قَامُوٓا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَآؤُنَ النَّاسَ
وَلَا يَذْكُرُونَ اللهَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَ لَآ اِلٰى
هٰٓؤُلَآءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾ يٰٓاَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
اَتُرِيدُونَ اَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ
فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ اِلَّا الَّذِينَ
تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللهِ وَاَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ
الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللهُ الْمُؤْمِنِينَ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ
اللهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

sanlara yaptıkları şey'in güzelliğini göstermeye çalışırlar; insanlar da görürler.) ve Allah'ı da ancak pek az anarlar. (Pek az namaz kılarlar. Çünkü her zaman yanlarında mümin olan kimseler bulunmaz. Mü'min bir kimse bulunmadığı zaman namazı kılmazlar, namazın esnasında namazın tekbirleri gibi açıktan söylenenlerin dışında Allah'ı zikretmezler, kıraat, tespih gibi sessiz okunan şeyleri hiç söylemezler.)

143- İşte sana! (O Münafıklar), Onun (küfür ile iman, müminler ile kafirler) arasında bocalayıp kararsızdırlar; ne (tamamen) onlara (Müminlere), ne de (tamamen) bunlara (kâfirlere mensub olurlar, bağlanırlar. Öyle ikisi arasında mütereddit, mütehayyır, şaşkın bir halde bulunmaktadırlar. Her iki tarafa da gidip- gelir ve bir tarafta karar kılmazlar.) Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir (çıkar) yol bulamazsın. (Fıtratını su-i istimal edip de sırf dünyalık için münafıklık yapıp, insanları memnun etmeye çalışıp, Allah'ın rızasını talep etmeyen ve bu sebeple hak, sevap ve hidayetten mahrum kalan bir şahıs için imdadına kavuşacak bir kimse bulunamaz. Ne acı bir akıbet!)

144- Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da kâfirleri dostlar edinmeyin! (İmam şöyle der: Allah (c.c.) münafıkları, bu iki gruptan hiçbirinde tam karar kılmayıp, kâh kâfirlere, kâh Müslümanlara katılmakla ta'n edip kınayınca, bu ayette de Müslümanlara münafıklar gibi davranmayı yasaklamıştır. Onlara teveccüh, münafıklara mahsus bir ahlaktır. Bunun nüzul sebebi şudur:

1- Medine'deki Ensar'ın (r.a.) Yahudi Kurayzoğulları içinde süt kardeşleri vardı, onlarla anlaşmalı idiler ve onlara sevgi duyuyorlardı. İşte bundan dolayı Hz Peygamber'e (s.a.v) "Kimi dost edinelim." Diye sorunca, O da "Muhacirleri" cevabını verdi. Bu sebeple bu ayet nazil oldu.

2- Kaffal (r.h.) şöyle demiştir: "Bu müminleri, münafıkları dost edinmekten bir yasaklamadır. Sanki Cenab-ı Hak "Münafıkların huylarını ve yollarını size açıkça anlattım. Binaenaleyh onları dost edinmeyin." buyurmaktadır.) İster misiniz ki (böyle kâfirlere dost olmak yüzünden) Allah Teâlâ için aleyhinizde apaçık bir hüccet, delil kılasınız? (Onları dost edinmek münafıklığın en açık delilidir, alametidir, Allah'ın (c.c.) size azap etmesini de haklı çıkaracak nitelikte güçlü bir delildir. Dolayısıyla değil ki, bizzat dost edinmek, onları dost edinmeyi kast etmek dahi, tam manasıyla akıllı, imanlı kimsenin işi değildir.)

145- Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt (en derin bulunan) tabakasındadırlar. (Çünkü onlar, kâfirlerin en habisi olup, Müslümanlara olan zararları diğer küfrü açık olanların zararlarından daha fazladırlar.) Ve elbette onlara asla bir yardımcı bulamazsın.

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا
عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوٓءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ
كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيُرِيدُونَ اَنْ
يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ
اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۚ
وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ
وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا
مِنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً
فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ ۚ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾
وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

Peygamberlik hususunda bir delil olduğu zaman o delil nerede varsa, orada peygamberlik de olduğuna kesin inanmak gerekir. Aynı zamanda peygamberlerden birini kabul, eğer Allah'a itaat ve hükmüne teslim olmak için ise, bütün peygamberleri kabul etmeyi gerektirir. Fakat bu, bir riyaset elde etmek arzusu ile veya haset veya asabiyet,ırkçılık, heva- heves için ise, o takdirde bütün peygamberleri inkâr manasına gelir. Zira iman parçalanmaz.)

151- İşte sana! Bunlar hakikaten kâfirlerin ta kendileridir! Ve (biz) kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

152- Ve o kimseler ki; Allah'a ve (bütün) peygamberlerine iman etmişlerdir ve onlardan hiçbirinin arasında ayırım da yapmamışlardır. İşte sana! Onlar ki, o (Allah) onlara ileride (ahirette) ecirlerini mutlaka verecektir; çünkü Allah, Gafur (çok bağışlayan)dur, Rahim (çok merhamet eden)dir.

153- Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Ey Habibim! Onların hüsnü niyete dayanmayan sırf inad ve inkâr için, karşı koymak için diye bu sualinden, talebinden müteessir olma. Çünkü muhakkak ki onlar (o Yahudilerin ecdadı) Musa'dan, bundan daha büyüğünü isteyerek: "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. (Onların reislerinden -temsilcilerinden- bulunan Hz. Musa ile Tur dağına giden yetmiş kişi böyle haddi aşarak bir talepte bulunmuşlardı.) Zulümleri (böyle isyankâr sualleri ve istekleri) sebebiyle hemen onları yıldırım çarpmıştı. (Gökten gelen bir ateşin çarpmasıyla helak oldular. Sonra Hz. Musa (a.s)'ın temennisiyle affa mazhar olup büyük bir mucize eseri olarak yeniden hayat buldular. Şimdiki Yahudiler de inad ve inkârda eski ecdadın yolundadırlar. Onları taklit ederler.

Razi şöyle der: Bil ki, Yahudilerin cehaletlerinin ikinci çeşididir. Çünkü onlar şöyle demişlerdi: "Eğer sen, Allah katından gönderilen bir peygamber isen tıpkı Musa'nın, levhaları- Tevrat'ın sayfalarını- getirdiği gibi, sen de bize gökten bir kitap getir..." Hatta pervasızca peygamberden (s.a.v) şöyle bir şey istedikleri de rivayet edilmiştir: "Gökten birden bire falancaya ve falancaya kendisinin Allah'ın peygamberi olduğuna dair bir kitap indirilmesini istemişlerdir." Yine "İnerken kendisini bizzat görebileceğimiz bir kitap indir." şeklinde talepte bulundukları da rivayet edilmiştir.) Bilâhare kendilerine apaçık mucizeler gelmesinin ardından buzağıyı (ilah) edindiler. Nihayet (onları) bundan da (tamamen helak etmedik). Ve Musa'ya apaçık bir hâkimiyet verdik. (Yani Musa'nın kavmi, her ne kadar karşı koymuş ve inadlaşmada ileri gitmişlerse de, biz Musa'ya yardım ettik ve Onu kuvvetlendirdik. Böylece Musa'nın işi, nübüvvet davası büyüyüp gelişti. Hasmı ise gücünü ve kuvvetini kaybetti, demektir. İşte bu ifadede, Hz. Peygamber'e (s.a.v) o kâfirlerin, her ne kadar kendisine karşı inat edip direnseler bile, onlara hükümran olup, onları mağlub edeceğine, onlara

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا
﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ اِنَّا
قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ
شُبِّهَ لَهُمْ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا
اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا
حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ
الْقِيٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبَاتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا
وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ
عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ
بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ
وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

tad Bediuzzaman (r.h.) şöyle demiştir: Üçüncü Tabaka-i Hayat: Hz İdris ve Hz. İsa Aleyhimesselâm'ın tabaka-i hayatlarıdır ki, beşeriyet levazımatından -insan olmaktan gelen ihtiyaçlardan- tecerrüd ile -sıyrılmaları ile-, melek hayatı gibi bir hayata girerek nuranî bir letafet -hafiflik- kesbeder -kazanır-. Âdeta beden-i misalî letafetinde (nurani bir beden hafifliğinde) ve cesed-i necmî nuraniyetinde olan cism-i dünyevîleriyle -yıldızlar gibi nurlanmış olan dünyadaki bedenleriyle) semavatta -göklerde- bulunurlar.) *[Mektubat, 6]* (Fahr-i Razi'nin ifadesiyle, Hz. İsa'nın göklere yükseltildiği, bu ayetle sabittir. Bunun bir benzeri de Âl-i İmran 55. Ayetidir.)

Bu mükâfat cennetteki maddi lezzetlerden daha büyüktür. Hz. İsa'nın birçok sıkıntılara, belalara maruz kaldığının karşılığıdır. İşte bu ayet, sana, manevi varlıkların bilgisinin kapısını açmaktadır.)

159- Ve Ehl-i kitaptan hiçbir kimse yoktur ki ölümünden önce (ruhu henüz kendisinden ayrılmadan) mutlaka ona (Hz. İsa'nın (a.s.) Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna) iman edecek olmasın! Ve (İsa (a.s) kıyamet gününde ise, onların (kendisine iman etmeyen, peygamber olduğunu inkar eden Yahudilerin ve Allah'ın oğludur diyen Hristiyanların) aleyhine bir şahit olacaktır.

(Kendisi Allah'ın kulu olduğunu itiraf ederek, risaletini tebliğ etmiş olduğu halde Yahudilerin kendisini tekzib etmiş olduğunu, Hristiyanların da kendisine haşa! Allah'ın oğlu olduğunu demiş olduklarını meydana çıkararak, onların bu kafirane iddiaları aleyhinde şahitlik edecektir. Ölecekleri zaman ölüm meleğini gördüklerinde, gerçekler onlara ayan beyan olduğunda, Yahudi olan kimseler Hz. İsa'nın (s.a.s.) hak bir peygamber olduğunu bilecekler ve iman edecekler. Hıristiyanlar da onun bir peygamber olup ne ilah ne de ilahın oğlu olmadığını yakinen bilecek ve iman edecekler. Ama heyhat! Onların o imanları kendilerine fayda vermeyecektir. Zira o zaman, hayatlarından umutlarını kestikleri zamandır. Öyle bir zamanda da imanın bir faydası olmaz. Hz. İsa'nın (s.a.s.) yer yüzüne ineceğine dair şu hadis-i şerifi kayd etmek isterim: Ebu Hüreyre (r.a) den: Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu "Hayatımı kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Meryem'in oğlu İsa' nın (a.s) adil bir hakem olarak aranıza inmesi yaklaşmıştır. İnecek ve haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi-haracı- kaldırıp, İslam'dan başka bir şeyi kabul etmeyecektir. Mal, kimsenin kabul etmeyeceği kadar bollaşacak, bir tek secde dünya ve dünyadaki bütün şeylerden daha hayırlı olacaktır." Bunu rivayet ettikten sonra, isterseniz "ehl-i kitab'tan kimse yoktur ki, ölümünden önce, İsa'ya (a.s) iman etmiş olmasın..." Nisa, 159. ayeti okuyun" dedi) *[Et-Tac, 5/358]*

إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ ۚ وَأَوْحَيْنَآ
إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ
وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا
قَدْ قَصَصْنَٰهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ
مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ
عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ ٱلرُّسُلِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَّٰكِنِ
ٱللَّهُ يَشْهَدُ بِمَآ أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُۥ بِعِلْمِهِۦ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ وَكَفَىٰ
بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ قَدْ
ضَلُّوا۟ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَظَلَمُوا۟ لَمْ يَكُنِ ٱللَّهُ
لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ
أَبَدًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ
ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَـَٔامِنُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ
لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

bilmiyorduk diyerek) Allah'a karşı bir delil(leri, mazeretleri, behaneleri) olmasın: Çünkü Allah, Aziz (kudreti daima galip gelen)dir, Hâkim (her işi hikmetli olan)dir. (Bütün işleri muhkem kılar, fiilleri, iradeleri hikmete dayanır. İşte peygamberleri göndermesi, onlara kitapları indirmesi de bu cümledendir.)

166- (Onlar senin peygamberliğine şahitlik etmiyorlar) fakat Allah sana indirdiği (Kur'an) ile şahitlik ediyor. (O mu'ciz olan kelamı ile senin peygamberliğini açıklıyor. Onlar inkâr ediyorlar, Allah (c.c.) ispat ediyor. Zira indirdiği Kelam-ı Kadim olan Kur'an, lafız yönünden fesahatte, şeref yönünden manada öyle bir dereceye ulaşmıştır ki, gerek öncekiler, gerek sonrakiler onun benzerini getirmekten aciz kalmışlardır. Böylece bu bir mucize olmuştur. Mucize izhar etmek ise peygamberlik iddiasında bulunanın sadık ve doğru sözlü olduğu konusunda bir şahadet olmuş olur. İşte Cenab-ı Hakk'ın şahitliği Kur'an'ı indirmiş olması vasıtasıyladır.) Onu kendi(sine mahsus olan beliğ, fesahatli insanları onun bir benzerini yerine getirmekten aciz bırakacak şekilde, güzelliğin zirvesi ve kemalin en son derecesinde kamil) bilgisiyle (veya insanların dünya ve ahiret için muhtaç oldukları) kendi(sine has olan) ilmi ile indirdi. Melekler de (sana) şahitlik ediyorlar. Ve şahit olarak Allah yeter.

167- Muhakkak o kimseler ki, inkâr edip (insanları) Allah yolundan (dini İslam'dan) alıkoyanlar şüphesiz haktan uzak bir dalalet ile sapmışlardır. (Çünkü onlar hem dalalete düşmüşler, hem de başkalarını dalalete düşürmek istemişlerdir.)

168- Muhakkak o kimseler ki, kâfir olmuşlar ve (Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini gizlemek suretiyle ona ve kalplerine şüphe atmak suretiyle, cahil halka) zulüm etmişlerdir. (İslam dinine girmelerine Hz. Muhammed'e inanmalarına mani olmuşlardır.Tevbe etmedikleri takdirde) Allah asla onları mağfiret edecek değildir. Ve onları (hayır, hidayet) yol(un)a iletecek değildir.

169- Cehennem yolu müstesna. (onları başka bir yola erdirecek değildir.) Orada ebedi olarak devamlı kalıcıdırlar. Bu ise Allah'a çok kolaydır. (Onun için hiçbir şey imkânsız değildir. Evet, daha önce de Bakara suresinde anlattığımız gibi, onların küfrü niyetlerine bağlı, niyet için ise sonsuzluk vardır. Yani şayet dünyada milyon sene yaşamış olsalardı, niyetleri küfür üzerinde yaşayacaklardı. O halde onların azabı da sonsuz olacaktır. Aynı zaman da küfrün ceremesi de büyüktür. Zira dünyada zerreden kürreye kadar ne varsa Allah'ın varlığına delalet ettiği için, insanın küfrü bütün varlıkların hakkına tecavüz demektir.)

يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللهِ اِلَّا
الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللهِ وَكَلِمَتُهٗ اَلْقٰهَآ
اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللهِ وَرُسُلِهٖ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ
اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهٗ اَنْ يَكُونَ لَهٗ وَلَدٌ
لَهٗ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾ لَنْ
يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ
وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعًا
﴿١٧٢﴾ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ
وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ وَاَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا اَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾
يَآ اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ نُورًا
مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللهِ وَاعْتَصَمُوا بِهٖ فَسَيُدْخِلُهُمْ
فِى رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

İsa bir şeylerden terkib edilmiştir. İlah ise onda terkib olamaz. Netice ise şöyle olur: Öyle ise, İsa ilah olamaz. Bunu zikretmemden maksat; Mantık ilminden de istifade etmemiz gereken şeyler vardır. Nitekim başka ayetlerde de bu ilme dair işaret olduğu bir gerçektir. Bu ayette de mantıki bir yöntemle Hz. İsa (a.s) hakkındaki Hıristiyanların inancının batıl olduğunu anlayabiliyoruz. Demek ki, bazı kimselerin zannettikleri gibi mantık ilmi, tamamen gereksiz bir ilim sayılamaz.) Öyleyse (Ey Nasraniler -Hristiyanlar-) Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Ve "(ilahlar veya Allah) üçtür" (Allah ile beraber, İsa da validesi de birer ilahdır diye müşrikler gibi) demeyin, kendi hayrınıza olarak (bundan) vazgeçin! (Zec'ac a göre ayetin manası şudur: "İlahlar üçtür demeyiniz". İncil'i tahrif ederek asli şeklini kaybeden Hıristiyanlık âlemi "teslis" yani "üç ilah" inancına sapmışlardır. Allah'tan başka hâşâ İsa (a.s) ile Meryem (r.h.)'in de İlah olduğunu iddia ederek şirke düşmüşlerdir. Nitekim Allah (c.c.) Maide 116. ayetinde şöyle buyurur: "Ey Meryem oğlu İsa, insanlara "Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edininiz." diyen sen misin?" *[Fahr-i Razi, Kadı Beyzavi, c.1 s.319]*

Fahr-ı Razi bu ayetin tefsirinde şöyle devam eder: "Ve Allah üçtür" demeyiniz ifadesi Allah (c.c) cevheriyle tek, ekanim-i -asılları- itibariyle üçtür demeyiniz." şeklindedir. Bil ki Hıristiyanların bu husustaki tutum ve görüşleri cidden meçhul ve kapalıdır. Bundan anlaşılan şudur: Üç sıfatla tevsif edilmiş bir zatın varlığını kabul ediyorlar. Ancak ne var ki onlar bu üç şeye "sıfat" deseler bile bunlar hakikatte birer zattırlar. Onlar bu sıfatların bizatihi, hem İsa hem de Meryem ile birleşmesini [onlara hulül -giriş- etmesini] kabul ediyorlar. Bu da katkısız bir küfürdür. Bazı müfessirler bu inanca sahip olan hristiyanların Merkusiye fırkasıdır." derler. Bunlar ekanim-i selase denilen üç asla inanırlar. Onlar da: Oğul- baba- Ruhu'l Kudüs'ten ibaret olmak üzere üç tanrı vardır,diyerek, o batıl inançlarını, küfürlerini şöyle yurumluyorlar:Mamafih bunlar yine üç tanrı değil, bir Allah'tır. Ne kadar çelişkili, tamamen akla, hikmete ters mantıksız bir inançtır. Yakubiye taifesi, tamamen İsa'nın (a.s) uluhiyetine inanırlar. Melkaniye taifesi de aynı itikattadır. Nesturiye fırkası ise, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğuna inanırlar. Razi son olarak şöyle der: "Özet olarak diyebiliriz ki, dünyada hristiyanların mezhebi kadar gittikleri yol ve inançları kadar, akıldan daha uzak ve daha bozuk bir mezheb, bir inanç şeklini görmemekteyiz." Evet, imam doğru söylemektedir. Onların inancına göre, üç tanrı vardır. Haşa! Ve şöyle derler: Bunlar yine üç değil bir Allah'tır. Aklen bir, üç olur mu? Bir de haşa! Allah'ın oğlu olur mu? Kurtubi şöyle der: Muhakkak denilmiştir ki: Hz. İsa (a.s) göğe kaldırıldıktan sonra hristiyanlar seksen bir sene tevhid inancına bağlı kalarak, hak dini olan İslam dini inancı üzere yaşadılar. Kabe'ye yönelerek namaz kılarlar, Ramazan orucunu tutarlardı. Ta ki, onlarla Yahudiler arasında savaş zuhur edinceye kadar. Yahudilerden "Bules" namında cesur bir kişi vardı

makdurata kadir olduğuna göre, O, İlah olmak bakımından yeter. Biz onunla beraber başka bir ilahın bulunduğunu kabul edersek, bu ikinci ilah, kendisinde hiçbir fonksiyonu olmadığı muattal bir ilah olmuş olur ki, böyle olmak bir noksanlıktır. Nakıs ve eksik olan ise ilah olamaz."şeklinde sözlerine bir işaret olmuş olur. Beyzavi de şöyle der: Bu ayet Cenab-ı Hakk'ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı hususunda insanları uyarıyor. Zira çocuk, babasına vekil olmak, ona yardımcı olmak içindir. Oysa Allah (c.c.) bakidir, yardımcıya ihtiyacı yoktur. Bütün mahlûkatı müstakil olarak korumaya kâfidir, doğurmamıştır, doğurulmamıştır, ezelidir, ebedidir, evveli yoktur, sonu da yoktur.)

172- (Sizin batıl itikadınıza rağmen) Ne Mesîh (İsa) Allah'a kul olmaktan asla arlanıp, çekinmez (Bunu kendisi için en büyük bir şeref telakki eder.) ve ne Allah'a (rahmetine, rızasına) en yakın (Cebrail, Mikail, Azrail, İsrafil ve Arşürrahmanı taşıyan) melekler de (en büyük tecelliyata mazhar olup, fazilet bakımından değil de güç ve kuvvet bakımından Hz. İsa'dan daha üstün olan anasız, babasız vücut sahasına geldikleri halde, ubudiyetten arlanıp çekinmezler.) Kim O'na (Allah'a kulluktan) arlanıp, çekinip büyüklük taslarsa, artık (bilsin ki Allah hesabını sormak üzere) onları hep birlikte huzuruna toplayacaktır. (Rivayet olunduğuna göre Necran'dan gelen heyet Allahın Resulü'ne şöyle demiştir: "Niçin bizim arkadaşımızı ayıplıyorsun?" Bunun üzerine Peygamber, "Arkadaşınız kimdir?" deyince "İsa'dır" dediler. Hz. Peygamber, "Ne dedim ki?" deyince de, onlar "Sen Onun Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu söylüyorsun." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Onun Allah'ın kulu olması bir ar ve noksanlık değildir." Deyince işte o zaman bu ayet-i kerime nazil oldu.)

173- Fakat iman edip salih amel işleyenler var ya artık onlara mükâfatlarını tastamam verecek ve onlara fazlından, kereminden (ihsanını daha da) artıracaktır. Ve amma ona kulluktan arlanıp çekinip büyüklük taslayanlara gelince, onları da (pek) elemli bir azapla cezalandıracaktır. Ve (Onlar), kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulacaklardır. (Kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir kimse bulamazlar. Ebediyyen dostlardan, yardımcılardan mahrum kalacaklardır.)

174- Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden bir burhan (hakkı hak, batılı batıl göstermek için mucizelerle Hz. Muhammed (s.a.v) gelmiştir. O size hak dinin mahiyetini izah ve tenvir etti. Onun mucizatı ile teyid edilen bütün beyanatı da sizin hakkınızda en kutsi, en nurani birer delildir.) ve size apaçık bir nur (olan Kur'an'ı da) indirdik.

(Fahr-i Razi şöyle der: "Burhan" -delil- Hz. Muhammed'dir (s.a.v). Kurtubi de aynısını söylüyor. Allah (c.c.) bu ayette onu "Burhan" diye nitelendirmiştir, çünkü hakkın hak, batılın da batıl olduğunu göstermek üzere burhan (delil)

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِى الْكَلَالَةِ ۚ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُۥٓ
اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَآ اِنْ لَّمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ ۚ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ
فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَاِنْ كَانُوٓا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ
حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا ۗ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

mirası böyle olmadığında ihtilaf etmemişlerdir. *[Kurtubi, c.5, s.78]*

İmam, şöyle der: Kelale, hem varis olan hakkında hem de mevrus -kendisinden miras edinilen- için kullanılır. Eğer bu kelime varis olan için kullanılırsa *"kelale"*, ölenin babası ile çocuğu dışındaki mirasçılarıdır. Eğer bu kelime mevrus için kullanılırsa "kelale" ana -babasından biri ile hiçbir çocuğu kendisine varis olmayan, yani arkasında onlardan birisini bırakmayan ölen kimse demektir. Bil ki, ayetin zahirinde üç kayıt ve şart vardır.

1- Ayetin zahiri, ölenin çocuğu olmaması şartıyla, kızkardeşinin, mirasın yarısını almasını, ama çocuk bulunduğu zaman mirasın yarısını alamamasını gerektiriyor. Hâlbuki fıkhi yönünü ele aldığımızda durum anladığımız gibi böyle değildir. Aksine kız kardeşin, mirasın yarısını alabilmesinin şartı, ölenin erkek çocuğunun olmamasıdır. Şayet olursa zaten hiç de mirasçı olamaz. Eğer ölen erkek kardeşin kız çocuğu bulunursa, o zaman kız kardeş, yine malın yarısını alır. Evet, cumhur-u ulemaya göre, bir kimse ölür de arkasında bir kız kardeş ile bir kız çocuğu bırakırsa terekesinin yarısı kız çocuğa kendisine belirlenen, miras hukukuna göre takdir edilen hisse olarak verilir. Kız kardeşe de yarı hisse olarak asebe -akrabalık hasebiyle- verilir. İbn-i Abbas (r.a.)'a göre ise kız çocuğu da olduktan sonra kız kardeşinin mirasta bir hakkı yoktur. Ancak bu görüş ulemanın cumrunun görüşüne muhaliftir. *[İbn-i Kesir, 1/593]* (Fakat Beyzavi ayette geçen veled -çocuk- hakkında şöyle bir tefsir yapmıştır: *"eğer (mirasçı) erkek kardeş ise, ölen "çocuksuz..."* kız kardeşi, arkasında veled -çocuk- bırakmamış; yani ayette geçen ona tamamen veya genel olarak varis olur manasındaki 'yerisuha''dan oğlan kardeş ölen kız kardeşinin terekesinin tamamını miras alır manasını alırsak, o takdirde ayette geçen "veled"ten maksat, ölen kız kardeşin, ne kız çocuğunu bırakmış ne de oğlan çocuğunu bırakmış demektir çünkü 'veled' kelimesi hem kıza hem de oğlan çocuğa şamildir, ikisine de denilir; aksi takdirde eğer ikinci manayı alırsak; ayette geçen "veled" kelimesinden maksat, oğlan çocuktur. Zira kız çocuk, anadan babadan veya sadece babadan olan erkek kardeşi mirastan hiçbir şekilde men etmez. Fakat erkek çocuk onu mirastan men eder. Ama eğer ölen kız kardeşin erkek değil de, bir kız çocuğu veya birden fazla kızları olursa, o kızların hisselerinden sonra erkek kardeşi geriye kalan malını miras alır."

2- Ayetin zahiri, ölen kimsenin çocuğu olmaması şartı ile kız kardeşinin kendi mirasının yarısını alacağını gösterir. Hâlbuki durum böyle anladığımız gibi değildir. Aksine bunun şartı, ölenin ne bir çocuğunun ne de babasının geride kalmamış olmasıdır. Çünkü kız kardeş, baba varken, icmaen, âlimlerin ittifakıyla varis olamaz. Evet, öyledir. Ancak şunu bilmemiz gerekir ki, ayetler, hükümleri kısa ve öz olarak ifade ediyor, onlardan tam olarak hükümleri çıkaran peygamber (s.a.v.) ile sahabe-i kiram ve müçtehid âlimlerimizdir. Nitekimi İbn

FİHRİST
FATİHA VE BAKARA SURESİ
İÇİNDEKİLER / Sayfa No

1- Fatiha suresiyle ilgili açıklama, diğer isimleri, sure nedir? / 5

Kur'an'da kaç sure kaç ayet ve harf vardır? / 5

2- Besmele üzerine. / 11

3- Fatiha suresinin meal ve açıklaması. / 14

4- Bakara suresinin ilk üç ayetiyle ilgili açıklama; Mukatta harfler ile ilgili durum ve hikmeti. / 15

5- Bakara suresinin meal ve açıklaması, bu adın verilmesi. Takva ve sahiplerinin özellikleri. Allah (c.c.) ne verdiyse O'nun yolunda harcamak (infak); Namaz ile ilgili açıklama. / 15-20

6- Hakiki manada iman insanı günahtan korur / 20

7- Münafıkların psikolojik hali, yıldırım, şimşek, gök gürlemesi, ışık, ses hızı, / 24

8- Cehennem, yaratılmıştır, hazırdır. / 26

9- İman ve salih amel. / 28

10- Allah'a verilen ahdi bozmak iki çeşittir. / 29

11- Sıla-i Rahim. / 30

12- Yer yüzünde Allah'ın ilk halifesi olan insanın meleklerden üstünlüğü. İstişarenin önemi / 32

13- Hz. Adem'in meleklere eşyanın isimlerini bütün milletlerin lisanlarıyla anlatılması; Müslümanların kendilerlerine bir önder seçmesi. Hz. Adem bütün milletlerin dillerince ilk konuşandır./ 32

14- Meleklerin Hz. Adem'e secdesi ne anlamdadır? / 33

15- Hz. Adem'in meyvesini yediği ağaç nedir? / 34

16- Hıristiyanlık, Yahudilik dinini bozanlar onların din ve dünya liderleridir. Namazın cemaatle kılınmasının fıkhi hükmü;/ 36-37

17- Eb-ecdadla iftihar etmek. / 38

18- Fir'avun'ın İsrailoğullarının yeni doğan çocuklarını öldürmesinin sebebi; onlara yaptığı zulüm ve Hz. Musa'yı beslemesi. / 40

19- Denizin yarılması. / 41

20- Hz. Musa(a.s.)'ın Tur Dağına gitmesi. / 42

21- İsrailoğullarının ilah edindiği altın buzağı; tevbelerinin kabulu için verilmiş ceza.Musa kelimesinin anlamı / 42-43

22- İsrailoğullarının Sina çölünde kırk yıl yaşamaya mahkum kılınması. / 44-45

23- İsrailoğullarına taştan Hz. Musa'nın asasıyla on iki pınarın fışkırması. / 47

24-Sabiîn kimlerdir? Hz Muhammed (s.a.v)'e inanmayan Allah (c.c.)'a da inanmamış sayılır./51-52

25- İsrailoğullarının üzerlerine dağın kaldırılması/52-53

26- Yahudilerin iman etmeleri uzak bir ihtimal; kalplerinin taş misali katılaşması. /57

27- Tevrat'taki tahrifat; müntesipleri kendi çıkarları için Resulullah'la ilgili vasıfları değiştirmeleri. / 58

28- Sihir, tarihi, çeşidi dini hükümü ve Babil şehrine inen Harut- Marut denilen Melekler. / 71-73

29- Nesih ile ilgili açıklama. / 76

30- Din ve ibadet özgürlüğü, mabetlere saldıranların kınanması./ 80-81

31- Yahudi ve Hıristiyanların dinine uymadıkça senden hoşnut olmazlar. / 84

32- Din, millet, şeriat kavramları. / 84

33- Kitab-ı Kur'an'ı hakkıyla okumak ne demektir? / 84

34- Hz. İbrahim'in doğum yeri hakkında muhtelif görüşler. / 86

71- İlahi takdirattan kurtulmak mümkün değildir. Allah'a ödünç vermenin anlamı. /170-171
72- Talut kimdir? Tabut nedir? / 174
73- Calut kimdir? Ve onu öldüren kimdir? / 177-178
74- Peygamberler arasında derece farkı. /181
75- Ayet-el Kürsi. /181-182
76- "Dine girmede zorlama yoktur" ayetin ifadesinden ne anlıyoruz? /182-183
77- Nemrut ile Hz. İbrahim'in mücadelesi /185-186
78- Hz. Üzeyir'in merkebi. /186
79-Hz. İbrahim(a.s)'in Cenab-ı Hakk'tan "ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster" talebi. /190
80- Kişi yaptığı iyiliği başa kakmamalıdır. /191-192
81- Hikmet nedir? /194-195
82- Açık ve gizli verilen sadakalar. /198
83- Dilencilik./ 199
84- Faiz büyük bir beladır. /202-203
85-Adaletli katip (noter ve noterlik) Borçların yazılması / 205-206
86- Peygamber (a.s.v)'ın mirac gecesinde Amener-resulu ayetini Allah(c.c.) tan telakkisi, Allah'a olan selamı ne ile oldu? Bizden diğer ümmetlere yüklenen ağır yükün kaldırılması /210-211

ÂL-İ İMRAN SURESİ İÇİNDEKİLER

1- Âl-i İmran Suresinin nüzul sebebi. / 212
2- Kur'an'ın üstünlüğü, önceki semavi kitapları tasdik etmesinin manası nedir? İncil, Tevrat isimleri hakkındaki bilgi. Necran heyetinin Medine-i Münevvereye geliş tarihi/ 215-216
3- İlahi kudretin üstünlüğü./ 217
4- Muhkem ve müteşabih ayetler. Rasihun kimlerdir? /217-219
5- Müteşabihlerin bulunmasındaki hikmet ve faydalar. / 221-222
6- Bedir Savaşı. /225
7- Dünyayı insanlara süsleyen kimdir? / 226
8- Hz. Adem (a.s.)'den beri Allah tarafından gönderilen ve onun nezninde geçerli din İslam'dır. Şeriat millet ve İslam'ın manaları./ 228
9- Peygamber (a.s.v)'ın hakkındaki "Allah'a kendimi teslim ettim" mübarek sözden maksat nedir? / 229
10- Yahudilerin peygamberleri, devrin alimlerini öldürmeleri./230
11- Bu surenin, 26.ayetinde geçen mülkten ne kastedilmiştir?/ 232
12- Allah ölüden diriyi çıkarır, diriyi ölüden çıkarır, gece-gündüzün uzayıp kısalması./ 233
13- Müminlerden başkasını dost edinmenin tehlikesi./ 233
14- Allah'ı seven Resulüllah'a tabi olur, Hz. Musa (a.s) ile Hz. Meryem (r.h) ın baba adları aynıdır. Bu iki zatın arasındaki zaman farkı ne kadardır./ 236
15- İnsanın meleklerden üstün oluşu. / 236-237
16- Hz. Meryem ile annesi olan Hanne'nin kıssası Allah'ın güzelce kabulünün ve onu güzel yetiştirmenin manası. / 237-238
17- Kur'a çekmek caiz mi dir? Mihrap nedir?/ 239
18- Hz. Zekeriyya (a.s.)'ın işaretle konuşması. Bekarlık mı daha iyi yoksa evlenmek mi?/ 241-242
19- Mesih'in kelime manası./ 244
20- İsa(a.s)'ın mucizelerinden çamurdan kuş yaratması (takdir etmesi, ölçmesi). / 246
21- Hz. İsa (a.s.)'ın hastalara okuduğu dua, İsa (a.s.)'ın dirilttiği dört ölülerden birisi de 4 bin sene önce vefaat eden Nuh (a.s)'ın oğlu olan Sam idi. Havari kelimesinin anlamı./247-248
22- İsa (a.s.)'ın yerine başkasının öldürülmesi ve kendisinin göğe kaldırılması. Son zamanlarda yere inip Peygamber (s.a.v)ın şeriatıyla ümmetin bir ferdi gibi amel etmesi /250

11-Mirasta anne-babaya ayrılan hisse ve ana-babaya az verilmesinin hikmeti. /334

12-Mirasta karı-kocaya ayrılan pay./337

13- Feraiz ilminin önemi. /338

14- Zina ve had cezasını uygulamasının sebebi hikmeti./340

15-Tevbe hakkında/343

16-Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar./348-349

17- Muta nikahı./351

18- Muta nikahı zina mıdır? /352

19- Cariye ile evlenmek için koşulan şart. Soysopla iftihar etmek./353

20- İnsanlar aynı soydandır./353

21- Kendi nefsinizi öldürmeyin ne demektir./356-357

22- Erkek ve kadının dini-dünyevi çalışmalarından nasipleri, Allah'tan lütfunu istemeli, haset etmeye yol açmamalıdır. /357-359

23- Cahiliye döneminde müşrikler, çocukları kadınları mirastan mahrum ederlerdi./359

24- Koca, ailenin reisidir. Erkeklerin üstünlüğü hayat sahnesinde herkes yeteneğine göre yerini almalıdır./362

25- İtaatsiz kadına yapılacak muamele. Geçinemeyen eşler arasında hakem tayini./362-363

26- Cimrilik, Riya gösteş için amel yapmanın, böbürlenmenin kötü ahlak olduğu./364-365

27 Peygamber (s.a.v)'in ümmeti çin şahitlik etmesi ./ 367

28- Teyemmümle ilgili açıklama./369

29- Yahudilerin Tevrattaki tahrifleri ve Peygamber (s.a.v.)'e karşı edep dışı hitapları./371

30- İnsan'ın değil, ancak Allah'ın tez kiyesi önemlidir. Cibt ve Tahut/373-374

31- Kafirlerin derilerinin yandıkça değiştirilmesi./377

32- Emanetin ehline, teslim edilmesi. Emanet ne demektir?/377-378

33- Allah'a ve Ulul-Emre itaat; kıyas hakkında./380

34- Hz. Peygamberin hükmüne razı olmayan münafiğa Hz. Ömer'in uygulaması /383

35- Düşmana karşı tedbir emri./389

36- Allah'ın dinini yüceltmek ve Müslümanları zalimlerden kurtarmak hatta bütün insanlığı kurtarmak için cihat./390-392

37-Çıkan haberlerin aslının araştırılması. Basın yayının önemi. /398

38- Haklı olduğu bilinmedikçe kişiyi savunmamak. Avukatlık mesleği/400-401

39- Fakirlik mi daha efdal -üstün- yoksa zenginlik mi?/416

40- Allah yolunda hicret eden bolluk bulur ve seferi namaz meselesi./418-419

41- Korku ve savaş halinde namaz. Seferde namaz./419-423

42- Hiyanet peşinde ve suçlu olanlara yardım edilmez./427

43- Hayır gayesiyle olmaksızın Fısıldaşma. Dişilere tapmanın manası. İcma-i Ümmet/431

44- Çocuk İslam fıtratı üzere doğar./432

45- Allah'ın yarattığını (yaratış şeklini) değiştirmek. Peruk takmak, putlara adak için hayvanların kulaklarını yarmak/433

46- Salih amelde kadın -erkek eşitliği, Üstünlük kadılık yada erkeklikle değil takva iledir. /436

47- Hz. İbrahim'in Hanif dini./437

48- Hz. İbrahim'in Halil sıfatı, ünvanı./ 438

49- Kadınlar arasında adalet./442

50- İnsanlar arasında adaleti ayakta tutmak, şahitlik etmek ./446

51- Küfre rıza küfür, günaha rıza günahtır./448

52- Allah (c.c.), müminlere karşı kafire fırsat vermez ancak bazen imtihan olarak fırsat verirse de akibet hakiki olan müminlere mahsustur./450